M. K. ZAHRTMANN

ADMIRAL
C. C. ZAHRTMANN

EN MANDS OG EN SLÆGTS HISTORIE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
MCMXXVII

ADMIRAL C. C. ZAHRTMANN

COPYRIGHT 1927 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN

—

OPLAG: 500 EKSEMPLARER

—

PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN

M. K. ZAHRTMANN

ADMIRAL
C. C. ZAHRTMANN

EN MANDS OG EN SLÆGTS HISTORIE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXVII

Carlsbergfondets Direktion,

hvis Understøttelse denne Bog skylder sin Fremkomst, bedes modtage en ærbødig og dybfølt Tak af Bogens Forfatter

M. K. Zahrtmann

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXVII

SLÆGTEN

1.

Slægtnavnet Zahrtmann peger tilbage til Tyskland, hvor det kan mødes i Nutiden, om end spredt og faatalligt. Herfra udvandrede i 1728 Alexander Zahrtmann til Pensylvanien i Nordamerika; han fik her en talrig Efterslægt, som jevnligt samles i store Slægtstevner (Rufus Calvin Zartman: The Zartman family. 1909). Omtrent ved samme Tid indkom Navnet Zahrtmann i Danmark. Det kan maaske være udgaaet fra Zarten, en stor Landsby ved Freiburg i Baden.

Stamfaderen, *Johan Henrik Zahrtmann,* var født i Magdeburg, hvor Slægten paa den Tid, 1680—90, var talrig, mest dannet af Flodskippere og Smaahandlende. I Aaret 1715 lod han sig hverve til Soldat i den danske Hær, i hvilken han langsomt tjente sig frem til Officer. Korporalstillingen indehavde han 1720 og blev i Sommeren 1726 Vagtmester ved Første Fyenske Rytterregiment. Han vandt sin Kompagnichef, Oberstlieutenant Samuel Ludvig Kalckreuths Tillid som „en særdeles ærlig, tro, flittig og dygtig Vagtmester", saaledes at denne ved sin Overflytning til Chef for Tredje Jydske Rytterregiment i Januar 1734 tog ham med sig og tre Aar senere udvirkede hans Oprykning i Officerstanden. Henrik Z. udnævntes nemlig 18. Marts 1737 til Kornet udenfor Numer og traadte 6. Juni 1738 ind i Stilling som virkelig Kornet ved Regimentet (J. C. W. Hirsch: Danske og norske Officerer 1648—1814). Med sine Regimenter deltog Z. 1715 i Wismars Belejring, laa de to følgende Aar i Østjylland, fra 1718 i Ringstedegnen, fra 1723 paa Tryggevælde Rytterdistrikt (Turebyholm) og efter Overflytningen 1734 i Vordingborg.

Endnu som Korporal ægtede Henrik Zahrtmann en jydsk Bondepige *Gertrud Bidsen* fra Hjarup Sogn i Koldingegnen. Hun var en stræbsom Kone, der som Hustru og Moder holdt godt sammen paa det tarvelige Vagtmesterhjem. Hun skal have været uglad i at blive Officersfrue, idet hun herved blev afskaaren fra at støtte Hjemmet gennem sit Arbejde som Vaskekone i Officershusene. Hun blev fra 1720 til 1735 Moder til fire Sønner og tre Døttre.

Det nye Officershjem ramtes allerede 1738 af et alt nedbrydende Slag. Z. paadrog sig under en Mønstring en af Kyrasset gnavet Hudløshed paa den ene Skulder, der gik Rosen i Saaret, og efter et Par Døgns Sengeleje forlod han i Febervildelse ubemærket Hjem-

met Natten til 19. Juli. Trods Opbud af Soldater, Borgerskab og Bønder til Eftersøgning fandtes han først en Dag senere som Lig. Fiskere saa hans Felthue ligge inddreven paa Stranden ud for Byen, og ude paa grundt Vand laa Liget holdt nede af den tunge Rytterkappe. Paa den daværende Regimentschef H. H. v. Bülows Fortale tilstedtes det, at han, „der var enhver kendt som en fornuftig, maadeholden, ærbar og gudsfrygtig Mand", maatte begraves med militære Æresbevisninger; hans Død opfattedes ikke som Selvmord. Dog maa hans Enke have frabedt sig disse; thi han blev stedt til Hvile i Vordingborg sine pompa, dog i Kirkens bedste Jord.

Kornettens Enke fik 5. Sept. eftergivet det ellers stedfindende Afdrag i ny udnævnte Officerers Løn, — denne var for de to Maaneder ikkun 19 Rigsdaler 12 Sk. —, og 17. Sept. tilstodes hende en aarlig Pension paa 30 Rdl. af Enkekassen. Hun stod nu ene med fem umyndige Børn. Hendes senere Livsforhold og Dødsaar ere ukendte. Men efter Børnenes Livsbane skønnes det, at hun var dem en fornuftig og omhyggelig Moder, som gjennem deres Opdragelse lagde god Grund for deres Fremfærd i Livet.

Af Børnene var det førstfødte Johan Henrik, døbt 2. Søndag i Fasten 1720, død kun to Dage gammelt, og Catharina, døbt 2. Febr. 1721, død i sit sjette Leveaar. I 1723 og 1726 fødtes de to Sønner Johan Henrik og Frederik, som førte Slægten frem i Danmark. Datteren Catharina fødtes 15. Febr. 1729 paa Turebyholm, blev gift med Skrædder Tyge Stribolt, fik tre Sønner og en Datter og døde 15. Dec. 1796 i København. Den næste Datter Marie, døbt 13. Jan. 1732, var Husjomfru paa Hejnstrup hos Hofapotheker J. G. Becker, da hun 24. Juni 1768 blev gift i Gundsømagle med Student og Skoleholder Christen Pedersen Würtzel; hun døde barnløs 5. Marts 1781, hendes Mand giftede sig paa ny og døde 29. Sept. 1828 som Sognedegn i Haarlev og Himlingøje. Kornettens yngste Søn Christopher blev døbt i Vordingborg Kirke 7. Dec. 1735; til hans Livsbane kendes intet.

2.

Kornettens Søn *Frederik Zahrtmann* var født 22. Maj 1726 paa Turebyholm og kom som fjortenaarig Skriverdreng i Tjeneste hos Oberstlieutenant Anton Frederik Schmidt, hvis Sjællandske Nationale Infanteriregiment laa i Næstved. Tyve Aar gammel traadte han ind i Stiftamtmand Frederik Adelers Tjeneste som Forvalter paa dennes Godser Gundetved (Selchausdal) til dets Salg 1754 og derefter paa Algestrup og Enemarke indtil 1759, da Adeler ligeledes solgte disse. Han ægtede 12. Dec. 1755 Mette Kirstine Bierrum, som var født 18. Okt. 1716 og døde 13. April 1776 efter tyve Aars barnløst Ægteskab.

Frederik Z. var 1760 i Stand til at købe sig selv Jordeje, Hallenslev Mølle ved den sydlige Bred af Tissø; den ejede han i halv-

tiende Aar. Derefter tilkøbte han sig 20. Juni 1770 i Ods Herred Asmindrup Kirkegods med Tiende og ius patronatus samt Bøndergods i Skaverup, ialt henved 36 Tønder Hartkorn for 2400 Rigsdaler. Han tog Bolig paa den største af sine Gaarde i Skaverup By, godt 5 Kilometer Syd for Nykøbing. Hertil hjemførte han strax efter Sørgehalvaarets Udløb 18. Okt. 1776 som sin anden Hustru Anna Augusta Justen, født 5. Avg. 1750, Datter af Peder Justen, som fra Biskop Peder Herslebs Kuskesæde var sprunget ind i Højby Degnesæde og havde ægtet Bispens Husholderske Marinike Nielsdatter. I sit andet Ægteskab fik Frederik Z. tre Børn, af hvilke de to yngste døde tidligt: Henrikke Beata, født 16. Marts 1780, død 25. Avg. 1782, og Johan Henrik, født 19. Sept. 1782, død 14. Sept. 1787. Han blev anden Gang Enkemand 13. April 1784; begge sine Hustruer og de to Smaabørn gav han, Kirkepatronen, Hvilested foran Alteret i Asmindrup Sognekirke.

Det var vel nok Hustrutabet, som bragte den nu aldrende Frederik Z. til 12. Dec. 1785 at sælge sit nævnte Jordegods til Staten for 3600 Rdlr.; det nævntes senere „de Zahrtmanske Jorder". Han blev dog boende i Skaverup indtil Foraaret 1798, da han lejede sig til Huse hos sin Omgangsven fra tidligere Dage, Præsten Hans Georg Reinsholm i Tersløse ved Sorø. Midsommer 1800 drog han, lokket af sin sidste Hustrus Slægt, ind til København, hvor han 26. Juni for 6700 Rdlr. tilkøbte sig Matrikelnumer 22 (nu Gadenumer 7) i Læderstræde. Han døde 14. Okt. 1803 under et Besøg i Nykøbing og fandt sin Grav ved Byens Kirke nær den Egn, hvor han havde haft sit gode Jordeje.

Inden sin Død havde han set sit nu eneste Barn Christine Marie Zahrtmann, født 14. Juni 1777, blive gift 19. Juni 1801 i Nikolai Kirke i København med Skolelærer Ludvig Harboe Phister og havde staaet Fadder til den førstfødte i hendes talrige Efterslægt. Moderløs i sit syvende Aar var hun bleven opdraget hos den nævnte Præst Reinsholm, som 1787—92 var Kapellan i Asmindrup. Senere var hun kommet i Huset hos Generalkrigskommissær Schack v. Lüttichau i Sorø, hvor hun paa Baller traf den lystige Selskabsherre Ludvig Phister, født 11. Okt. 1779, Søn af Gjerslev Sognepræst, cand. theol. et iuris Joachim Frederik P. og Elisabet Kirstine Undall. Efter sin Faders Død 1797 havde den unge Ludvig P. hurtigt forødt sin smukke Pengearv; vel blev han 1799 Student, men fandt nu ikke Raad til at fortsætte ved Universitetet og blev 11. April 1801 Lærer ved Nikolai Pogeskole. To Maaneder senere ægtede han Christine Marie Z., og Stedet i Læderstræde blev Ægteparrets Bopæl indtil 1810, da han solgte det for 12000 Rdlr. Hans Hustru bragte ham desuden efter Haanden fire Sønner og sex Døttre. Han blev 1840 Klokker ved Helligaandskirken, 1852 Danebrogsmand og døde 11. April 1869 i København efter at have mistet sin Hustru 17. April 1863.

I Ægteparret Phisters Børneflok gik videnskabeligt og kunstne-

riskt Snille Side om Side. Dets ældste Søn Just Hendrik Frederik Christen Phister, født 31. Okt. 1801, blev Artillerikadet 15. Jan. 1814; Kadetuniformen syede hans dygtige og stræbsomme Moder ham. Han forfremmedes til Stykjunker 15. Febr. 1817 og til Sekondlieutenant 23. Jan. 1820, idet han ved sin Officersexamen fik Udmærkelse og vandt Æressabelen. Med kun et Aars Forberedelse tog han 1822 Studenterexamen med Udmærkelse. Hans Vaabenfæller satte store Forhaabninger til ham, men de brast, da han 10. Avg. 1825 bortreves af Tyfus. „Kundskabs Lavrbær om sit Sværd han klynged", blev der sunget ved hans Grav. Den næste Søn i Rækken, Joachim Ludvig Phister, født 23. Maj 1807, død 15. Sept. 1896, har paa Holbergs danske Skueplads gjort Navnet Phister kært og minderigt. Hans Moder stred for at holde ham tilbage fra Skuespillerbanen, men Faderen fandt det bedst at lade Drengen følge sin egen Vilje, og et langt Liv skænkede begge Forældrene at se ham vinde Sejr paa Sejr og staa som Det kongelige Theaters mesterlige Karakterskildrer.

3.

Kornettens ældre Søn *Johan Henrik Zahrtmann* var født 2. Okt. 1723 i Storehedinge. Hans Forældre satte ham 1736 i Vordingborg Latinskole, hvis Rektor, Magister Henrik Theisen, ikke holdt sig ene til Tidens latinske og hebraiske Skolevisdom, men havde fuldt saa vaagen Sans for Mathematik og Astronomi. Først 31. Juli 1745 blev han derfra optagen som Student ved Københavns Universitet, hvor han 10. Juni 1747 tog sin theologiske Examen med Første Karakter og 1. Juli 1748 Bakkalavrgraden i Filosofi. Hans gamle Rektor kaldte ham tilbage til Vordingborg Skole, hvor han virkede som Hører i halvtredje Aar.

Han vandt Ry som en dygtig Lærer. Sidst i 1750 valgte Konferensraad H. C. Londemann de Rosencrone ham til Huslærer paa Nøragergaard ved Hobro og lagde sin Halvbroder Marcus Gerhard L. de Rosencrones Oplæring i hans Haand, indtil denne som sextenaarig 1754 kunde drage til det gjenaabnede Akademi i Sorø; han er kendt som Danmarks indsigtsfulde Statsminister 1782—84 og som Stifter af den rige Grevelige Hjelmstjerne-Rosencrone'ske Fond og døde 1811. Efter et kort Ophold som Huslærer hos Major Tyge Høeg paa Dalsgaard ved Mariagerfjord kom Z. 1755 til Andvorskov som Lærer indtil 1758 for Amtmand F. de Løvenørns to Sønner Ditlev og Poul, af hvilke den første døde 1788 som Major, den sidste 1784 tiltraadte sit fortjenstfulde Virke som Stifter og Leder af Det Danske Søkortarkiv og døde 1826 som Kontreadmiral. Hans Barndomslærers Sønnesøn overtog Søkortarkivet efter ham.

Det omflakkende Herregaardsliv maatte have en Ende. Henrik Z., som 21. Okt. 1752 havde holdt sin Demisprædiken i Københavns Helligaandskirke, blev 28. Dec. 1759 af Konferensraad de Løvenørn kaldt til Sognepræst i Tisted og Binderup Menigheder ved Hobro.

Han blev den første i fire Slægtled af jydske Præster. Sognenes Præsteliste, som dog først er nedskrevet henved Hundred Aar senere, nævner ham „en rig og paapassende Mand med sin Gaard" og peger hermed paa de Midler og den Iver, han lagde i Præstejordenes Fremdrift. Aarlige Provsteudtalelser satte ham blandt de fremmeligste Præster i Lærdom, Flittighed og Lærergjerning og Retfærd i Levned. Ramt af en Hjerneblødning døde han efter fem Døgns Sygeleje 10. Juli 1782 i Tisted Præstegaard.

Han havde 24. April 1761 ægtet Marie Anna Friis, født 9. Dec 1732, Datter af Provst Arild Nielsen Friis i Spentrup og Gassum Præstekald og Kirstine Marie Brøchner. Begge hendes Forældre var Præstegaardsbørn og særligt gjennem sin Fader hørte hun hjemme i en tre Slægtled gammel jydsk Præsteslægt. Som Enke tog hun Bolig i Gundersted ved Løgstør; først omkring 1807 flyttede hun til sin Søn i Viborg, hvor hun døde 2. Febr. 1810 af Alderdomssvækkelse. Som Frederik Z. kun efterlod sig een kvindelig Livsarving, saaledes fødtes der i hans Broders Præstegaard kun eet Barn, en Søn. Ved Aarhundredets Udgang stod da, som ved dets Indgang, kun een Mand til igjennem sine Børn at føre Slægtens Navn frem i det nye Aarhundred.

HJEMMET

1.

Henrik Christian Zahrtmann var født 28. Febr. 1762 i Tisted Præstegaard. Han undervistes i Hjemmet af sin Fader, som med ham gjenoplevede sin Manddomstids Lærervirke og allerede 1775 kunde sende den trettenaarige Dreng til Københavns Universitet. Her tog han, Aarets yngste akademiske Borger, 4. Avg. sin Studenterexamen med Udmærkelse og de følgende Prøver, den filosofiske 1777, den filologiske 1779 og den theologiske 4. Marts 1786, med Første Karakter. I de sidste fem Studenteraar boede han paa Borchs Kollegium, og sammen med andre Borchianere optoges han i Knud Lyne Rahbeks muntre Vennekreds som en af „Tylvten", der, opildnet af fortroligt Venskab og lystigt Ungdomsmod, samlede sig i Hyldest omkring Skuespillerinden Johanne Rosing; hun var født 1756, Datter af Vægter Herman Olsen og gift 1778 med den jevnaldrende Skuespiller Mikael Rosing, hvem hun skænkede sytten Børn. Z. mindedes hende senere stedse varmt som „sin anden Moder"; „hun havde en afgjørende Indflydelse paa hans Aands hele Sving"; „hendes Agtværdighed kunde ved en blot Mine standse, lede, fremskynde, bestemme den lystige Yngling."

I Rahbek og hans Kres udfoldede Tidens Studenteraand sig med frodigst Liv og Lune. I dens Stevnelag, udtalte Rahbek i sine forskønnende Erindringer, „favned Plato Epikur, og skønt, alt som det gik længere hen paa Maaltidet, Epikurs Favntag vel iblandt blev eftertrykkeligere og langvarigere, end de just efter Platos Sind

skulde været, slap han derfor ikke hin lystige Selle af sine Arme og holdt derved Bægerne bestandigt sokratiske, endog naar de ikke længere blev inden Musernes Antal. I Følge heraf var alt uhumskt og uhøviskt formeligt banlyst af vore Lag."

Zahrtmann, som var kun et godt Aar yngre end Rahbek, var Gæst i dennes velkendte Afskedsgilde, som endte med, at Rosing listede sig bort i Utide og paa sin Hjemvandring i det klareste Maaneskin rystede Stænkene af sin opslagne Regnskærm, at Wiwet klatrede ind over Frederiks Hospitals Gitter, at Kierulf styrede ind i Vingaardsstræde i den Tro, at det var Østergade. Under Rahbeks Udenlandsrejse 1782—84 var Z. med til at fejre hans Fødselsdage hos Ægteparret Rosing (Memoirer og Breve XV, 147, nævner ham Hartmann). Ved Siden af det moderligt vejledende Forhold, hvori den kun lidet ældre Johanne Rosing traadte til det løsslupne Kuld Studenter, var Samlingspunktet fælles Sans for Skuespilkunsten. Mindst een Gang vides Z. at være optraadt 1782 som Arv i Den honnette Ambition paa St. Pederstrædes Brædder i Rahbeks Dramatiske Selskab. Madame Rosing døde først 1853 i København, og i Breve til sin Søn Theologen bad Z. gjentagne Gange denne om at bringe hende Hilsener.

Forud for Aftenernes Drikkelag laa oftest vel gjennemarbejdede Studiedage, som bar hele Tylvten frem til gode Examiner og Livsstillinger. Zahrtmann holdt sin første Prøveprædiken 18. Maj 1786 i Gjentofte Kirke, i hvis Præst Hr. Høegh han havde sin „Lærer, Velgører og Ven". Den vidnede om et dybt stemt, troende Sind og om en kundskabsfyldt Aand, som saa klart paa Jordelivets Opgaver. Samme Sommer drog han til Viborg, hvor han 11. Avg. var bleven udnævnt til Tugthuspræst. Herfra kaldtes han 14. Nov. 1788 til Sognepræst for Asfærg og Faarup Menigheder midt imellem Randers og Hobro, og skønt han atter her virkede kun i to Aar, vandt han som sin Fader Ry for at have drevet Præstegaardens Avl stærkt frem. Han vendte tilbage til Viborg, idet han 21. Jan. 1791 modtog Kaldelse til Sognepræst for Byens Søndresogns Menighed, Sortebrødre Kirke.

Næppe Præstekaldet alene drog ham tilbage til Viborg. Hvor fast hans Forsæt var at bygge sig et varigt Hjem her, ses af, at han allerede 17. April købte (med endeligt Skøde af 23. Juni 1792) Den røde Gaard i St. Mogensgade (Nr. 66), en stor og smuk Grundmursbygning, som Toldkasserer Jens Halt havde ladet opføre kun tre Aar tidligere paa den forlængst nedrevne Mogenskirkes Grund, og til hvilken laa udstrakte Haver og Tofter paa begge Sider af Gaden samt Agerjorder indenfor og udenfor Bygrænsen; Købesummen var 2260 Rigsdaler. Og inden Aarets Udgang førte han Bispens Datter Mine Tetens som sin Hustru ind i den store Gaard, som herved blev Viborgslægten Zahrtmanns Fædrenehjem. Hovedbygningen staar endnu, om end en Del ændret, vel ved Magt paa det søndre Hjørne af St. Mogensgade og Rosenstræde.

2.

Bodil Jochumine Tetens var født 14. Maj 1771 i Horsens som Peder Tetens's og Anania Wederkinchs syvende Barn. Da hendes Fader fra sit syttenaarige Rektorat ved Horsens Latinskole 1773 flyttede som Stiftprovst til Ribe og atter derfra 1781 ind i Viborg Bispegaard, vedblev hun at være et Horsensbarn, idet hun optoges som Plejedatter i den kendte, rige Lichtenbergske Gaard hos det barnløse Ægtepar, Kancelliraad Jochum de Lichtenhjelm og Bodil Lichtenberg, efter hvilket hun bar sine Daabsnavne. Efter Lichtenhjelms Død 1775 giftede hans Enke sig med Kammerherre Christian Christopher Gersdorff og fik 12. Sept. 1779 en Datter Gerhardine Jochumine, som blev Mine Tetens en kær Plejesøster. Gersdorff døde 1805, hans Enke 1807; nogle Aar forinden havde Præsten Zahrtmann maattet overtale dem til nødtvungne at samtykke i deres Datters Ægteskab med hendes Tegnelærer, Emigranten J. L. B. D. de Serène d'Acquéria; dette fremskyndede Bryllup stod 14. Avg. 1801 i Horsens, hvor Fru d'Acquéria døde 17. Okt. 1826.

Horsens var paa denne Tid en Storstad med et rigt Opland. Søfart og Handel bar den fremad; Købmandshusene kappedes med Omegnens Herregaarde. Den fik endog 1780 et Hof, idet Enkedronning Juliane Maries Slægtninge, fire russiske Fyrstebørn, drog ind i Palæet. Byen stod højt i Kultur, og i sit rige Plejehjem fik Mine Tetens Lod i den bedste Oplæring og Uddannelse, som Tiden kunde byde. Det siges, at hun kun med Ulyst tænkte paa at ombytte det brogede Liv i Horsens og paa Plejeforældrenes nærliggende Landgods Merringgaard med Viborg og dens Bispegaard. Dog fejedes Ulysten bort som skygraat for himmelblaat, da den unge Viborgpræst Zahrtmann ønskede hende til Hustru. Deres Bryllupsfest stod i den Lichtenbergske Gaard i Horsens 28. Okt. 1791.

Landstaden Viborg var dog endnu uomstridt Nørrejyllands Hoved. Som Sæde for det nørrejydske Landsting, for Stiftamtmand, Biskop, Kathedralskole, Garnisonstropper og — Tugthus rummede den en særdeles talrig og broget Embedsstand, der samfærdedes i et stærkt selskabeligt Liv hele Vintertiden igjennem. Og fra Midten af Juni Maaned kaldte det aarlige Viborg Snapsting i tolv Dage en tæt og mangeartet Skare Gæster hid; her rejstes Laan, betaltes Rentepenge, solgtes Gaarde, Boskab, Kreaturer, Korn og Brænde, falbødes Krambodsvarer, spilledes og dansedes. I alt dette Byens Liv føjede det unge Præstepar sig hurtigt ind.

Allerede den følgende Sommer førte Stiftamtmand Niels Sehested, som selv boede paa Rydhave 40 Km. Vest for Viborg, ind i det rummelige Præstehjem for een Nat en mærkelig Gæst, den nittenaarige Charlotte Amalie Schinkel. Med Kronprins Frederiks Ordre i Haanden havde han tvunget hendes Fader, Landsdommer Frederik Schinkel, til at give hende løs af sin Varetægt paa Hald, for at hun imod Faderens Vilje kunde ægte sin udkaarne Sølieutenant Martinus

Braem. Schinkels ustyrlige Voldsfærd var Hvermand kendt; han var 1765 endog blevet underkastet Generalfiskalens Tiltale for at have overfaldet Landsdommer Christen de Leth i dennes Bolig i Viborg med Hug og Slag, revet og spyttet ham i Ansigtet, skældet ham og tilføjet ham anden Overlast. Det forstaas da let, at Zahrtmann vaagede den Nat med Vaaben uden for Døren til Sovekammeret, som hans Hustru, uden at kunne lukke et Øje, delte med Frøken Schinkel, der var ene om at sove sødeligt. Hendes Bryllup med Braem holdtes 19. Okt. 1792 paa Rydhave; Ægteskabet endte i Ulykke. Det er skildret af M. A. Goldschmidt i „En Hederejse i Viborg Egnen" og har givet St. St. Blicher Grundlaget for hans Fortælling „Eneste Barn".

Til sin Menighed traadte Henrik Zahrtmann i et inderligt Forhold, som hævdedes gjensidigt igjennem 35 Aar, lige til hans Død. Hans Kundskabsfylde, særligt hentet fra Oldtidens græske og latinske Forfattere, gav hans Tale et bredere Grundlag end vel de fleste samtidige Præsters og gjorde ham til en ypperlig Lærer, som mildt tænkende holdt sig fjern fra fremvoxende Stridsstader i Forkyndelsen. Selv oprigtigt troende gav han den kristne Læres Sandheder Liv ved at lægge dem som Rettesnor ind i Samfundets og hver enkelt Tilhørers Livsopgaver. Han følte sig maaske bedst i Overensstemmelse med Apostelen Pavlos's Ord til Romerne: „Lader os tragte efter de Ting, som høre til Fred, og dem, som tjene til Opbyggelse." Han ejede en vaagen Sans for, at denne Verdens Opgaver ikke maatte forsømmes.

Af slige Opgaver stillede hans Præstekald ham ret mange. Særligt glad var han i det store Landbrug, dels paa Embedsjordene, dels paa hans egne Tofter: „Mit heldige Landbrug holder mig fri af Næringssorger", skrev han i Armodsaaret 1814. Gaarden i St. Mogensgade med de lange Længer omkring den rummelige Gaardsplads, hvis Midte indtoges af en stor, stenkarmet Vandingsbrønd, husede Heste, Køer, Korn. Endvidere sattes han 16. Okt. 1802 til at være Provst for det Viborg omgivende Nørlyng Herred (Stiftprovst), og efter sin Svigerfaders Død 7. April 1805 virkede han et godt Fjerdingaar som Biskop. Disse Stillinger gav ham øget Syssel med Livets Gjøremaal.

Den røde Gaard paa Mogensgade blev et gæstfrit og yndet Hjem i Byens Selskabsliv. Z. fremmede dette ved at være Medstifter af et litterarisk Selskab, omtalt 1799, og i 1820 af et Læseselskab. Med sin gamle Kærlighed til Skuespilkunsten støttede han tilrejsende Skuespillere (Schwarz's og 1814 Liebes Selskaber) og stillede sig 1814 i Spidsen for „Dramatiken" som en af dette Selskabs „stiveste Stiftere og Befordrere imod de højeste gejstlige og verdslige Avtoriteters Modskrig." Han nød den Glæde, at dets Theateraftener hurtigt vandt ind i Omgangslivet som et umisteligt Led, hvilket snart alle kappedes om at holde oppe. Kunde end Herr Stiftprovsten selv ikke optræde paa Scenen, saa udlaantes dog Provstens Buxer til en

Forestilling 8. April 1825 i Skive til Gavn for vandlidte. Et andet Udslag af hans fordomsfrie Livssyn var, at han 1820 gav den ustuderede Bondelæge Mads Weis (Husted) et stærkt rosende skriftligt Vidnesbyrd. Danske Kancelli fandt denne Usømmelighed utilstedelig for en Provst lige over for en Kvaksalver, men afstod fra videre Paatale, da Z. vidnede, at han i sin Menighed kendte mangt et heldbringende Udfald af Mads Weis's Lægedont.

3.

Paa Viborg Snapsting, som førte Provstehjemmets Omgangsfæller fra nær og fjern ind i dets Stuer, nøjedes Henrik Zahrtmann ikke med at sælge sine Landbrugsvarer og indkøbe Husets Udstyr af Tøjer, Fødevarer og Brændsel. Dels for sine Venner, dels for egen Regning traadte han ind i de store Ejendomshandeler, som gik i Svang i Aarene efter Aarhundredskiftet. Sammen med sin Svoger Jacob Tetens, Konrektor ved Kathedralskolen, købte han 1804 Asmildkloster og Skovsgaard for 84800 Rigsdaler; han underhandlede i Okt. 1805 med Skibsbygmester Larsen i København om Salg af Egetømmer for indtil 10000 Rdlr.; han solgte dette Gods 28. Juni 1806 for 124000 Rdlr. I et Aarstid eller længere ejede han sammen med tre andre den kendte Herregaard Avnsbjerg og solgte den i Foraaret 1808 for 70000 Rdlr. Køberen var begge Steder Landsdommer Henrik Muhle de Hoff. Det gik godt, saa længe Jordegods steg i Pris. Men Krigen mod England 1807 til 14 hidførte et brat og voldsomt Fald. Hoff maatte allerede 1808 gjøre Opbud.

Z. sad da med halvt eller helt værdiløse Prioritetsbreve og havde som Laantager og sine Venners Borgensmand paadraget sig tyngende Pengeforpligtelser. Samtidigt var det umuligt at bjerge de Provsten underlagte Fattigkassers og gejstlige Skifteboers Midler igjennem det slugvorne Pengefald. Højesteret tilpligtede ham sammen med Amtmand Fønss som Kurator og to andre Exekutorer 14. Nov. 1817, een for alle at tilsvare Rektorinde Jessens Legatbo 3873 Rigsbankdaler Navneværdi med halvfemte Aars Renter og Salær, samt hver for sig en Bøde paa 105 Rbdlr. Sølvværdi. Stiftamtmand Blom og Biskop Bloch lod ham 13. April 1818 vide, at de vilde holde sig til ham ene i Inddrivelsen heraf, og 22. Maj udredede han den store Sum. Saaledes truede denne Dom ham strengt med Forlis. I Den røde Gaard holdt „yderlig Armod" sit Indtog for Resten af hans Liv. Endnu 1825 skrev han: „Jeg føler fuldkommen, at Vognen helder og helder meget". Hans ældste Børn afværgede, at den væltede; al Skyld blev betalt.

Provst Zahrtmann og hans Hustru delte Livets Kaar i tryg Samfølelse paa alle dets Omraader igjennem onde som i gode Dage. Hun fortrød ingen Sinde at have omskiftet Horsens for Viborg. I deres store Børneflok fandt begge Forældrene deres „virkelige Rigdom". Moderens fortrinlige Opdragelse i det Gersdorffske Hjem satte hende

i Stand til at indpode sine Børn gode Kundskaber, særligt i Sprog. Faderen stod hver Morgen op Klokken halvsex, vækkede Sønnerne, tændte Ovnilden i sit Studerekammer og vaagede over deres Forberedelse til Skolegangen. Af de fire førstkomne Børn var to Sønner dødfødte (23. Okt. 1792 og 7. Avg. 1795), og en, Peder Tetens Z., født 23. Avg. 1796, døde i sit fjerde Aar 9. Jan. 1800. Kun den næstældste Søn Christian Christopher Z., opkaldt efter sin Moders Plejefader Gersdorff, viste sig livskraftig og fik senere fire raske Brødre og lige saa mange flinke Søstre.

Slaget paa Københavns Rhed 2. April 1801, i hvilket Præstehjemmets Gaardskarl Claus Mikkelsen faldt, bragte Ægteparrets varme Fædrelandsfølelse i Lue. Endnu samme Aar lod det sin syvaarige Søn Christian indskrive til Søkadetkorpset. Præsten Z. følte sig vakt til Forfatter for Folket; ud over det lidet, han tidligere havde ladet trykke om theologiske og landøkonomiske Emner, udgav han 1803 til Indtægt for Landets Forsvar sin Oversættelse af Thomas Abbts Afhandling: Døden for Fædrelandet, henved 100 Sider i Duodes med en Liste paa over 700 Subskribenter. Ofte i lange angstfulde Tider uden Efterretninger fulgte Forældrenes Tanker Sønnen paa hans djerve Orlogsfærd. I Fortællingen om Den røde Gaard i Viborg indgik de 28000 Rigsdaler, som 19. Juli 1810 blev den unge Søofficers Prisepenge. For at værne Fædrehjemmet laante han sin gældbetyngede Fader dem alle; havde Krigen rokket dets Grundvold, gav herved den samme Krig Faderen atter fast Grund under Foden. I samme Øjemed aabnede den ældste Datter Bolnie 1820 en lille Pigeskole i Præstegaarden, den anden Datter Mariane en Systue, og deres virkelystne Moder indrettede her et Chokoladekogeri.

Provst Henrik Zahrtmann holdt sin sidste Prædiken i Sortebrødre Kirke 27. Avg. 1826. Efter faa Døgns Sygeleje døde han ti Dage senere. Gældkrav strømmede ind over Den røde Gaard; Enken saa sig nødt til at falbyde den. Da samlede Sønnen Christian ædelmodigt sine Søskende om at sikkre Moderen en tryg Alderdom i Slægtgaarden. Selv sønderrev han sit store Laanebrev; Søsteren Bolnie mødte frem med 600 Rigsdaler, indtjente ved hendes Skolehold; Broderen Henrik, der virkede som Lærer i København, overtog sin yngre Broder Peders Underhold ved Universitetet. Ved Salg af Jorder og Tofter dækkedes Gælden helt; den søndre Halvdel af Hovedbygningen lejedes ud.

Provstinde Mine Zahrtmann sandede med inderlig Glæde, at hun i sine kærlige Børn havde en virksom Rigdom. Selv var hun virksom til det sidste i at føre Huset, ordne de indviklede Pengesager og koge Chokolade; „„Axelen i Maskinen" nævnte Søofficeren hende. Efter henved en Snes Aars Enkestand døde hun 24. Febr. 1846. De fem Sønner, som nu alle sad i sikkre Embedsstillinger, havde i Sommeren 1843 givet Afkald paa at udskifte Forældrearven for at holde Fædrehjemmet ved lige i urørt Skikkelse for deres fire ugifte Søstre. Disse var Bodil Anania (Bolnie), født 15. Maj 1798, død 27. Marts

1882, Mariane, født 24. Dec. 1801, sin ældre Søsters Medhjælp i Skolegjerningen indtil 1850, død 3. Juni 1884, Petra Henriette (Jette), født 31. Okt. 1803, død 9. Marts 1864, og Lucie Caspare, født 24. Juli 1805, død 25. Nov. 1861.

I et trofast Samliv førte Frøkenerne Zahrtmann Husholdningen i Gaarden paa Mogensgade frem i den fra Forældrene nedarvede Skik; kun forsvandt Landbruget helt, idet de tilbageværende Tofter bortlejedes. Deres Hus stod gæstfrit aabent som Samlingssted for Stiftstadens Embedsstand, og selv om en og anden ung Garnisonskapitajn kunde finde Selskabsformerne der vel stive og fornemme, faldt han dog nemt til Ro i dets Gamledages Hygge. For et Par af Broderdøttrene fra Hatting Præstegaard blev Tanternes Hjem i Viborg en Tidlang et elsket Ly, som skænkede dem glade Minder for Livet om dets daglige Kærlighed, muntre Børneselskaber og Ungdomsballer.

De to sidstlevende Søstre Bolnie og Mariane stiftede ved Testamente 26. April 1880 „Provst Henrik Christian Zahrtmanns og Hustru Bodil Jochumine Tetens's Legat paa 6000 Kroner til Fordel for trængende ugifte Embedsmændsdøttre i Viborg". Først efter den sidstes Død solgtes 1885 Den røde Gaard i St. Mogensgade med sine Tofter for 44000 Kr. til Viborg By. I denne Gaard havde for de fire Søstre været redt baade Vuggen og Dødslejet. De Sjælsevner og Sindsgaver, som de fem Brødre tog i Arv fra Forældrehjemmet, blev Højsædestøtterne i nye Hjem, disse, Christian, Henrik, Peder, Carl og Hans Zahrtmann, byggede, hver paa sin Vis, andet Steds i Danmark.

UDDRAG AF BREVE

1788. Reyse-Plan for en høystæret Ven, *udkastet af Jyden Henrik Kristian Z., Viborg,* nævner bl. a. i Kiøbenhavn Kongens Bibliotheqve; vel tillades det ey Fremmede nogen frie Indgang, men naar De hilser Hr. Amanuensis Nyerup fra mig, venter jeg, at han ey nægter Dem samme; Maler Iuels Arbeyds-Stue .... Endnu har De et Par mindre Lyst-Tourer tilbage, som begge gaae over Gientofte, hvor min Lærer og Velgiører og vor fælleds Ven Hr. Høegh boer. Paa den første af disse vil De vist besøge denne ædle og retskafne Mands Familie. Og naar De har hilset enhver enkelt Person i samme fra Tugt-Huus-Præsten og paa hans Vegne takket dem for al den Lyksalighed, som deres Omgang og hiine Glædens Dage forskaffede ham, da lad Manden anvise Dem sine Marker. Og aldrig saa snart er De traadt ud af hans Gaard, før Deres Øye vil glæde sig ved den skiønneste Udsigt uden at kunde mættes. Og nu vandre De længere frem, indtil De støder paa den lille Plantage, som Deres Ven podede med egen Haand. De smage der Kildens vederqvægende Vande, og De skienke mine visnende Poder en Draabe til Erindring om mig. — Og medens De er paa Gientofte, da glem ey heller at lade Dem

anvise i Kancellie-Raad Becks, min Velgiørers Hauge; søg en Granne-Hække, hvis Tæthed undertiden fødede den melancholske Siel .... I den nordre Del af Bernstorfs Lyst-Skov finder De en nydelig Slange-Gang, hvor jeg ofte vankede og i dine Skrifters Læsning besieledes med henrykkende Høyagtelse for dig, udødelige Mendelssohn! I de uforlignelige Skygge-Gange i Havens søndre Side vil maaskee Deres trætte Fod hvile sig paa en Bænk og lige over for Dem bemerke et mishandlet Z. Her sad Deres Ven ofte og betragtede med taus Henrykkelse de fem Træer, som staae saa besynderlig samlede paa dette Sted. Skaan ham for Deres Latter. Hans vilde og sværmende Indbildning drømte om Saligheder. Herfra vankede han frem igiennem Skovens løvtakte Gange; han læste og tænkte over Menneskehedens Philosophie; og her vendte han tilbage igien .... Deres Reyse-Dage i disse Egne blive saa lykkelige, som mine kere Dage der var; og jeg kiender da intet høyere eller venskabeligere Ønske.

1825, 29. Nov. Viborg. H. C. Z. til K. L. Rahbek. — Gode gamle Ven! Ligesom det glædede mig inderlig at see, at det var just Dig, der havde nævnt min mellemste Søn som hæderlig Student, og at finde Dit Navn under hans hidsendte Karakteer-Seddel, saaledes er jeg forvisset om, at Mindet om et gammelt Venne-Navn ogsaa har ved disse Dine Embedshandlinger vakt i Din aabne og deeltagende Sjæl sand Glæde. Denne Tanke bestemte mig til endnu inden Enden af min Løbebane her at tilskrive Dig disse Linier. — Tak for den mig med Overlærer Dorph tilsendte Hilsen. At høre mig erindret af gamle sande Venner glæder mig endnu ligesaa livlig, som det fordum smertede mig endog i Smaating at have gjort vor første fortrinlige Ven Kjerulff imod. Ja, han og Kone, disse saa saare elskværdige Mennesker, forlode os tidligen .... Mad. Rosing, vor fælleds Moder, seer Du vist engang imellem. Bring hende min oprigtige Hilsen som et Aftryk af den inderligste Taknemmeligheds Følelse .... Jeg har havt det Held, her stadigen at beholde en sand Ungdomsven Justitsraad Gjørup. Endnu som Olding beholder han al sin ungdommelige Fyrighed, og vi passiare mangen en Aften væk, uden at henflye til det usle Kortspils Nødhjelp, om gammelt og nyt, dit und dat und dergleichen. — Min Næringsstilling her er nu som Geistlighedens i Almindelighed. Min Hoved-Indtægt var og er 150 Tønder Rug, der forhen med Vished kunde regnes over 500 Specier, nu neppe til 150. Og Skatterne ere firedobbelte, og Familien er talrig. Og af denne talrige Flok, 4 Døttre og 5 Sønner, har jeg dog ey een eeneste at miste. Alle ere de sunde paa Sjæl og Legeme, alle virke de villigen og omhyggeligen, hvad de kunne, til Gavn og Glæde for Forældre og Sødskende .... Det er en sand Lykke for os her at have saa god en Skole, ... og Hasselbalck er den sandeste Fader for sine Disciple. Du vil vistnok erfare, at disse, efterat de forlængst have forladt Skolen, endnu omtale ham med den kjerligste Ømhed. Og Disciplenes Vidnesbyrd, saavel om deres Lærere, som om deres

Meddisciple, er vistnok det paalideligste vox populi vox Deï. Ifølge Erfaring er det mig endog paalideligere end den mest upartiske Lærers. Thi de kiende os, før vi kiende dem. — Jeg føler fuldkommen, at Vognen helder og helder meget, men jeg føler tillige med ubegrændset Taknemmelighed, hvor utallige de Velgjerninger ere, den Algode skjenkede mig. Sande og deeltagende Venner, en fortreffelig Kone, der med mageløs Omhue har opammet, undervist og dannet alle sine Børn, flittige, duelige og hengivne Børn og til at nyde dette et særdeles godt Helbred; see, dette blev min Lod. Vel har jeg da Aarsag til at sige: Herre, jeg er ringere end alle de Miskundheder og al den Barmhjærtighed, du har bevist imod din Tjener. — Lev vel, lev stedse vel, Du med Din fortreffelige Kone! Ynd stedse mine og mig, Din hengivne Ven Zahrtmann. [Kgl. Bibliothek, Ny kgl. Saml., 4to, 2494, IV].

SØKADETTEN

1.

Christian Christopher Zahrtmann fødtes 21. Dec. 1793 *i* Viborg. Jubelen over det hæderfulde Slag paa Københavns Rhed vakte hos hans Forældre Ønsket om at vie ham, deres ældste Søn, til Landets Søforsvar, og endnu 1801 lod de ham, som da næppe havde set andre Bølger end dem i Viborg Sø, indskrive til Søkadetkorpset. Af de kundskabsrige Forældre blev det Moderen, som gjennemførte hans Uddannelse hertil i Hjemmet; alle de Kundskaber, han senere ejede, følte han at have nemmet af sin Moder, lige fra Skrivning og Regning til Sprog og Religion. Saaledes godt udrustet forlod den elleve Aars Dreng 4. Jan. 1805 den danske Landstad, som ligger Havet fjernest, for at lære sig op i Sømandslivet; han reves ud af Fædrehjemmet, først otte Aar senere gjensaa han sine Forældre og Søskendkresen.

Under hele sit Skoleophold i København var Drengen optagen i Huset hos Holmens Ekvipagemester, Kapitajn Sigvart Urne Rosenwinge, der hurtigt lærte at omfatte „vores gode Christian" næsten som sin Søn, „en prægtig Dreng, som viiser stedse megen Fliid i alt"; „han er meget alvorlig, saa at man med megen Vandskelighed kan faae ham til at spøge og være munter med de øvrige Cadetter". Drengen følte aabenbart Hjemve, men forstod at knytte Hjemmene i Viborg og i København sammen i et hjerteligt Venskabsforhold. „Jeg kan ey sige Dem," skrev Rosenwinge til Provst Z., „med hvilken Glæde Deres gode Søn kom til min Kone: Her er en Tønde Kiød, som mine Forældre har sent mig til Dem; — Maaden han kom dermed, var skiøn." Han blev Søkadet 1. April 1805, som Nr. 2 af 8, med Karakteren Godt. Hans egne Optegnelser om denne Tid nævne hans gode Examiner, men kun lidet om, hvad der laa imellem dem.

I Juli—Sept. 1805 Togt i Østersøen paa Orlogsskibet Seyeren (Kommandør H. C. Sneedorff), kom til Rostock og ved Togtets Ende i Første Ruf og Klasse. — Jan. 1806 Første Ansøgnings-Examen. — Juni Første Examen, den hydrografiske Del 4, den astronomiske Del 7. — Aug.—Sept. med Orlogsskibet Prinds Christian Frederik (Sneedorff), i Østersøen, kom til Reval; derefter i Tredje Godtvejrs-Klasse. — Jan. 1807 Anden Ansøgnings-Examen. Maj—Juni i Nordsøen med sidstnævnte Skib, kom til Frederiksværn; derefter i Første Godtvejrs-Klasse. — I Avg. kommanderet til Adjutant hos Kapitajn Rosenwinge paa Gammelholm, var paa denne Post under Københavns Belejring og Bombardement, indtil de Engelske tog Holmene i Besiddelse. — Kort efter igjen til Akademiet. — Jan. 1808 Anden Examen med Mathematik 9, Navigation 5, og begyndte i Marts Konkurrencen til Officer. — Skildringen af, hvad den faamælte Dreng ikke offrer mange Ord, findes udfyldt i

ROSENWINGES BREVE TIL PROVST ZAHRTMANN I VIBORG

1805, 30. Marts: Med Fornøyelse kan jeg tilmelde Dem, at Deres Søn har med megen Ære, saavel for ham selv, som for sine Forældres Fliid med ham, fuldendt sin præluminaire Examen, og det med bedste Caracteer, af 8te, der blev Examineret, var Deres Søn den nest bedste, og Commandeur Sneedorffs Søn blev hans Eftermand, men Sneedorffs Søn har været til Siøs forrige Aar, som altsaa vil giøre ham Ancieniteten stridig. — Deres Søn anlægger nu strax Søecadet-Munderingen, der ey glæder ham lidet .... Mig fornøyer det ret meget at troe, jeg har vundet hans Fortroelighed, — og paa en passende Maade giør han sig yndet af hans Foresatte og Cameratere ....

1805, 14. Sept.: Det fornøyer mig ret meget, atter at have Leilighed at glæde Dem med, at Deres Søn med Ære har fuldendt hans første Togt til Siøs, han var meget lærvillig og flittig, taalte for første Gang Søen temmeliggot, svarede got for sig til Examen, hvorved han har ved hans Fliid faaet 7 Cadetter, som var hans Formænd efter sig.

1807, 17. Nov.: Lang Tid siden er det jeg havde den Fornøyelse at tilskrive Dem, mange ubehageligheder og høyst vigtige Ting er foregaaet i det ellers lykkelig og fredelig sindede Dannemark siden vores Samtale. De engelske Snigmordre har paa en meget feig Maade berøvet Dannemarks ey allene dens havende, men paa en vis Maade dens tilkommende Flaade og altsaa for største Delen Dannemarks Størke, som kunne have været lige som i gamle Dage dens Støtte; men i Særdeleshed har Øen Siælland og i Særdeleshed Kiøbenhavn af benævnte Røvere og Snigmordre lidt betydelig. Mit Lod blev det disværre at være nærværende hos disse Mennesker, som formedelst deres slette Handlinger har nedsat dem selv langt under Tigeren, hos vo jeg hele Dagen og hver Dag over alt paa Holmen,

i den Tiid de opholdte sig her, maatte være hos. De kan altsaa forestille Dem, hvor smertelig det var for mig at see deres Handlinger aldeles stridende mod all Folkeret, men haaber, at Forsynet vil give Dannemark Leilighed til at hævne dens Retfærdige Sag.

Med Glæde kan jeg herved tilkiende give Dem, at Deres Søn har vist i Bombardements Tiden et uskrømtet Mod og en Raskhed, som man ey kunne fordre af hans Alder, — jeg skylder ham og Dem her anføre Aarsagen.

Den Morgen [27. Avg.] da Lieut. Zeuthen blev skudt ved Kalleboden uden for Langebroe, Søe Cadet Buhl mistede sin Arm samme Sted, og Lieut. Wulff laae tvers for Fienden af mangel paa Fartøyer [Baade], da hans var skudt i Synk, og selv laae som en Skive, Fienden skød paa, uden at kunne faae Canon Chalouppen omsvayet, — samme Morgen Klokken 4 blev jeg underrettet paa Holmen om denne Ubehagelighed, hvorfore jeg løb need for at ville have nogle af Confardi Folkkene til at transportere (med deres Fartøyer, som da laae til Holmens Tieneste) og medtage 2 Chaloupper til Lieut. Wulff; men da dette Mandskab havde hørt den svære Canonade, samt at en deel havde mistet Livet, saa nægtede de mig at gaae ud. Ingen Offiicer havde jeg ved Haanden, og ey kunde jeg selv forlade Holmmen, saa at jeg virkelig var meget forlegen, hvilket Deres Søn, som stod hos mig, blev var (De maae vide, han var i Bataille Tiden hos mig som min Adjutant). Han spurgte mig, om han maatte bringe Chaloupperne ud til Wulff; — ja vel, svarede jeg ham, hvorpaa han hoppede need i Fartøyerne og uden synderlig Omstændigheder kom af Sted.

Da han med disse Fartøyer kom uden for Stakaderne, som er uden for Langebroe, begynte Fienden, som havde et svert Batterie Synden for Tømmer Pladsen [ved Gamle Pesthus i Egnen af det nuværende Kvægtorv], alternative at skyde snart paa Zahrtmann og snart paa Wulff. Da han saaledes blev temmelig vis om, naar Skudene kom, varskoede han Mandskabet i Forveyen der om, som derved fatte mere Tillid til ham; men det var og strax et Beviis, at han ingen Frygt havde. Da han om sider naade Wulff, svarede denne: ja det er meget got, at disse Fartøyer kommer, men nu behøver jeg desforuden Deres Hielp for at boxere mig om, saa at jeg kan bruge Canon mod Fienden, — hvilket Zahrtmanns Mandskab ey synes vel om, da det alt skede under en klingende Musik af Skraae Kugler.

Da dette endelig var ferdig, kom han til mig paa Holmen meget glad, — mens min gode Zahrtmann maatte strax samme Tour igien med Amunition til Wulff, som han manglede; men hverken han eller hans Mandskab fik mindste Skade. Da han atter kom tilbage lige saa fornøyet og glad som første Gang, bad han mig at give ham en Expedition ud paa Reden, naar nogen Bataille der skulle have Sted: thi, sagde han, der formoder jeg, det vil gaae varmere til. — Ja, svarede jeg; men der traf ingen Leilighed. Der imod

begynte den tilstrekkelige Bombardement, hvor han var hos mig Nat og Dag [3.—5. Sept.]; den 3de Nat var den værste, jeg saa mig nødsaget til at staae paa et Sted, hvor jeg kunne observere bedst Bommernes og Granaternes Fald, — alle havde forlat mig, Zahrtmann undtagen. Da jeg sagde ham at gaa afveyen, svarede han: o ney, lad mig blive, nu har jeg provt Kugler og Skraae, lad mig nu og lære at kiende mig selv med Bommer. — Vist nok, man kan umuelig forestille sig en slig Bombardement, som den disse Røvere sente ind i Byen; jeg har i Toulon og flere Steder været nærværende ved en Bombardement, men magen til den har ingen seet.

Min Kone fortiener at være Moder til vores unge Militaire, thi hun var, uagtet at Bommerne fløy Huset runt om, i Haven ligger en Deel, ia et Stykke kom end og i Huset, hvor saavel hun som Børnene var, og dog var hun uforsagt. — Gud være lovet vi beholte alle hele Lemmer ....

1807, 19. Dec.: I mit forrige Brev til Dem glemte jeg at underrette Dem om, at Deres Søn i Bombardements Tiden, medens han var Adjutant her paa Holmen, havde 1 Rdlr. daglig i Diet Penge; for disse 28 R. kiøbte han sig en Sabel, paa Klingen lod han sætte: Til Erindring om September og October 1807. Ligeledes kiøbte han af samme Penge et Bestik, som jeg kunne mærke han glæde sig ret meget over.

1808, 2. Jan.: Deres Søn er nu i fuld Arbeide for at blive ferdig sidst i Februarij Maaned til Concurance, som jeg ville ønske var til Ende, thi han angriber sig strengt og sidder vel meget. —

Kækt og djervt tog saaledes Zahrtmann sin Ilddaab i Kanonbaadenes frugtesløse Forsøg paa at hindre Engelskmændene i at føre deres Batterier frem nær under Københavns Volde; Fæstningen viste sig magtløs til at værge Byen. Da Holmens Ekvipagemester stod ene og raadvild over for Mandskab, som trykkede sig for at vove sig i Ilden, hoppede den tretten Aars Dreng frejdig ned i Baaden, fik det til at lystre sig og førte koldblodig det farefulde Togt to Gange gjennem Havnen ud under Fjendens Kanoner. Det faldt i hans Lod som Rosenwinges Adjutant at maatte paa nærmeste Hold se paa Englændernes Røveri af Danmarks Flaade og Ødelæggelse af Holmens Værfter. Saa vendte han tilbage til Kadetskolen, hvis Chef, Kommandør Sneedorff, kaldte ham frem foran det samlede Kadetkorps som et Mønster i rask Daad for Kameraterne.

Ved Paasken 1808, 9. Marts, blev Drengen konfirmeret i Holmens Kirke af Præsten Hjort, da han nu havde den anbefalede Alder af 14 Aar.

2.

Den unge Mands Officerskonkurrens blev afbrudt af Krigstummelen. I Marts 1808 blev han sat til Tjeneste først paa det armerede Skib Anne Jacobine under Kapitajn Akeleye og siden som

Adjutant hos Holmens Chef, Kommandør O. A. Kierulff. 1. April kom han om Bord paa Flaadebatteriet Nr. 1 under Kptlieut. J. C. Hoppe ved Kastrup Knæ, og 23. April udnævntes han til Maanedslieutenant og fik Ordre til strax at rejse til den franske Flaade ved Vlissingen. Forfremmelsen til Maanedslieutenant (Ældstekadet) medførte, at Zahrtmann fik lagt Officersansvar, men ingen Officersepauletter paa sine Kadetskuldre. Mere indgribende Virkning fik hans Sendelse til den franske Flaade. Da Danmark havde mistet sin Flaade, blev dens Mandskab sendt i Virksomhed om Bord i Krigsfællens Flaade.

Under Ledelse af Premierlieut. A. Schifter drog Maanedslieutenanterne Zahrtmann og C. F. Grove samt Overskibskirurg Michaelsen 30. April 1808 fra København over Hamborg, Bielefeldt, Münster og Wesel, herfra til Søs over Nimvegen, Dortrecht og Vlissingen til Vestre Schelde, og her tiltraadte Z. 25. Maj sin Tjeneste i Linjeskibet Le Pultusk under Kapt. S. U. Rosenwinge. Et andet Linjeskib, Le Dantzick, fik ligeledes dansk Mandskab og havde Baron H. Holsten til Chef. I alt laa her 9 franske og 4 hollandske Orlogsskibe, endnu mangelfuldt udrustede; hvert af dem havde 100 Mand franske Landgangssoldater om Bord. Paa Pultusk var Kptlieut. Stephansen Næstkommanderende og bl. a. Premierlieut. Schifter og Falsen, Sekondlieut. Falbe og Maanedslieut. Sneedorf. Flaaden gik 7. Avg. ud paa Rheden ved Terneuve, trak sig i Sept. atter tilbage til Scheldefloden, hvor den i Nov. gjordes sejlklar med 2 Maaneders Proviant inde, men Togtet mod England blev dog ikke udført, og i Dec. lagde den ind i Vlissingens Havn.

Paa Smaarejser til Antwerpen i Juni og Sept. blev Zahrtmann greben ved at se 9 Linjeskibe staa under Bygning og af de store Havne- og Fæstningsarbejder, der her var i Gang. Om Bord paa Flaaden priste han de franske Matroser; kun Mangel paa Øvelse bragte dem til at staa tilbage for Englænderne, især entrede de vævert og omgikkes Kanonerne med megen Lethed. Dog kunde de ikke kappes med det ypperlige danske Mandskab, som gjennem fire Dages Øvelse hver Uge naaede til i mindre end otte Timer at stryge hele Rejsningen og atter sætte den om Hovg hele to Gange og i een Time at udtage sytten 36pundige Kanoner gjennem Portene.

Den ørkesløse Vinter i Vlissingens Havn satte Uro i de danske Sømænd. De klagede over den uvante og derfor utilstrækkelige franske Skibskost; deres Klager mødte Uforstand og strenge Straffe hos den franske Overadmiral Missiessy. En Del af Matroserne deserterede fra Skibene. De to danske Skibschefer gjorde Mandskabets Klager til deres. Kort efter Nyaar 1809 kom kejserlig Ordre til at overflytte Mandskabet og dets Officerer til to Linjeskibe, som laa i Brest. Baade Rosenwinge og Holsten nægtede at lyde denne Ordre, saa længe de ikke havde deres egen Regerings Paabud heraf. Efter kejserlig Ordre af 28. Jan. blev de begge som Arrestanter førte til Antwerpens Kastel og afløste paa Skibene af franske Kapi-

tajner Soleil og Moras. Med Vanskelighed vedligeholdtes Roligheden mellem Mandskabet, og Lieutenanterne Holsten og Falsen nægtede at tjene under de franske Skibschefer. De fængslede danske Chefer førtes 18. Febr. under Vagt til Rensborg, hvortil de kom 7. Marts; Frederik den Sjette maatte af Hensyn til sin Forbundsfælle Kejseren lade dem holde i Fæstningsarrest her i en Maaned; de to Lieutenanter kaldtes hjem og fik ligeledes lidt Arrest i Københavns Citadel.

Zahrtmann sluttede sig nær i Venskab til sin Fælle Gerner Sneedorff, Søn af Kadetakademiets Chef H. C. Sneedorff, som 4. Juli 1808 havde sendt denne et Brev, hvori stod skrevet: „Det glæder mig, at Z. er sammen med Dig paa Pultusk; hils det elskelige unge Menneske og sig, at det glæder mig, I ere Venner, da jeg kiender det gode Forsæt, I have tilsammen, og da jeg troer, I kunne være hinanden til Nytte, da den Ene tildels har, hvad den Anden mangler, og I begge ere honnete ærlige Gutter." De forviklede Forhold tog Z. med Koldblodighed; Opholdet paa den franske Flaade vakte hos ham stærk Lyst til fortsat at kunne tjene under Napoleon, hvem han kaarede til sin Helt. Helt anden Virkning havde de hos den unge Sneedorff, hvem Faderen 18. Febr. 1809 fra Søkadetakademiet maatte alvorligt formane: „Jeg blev uendelig glad ved at erfare, at Du har taget det rigtige Partie sammen med Fasting og Stephansen og de øvrige Officerer, nemlig at lyde. Det er en Militairs første Pligt ... Du kunde have vaklet; især frygtede jeg derfor efter Dit Udtryk: Den danske Marine kan ikke taale at staae under franske Chefer. — Bedste Gerner, dette er en farlig, høist urigtig Sætning .... Jeg haaber, at Admiral Missiessys og Capitain Moras's skiønne og ædle Adfærd vil blive paaskiønnet, saa at de danske Officierer vil elske dem. Naar ædle Mennesker holde sammen, maae de mindre gode tilsidst tabe" (H. C. Sneedorffs Breve, Christiania 1899, S. 11,32).

ROSENWINGES BREVE TIL PROVST ZAHRTMANN

1809, 19. Marts. Rensborg. — Gode Her Provst Zahrtmann! Formodentlig kiender De alt Baron Holstens og min uheldig Skiebne i fransk Tieneste, som altsaa her er overflødig at anføre, — som Gud være lovet ey er nogen ærerørende Sag, — imidlertid behandlede man os, saa vel i Antverpens Citadelle som paa Veyen til Altona, med Gens d'armer, som om vi havde været Lands Forædre. — Imidlertid kan jeg med Glæde tilmelde Dem, at vores Handling er anderledes dømt af vores milde Konge; thi saa snart vi ankom her, gav man os Frihed at gaae over alt, dog inden for Fæstningens Volde, — vores gode Konge kan ey andet end handle efter den ulykkelige Poletik; — nu først i et helt Aar kan jeg sige at være i got Humør. Jeg beklager høyligen vores afløsere Comd. Capit. v. Dockum og Berger samt de øvrige Offic., der bliver tilbage. De ved formo-

dentlig allerede, at Deres retskafne gode Søn tillige med de øvrige Maaneds Lieut. og Cadetter bliver med det samme afløst og kan om en Maaneds Tiid ventes hiem, som glæder mig særdeles meget ...

Ved Holstens og min Ankomst hertil meldte vi samme til Admiralitetet, men da Kongen er ankommen til Kiel sidstleden Mandags, saa skrev vi lige til Ham selv, som var saa god, at han Dagen efter sente Genl. Adj. Lindholm med Ordre, at vi skulle ikkuns arbeide paa at faae Humoret i Roelighed, resten skulle nok finde sig. — hvad som hentes os nu, saae han sig nodt til. Nu vel vi maae og er virkelig glade. Den som er misfornøyet med vor Danske Konge og Fædrene Landet, ham ønsker jeg vil søge hen, hvor jeg kom fra, og jeg er forsikkret, han vil snart vorde ferm i gien.

Maaeske naar Deres meget elskværdige Søn, der med yderste Kræfter og med største Beredvillighed Nætter med Dage til alle Tiider har assitered i min høyst ubehagelige Tieneste, — han agtes ey allene af sine Landsmænd, men af Fremmede, som forstaaer at skiønne paa hans sande Værd, — gode Ven! troe ingen lunde, at jeg smigrer, — ney i Sandhed ikke, havde jeg det, saa er jeg sikkret om, at jeg, i Stædet at sidde her som Forbrydere, saa havde de Franske efter Sædvane givet mig Ordener med Aarlig Gage, men da burde alle mine retskafne Venner foragte mig, — naar han som sagt kommer til Kiøbenhavn, da maaeske jeg har den Fornøyelse at see min retskafne gode Ven; da skal jeg, troer jeg, over beviise Dem om, at jeg ey ved mine Handlinger er bleven Dem uværdig.

Lev stedse saa lykkelig, som det ønskes af Deres hengivne Ven

Rosenwinge.

1809, 4. April. Rensborg. — Høytærede Ven! Inderlig Tak for Deres Brev af 26de Martij .... Deres Ædelmodighed ved at sende mig i benevnte Brev 100 Rd. takker jeg min oprigtige Ven særdeles meget for. Men da vort gode Konge forrige Uge var i Kiel, gav han Ordre til vedkommende der at sende os anviisning paa de fornødne Penge, medens vi opholde os her .... Jeg høre, det giør Dem ondt, at Deres Søn ey blev længere i fransk Tieneste, — saaledes troede jeg og, føren jeg lærte at kiende den. For lang Tiid har jeg ønsket Deres Søn med alle de øvrige unge Mennesker til deres Fædrene Land; thi i den Tieneste læres værken Ærlighed, Subordination eller Søe Mandskab; .... jeg haaber da, De vil takke Forsynet, som i Tide har givet Dem Deres gode Søn uforder-vet tilbage til sit høytælskede Fædrene Land og sine kiære Forældre .... Omendskiøndt jeg venter, at Deres Søn er i Kiøbenhavn føren mig, saa skal jeg dog, naar jeg kan, stræbe efter, at han, saa snart mueligt er, endnu i Aar kan tage sin Konkuranse. De mig tilsente 100 Rd. skal blive anvent til Brug for Deres Søn, hvorfore Dem skal blive tilsteldt Regning .... Af mit inderste Gratulerer jeg Dem og Deres Kone, at Deres Familie atter er formeret med en Søn. De min gode oprigtige Ven kan ey have formange Børn, som

Staten maae takke Dem, der legger saa god Grund til deres Opdragelse, der upaatvivle gavner Fæderne Landet ...

1809, 20. Juni. Kiøbenhavn. — Med den inderligste Glæde gratulerer jeg Dem, Deres Søn har i disse Dage taget Examen ..., af de 11 Cadetter, som afgik fra Academiet, har Deres Søn faaet Nr. 2 og alt saa sprunget en heel Deel forbie; .. i gaaer, da Hans Mayestæt var i Admiralitets Collegiet, er udstæt Ordre, at Deres Søn selv 11te afgaaer fra Academiet, om dette er som Maaneds Lieutenant eller som Offic., jeg mener Second Lieutenant, veed man endnu ikke, men fra Academiet er han og kommer strax i Gage ... Nu behøver han nogle Penge til hans Equipering, som jeg formoder er ubetydelig, da han er en meget goed Oecnome ....

3.

Til at afløse de uheldige Skibschefer udsendtes fra København Kommandørkapitajnerne J. van Dockum og J. H. E. von Berger, som 1. April tog Kommando af de to Linjeskibe i Vlissingen. De medbragte Hjemkaldelsesordre af 28. Febr. til de to Lieutenanter Falsen og Holsten samt til alle Kadetterne, 9 i Tallet. Premierlieut. A. Schifter var allerede midt i Febr. kaldt fra Vlissingen for paa en femaarig Rejse paa Statens Regning at sætte sig ind i Skibsbygning. Hjemrejsen for de nævnte tiltraadtes 5. April og gik over Rotterdam, Delft, Leyden, Amsterdam, Groningen, Oldenborg, Bremen og Haarborg. I Bremens Raadskelder lod de sig Rhinskvinen smage godt; i Hamborg var Z. saa heldig at se Schillers Don Carlos og Wilhelm Tell i to paa hinanden følgende Aftener. Han stod 26. April atter i København. Hans franske Æventyr var endt.

Zahrtmann traadte nu atter ind i Kadetskolen og forberedtes her i syv Uger til Officersprøven. Efter en lille Udtur paa Københavns Rhed om Bord i Briggen The Tigress gjennemførte han sine Examiner med Karaktererne 7 i Kundskaber, 6 i Kommando, 8 i Officersdygtighed; han tog tillige Prøve i hele Artilleriet og fik 19. Juni 1809 Officersattest. Ved Afskeden fra Akademiet skal Sneedorff have sagt ham: „Da De kom til Akademiet, hørte De til de udmærkede, De er ingen Sinde gaaet under de meget gode Kadetter; om Deres Fremtid kan jeg sige saa meget, at De aldrig vil blive nogen Mand Svar skyldig." Det siges ogsaa, at Sneedorff i ham vejrede en farlig Medbejler for sin Søn; vist er det, at Z. endnu langt over et Aar maatte vente paa den unge Sneedorff, inden han selv fik sine Officersepauletter. Dette Forhold lagde dog intet Skaar i Venskabet mellem de to jevnaldrende Maanedslieutenanter. Z., som fra Skoletiden førte Kendingsnavnet Jyden, var sindig, havde intet Jag, vidste i fast Tillid til sine Evner, at hans Tid kom nok. Denne jydske Sindighed var dybt rodfæstet hos ham; aldrig albuede han andre til Side for selv at komme hastigt frem i Marinen.

Saaledes tog Zahrtmann Afsked fra sin Plejefader S. U. Rosen-

winge og sin Skolefader H. C. Sneedorff. Begge disse stod ved deres 50de Leveaar, begge var de Frederik den Sjettes tro Tjenere. Deres stærke Indflydelse paa den unge Z. ses bedst deraf, at han gjennem hele sit Liv helst knyttede sig til ældre, stod yngre Fæller ret fjernt og vedblev i det længste at være en Mand af Frederik den Sjettes Skole. Iøvrigt var de af en vidt forskellig Støbning. Den godmodige, tungt og nøgternt tænkende Rosenwinge kunde ikke fange den Magt i et friskt Drengesind som den ildfulde, raskt og kløgtigt indgribende Sneedorff. Han indpodede sine Kadetter Danskhed, Ærekærhed, Lydighed og Pligtfølelse mod deres Stand, mod Kongen, mod Danmark. De viltreste Krabater tugtede han haardt i Akademigaarden; men havde han sine flinke Kadetter ude paa Togt, var det ham en Glæde, naar Fregatten laa i Havn, at tage dem med sig til Fester og Udflugter som Led i deres Opdragelse. Gjennem sin Ledelse af Kadetskolen førte han den danske Søofficersstand fra tidligere Tiders Raahed frem til et højt Dannelsesstade. Hos Zahrtmann fandt han den ypperlige Grund lagt fra Hjemmet af, paa hvilken han byggede videre; og senere i Livet udtalte denne sin Glæde ved at høre til Sneedorffs Gutter.

I et Brev fra Zahrtmanns sidste Kadettogt, med Fregatten Prinds Christian Frederik, udfor Christianssand 1807, 20. Juli, har Sneedorff tegnet et muntert Billed af sig selv og sit faderlige Forhold til Kadetterne: „Her er ikke alene Breve at skrive til Collegium, men jeg maae see til, at den smaa Stampe skriver til sin Mama og selv tilføye nogle Ord i hans Brev, jeg maae tale med Lieut. Wulff ..., ligeledes maae jeg tale med Doctoren, med Lütken, med den vagthavende Officier, med Cadetter, som ville i Land for at see deres Forældre, hvilket vil blive dem tilladt, og for at see deres Cousiner og Oncler etc., hvilket ikke bliver dem tilladt, ... kort den Ene haler mig hid, den Anden haler mig did, og Alle ville have fuldkommen Beskeed. Her er kommet Lods om Bord, og hans smukke Kone med Spencer og ny moderne Solhat ligger og fisker Macrel i Baaden tæt agten for mine Cahyt Vinduer, — men jeg har endnu ikke faaet Tiid at see paa hende" (C. J. Anker: H. C. Sneedorff. Christiania 1884. S. 247).

Fra Skolen sattes Maanedslieut. Zahrtmann strax, 20. Juni 1809, til Tjeneste paa den københavnske Roflotille under Dragør som 2. Adjutant hos dens Chef, Kommandør J. C. Krieger. Flotillen, 32 Kanon- og 10 Haubitschalupper, søgte snart tilbage til København, og Z. oplevede intet mærkeligt om Bord paa Flagskibet Lovisa Augusta. Han fik 14. Sept. Ordre om at melde sig til Premierlieut. J. W. C. Krieger for med ham at rejse til Kiel og der tiltræde Tjeneste paa Briggen Kiel. Med Krieger, Grove og Briggens Mandskab, mest frivillige Normænd, afrejste han 17. Sept. og kom 23. Sept. om Aftenen til Kiel.

PAA TOGT MED KIEL

I.

Orlogsbriggen Kiel var nybygget paa Didriksens Værft i Neumühlen efter Bestilling af Regeringen for 40 000 Rigsdaler. Den laa endnu fortøjet ved Bolværk og manglede det meste af Udrustningen. Til dens Chef var først Premierlieut. Kaas udnævnt; men i hans Sted kom Prltn. O. F. Rasch i Begyndelsen af Okt. 1809 til Kiel og overtog Chefsposten med Overkommando af Følgebriggen Langeland. Næstkommanderende blev Krieger, Tredje- og Fjerdekommanderende Zahrtmann og C. F. Grove. Mandskabet var 101 Mand; Briggen førte 4 Kanoner og 16 Karonader. Da Sejlfladerne fandtes for smaa, overdroges det Z. at udregne og tegne højere og bredere, mere udgillede Bramsejl for Briggen. Fra 15. Okt. til 18. Nov. var han borte fra denne for som Fører af en Jagt at bringe Kongens og hans Følges Rejsegods til København. Under en Vending paa en Prøvesejlads 6. Nov. stødte de to Brigger sammen, hvorved voldtes Skade paa Kiels opstaaende Gods. Endeligt kunde man 1. Dec. staa ud af Kielerfjord. Vinteren var valgt for Opfarten til Norge, for at man ikke skulde møde engelske Orlogsskibe; nu mødtes Storme og Is, og først 20. Jan. kom Briggerne til Ankers i Humlesund. Ved Indsejlingen til Christianssand den følgende Dag tørnede de atter sammen.

Efter de paa Vintersejladsen høstede Erfaringer gik man til at underkaste Kiel meget omfattende og grundige Omændringer over og under Dækket. Arbejdet gjennemførtes ved Herløf Herløfsens Værft i Kolbjørnsvigen fra 30. April til 27. Maj 1810. Da alt var færdigt, blev Skibet malet over alt, „men med Tranfarve, som altsaa skadede mere end den gavnede". Under dette fik Zahrtmann alle Sejlene omligede og Mers-, Bram- og Bovenbramsejlene gjorte større. Først herefter var Kiel klar til at deltage i Søforsvaret af Norge. Den kryssede stadigt mellem Christianssand, Arendal og de mellemliggende smaa Skærhavne, enten ene eller sammen med andre danske Orlogsbrigger.

Til Sekondltn. C. T. Falbe om Bord paa Le Pultusk ved Vlissingen skrev Zahrtmann 25. Febr. 1810: „.... Rasch er en fortræffelig Mand at fare med, men dog ønsker jeg mig tidt i Vlissingen eller da rettere sagt i Anvers. Den ringeste Ting ombord hos Eder interesserer mig, men derimod kan jeg intet Interessant fortælle Dig .... Jeg har nu Nr. 4 til Officeer, — Sneedorff, Tostrup og Hillerup [foran mig]; ni af mine Eftermænd ere ogsaa klar, men da Sneedorff ei er det, maae vi alle vente paa ham. Bluhme og Mau hos Eder have Epauletter; jeg har i de Andres Navn forlangt denne Distinction, som Maanedsltn. Vardendorff har faaet Tilladelse til at bære, fordi han ved en Feiltagelse bleev Ridder istæden for Dannebrogs-Mand, og [jeg] fik til Svar et meget galant Brev! .... Din Ven til Døden Zahrtmann."

Først ud paa denne Sommer 1810 fik Zahrtmann noget rigtigt at skrive om. En lille Eskadre af Orlogsbrigger samledes sidst i Juni i Vandene ud for Christianssand under Førelse af Kapitajn Johannes Krieger paa Samsøe; de andre Skibe var Kiel, Alsen, Allart, og Seagull. Eskadren krydsede 18. Juli udfor Brennestø i to Kolonner; ud paa Aftenen Kl. 11 kapredes fra Alsen en trælastet Brig. Tidlig Morgen 19. Juli Kl. $1^1/_2$ saas Sejlere forud, Kl. $2^1/_4$ sattes alle Sejl til, man havde nu o. 50 Sejlere forud, og fra Merset saas 2—300 i Læ. Kl. 3 gav Krieger Signal 713: Gjører Eders Bedste. Man skød nu efter Koffardiskibene, som derpaa hejste Amerikansk, Svensk, Pappenborger-, Bremer-, Lybekker-, Stralsunder- og Russisk Flag. Alle disse skønne Farver nyttede dem dog intet, thi samme Tid saas den engelske Gunbrig Forward paa 14 Kanoner, som havde Signal fra Toppen, joges af Briggen Samsøe og flygtede ned til Koffardiflaaden i Læ; dens Adfærd godtgjorde, at man havde en Konvoj for sig, hvilken havde givet sig ind under fjendligt Flags Dækning.

Der sattes nu dansk Mandskab om Bord paa Skibene for at føre dem ind til Norge. Herunder søgte om Eftermiddagen en engelsk Orlogsbrig at blive Herre over Efternølerne; den forjoges dog hurtigt. Flekkerø Kanonflotille modtog de forreste Sejlere med Skud, inden Samsøe kunde komme til og give dansk Kendingssignal. Z. var sendt om Bord i det tredjestørste Koffardiskab, Amerikaneren Annavan, hvis Mandskab gjorde væbnet Modstand; ved Middag 20. Juli kom han til Ankers med den i Ny Hellesund. Den var paa 299 Tons, ladet med Hamp, Jern og Klæde; Skibet vurderedes til 177 000 Rdlr, Ladningen til 216 772 Rdlr. Alene fra Kiel besattes 17 Priser til en Værdi af over $1^1/_3$ Million Rdlr., og Listen over hele Byttet omfattede 47 Skibe, deraf 17 amerikanske og 14 svenske, ladede med al mulig Vare og vurderede til 3 856 328 Rdlr., udbragte til 7 613 840 Rdlr. d. C. Der blev stærkt Røre i Christianssand, da hele Konvojen 22. Juli stod ind i Havnen, aftakledes, inden 14 Dage prisedømtes ved Underretten og vurderedes af Prisekommissærerne. Den nævntes senere hen Sølvflaaden; den førte dog ikke blot Sølv til de lykkelige Orlogsgaster, den bragte det nødstedte Norge Forsyninger, 7 Skibe var lastede med Hvede, 3 med Rug, den lettede Statens Pengenød, og den hjalp Folkesindet igjennem Krigens Dødvande.

I disse Avgustdage skrev Zahrtmann til Falbe: „[De tagne Skippere] vilde alle paastaae ei at have været under Briggens Convoi; imidlertid ere alt ti gangne til Bekjendelse og flere komme daglig, saa at det ei kan omtvivles, at de alle blive Priis. I saa Fald kan deres Værdie ei være ringere end 5 Millioner d. C. (Kjøbmænd her anslaae dem til 12), og hver Officeers Priispenge bliver da 45000 Rdlr., som jo rigtignok er ganske anstændigt, hvad synes Du? Den engelske Brig var Forward paa 14 Canoner; for at bruge sine agterste Canoner kappede den sin Hæk Jolle fra sig, hvilken

Seagull fiskede, en prægtig Dovers Gig. — En fransk Lugger er kommen hertil, den hedder Figaro og har alt gjordt 3 Priiser, hvoraf den ene var et dansk Skib ladet med Salt, som havde Papirer fra Bourdeaux, men hvis Bæst af Skipper strax tilstod, han kom fra Liverpool, skøndt han aldrig kunde røbes, da han havde kastet sit engelske Licentze overbord, da Kaperen kom. Tænk Dig blot, at han bringer Skibet herind og faaer det strax condemneret af Consul Tramery, uden at Commandanten siger et Ord derimod. Da han kom paa Kysten, mødte han Wolffsen; da de begge antog hverandre for Engelske, heiste de begge engelsk Flag og sloges under dette, indtil Misforstaaelsen opdagedes, da Luggeren havde faaet dygtige Prygl. — Nu da jeg har faaet nogle Skillinger i Vente, ønsker jeg mig ret meget over til Eder igjen, da jeg veed, at man forsynet med money kan leve et ganske behageligt Liv i Anvers."

Et Bidrag til at vise ham selv som en mindre flot, men solidere støbt Søkadet end sine Kamerater kommer frem i hans næste Brev fra Christianssand 16. Okt. til Falbe paa Le Pultusk. „Hvad Pengene angaaer, kunne I saamend være ganske roelige for at faae Eders Gjæld eftergivet, naar I komme hjem. Vi fik den Alle eftergiven ved vor Hjemkomst, og mig blev der tilstaaet et Medium af de andres Gjæld i Godtgjørelse for mit Ophold derovre, da jeg ei havde Gjæld! Det forstaae sig, jeg veed da ei om van Dockum er med Penge, som Rosenwinge var det."

2.

Den længe ventede Udnævnelse til Sekondlieutenant fik Zahrtmann 21. Okt. 1810 (Officersgagen dog først fra 6. Jan. 1812), mens Sneedorff først 17. Dec. fik sin. Iøvrigt gik Tiden med smaa Sammenstød med de andre Brigger og med Bodning af den herved og paa anden Maade lidte Overlast. Kiel pyntede sig med Admiralsflag i Toppen fra 14. Nov. til 5. Dec., da det havde Øverstkommanderende i Norges Søværn Lorens Fisker om Bord og førte ham til Frederiksværn. Derimod pyntede det ikke Briggen i to stormfulde Togter 20. til 23. Dec. og 1. til 8. Jan. 1811 at overføre Soldater til Fladstrand (Jylland). Sammen med ni andre Kanonchaluper var Z. 1. Maj i Kiels Chalupe med til at angribe fem engelske Baade og erobre en af disse ved Egersund.

Sidst i Marts 1811 kom Kapitajn Hans Peter Holm, Briggen Laaland, op til Frederiksværn, og Briggen Kiel underlagde sig hans Overkommando under de følgende Kysttogter, ligesom ogsaa Briggen Lovgen. Da der 31. Juli saas to engelske Orlogsskibe, Briggen Brevdrageren og Kutteren Algerine med to Koffardigaleaser 5 Mil fra Land, gik de tre danske Brigger ud, jog dem og skød nogle Skud efter dem. Den følgende Morgen sendtes Zahrtmann i Kiels Chalupe for at kapre Galeaserne, men fandt dem allerede bemandede fra Laaland; da Kiel herunder var sakket af, søgte han om Bord

paa Laaland. Dette Skib blev nu angrebet af Fjenden, vexlede Skud med ham i en Times Tid og jog ham derefter indtil 15 Mil ud fra Land. Det faldt da ind med Blikstille, og Z. kom tilbage til Kiel. Om Aftenen 2. Avg. saa dette Skib sig forfulgt af 2 Fregatter, 3 Brigger og 1 Kutter og gav Signal: Vi ere faldne i en fjendtlig Eskadre. Laaland mindskede Sejl for at lade Kiel komme op; da han ved Daggry blev den engelske Overmagt var, gav Kapitajn Holm Signal: Den kommanderende vil slutte. Samlede stod de tre danske Brigger ind mod Land, Aarerne toges til Hjælp. Fjenden forfulgte dem med Skud; men halvanden Mil fra Kysten kom Kanonbaade og Briggen Hemnæs dem til Undsætning. De engelske Skibe vendte og stod ud efter, og 3. Avg. Kl. 2 Eftermiddag kom den lille danske Eskadre med de to vundne Galeaser uskadt til Ankers i Frederiksværn. Ved sin Færd under denne Kamp, mens han var om Bord paa Laaland, forstod Z., at han vandt Kapitajn Holms Godhed.

I Frederiksværn gik man 19. Sept. i Gang med at hive Kiel over for at kølhale den; men da den var læk og Pumperne uklare, kæntrede den og sank fire Timer efter. Tredjedagen var den atter hævet, blev kølhalet og gjennemgik en meget indgribende Istandsættelse og Omændringer under og over Dækket; ikke færre end 120 Kobberplader var opædte af Ir og maatte fornyes. Trods alt dette nævnte Zahrtmann Briggen et fortræffeligt Søskib; med dens hyppige Kollisioner og talrige Havarier for Øje tør man dog undres over, hvor tarveligt et Materiel de danske Søofficerer havde at raade over. Z. fik derefter to Maaneders Orlov fra Skibet 20. Jan. 1812. Til Lands over Göteborg, Helsingborg og Helsingør naaede han 31. Jan. København. Paa den sidste Del af Rejsen havde han til Ledsager Kapitajn H. P. Holm, der var kaldt til København for at overtage Kommandoen over Fregatten Naiaden. Z. søgte 3. Febr. Admiralitetet om Ansættelse enten paa denne Fregat eller paa den jydske Kanonbaadsflotille; allerede den følgende Dag blev han sat til Tjeneste paa Naiaden.

NAIADENS TOGT

1.

Fregatten Naiaden var nyligt løbet af Stabel som Orlogsværftets første store Nybygning efter dets Ødelæggelse 1807. Den var bemandet med 297 Mand og førte af Kanoner 26 Attenpundigere og 4 Sexpundigere samt 6 attenpundige Karonader. Dens Chef var Kapitain Holm; under ham stod Premierlieutenanterne C. Lütken og G. Grodtschilling, Sekondlieutenanterne Buhl, Sandholt og Zahrtmann. Den fik om Bord en Mængde Gods til de norske Værfter, sær-

ligt til en i Frederiksværn paa Stabel staaende Brig, samt 1000 Bøsser til den norske Hær. Prins Christian Frederik var 27. Febr. 1812 om Bord for at bringe den Kongens Afskedshilsen. Saa varpedes den ud gjennem Toldbodbommen, Varpet sprang, og Fregatten drev med Næsen paa Grund og med Agterspejlet paa Toldboden uden dog at tage større Skade. Den blev hevet af Grunden og fortøjet ved Pælene; Mandskabet øvedes i Kanonexercits indtil Midnat.

Om Eftermiddagen 28. Febr. Kl. $2^1/_2$ kastedes los, Trekroner gav Fregatten tre Hurra til Afsked og fik lige saa mange tilbage. En rebet Merssejlskuling af Østsydøst førte den Kl. 6 forbi Kronborg, Kl. 11 forbi Anholt og allerede den følgende Middag i Sigte af Norge, hvor den ankrede 29. Febr. Kl. 6 Eftermiddag i Brekkestø; skønt den havde to Ankere ude, drev den, stak, tørnede og svajede op, hvorved Roret stødte mod en Klippe, inden man fik den fortøjet. Rorskaden var betydelig, fire Metalrorstykker var brudte. Efter en midlertidig Udbedring, hvorved Rorets Rodende blev støttet med en til Storrøstet stivhalet Brog, styredes Fregatten under Ledsagelse af to Brigger til Christianssand, hvor man strax gav sig i Værk med at kølhale den og underkaste den store Forandringer.

I Ballast gaves den 320 Centner gammelt Jern ud over, hvad den oprindeligt var tiltænkt. I Stedet for sine 4 og 6 Stykker Skyts paa Skanse og Bak fik den 16 korte attenpundige Kanoner. Bag for Agterlugen byggedes et Messerum med fire Officerslukafer og Skylight til Batteriet. Bringerne paa Banjerdækket for Kabelrummet borttoges, og Banjerluge lagdes i deres Sted; her blev opsat en Krudtkasse tæt bag Forlugen med Dør agter efter for at lette Forsyningen af de forreste Kanoner. Bastingagen forhøjedes 5 Tommer midskibs og aftagende for- og agterud for at rette Skibets Spring. Sværere Bramrær, en ny Chefchalupe og Jolle tømredes. Kryssejlet udgilledes, da det forhen ej kunde staa kant. Mandsstyrken forøgedes til 315 Mand. Hermed var Skibet 10. Maj færdigt til at gaa til Søs; men i fire Uger holdt nu dels Modvind, dels Stille det fast i Havn.

I Spidsen for syv Orlogsbrigger stod Fregatten 7. Juni til Søs, jog en engelsk Brig, visiterede en Del Skibe og kryssede under Land. Den følgende Dag jog den en fjendtlig Fregat ni Mil fra Land, da dens Forstang og Storebramstang gik over Bord, hvorved en Mand druknede. Kulingen af Nord tiltog, Fjenden stod op imod Naiaden, som ikke kunde vende, da dens Fok var skøret og ikke lod sig ombrase. Gjennem to Timers Arbejde fik man alt klart, Fregatten vendte og stod mod Fjenden, hvis Skud paa langt Hold dræbte to Mand paa Briggen Seagull, og som nu drejede til og gav Naiaden et Lag agterind. Tre Gange gjentog Fjenden dette i Løbet af tre Timer, da Naiaden Kl. 11 om Aftenen bar rundt og gav ham sit Lag agterind, hvorved han fik fem Mand dræbte. Det fjendtlige Skib var Fregatten Ethalion paa 52 Kanoner; i Dagningen søgte det bort fra den danske Eskadre. Naiaden var ikkun truffen af een

Kugle, som havde strøjfet Laaringen i Vandgangen; den sejlede særdeles vel uden Forstang med Jageren hejst paa Stumpen af Stangen og kom til Ankers ved Gros 9. Juni. Nogle Skud vexledes atter 12. Juni med en engelsk Fregat i Yderskærene.

Naiaden stod atter til Søs 14. Juni med sin Eskadre og mødte da Fjenden, to Fregatter, Ethalion og Rower, og tre Brigger, Calypso, Podargus og Flamer, som holdt ned imod den. De danske Skibe dannede Slagorden, og Fjenden tøvede med at gaa frem. Kulingen tiltog stærkt, og paa Signal fra Naiaden, om Briggerne kunde føre deres Batterier, fik Holm kun fra en af dem Svaret Ja, to var i Tvivl, og Resten svarede Nej. Da nu tilmed en større Flaade Sejlere kom i Sigte, maatte Holm holde af og gjøre Signal til sine Brigger at søge Havn. De kom Kl. $11^1/_2$ Formiddag ind til Arendal, og her fik Naiaden nye Rundholter. I de tre følgende Uger foretoges kun enkelte Krystogter.

2.

Fra Frederiksværn stod om Aftenen 3. Juli Naiaden ud, fulgt af Briggerne Laaland, Samsøe og Kiel. Efter et Krystogt ind under Svenske Kyst ankrede alle Skibene ud paa Aftenen 5. Juli ved Harne paa Sandøen. Den følgende Dag, Kl. 4 Eftermiddag, stod en engelsk Eskadre saa tæt ind i Skærene Vest for deres Ankerplads, at den kunde vexle Skud med Kanonbaade under Bordø og herfra gjennem en Dal paa Sandøen faa Øje paa Naiaden. Den engelske Styrke, Linjeskibet Dictator og Briggerne Calypso, Podargus og Flamer, styrede nu samlet ind i Skærene; ud for Kalvesund søgte den ind igjennem det meget snevre Løb Sølvborenden; de tre Brigger løb her paa Grund, Calypso kom dog hurtigt flot, og med den til Fører stod Dictator for fulde Sejl ind mod de danske Skibe. Disses Chefer havde fra Land fulgt Fjendens Bevægelser; de kom nu om Bord, Skibene laa sejlklare, kappede Ankerne og søgte dybere ind i Skærgaarden.

Kapitajn Holms Maal var at naa en Havn, hvor Fjenden ikke kunde gaa ind. Lodserne sagde enstemmigt, at en saadan Havn var Lyngør, kun frygtede de, at heller ikke Naiaden med den skrale Vind, Vestsydvest Storebramsejlskuling, kunde komme ind der. Da man paa Sejladsen gjennem Oxefjord kom til en Bugt, som ogsaa syntes egnet til nævnte Formaal, søgte Najaden derfor derind, men løb strax paa Grund, blev dog flot igjen; nu turde Lodserne ikke føre det dybere ind i Bugten. Kapitajn Holm gav da Signal til sine Brigger at søge Lyngør Havn. Naiaden laa nu bagerst i Eskadren; Fjenden var den saa nær, at den vexlede Skud fra de agterste Kanoner med de engelske Jagere, uden anden Virkning end at sex af dens Skansekanoner demonteredes ved Dækkets Spring og Skytsets Urolighed. Gjennem et af de snevreste Løb i den norske Skærgaard, kaldt Lygten, kneb Naiaden efter at være forfulgt i to Timer Kl.

henad 9 Aften sig lige knapt nok ind i Lyngør Havn, ankrede op og tog Sejlene ind. Stolende paa Lodsernes Udsagn følte Eskadren sig i Sikkerhed her.

Havnen foran Lyngør Huse Øst for Arendal var en snever Ankerplads, udad dækket af Smaaøerne Stensø, Holmen og Odden. Mellem de to første førte Nordvestre Løb ind i den fra Søen; indenfor Skærøerne gav Sydvestre og Østre Løb Adgang til den. De danske Skibe laa her i en Klump; for at give Naiaden Plads var Laaland og Kiel halede ind imod Grundene ved Odden og ved Holmen; Samsøe laa bagude i Østre Løb. Endnu inden Naiaden havde bjerget sine Sejl, blev den beskudt fra Calypso, som var ankret op uden for Holmen, ved Bueskud tvers over denne Ø. Da nu Dictator kom styrende frem mod Indløbet, saa Kapitajn Holm, at det galdt Kamp, og han sendte Zahrtmann om Bord i to norske Kanonjoller, som laa i Havnen under Stensø, for at tage Kommando af dem; deres Førere, Maanedslieutenanterne Borchmann og Støiter, afstod ham villigt denne.

Dictator kom ved et heldigt rundt Vindkast uskadt ind i Havnen og syntes at ville holde lige ned paa Naiaden til Entring. Men da dens Chef, Kapitajn Stewart, saa, at han i det snevre Farvand herunder maatte støde paa Grund, satte han Linjeskibet med Næsen paa Land, bjergede Sejl og lod Ankeret falde agterfra. I denne Stilling var han med Bagbords Batteri Herre over hele Havnen, og indenfor Tilraabs Vidde havde han de danske Skibe i Klump under sine Kanoner. Af disse laa Naiaden med Forstavnen skraat drejet imod ham, saa at kun den den forreste Halvdel af dens Styrbords Batteri bar paa Fjenden; Laaland kunde ikkun bruge sine Bougkanoner, Kiel ikkun en af sine og Samsøe aldeles ingen. Inden Dictator var kommen til Ankers, havde Naiaden begyndt at beskyde den og hermed indledet den hede og korte Kamp i Lyngør Havn 6. Juli Kl. 9 Aften.

Zahrtmanns to Kanonjoller laa skilte fra de danske Skibe paa Dictators Styrbords Side, saa tæt under denne, at hans Kanoner ikke kunde gjøre fuld Virkning. Han roede derfor langs Stensø ind imod Sydvestre Løb, ankrede op der og skød løs paa Fjenden. Dictator svarede ham først kun med Skraakartesker og Kuglegranater fra sine Skansekaronader, men greb dog hurtigt til at bruge sex af sine underste Styrbordskanoner imod ham. „Vi laa saaledes varmt," skrev Z. i sin Dagbog, og da Jollernes Mandskab herunder just ikke viste noget exemplarisk Mod og samtidigt Calypso var kommen ind gjennem Indløbet og havde lagt sig nær dem under Stensø, lod Z. dem ro gjennem Sydvestre Løb rundt om denne Ø og atter frem i Nordvestre Løb, Indløbet; han lagde dem her under en Pynt af Holmen, hvorfra han beskød Dictator ret agterind.

Kampen førtes i halvanden Time indtil Kl. $10^1/_2$, da Dictator fik Held til i eet Lag at skyde alle Naiadens tre Master ned; i deres Fald knækkede de Jernknæerne om Bagbord, en Del af Skansedækket med Galinerne og Barkasserne styrtede ned paa Batteriet og

satte det ud af Brug. Fregatten krængede Bagbord over, og med talrige Grundskud begyndte den at synke. Kapitajnen lod hejse Flaget paa Stumpen af Mesanmasten. To Gange under Kampen var opstaaet Ild i Skibet, hvilken var bleven slukket. Nu udbrød en voldsom Ild, den tog Overhaand, Kapitajn Holm og det overlevende Mandskab gik i Land fra Vraget. Holm gav de tre Brigger Ordre til at kappe Anker og flygte. Kun Samsøe kunde udføre denne Ordre, den gik gjennem Østre Løb til Nipekilen. Laaland laa paa Grund, og dens Chef, Kapitajn A. Krieger, stak den i Brand og forlod den med Mandskabet. Kiel laa paa mindre end Musketskuds Afstand fra Dictator med Forstavnen mod Fjenden, ethvert Forsøg paa at forlade den var udelukket, og Kapitajn Rasch saa sig nødt til at stryge Flaget.

Nu var Zahrtmanns to Kanonjoller ene om at give Ild mod Dictator. Linjeskibets Chef Stewart hejste hvidt Flag fra Stortoppen og lod kun sine Agterkanoner svare Zahrtmann Skud for Skud; denne holdt da inde med sin Skydning og roede over til Holmen for fra denne at undersøge Tilstanden i Havnen. Han mødte Kapitajn Holm, som befalede Kanonjollerne under Borchmann at søge Øst efter for at samles med andre Kanonbaade der og selv roede til Nipekilen for at erfare Samsøes Tilstand og for at lade sig forbinde, da han var bleven ramt i Hovedet af en nedfaldende Blok. Fra Holmen gik Z. i Værk med at bjerge talrige saarede og bringe dem under Tag paa Fastlandet. En Time efter Midnat mødte han paa sin Baadfart med Saarede Lieutenant Mechlenburg, som bragte en Forstærkning af tre Kanonjoller fra Risør. Alle fem Kanonjoller søgte nu efter Zahrtmanns Raad hans tidligere Ankerplads under Holmen for at beskyde Dictator, men her blev de modtagne af en stærk Musketild fra engelske Marinere, som Dictator i Mørket havde landsat for at dække dens Agterspejl. Kanonjollerne lagde sig da samlede tvers over for Indløbet til Havnen. Kl. henimod 3 kom Kapitajn Holm tilbage fra Nipekilen, sendte Officerer ud mod Øst og Vest for at samle flere Kanonbaade, gik selv med Lieutenanterne Kraft, Hesselberg og Zahrtmann ud til Mechlenburgs fem Kanonjoller og sendte herfra Z. om Bord paa Dictator, ikkun med den ene Ordre at faa oplyst Betydningen af det hvide Flag, som dette Linjeskib havde hejst paa sin Stortop. Fortællingen om, at Z. her mødte med en hullet Hat, da Kampen ikke havde ladt en eneste Hat hel, tør være Fabel.

3.

„Da jeg traadte over paa Skansen af Skibet", skrev Zahrtmann halvanden Maaned senere, „modtoges jeg af to Officerer, af hvilke jeg henvendte mig til den Yngste og sagde ham paa Fransk: Jeg ønsker at tale med Chefen. Han spurgte mig paa Engelsk, om jeg ei talede Engelsk?, og da jeg herpaa svarede ham, at jeg forstod det,

men ei talte det, bad han den ældre Officer at høre, hvad jeg vilde. Jeg fremførte da atter paa Fransk mit Ønske at tale med Chefen, og da han sagde mig, at den, jeg først havde talt med, var Chefen, lod jeg denne ved ham sige: at jeg af Chefen for den forrige Fregat var sendt for at spørge om Hensigten af et hvidt Flags Heisning paa denne Tid, og om han maaskee derved troede sig sikkret for et Angreb af Canon-Flottillien? Herpaa erholdt jeg til Svar, at Hensigten af Flagets Heisning var, at han havde danske Fanger, som han ønskede at sætte i Land, men at han, dersom han blev attaqueret, let kunde nødsages til at tage dem med sig. — Jeg spurgte nu, hvorfor han ei allerede havde sendt Fangerne i Land, da der jo havde været Tid nok hertil? Herpaa svarede han, at de strax skulde blive satte i Land; — og da jeg herpaa spurgte ham, om han saa halede Parlementair-Flaget ned?, svarede han: ja sikkerligen, — og tilføiede han: Attaquerer De mig, haler jeg det ogsaa ned.

Chefen tiltalede mig nu paa Engelsk, og da jeg som Parlementair ei havde videre at giøre, ansaae jeg Samtalen som privat, og for at vise ham dette, svarede jeg ham ligeledes paa Engelsk. Dialogen var følgende: Capt. Holm lever altsaa? — Ja! — Han er aldeles ubeskadiget? — Ja! — Jeg beder Dem hilse ham og sige, det glæder mig, han er ubeskadiget. Lever Lt. Buhl? — Han savnes og troes død. — Det giør mig ondt, jeg kiendte ham, thi jeg fangede ham to Gange ifjor. — De er altsaa Capt. Stewart, forhen førende The Sheldrake? — Ja! — Dette Skibs Navn er? — Dictator. — Har altsaa været i Bataille med Danske før? — Ja ubetydeligt med Canonbaade. Er Naiadens Tab stort? — Ei saa stort, som man skulde troe, omtrent 60 Mand. Hvor stort er Deres? — Fire Døde og ti Saarede; men De har vistnok fleer? — Jeg troer det ei; Masternes og Dækkets Fald gjorde det meste, Kuglerne dræbte ei mange; den største Brig, De har taget, har ikkun to Saarede. — Saa—aa! har De mange dræbte eller saarede Officerer? — Fra Naiaden savnes to, Samsøes Chef er saaret. — Hvor er Samsøe? — I Sikkerhed. — Hvad kalder De Sikkerhed? — Under svære Batterier. — Hvor ere Canonbaadene? — Ei langt borte. — Hvor er Capt. Holm? — Ei heller langt borte. — De kunde tjene mig i at lade ham give mig en Nota over Besætningens Styrke paa alle de danske Skibe. — Det kan jeg, men da jeg veed, han ei giør det, kan jeg gierne sige Dem, at de havde almindelig Besætning, Naiaden 300 Md., Laaland 120, Samsøe og Kiel hver 100. — Mine to Brigger til Luvart havde jeg troet tagne. — Det er de nok ogsaa. — Nej! her kan De see den Ene (han viste mig den i Søen), men den Anden er vel tagen? — Ja det er den vistnok.

Jeg sagde nu Farvel, men i det Øjeblik jeg stod paa Falderebet, vendte jeg mig til den Officer, jeg havde parlementeret med, og spurgte atter paa Fransk: Altsaa haler De det hvide Flag ned, naar De bliver angrebet? — og hertil svarede Capt. Stewart selv, da han forstod Spørgsmaalet, paa Engelsk: Ja sikkerligen! — Jeg bad nu

at maatte tale et Par Ord med Lt. Petersen, Næstcommanderende paa Briggen Kiel, der var her ombord og havde hørt paa hele Parlementeringen, og da jeg af ham havde erfaret Lt. Rolffsens Død og Lt. Dichmans Lemlæstelse, samt at den Officer, jeg havde parlementeret med, var Capt. Weir, Chef af Briggen Calypso, forlod jeg Linieskibet Dictator. — Da jeg forlod Skibet, giorde det Mersseil los, saa at disse næsten vare i Top, da jeg naaede Capt. Holm paa Roeflottillien, og da jeg havde sagt ham, at Capt. Stewart ikkun havde heist Parlementair-Flag, for, naar han som en Følge af det ei blev forstyrret af Roeflottilien, da at sætte de danske Fanger i Land, — begyndte Angrebet.

Det er en bestemt Urigtighed af Capt. Stewart, naar han foregiver, at nogen Vaabenstilstand ved min Sendelse var indgaaet, og følgelig ei heller kunde [en saadan] brydes, ligesom og, at jeg nogensinde skulde havde foregivet, at Roeflottillien var gaaet bort, og altsaa at han ei heller af Samme skulde attaqueres, da jeg meget meer i Samtalen med ham (saameget jeg som Subaltern kunde og som Fiende burde) lod ham forstaae, at han skulde attaqueres, og saavel hans Tone i Samtalen som hans Maneuvre, i det Øjeblik jeg forlod ham, viste noksom, at han fuldkommen forstod mig."

4.

Klokken halvfire om Morgenen 7. Juli kom Zahrtmann atter om Bord paa Roflotillen, af hvis fem Kanonjoller Kapitajn Holm overdrog ham og de andre Lieutenanter Mechlenburg, Kraft og Hesselberg at kommandere hver sin, og Angrebet paa Fjenden begyndte. Dictator var let af Grunden, havde sat Merssejl i Top og stevnede ud ad Indløbet (Nordvestre Løb) for en laber Sydvestkuling; den førte i Slæbetov Briggen Laaland, i hvilken Englænderne havde slukket Ilden. Efter Linjeskibet fulgte Briggen Calypso med Kiel paa Slæb. Herunder maatte Fjenden styre lige imod de danske Canonbaade, og disses Ild tvang ham til hurtigt at kappe de to tagne danske Brigger fra sig for at fremskynde sin egen Fart. Kanonbaadene forfulgte ham langs Holmen og til den østre Ende af Odden, da han kom dem ud af Skudvidde. Under denne Kamp blev en Mand i Zahrtmanns Jolle skudt, de andre Baade led intet Tab.

Nu gav Kapitajn Holm Kanonbaadene Ordre til at ro tilbage til Lyngør Havn for at tage Laaland og Kiel fra Englænderne ved Entring. Mechlenburgs Jolle var bleven læk og sank, hvorfor to af de andre maatte lades tilbage til at hæve den. Kun fulgt af een Jolle roede Zahrtmann ind i Havnen. I det Øjeblik han svajede Jollen for at vende Kanonen mod Kiel, blev han fra denne prajet af Kapitain Rasch. Det viste sig, at Fjenden ved Kanonbaadenes Angreb havde forladt sine to Priser i en saadan Skynding, at to af hans Folk var blevne ladte i Stikke paa Kiel. Rasch og hans Mandskab, som Fjenden havde sendt i Land, var da roede ud til Skibene og havde

naaet at løsne et Par Skud fra Kiel mod de fjendlige Skibe, inden disse kom ud af Havnen. Kl. 6 Morgen kom den Arendalske Roflotille under Lieutenant Dietrichson ind i Havnen; den havde under Vejs angrebet Briggerne Podargus og Flamer, hvilke Stewart havde maattet lade blive tilbage i Yderskærene, men de var undløbne den. Da Stewart stadigt holdt sig krydsende under Land, blev Kiel og Laaland bedst muligt satte i sejlbar Stand, og de kunde Kl. 10 Formiddag kaste Anker i Nipekilen.

Ved Naiadens Undergang fandt 125 Mand Døden, og af disse have Lieutenanterne G. Grodtschilling og P. Buhl vundet Heltenavn. Dette tilkommer vel ogsaa Skibskirurgerne Biørnholm og Jacobsen, som midt i Travlheden paa Lasaretet gik ned med Skibet. Desuden blev 90 Mand saarede, dog kun to dødeligt. Laaland havde een Død og to Saarede, Samsøe to og fem, og Kiel havde tre Døde, hvoraf Maanedslieut. Rolffsen var den ene, og syv Saarede, af hvilke Lieut. Dichmann mistede sin venstre Arm. Kun fire Saarede fra Naiaden gjorde Stewart til sine Fanger. I sin første Melding om Kampen opgav Stewart sine Tab til otte Døde og 36 Saarede; han meldte ligeledes, at alle hans Skibe havde lidt yderst stor Skade paa Ruf, Master og Rigning, og at især Podargus og Flamer var særdeles stærkt oprevne.

Resten af Dagen 7. Juli var der da fuldt Arbejde med at bjerge Gods fra Naiadens Vrag, med at fiske Ligene op og med at bringe de Saarede til Østre Risør, hvis Borgerskab modtog og forplejede dem meget vel paa Byens Raadhus, hvor et Lasaret blev ledet af den dygtige Regimentskirurg With. Saa blev der Tid for Zahrtmann til at indskrive i sin Dagbog: „Det er umueligt at tænke sig mere Conduite, Kulde og Mod, end det Dictators Chef, Capt. Stewart, viste ved dette Angreb, men neppe har Mod heller nogensinde været saaledes understøttet af Lykke, som det var ved denne Leilighed. At han har havt en fuldkommen kiendt Lods, derom er ingen Tvivl, maaskee i en Reserve Lods her fra Districtet, som for syv Aar siden var gaaet til England [Podargus havde en stedkendt Mand om Bord, skrev Stewart selv]. Lykken viste sig tilfulde ved, at han under hele Seiladsen ei stødte, hvilket var Tilfældet med hans tre Brigger og med Naiaden. Hans Conduite viste sig, da han med saamegen Kulde landsatte sit Skib i en Stilling, der giorde ham til Herre af Havnen. Endnu ved hans Udseiling vedblev Vinden at begunstige ham; thi medens der inde i Lyngøer var vestlig Vind, havde Podargus og Flamer [i Yderskærene] nordlig Vind, uden hvilken disse ei og med hvilken Dictator ei kunde være kommet ud."

Den unge danske Officer ydede saaledes villigt sin sejrende Modstander fuld Retfærdighed. Mindre ridderligt optraadte den unge engelske Kapitajn. I sin første Melding til Admiral Saumarez pralede han med at have paa en halv Time skudt Naiaden bogstaveligt til Atomer, fuldkommen slaaet Kanonjollerne og bragt en Del af dem til at synke samt senere forladt Kiel og Laaland som rene Vrag.

Maaske har han hørt ondt af sine Landsmænd, da han vendte tilbage fra Lyngør med ilde tilredte Skibe og uden nogen Prise. Han sendte den danske Øverstkommanderende Kontreadmiral Lütken en overmodig Skrivelse med ublu Krav paa at faa Kiel overgivet som god Prise (nu altsaa ikke helt Vrag) i Følge en gjensidig Vaabenstilstand, som skulde være indgaaet af de danske Officerer Rasch og Zahrtmann og brudt ved Kanonbaadenes Angreb; særligt ærerørigt sigtede han Kapitajnlieut. Rasch for at have krænket ærlig Sømandsfærd og krævede, at han skulde gives i engelsk Fangenskab, ellers vilde han være at behandle som Desertør, hvis han senere paagrebes. At nu Rasch som Fjendens Fange om Bord paa Kiel ikke kunde have sluttet nogen Overenskomst paa den danske Eskadrechef Holms Vegne, var strax klart. Zahrtmann kaldtes til København for at give Generalavditør Haagen skriftlig Fremstilling af Ordskiftet om Bord paa Dictator [her gjengivet under 3:]. Heri afgav Z. sit Æresord paa, at den tilbudte Vaabenstilstand ingen Sinde var bleven tiltraadt af ham paa Kapitajn Holms Vegne, og Admiral Saumarez maatte stiltiende lade den engelske Paastand falde som grundløs.

5.

Kapitajn Holm gav Zahrtmann Ordre til at overtræde i Tjeneste paa Briggen Kiel, paa hvilken han selv gik om Bord som Passager, og som afsejlede til Christianssand for der at istandsættes. Sit Togt med Naiaden nævnte Z. i sin Dagbog „det hidindtil i mit Liv behageligste Aar". Disse mærkelige Ord udtrykte vel mest den unge Mands Glæde i at føle, at han med Ære havde baaret alvorlige og ansvarsfulde Hverv og vist sig dem moden; her havde han prøvet sine Evner til Gavns og følte sig sikker paa sig selv og sin Fremtid. Men Udtrykket lagdes ham i Pennen ogsaa af den varige og stærke Indflydelse, som Samlivet med Holm havde øvet paa ham. Ingen af hans tidligere eller følgende Togtchefer, end ikke H. C. Sneedorff, vandt hans Hjerte og paavirkede hans Liv som her Hans Peter Holm. Denne skænkede ham sin Tillid og Fortrolighed. I en Samtale paa Holmen udfor Lyngør hin skæbnesvangre Nat havde Holm varmt og kraftigt skildret ham, hvad Livet forjettede en ung Mand med hans Evner, endog gaaende ind paa en Enkelthed som hans Ægteskab, og denne Samtale glemte Z. aldrig.

I sin Indmelding om Kampen skrev Holm om Naiadens yngste Lieutenant Zahrtmann: „Med fuld Tillid til denne unge Officer, hvis Mod og Iver i Tienesten jeg ved flere Leiligheder havde været Vidne til, overdrog jeg ham Commandoen af de to Canonjoller, som vare stationerede i Lyngøer, og han fyldestgiorde aldeeles min Forventning ved den Maade, han anvendte denne Magt paa mod Fienden." Kapitajn H. P. Holm fandt selv Døden, idet han 26. Okt. 1812 under en Storm gik ned med en Lodsbaad i Langesund. „Den braveste af de brave, med Liv og Sjæl sin Stand hengiven, elskelig som

Menneske," lød hans Eftermæle. St. St. Blicher gav os sit storladne Mindekvad om Buhl, en liden Mindesang om Holm og sit smukke Digt om Skjoldmøen Naiaden; de i dette gjengivne Enkeltheder hentede han rimeligvis fra Zahrtmanns Dagbog eller Breve, med hvilke de stemme over ens, og som han har kunnet læse hos sin Embedsbroder Viborgpræsten.

Saa hav Tak, Du Heltehær!
Herlig var Din Død:
Bølgen er Din Bolig,
Men Du sover sødt og rolig
I Naiadens Skjød.

KRIGSTJENESTE I DANMARK

I.

Efter halvtredje Aars Tjeneste i Norges Søforsvar modtog Zahrtmann Kontreadmiral Lütkens Ordre af 1. Avg. 1812 til at rejse over Land til København og der at melde sig til Admiralitetet; den var fremkaldt af den Stewartske Sag. Efter ti Dages Rejse kom han 14. Avg. til København og fik den følgende Dag Avdiens hos Frederik den Sjette, som hørte hans Skildring af Kampen i Lyngør Havn og udtalte sin fuldkomneste Tilfredshed med Kapitajn Holms og alle hans Underhavendes Optræden her. Samme Dag blev Z. sat i Tjeneste hos Kontreadmiral J. C. Krieger, der stod i Spidsen for Kanonbaadene ved Øerne. Han vilde først sende Z. til Grønsund for at undersøge og kortlægge et nyt paavist Løb der; men da han i disse Dage fik sig underlagt Briggen Falster som sit Flagskib i Tilfælde af Krig med Sverig, gjorde han Z. til sin Adjutant og overdrog ham Kommandoen af nævnte Brig, da den kom hjem fra et Øvelsetogt med Kadetterne. Da Krieger selv havde fast Ophold i København, førte Z. Briggen ude paa Rheden, indtil den sidst i Okt. lagde ind i Flaadens Leje. Under Kriegers Inspektionsrejse til Østationerne forestod han derpaa Kommandokontoret. I disse Maaneder opbragte Roflotillen fire Priser, inden den lagde op for Vinteren.

Med tre Maaneders Vinterorlov rejste Zahrtmann til Fædrehjemmet i Viborg, hvortil han kom 19. Dec. efter otte Aars Fraværelse. Glæden var stor. Forældrene havde gjennemlevet tre angstfulde Aar, medens de vidste ham i Norge, med kun spredte Efterretninger i Ny og Næ. Han fandt her to nykomne Brødre og en Søster. Hans ældste Søstre frydede sig i at følge med den strunke Sølieutenant gjennem Gaderne og rundt til Hjemmets talrige Slægtninger og Venner. End større blev HjemmetsFryd, da dets nittenaarige Søn 28. Jan. 1813 blev udnævnt til Ridder af Danebrog. Hans Hu stod i øvrigt til at blive sendt til Tjeneste paa den franske Flaade, hvorom han havde faaet Løfte inden Afrejsen fra København; men hans Drengehelt Na-

poleons Stjerne dalede, de danske Sømænd hjemkaldtes fra Antverpen, inden Løftet var indfriet.

Midt i Marts kaldte Admiralitetet ham til Tjeneste paa Fladstrand Roflotille under Premierlieut. Falsen; men ved sit Komme der forefandt han en ny Ordre af 24. Marts til at træde ind i Adjutanttjeneste hos Kontreadmiral Krieger, og han rejste derfor ufortøvet til København. Krieger var Chef for henved 80 Kanonchaluper, som laa i tolv Stationer ved Sjælland, Samsø, Fyen og Ærø med Hovedstation i København; desuden havde han Raketflotillen under sig. Han førte sit Flag paa Briggen The Tickler, mens denne var ude som Kadetskib, derefter paa Briggen Falster. Under disses Togter sendte han Z. to Gange som Parlementær til engelske, to Gange til svenske Krigsskibe. Raketflotillens ni Chaluper var nybyggede efter Kapitajn Schumachers Tegning med Lugger-, Under- og Topsejl, fast Dæk, og deres Kanoner kunde kastes til alle Sider. Da svenske Linjeskibe indtog en truende Holdning paa Køge Bugt, konvojerede Krieger danske Koffardimænd ned til Ulvshale og vendte tilbage til København med en Konvoj paa over 70 Skibe.

Med en fransk Artilleriofficer Bruland blev Zahrtmann sendt ud til Raketflotillen, som da laa ved Strandegaard, for at vise ham Tilvirkningen af Raketter. I en Kanonchalup, som ved Krigserklæringen til Rusland og til Preussen førte disse Landes Gesandter med Familjer over til Malmø, var Z. begge Gange med; og paa den sidste Fart blev han sendt om Bord i det svenske Linjeskib Äran, med hvis Chef, Greve Trolle han havde en heftig Ordvexel, da denne med skarpe Skud havde tvunget Chalupen bort fra Malmø Rhed. Krieger afgik 7. Sept. med Raket- og Kanonflotillen til Dragør for at tage Priser i en ventet svensk Konvoj. Et Par Nætter laa Z. med Sextenaarerschalupen paa Vagt for at udskære Skibe af Konvojen, men uden Held; derimod var hans egen Baad meget nær ved at blive tagen af en svensk Orlogsskonnert. Dog tog Kriegers Roflotille under Øerne i Sept. elleve Priser, i hele Aaret 1813 sexten Priser.

2.

Prisepengene fra Krigen skulde udtælles 1. Avg. 1813. Ved Sølvflaadens Erobring 19. Juli 1810 havde Zahrtmann endnu været kun Maanedslieutenant af Kadetkorpset, ikke virkelig Officer, og samme Skæbne havde ogsaa C. F. Grove, Hillerup, D. Holsten, C. Paludan og Warming. Senere hen havde Kongen udnævnt Kadetterne til Officerer, saa snart de forlod Akademiet. Herpaa støttede Z. en Ansøgning, som han i sit og Groves Navn indgav til Kongen, og som gik ud paa, at de nævnte Maanedslieutenanter maatte lodtage i Prisepengene som Sekondlieutenanter. De havde ved Sølvflaadens Erobring udført fuld Officerstjeneste, tre af Briggerne havde dem til Tredjekommanderende, mens to Brigger havde Sekondlieutenanter til Fjerdekommanderende. En Underkendelse af dette Forhold vilde

hidføre en ulige Fordeling af Prisepengene, idet Lieutenanter, som havde haft kun Maanedslieutenanter under sig, vilde faa større Lod end maaske ældre Officerer, som havde tjent om Bord med lutter Sekondlieutenanter. — Zahrtmanns Opfattelse vandt Prisekommissionen og Kongen for sig. I Prisepengenes Fordeling kom han og hans Fæller til at tage lige Lod med Sekondlieutenanter. Da han forsøgte at faa Adjutantslod i Priserne fra 1813, fik han atter Kommissionen for sig; men nu, 27. Okt. 1813, afslog Kongen dette: Vi kunne ikke approbere Kommissionens Indstilling, da saadant vilde drage til Følge for Andre. Selv uden Adjutantstillæg fik Z. udtalt i Prisepengene o. 28000 Rdlr., en hel Formue, som kunde vare længe; han var jo „en meget god Oecnome".

Sidst paa Aaret 1813 truede fjendlige Troppesamlinger Landegrænsen mod Syd. Kongen overdrog 24. Nov. Zahrtmann at bringe Fyenske Infanteris Jægerkompagni over til Hertugdømmerne. Hertil udtog denne fire Koffardijagter i Korsør Havn, gjorde dem sejlklare med Proviant, fik 26. Nov. Kompagniet indskibet i Agersø og satte det 28. Nov. i Land i Kiel. Over Fyen vendte han tilbage til København og fik her Ordre til at gaa om Bord i Skonnerten Biekuben, som under Premierlieut. Krieger skulde bringe Brevskaber til den østerrigske Minister Wessenberg i London; Skibet udstyredes med et udsøgt Mandskab, 21 Mand. Ved Trekroner modtog Krieger Tilladelse til at gaa gjennem den holstenske Kanal, og 10. Dec. sejlede han Dragør forbi. Et Par Timer senere mødtes en Konvoj, dækket af tre svenske Orlogsskonnerter. Den ene af disse løsnede et skarpt Skud, Biekuben drejede til, en svensk Flagjunker kom om Bord og lod dens Parlementærflag hale ned og svensk Flag hejse. Han sendte baade Krieger og Z. over paa den svenske Skonnert, som førtes af Lieut. Granholm; Styrmanden og syv danske Matroser kom ogsaa fra Borde, og i deres Sted kom ti Svenskere. Saaledes nødtes Biekuben til at følge den svenske Konvoj til Malmø Rhed, hvor den kom 12. Dec. Her søgte Krieger den kommanderende Admiral Cederstrøm, og efter 3 Timers Dispute med denne om det skete Brud paa Parlementærpas kunde Krieger vende tilbage til Biekuben, modtage sine danske Sømænd tilbage, sende Svenskerne bort og styre mod Kronborg. Under Opankring paa Helsingør Rhed fik Krieger 14. Dec. Ordre til at gaa over Land med Brevene til London, og Z. førte Biekuben til København, hvor han samme Aften ankrede inden for Trekroner.

Da Fjendens Indtrængen i Hertugdømmerne truede hele Jylland, blev Sekondlieut. Zahrtmann 19. Dec. atter afsendt fra København for i sjællandske og fyenske Havne at udtage alle de Handelsfartøjer, som kunde bruges til at sætte Landhæren over til Jylland, og for hos dens Generaler at indhente og derefter iværksætte, hvad Krav de stillede til Søetaten. Uden Rast hverken Nat eller Dag ilede han Fyen rundt, sine 20 Aar fyldte han i Faaborg. Første Juledag modtog han i Kolding General Wegeners Ordre til i en Il at gjennemføre Tømning af alle jydske Batterier og af Randers Tøjhus for deres Kano-

ner og Ammunition til Fyen. Nyaarsaften var han naaet til Aalborg efter at have gjort rent Bord op langs Østkysten. Paa Gjennemrejse var han 5. Jan. 1814 i Viborg. I Kolding fik han to Dage senere Efterretning om, at Fjenden var rykket ind i Flensborg; men nu kunde han med rolig Samvittighed sætte over til Middelfart. Da alt rørligt Krigsgods var bortført fra Jylland, blev nu til sidst alle Skibe tagne bort fra den jydske Kyst og Overfarten spærret fuldstændigt. I angstfuld Spænding gjennemlevedes den følgende Uge. Saa kom der Melding om, at Freden var sluttet i Kiel 14. Jan. 1814.

Midt i Februar kom Zahrtmann i Isbaad i Løbet af to Timer over Store Bælt. I København blev han 17. Febr. sat til Adjutanttjeneste hos Kontreadmiral Kierulff paa Holmen, indtil denne 6. Maj afløstes som Overekvipagemester af Kontreadmiral Krieger. Kongen kaldte 16. Maj Z. til sig og overdrog ham sine mundlige Ordrer. I Kraft af disse rejste Z. samme Aften til Nysted, hvor han 18. Maj overtog en bemandet sextenaarers Chalupe. Med denne kom han den følgende Middag til Lybek, hvortil ogsaa Bernadotte kom samme Eftermiddag. Z. fik strax Avdiens hos ham og var ved Daggry to Dage senere tilbage i Nysted. Herfra sendte han Kongen Ilbud om, at hans Hverv var udført. Det har sikkert været at overbringe Kongens Lykønskning til Bernadotte som Sverigs Kronprins og maaske at tilbyde ham standsmæssig Rejse gjennem Kongens Lande. Z. har intet Steds røbet Indholdet af den hemmelige Ordre, som Frederik den Sjette mundligt overdrog ham at udføre.

LIEUTENANTEN

I.

Efter den alt udtærende Krig rugede Dødstille over Danmark og særligt en haabløs Stilstand over Marinen. Riget havde tabt sin store Flaade og evnede for lange Tider kun at bygge smaat en ny. Norges Tab indsnevrede Marinens Opgaver. Selv dygtige, krigskendte Søofficerer maatte afskediges, saaledes 1815 to af Zahrtmanns lidt ældre Venner Tostrup og Hillerup. Skønt de med ham indsaa, at han ved deres Afgang rykkede sin Forfremmelse nærmere, kom de til ham med Bøn om at affatte for dem en Ansøgning om atter at træde ind i Marinen; med Glæde laante han dem sin Pen og gjorde den saa veltalende, at Ansøgningen førte dem tilbage i deres Stillinger. Tidligt modnet gjennem Krigstjenesten, vant til at bære Mands Ansvar fra fjorten Aars Alderen, sluttede Z. sig i Venskab til lutter ældre Standsfæller, og disse optog med Glæde den unge evnerige Lieutenant i deres Fortrolighed og Venskabsforhold. Et saadant sluttede han 1815 med den tre Aar ældre Premierlieut. Hans Birch Dahlerup, der havde tjent med Ære under Krigen, men haft det Uheld tre Gan-

ge, 1808, 10 og 12, at falde i engelsk Fangenskab, og hvem Z. nu første Gang mødte i København; og et en Gang stiftet Venskab holdt Z. ubrydeligt fast frem igjennem Livet.

Udsigten til at skulle gaa som ørkesløs Paradeofficer paa Landjorden laa truende nær. Havde Napoleon endnu hersket, vilde Zahrtmann sikkert have fulgt sin Attraa til at træde ind paa den franske Flaade, men de nu herskende Forhold i Frankrig vakte hans stærkeste Uvilje, og hermed var Vejen til udenrigs Uddannelse afskaaret ham. Ikke lod han dog sin Ungdoms mest modtagelige Udviklingsaar unyttede. Hvad der udtaltes om hans Slægtning, Artillerilieut. Phister, passede ogsaa paa ham: „Kundskabs Lavrbær om sit Sværd han klynged." Allerede under Krigen var man tyet til Z.s mathematiske Snille, hvor det galdt at udregne Sejlføring, at bygge Chaluper, at kortlægge Sejlløb. I Fredsaarene kastede han sig ivrigt over videregaaende, mathematiske Videnskaber; Astronomi havde hans Forkærlighed, han indrettede sig et lille Observatorium. Dertil udvidede han sine gode Sprogkundskaber, læste Byron og Scott og søgte Undervisning i Italiensk og Portugisisk. Sneedorff trængte ind paa ham for at faa ham til Lærer paa Søkadetakademiet; men Z. følte intet Kald hos sig hertil.

Zahrtmann tog 17. Juli 1815 tre Maaneders Orlov til et Ophold i Viborg. For første Gang som voxen saa han sin Fødestavn i Sommertiden, men tunge Skyer drog op over Fædrehjemmet. Landets Pengenød havde særligt stærkt rystet dets Grundvold. Uden at tøve stillede han sin Formue til Faderens fulde Raadighed og kunde herefter tilskrive sin Ungdomsven Falbe: „Hvad mig sig anbelanger, da lever jeg mit gamle Levned med den Undtagelse, at Mynten nu begynder at slippe." — I København fik han fra sin Fader et Brev af 20. Marts 1817, som sagde: „Beste Christian! For Dit vigtige Brev, hvilket jeg i Gaar modtog, modtage Du, min bedste Søn!, herved min oprigtigste Tak, især for Din forekommende Ømhed, med hvilken Du opfordrer mig til at benytte Din Formue, om jeg behøver den. Jeg føler fuldelig, hvor inderlig meent Dit Tilbud er, og vær vis paa, at jeg og skal benytte det, om jeg sættes i Nødvendigheden, men at jeg ej heller skal misbruge det ... Din Moder, der er beskjeftiget med Slagterie og i Aften skal i Selskab hos Gundelach, tilskriver Dig ikke i Dag. Men hun og alle Rollingerne lade Dig ved mig anmelde de venskabeligste Hilsener, ligesom jeg stedse er og bliver Din hengivneste Fader Zahrtmann."

Stille var der om Zahrtmann i disse alvorlige Studieaar i København, og hans virkelystne Aand lededes ved Byens Kedsomhed. Han turde dog ikke søge Admiralitetet om Rejsetilladelse til Hjemmet paa ny til 28. Okt. 1816, da Sølvbryllup fejredes i Provstegaarden i Viborg. I et Brev af 14. Nov. skildrede Moderen ham sin Skuffelse herved og skrev om Festen: „Om Middagen vare vi 44 til Bords, hvoriblandt den aller kiæreste, den gode Bedstemoder, der holdt ud til Kloken 4 om Morgenen saa rask og fornøiet, saa det

frembragte en inderlig Glæde hos os alle. Ved Bordet var alle særdeles glade; da Beskoben kom i Glassene, kom en deilig Sang, forfattet af vores skraae Gienbo, den gode Sekretair Gundelach. Da vi kom fra Bordet, kom et yngere Sælskab, saa vi i alt blev 110 Personer, som fornøiede sig med at danse til Klokken 8te om Morgenen; ieg dansede med min kiære Henrich og beklagede kun, ieg ikke ogsaa kunne danse min Svane Dans med min kiære Christian. Tante Bruun og Tante Hauch dansede og med, saa Du kan deraf begribe, baade Unge og Gamle har været ret lystige, lille Hans ikke at forglemme, han hoppede heele Gulvet over og var ret siæleglad."

Bort fra København „dette Rakkerhul" kom Zahrtmann først, da han 4. Marts 1817 sattes til Tjeneste paa Fregatten Minerva under Kommandørkapt. Johannes Krieger paa dens forestaaende Vestindietogt. Moderen skrev til ham: „.... Ret meget beder ieg og, Du vil sende mig en Lok af Dit Haar, førend Du reiser den lange, lange Reise." Faderen gav ham sine kloge Raad: „Ved Diæten kommer det nok især an paa Drikkevahrene; thi stærke Drikke ere der aldeles uundværlige, da de slappe aldeles ødelægge Constitutionen; men her kommer det især an paa, at de stærke Drikke ere af bedste Sort, især at Rummen er brav gammel .... Det vestindiske Fruentimmer er meget opmærksomt paa den dannede Europæer og tragter meget ofte efter alvorlig Forbindelse; her maae man være paapassende paa sig selv. Du veed, at jeg aldrig forhen talede med Dig paa dette Kapitel, da det er en Sag, der vel med meest Held overlades til den dannede Mand selv."

Af Minervas Officerer førte Livet senere Zahrtmann ofte sammen med den fire Aar yngre Steen Bille; paa selve Togtet følte han sig næppe særligt knyttet til nogen af dem. Fregatten kryssede 23. April Sundet ud, stod 16. Maj ind i Gibraltarstrædet, ankrede 31. Maj paa Rheden ved Tripolis og overbragte Dejen her tolv 24pundige Jernkanoner med Kugler i Gave fra Frederik den Sjette. Her som i Tunis og i Algier tog Krieger stadigt Z. med sig som Adjutant i Land. I to Maaneder indtil 14. Sept. laa Fregatten i Malaga Havn for at istandsættes; nævnte Dag styrede den Gibraltarstrædet ud, og 10. Nov. naaede den St. Croix. I Vestindien gjorde den smaa Krystogter til Jamaika og Ny Granada og holdt i øvrigt Vagt ved de danske Øer. Her døde 16. Jan. 1818 Sekondlieut. Andersen paa St. Thomas Hospital; 4. Maj bragtes Chefen Krieger syg i Land her og døde 12. Maj. Z. selv laa syg paa nævnte Hospital fra 18. Juni til 31. Juli, Faderens kloge Raad havde altsaa ikke battet. Han kom atter i Tjeneste om Bord til Fregattens Hjemrejse under Næstkommanderende Kapt. Uldall, og 9. Sept. kastede den Anker indenfor Kastelspynten ved København.

Efter dette Togt, under hvilket han 4. Jan. var forfremmet til Premierlieutenant, kunde Zahrtmann hvile sig ud under et Fjerdingaars Orlov i Viborg. Her havde Skyerne taarnet sig sammen om Fædrehjemmet. Højesterets Dom 14. Nov. 1817 truede det med

Forlis og havde gjort svære Indhug i den Formue, som Z. havde stillet til Faderens Raadighed. Som Hjemmets ædle Søn offrede han med Glæde sine Penge paa at sikkre dets Velfærd. Til Falbe, der nu gik som Premierlieut. i København, skrev han 17. Dec. 1818 fra Viborg: „.... hertil har jeg saameget meere Grund, som jeg aldeles Intet eier meer (entre nous). Da Din Formue nok ei heller trykker Dig, saa kan Du jo sige mig Velkommen i det Grønne, hvor jeg tænker at leve ret vel, da jeg vel troer, at Penge bidrage til Lykken, men ei at de udgiøre den .... Hils Hoskiær, Tostrup, Dahlerup, Sneedorff og hvad alle de Slyngler hede, hvilke ei have tilskrevet mig; dermed punto satis. Din oprigtige Ven Zahrtmann."

2.

Saadant et Søtogt faldt kun med lange Aars Mellemrum i en Søofficers Lod. Som Koffardiskipper at skulle lystre en pengestærk og paaholdende Rheder var Zahrtmanns ærekære Sind imod. Saa maatte han se at gjøre sig nyttig paa Landjorden, helst bort fra København. Den Vej han fulgte, blev afspejlet ved en Række Admiralitetsordrer: 15. Febr. 1819 at bringe en Zenithsektor fra England til Altona med 400 Rdlr. til sin Rejse; 17. Febr. derefter at følge med Zenithsektoren efter Tilsigelse af Professor Schumacher, hvorfor 19. Dec. tillagdes ham 1 Rdl. i Dagpenge fra Finanskassen; 10. Jan. 1821 at forblive hos Schumacher, indtil Basismaalingen er til Ende; 25. Juli at gaa Schumacher til Haande i Altona den følgende Vinter og fortsætte i Gradmaalingen hele næste Aar; 20. Dec. 1822 indtil videre at forblive i denne Tjeneste. Endnu skal tilføjes, at han 27. Dec. 1819 efter Kontreadmiral Løvenørns Forslag udnævntes til dennes Assistent i Søkortarkivet.

Saaledes traadte Zahrtmann ind i sin første Manddoms flittige Gjerning i dansk Geodæsis og Hydrografis Tjeneste. Gjennem de ivrige Studier han i de forløbne Aar havde ført igjennem paa egen Haand, følte han sig fuldt videnskabeligt rustet til den. Han kendte sine Evner og sit Maal. „Palmam qui meruit ferat" lod han selvsikker indriste i sit Signet: „Den tage Palmen, som har den fortjent." Signetets Sprog var saa meget mere dristigt, som det var det Valgsprog, England havde givet sin Søhelt, Admiral Nelson. Det kunde synes dumdristigt, dog i Kraft af sine gode Evner forstod Z. at hævde det.

Københavns Universitets ypperlige Astronom H. Chr. Schumacher havde i disse Armodsaar forstaaet at vække Frederik den Sjettes rundhaandede Lyst til at se en Gradmaaling gjennemført i sine Lande og i dette Formaal at bygge ham et Observatorium i Altona. Gjennem astronomiske Iagttagelser og Triangeludmaalinger skulde Breddegraden fra Lauenborg til Skagen og Længdegraden fra Jyllands Vestkyst til København nøje fastslaas. Hertil stillede den engelske Regering en Ramsdensk Zenithsektor til Raa-

dighed. Dens Rejsefærd fulgtes af Zahrtmann i hans Dagbog, næsten som var den en fyrstelig Højhed med ham til Adjutant og hele sex Soldater til Vagt.

Kort efter at være vendt tilbage fra Viborg fulgte Zahrtmann 21. Febr. 1819 med Professor Schumacher og hans Medhjælper Ingeniørlieut. L. Nehus fra København til Hamborg. Herfra gik han til Søs; om Bord paa en Fiskerkutter var han fem Døgn om at sætte over Nordsøen. Han naaede England d. 21. Marts, tog Bolig i London, indhentede det engelske Admiralitets Tilladelse for Briggen Falster til at lægge ind i Woolwich Flaadehavn for at tage Sektoren om Bord. Han modtog 2. April Schumacher, der var rejst over Calais og 3. Maj tog til Paris. Han fik paa egen Forespørgsel Paalæg fra det danske Admiralitet af 17. April om at optage fuldstændige Tegninger af de bedste Muddermaskiner, som byggedes paa Themsen, og at sætte sig ind i deres Brug. Sektoren kom lykkeligt om Bord paa Falster 4. Maj og efter en stormfuld Overrejse i Land i Altona 16. Maj under Zahrtmanns Ledsagelse. Først efter Schumachers Hjemkomst fra Paris kom man 1. Juli i Gang med Observationer, og samme Aften saa Z. som den første i Danmark en ny Komet. Iagttagelsen blev gjort fra den saakaldte Fyrstehave i Byen Lauenborg, 53° 22' 23" n. Br. og 42' 12" ø. L., hvilket blev den danske Gradmaalings sydlige Endepunkt.

Fra Dec. til 8. Maj 1820 var Sektoren med alle sine Følgesvende i København, hvor den fik sig bygget et nyt Observatorium paa Volden og 3. Maj modtog Kongens Besøg. Herfra førtes den i Orlogsbriggen Møen til Frederikshavn, og i Skagen foretog Zahrtmann Iagttagelser med den fra 6. Juni til 17. Juli. Efter nogle Dages Observationer i Frederiksværk afgik den og Z. 1. Avg. i Paketten til Lybek og tilbage til Altona. I Avg. og Sept. foretog Z. Lyskastning med bengalsk Lys og Blus til Observatoriet fra Segebjerg Kalkbjerg, Borenberg og Oldeslohe samt 7. Okt. fra Mariekirkens Taarn i Lybek. Fra 18. Okt. til 7. Nov. udmaaltes 924 Toiser mellem Ahrendsburg og Braack. I det første Fjerdingaar 1821 var Sektoren atter i Brug i København, hvorfra Z. 13. April kom til Altona.

Zahrtmanns følgende Sommer gik med Aflæsning af sex Kronometre med tilhørende astronomiske Observationer i Kiel fra 10. til 14. Juni og i København fra 16. Juni til Bestemmelse af Længdeforskellen mellem disse to Byer. Saa havde han atter Sektoren i Brug, indtil den 14. Juli indskibedes i Briggen Møen for at gaa Vesterhavsvejen til Altona, hvor den to Uger senere ankom og opsattes i C. H. Donners store Købmandsgaard. Ved nye Kronometerforsøg bestemte Z. her Altonas Længde. I Oktober opmaaltes endeligt hele Basislinjen ved Ahrendsburg til 3012 Toiser med en „Accuratesse, der vist overgaaer Alt, hvad man hidtil har gjort af den Slags"; skønt foretagen med mindre fuldkomne Apparater stemte Fjoraarets Maaling med dette Aars med kun 1,6 Linjes Forskel.

I Michaeliskirkens Taarn i Hamborg brugtes for første Gang en Heliotrop (Solkaster) til Vinkelmaaling. I December afgaves endeligt den højskattede Zenithsektor til Professor Gauss i Gøttingen. I 1822 og et Fjerdingaar ind i det følgende Aar opholdt Z. sig i Altona, optagen af Beregninger af de i Marken vundne Iagttagelser.

I Dagbogens tørre Opremsning lagde Zahrtmann et Gjenskin af sin egen Stemning; Gradmaalingen var ham et tørt Surrogat for Sømandslivet. Til Falbe skrev han 26. Sept. 1819 fra Lysabbel: „Vel har jeg tabt mange Venner i den senere Tid, men endnu troer jeg ei at være saa arm herpaa, som Marinen successive bliver paa Officerer. Hvad er det for en særegen Skiæbne, som giør, at hvad den altid herligst har, forgaaer. For at begynde med Holm, om hvem dette blev skrevet, kan man siden den Tid endnu tilføie endeel, især ved deres Død den første eller een af de første i deres Klasse: F. Holsten, O. Rasch, C. F. Grove, Rosenørn og nu F. Grodtschilling, som Du skriver mig i en Tilstand værre end Døden .... Jeg veed ei, om Du saae Thorvaldsen i Altona; jeg talte med ham [igaar ved Taffelet] paa Augustenborg og fandt ham en meget beskeden og behagelig Mand, hvem det Spreld, man giør af ham, vist meget incommoderer ....“ Og fra Skagen 1820 Waterloo [18. Juni]. „Af vore hidtil havte Observationer troer jeg Resultatet bliver, at vi strække Riget et Riffelskud Nord ud; da vi ligeledes strak det synder ud i Lauenburg, maa vi vel nok ansees som fortiente Mænd af Staten, da vi, siden den oldenborgske Stamme begyndte at regiere, ere de Eneste, som have udvidet den.“

I andre Breve til Falbe lagde Zahrtmann sin Misstemning for Dagen. Fra Segeberg 17. Sept. 1820: „Et Brev fra Mühlensteth har sagt mig, at Rosenwinge var død, hvilket gjorde mig ondt, da jeg altid har holdt meget af min Plejefader .... Det er saa ubehageligt, naar man er vant til Militariskhed i Forretningen, da at komme under en Bestyrelse uden Bestemthed og fast Plan, og dette er Schumachers. Saa brav og duelig Mand han end er, og saa fuldkomment jeg iøvrigt har Grund til at være tilfreds med ham, saa giør dog dette, at jeg, saasnart jeg kan komme til Søes, forlader Gradmaalingen, der ei kan eller bør bestaae paa den Fod, den giør, uden ved Kongens absolute Villie, og hvor let kan den ikke kantre. De for i Aar bestemte Arbeider vare: Observationer med Sector og Kredse paa Skagen, med Kredsene og en anden Sector af Througton i Lauenborg, og Hoved-Basis maales og indskiæres. Heraf er endnu ikkun udført Sector Observationerne paa Skagen, og nu begynder vi paa Basismaalingen, den jeg, Gud forlade mig, tvivler paa bliver færdig i Aar. Kredsobservationerne paa Skagen og alle Observationerne i Lauenborg ere aldeles opgivne. See, her seer Du, min Ven, hvad 1 Professor, 4 Officerer, 2 Calculatorer, 5 Tienere og den største og bedste Samling Instrumenter og Uhre i Verden kan virke i en Sommer, naar de understøttes af 3 Professorer og 1 Mensanieur fra Udlandet; hvad de derimod koste Danmark, vil jeg overlade din

egen Viisdom at bestemme .... Huse i Altona har jeg ei været meget oplagt til at besøge; Rathgens og Donners ere de eneste Huse, jeg har været i, og det dog ikkun sieldent, da det sidste er stivt, og jeg ei ret tør komme i det første for min tilkommende Kones Skyld, da jeg veed, det ei er af hendes Folk ... Disse engelske Floskler skal ei forundre Dig, thi jeg ligger i denne Tid paa Kalkbierget og læser saadan i Walter Scott, at jeg stundum bilder mig ind, jeg er en Highlander".

Fra Altona 8. Maj 1821: „.... Med Donner kan jeg ei tale om Rybergs, da jeg nylig havde en Samtale med ham (pr. Commission) om Buntzen, som var frugtesløs; han er i saadanne Ting *urokkelig,* hvilket han selv erklærede mig; han fatter sin Beslutning strax, og fra den bringer Ingen ham." Fra Ahrendsburg 30. Sept. 1822: ... Prindsen [Christian Frederik] har aldeles ei forandret sig; jeg har altid funden en vis Stivhed, der næsten nærmede sig gaucherie, hos ham, og den har han endnu uforandret. Hun [Caroline Amalie] er yndig, og dette Ord troer jeg epuiserer Begrebet om hende; hun har været skiøn og er kiøn. Den lille Prinds tager sig overordentligen til sin Fordeel i den sidste Tid og giver nu de bedste Forhaabninger .... Jeg har tilbragt næsten ti Maaneder i Altona, meest med Beregninger, da det meste Arbeide i Aar har været den nye Kaartoptagning, hvori jeg ei deeltager. Hvorvidt dette Arbeide skal trives, maa Gud vide, da jeg ei troer, at de faae Quadratmilen af Kaartet færdigt paa den Maade under 500 Specier, hvilket for Holsten og Lauenborg jo vil udgiøre 90 à 100000 af disse runde Tingester."

Med Viborghjemmet vexlede Zahrtmann hyppigt Breve. Moderen skrev til ham 20. Dec. 1819: „Den største af alle Glæder i Livet er vist nok den at være lykkelig Moder; det bliver i Morgen 26 Aar, siden jeg første Gang følte det i heele sin Fylde; men at denne Glæde daglig i 26 Aar kunne forøges, kiender jeg nu, Himlen være lovet, ved min egen vist nok sielden lykkelige Erfaring. Og denne Erfaring, elskede Søn, skienkede *du* mig." Faderen lykønskede ham 19. Jan. 1820 til hans Ansættelse ved Søkortarkivet: „Det er ellers ret morsomt, at du nu kommer i saa nøje Forbindelse med Løvenørn, der har nydt Barndoms Information af min Fader ... Henrich skriver, at du nu har faaet dit Observatorium færdigt, saa du nu ventelig er beskieftiget i enhver stjerneklar Nat." Til det her nævnte Observatorium fik Z. skænket en Repsolds Meridiankikkert af Kongen.

End videre skrev Faderen 14. Febr. 1820: „Du nævner en dunkel Ahnelse om, at Danmark ey skulde blive din Manddoms Skueplads. Jeg nægter ey, at denne Ahnelse for lang Tid siden ogsaa havde rodfæstet sig hos mig. Men den forsvandt med Forsvindelsen af Verdens mærkværdigste Regent, til hvis Virksomhed den gandske var knyttet .... Man bliver nu tydelig vaer, at Magterne foreene sig kraftigen imod Oplysningen, fordi de vel skjønne, at denne tid-

lig eller sildig vil hidføre Indskrænkning af vilkaarlig Behandling. Og nu frembyder sig den i Mode kommende Mysticisme som en velkommen Stridsbroder for dem, da den qvæler Aandens Udvikling og hæmmer Kraftens djerve Yttring. Og det synes mig temmelig vist, at Hierarkiet med al sin Øgle-Yngel vil vidt og bredt i Europa igjen hæve Hovedet, naturligviis for tilsidst at faae det reent afhugget; thi Sandhed kan hindres og undertrykkes, men maae dog tilsidst seyre. Men dette Tilsidst kan udhales ved mangehaande Hindringer, der nu beredes overalt ved mange dybt og snedigen lagte Planer. Imidlertiid overlade vi Sagen i hans Haand, der er Sandhedens Kilde. — Jeg bliver varm og afbryder."

Og 20. Sept. 1820: „Regents-Livet behager Henrich meget vel, da han synes, at der er noget republikansk deri. Jeg har i Aar et særdeles svært Avl, 110 Traver Byg, 70 Traver Havre og 26 Traver Hvede. Bygget er i Huus, ligesom og Havren paa 1 Læs nær; men Hveden staaer ude og har i de to sidste Dage udholdt en forfærdelig Regn. Jeg døyer nok for at faa Huus nu til mit Avl. Vi have fleere Lispund Kirsebær for 3 Mark pr. Lispd. til at tørre. Dine londonske Erter have anbefalet sig meget, 26, 22 og 15 Fold [Early peace, Royal dwarff, Tall Marrowfat]; vi have solgt mange Tusende, og jeg faaer vist nok et Par Lispd. endnu." — Skærtorsdag 1824 skrev Moderen til ham: „Elskede Christian! Altid gierne istemmer jeg med den gode Fader, men ingensinde hellere end deri at bevidne dig mit Hiertes inderlige Tak for alle de Glæder, du skiænkede os i Ungdommen, og for al din virksomme Omhue for at befeste vort Held i Alderdommens Dage."

3.

I Gradmaalingens Tjeneste rejste Zahrtmann 8. April 1823 til Paris for at bringe derfra udlaante Instrumenter tilbage. I Optegnelser, som han til Sprogøvelse affattede paa Fransk, gjengav han en Række Oplevelser. I Celle ser han Caroline Mathildes Gravmæle, som nyligt er istandsat: Hendes Majestæt er fremstillet i en Medaillon, og Kunstneren synes at have lagt an paa at mishandle hende efter Døden lige saa grovt, som hun blev det i levende Live. — Münden er den sidste hannoveranske By, og Vagtgefreideren tiltaler den Fremmede saaledes: Tør jeg udbede mig Deres ærede Navn og Stilling? — og naar dette er opgivet ham: Takker ærbødigt, ønsker en lykkelig Rejse! Gid den ganske danske Armé, hvis ubehøvlede Optræden er lige saa kendt som dens tapre Bedrifter, maatte lære Garnisonstjeneste her. —

Strax ved Ankomsten til Cassel gik Z. i Operahuset. Ved sin Indtræden følte han sig gjennemrislet af Glæde, hvortil han ikke kunde gjette Aarsagen, indtil han følte, at det skyldtes Nydelsen ved at høre et godt Orkester for første Gang, i de to Aar siden han var i København. Da han spurgte Observatoriets Chef Mascow

om dets Middeltid for at rette sit Kronometers Gang herefter, fik han til Svar, at alle Cassels Kirkeuhre viste nøjagtig Middeltid! — Marburgs Studenter fandt han yderst raa; i Diligencen hertil var han i daarligt Selskab, især var der en Student, som højlydt beklagede, at hans Ferie havde været for kort, til at han kunde besøge Sands Grav i Mannheim, — hvor skændigt! —

Ved Indrejsen i Frankrig mindes Z. en Mand, som bærer Tilnavnet: Den lille Korporal, og som en Gang vil blive meget gunstigere bedømt af den upartiske Clio, end han er det i Øjeblikket. Ved den anden franske Toldlinje bliver hele Diligencen gjennemrodet, og Z. visiteret paa en utaalelig Maade. Især ved at høre, at jeg førte Bøger med mig, blev Tolderen greben af en hellig Iver, som vilde have klædt den hellige Alliance bedre end ham; en halv Time gik med til at gjennemgaa Kassen med Professor Schumachers Værker, som var bestemte til Gaver til franske Lærde; man gjennembladede dem, saa at ikke een Side lodes uundersøgt. Især fandt han Behag i at studere Frauenhofers Afhandling om Lysets Egenskaber, da den var skrevet paa Fransk og følgeligt kunde læses af Tolderen; og da Lysets Klarhed var noget, hvis Indførsel i Frankrig for Tiden var forbudt, saa lod man den først efter lang Overvejelse slippe igjennem. Tilsidst gik Paatrængenheden saa vidt, at man læste mine Breve, noget jeg vilde alvorligt have modsat mig, hvis det ikke havde moret mig at se en fransk Tolder i Færd med at granske et dansk Brev fra en af mine Søstre, som har en saa skøn Haandskrift, at jeg selv maa tage mig lang Tid til at tyde den. Over Strasborg og Nancy naaede Z. sidst i April Paris.

Porcelainfabriken i Sèvres saa Z. sammen med Garlieb. I Tegnesalen var det Kunstnere, som arbejdede, især med at male Blomster, og her traf han den danske Blomstermaler J. L. Jensen, der havde arbejdet her i to Aar og med meget Held. I Markis de Sommarivas Kunstsamling saa hans Prins Christian Frederiks og hans Gemalindes Byster, en Gave fra Fyrsteparret og rimeligvis de eneste Prøver af Thorvaldsens Kunst, som var komne til Paris. Hos den verdenskendte Instrumentmager Breguet, en Mester i Videnskaben som en Mester i sit Haandværk, knyttede Z. Forbindelse med Videnskabsmænd som Thenard, Gay-Lussac, Arago og Alexander Humboldt. Arago ydede ham Venskabstjenester, Humboldt gav ham Hilsener med hjem til J. F. Schouw; men især fandt han i Breguet selv den elskeligste Olding, som ejede det bedste Hjerte og det ædleste Sind, og hvis Død endnu samme Aar han dybt beklagede. Nogle af Z.s Rejsebreve optog Schumacher i Astronomische Nachrichten, 2. Bind. Efter henved et halvt Aars Ophold i Paris tog Z. ad Søvejen fra Le Havre tilbage til Danmark og kom til Altona omkring 6. Okt. 1823. Her tilbragte han endnu et halvt Aar hos Professor Schumacher, inden endeligt det længselsfuldt ventede Søtogt faldt i hans Lod; og selv om han efter dette atter i nogle Maaneder tjente i Grad-

maalingen, var dog dermed denne hans Gjerning væsenligt afsluttet.

Den ledende Mand i den danske Gradmaaling var Professor H. C. Schumacher i Altona. Andet stort, videnskabeligt Arbejde kaldte stærkt paa denne fremragende Astronom, og naar han til Tider kastede sig over dette, afbrødes Gradmaalingen og vilde være gaaet helt i Staa, om ikke dygtige Medhjælpere var gaaede ham til Haande. I disses Tal var Lieutenanterne Nehus og Zahrtmann de mest udholdende; særligt den sidste maatte i Kraft af sit hurtige Blik og sin handledjerve Optræden være vel skikket til at føre Gradmaalingen frem gjennem Afbrydelser, som truede den. I de fem Aar han var knyttet til den, grundlagdes og gjennemførtes den danske Gradmaaling med saa stort videnskabeligt Snille og naaede et saa højt Stade, at en Række udenlandske Geodæter, Gauss, Bessel, Olbers, Struve, Repsold, søgte hid for at tage Lære af den; og da Søtogterne vinkede ham bort fra den i 1824, lod Professor Schumacher den gaa i Staa lige til 1837. Noget af Æren tilkom da utvivlsomt Zahrtmann.

Med sin Arbejdsfælle i alle disse Aar, Ingeniørlieutenant Leopold Nehus, sluttede Zahrtmann fortroligt Venskab; en herlig Gut nævnte han ham, og de boede sammen i Altona. Begge var de i den Alder, hvor Mænd tænke paa Ægteskab; men at stifte Hjem paa en tarvelig Lieutenantslønning og blive afhængig af andre i Pengeforhold var en Tanke, som stod Z.s Sind imod. Om en forbigaaende Fristelse skrev Nehus til ham 20. April 1824: „.... Jeg havde mange Formodninger angaaende Deres sidste Brev, og jeg nægter ikke, at jeg ogsaa faldt paa, at Deres Hjerte kunde have Deel i det, endskjøndt De aldrig har givet mig Anledning til at have en Tanke herom. Hør nu, kjære Zahrtmann, tal ikke om det, for Folk kan ikke deeltage i Følelser, men de kan vel raillere dem, og glemme maae De, og glemme gjør De ogsaa, og da kan De troe mig, vil det være Dem engang kjært, at ingen veed, hvad der kun er en Drøm mere for Dem selv. Der er de Ting i Livet, der ere for gode til at gaae fra Mund til Øre, og dertil, gode Z., hører Følelse, og mere endnu Følelse for et andet Væsen, og mere endnu Følelse hos Dem for et andet Væsen. Man maae aldrig vise Menneskene et svagt Øjeblik .... Lev vel og skriv snart. Deres Ven L. N." — Med denne Vennehilsen, et godt Udtryk for, hvorledes den to Aar ældre Mand saa op til ham og samtidigt faderligt styrede hans Skridt, forlod Zahrtmann Altona — for en Tid. Han havde taget sig en lille Vinterorlov til Hjemmet i Viborg.

SØTOGTER

I.

Saa kom Zahrtmann atter ud at sejle, idet Admiralitetet 24. April 1824 satte ham til Tredjekommanderende paa Kadetfregatten Freia med P. F. Wulff til Chef. Han følte sig strax hjemme der; Kapitajn C. Lütken, som ogsaa havde været paa Naiaden med ham, sagde: „Z. er en uforklarlig Person; i sex Aar har han ikke været paa et Orlogsdæk, og nu han er kommen der igjen, er han saa aldeles hjemme der, som om han aldrig havde været fra Borde." Fregatten gik 8. Maj fra København og styrede ned i Spanskesø; hvad Z. her fik at se af Kadetternes Optræden, gav ham ringe Tanker om Kadetchefen Wulff. Han skrev 23. Juni til Falbe: „Naar jeg seer, hvor langt Cadet Corpset er under, hvad det var for tyve Aar siden, da priser jeg mig lykkelig ved at være opdraget under Sneedorffs Øine." Togtet blev Aarsag til en Myndighedsstrid mellem Wulff og Sneedorff.

I Juli var Fregatten atter ved København for at tage Prins Christian Frederik om Bord og paa et Krystogt i Østersøen føre ham til Bornholm og hente ham derfra. En rygende Vestenstorm førte 11. Juli Skibet i elleve Timer fra København til Hammeren. Under Krysning her brødes Merseraaen paa to Steder under det svære Pres af Sejlene, det saa ud til, at den vilde styrte ned. Kadetterne fløj til Side; kun Zahrtmann holdt urokkelig sin Post paa Dækket lige under Raaen. Rædselslagen raabte Prinsen til ham at skynde sig bort fra det farlige Sted; men han, som stolede paa, at Toplenterne vilde holde Raaen oppe, blev koldblodig staaende og kommanderede Kadetterne paa Plads. Dette Optrin kom til at virke stærkt ind i Zahrtmanns Livsbane, idet det lagde Spiren til den Tillid, Prinsen som Kong Christian den Ottende altid bar til ham, og som bragte Kongen til at søge sin faste Støtte i ham. I Stedet for i Rønne maatte Prinsen landsættes den følgende Morgen i Nexø.

Herom skrev Zahrtmann til Falbe: „Vi bragte Høiheden fra Kiøbenhavns Rhed til Hammeren i mindre end elleve Timer, men kunne formedelst Kulingen ei landsætte ham førend næste Morgen. Hertil havde vi naturligvis en sielden Leilighed, saa at vi Drogden ud med 2 Reb ude ikkun 6 Streger fra Vinden løb 10,6 — en smuk Fart. Det morsomste havde været, hvis Prindsesse Juliane ifølge sin første Bestemmelse var fulgt med til Dragøe; hun havde da med Cavaleer og Hofdame, men uden Vahre-Sæck kommet til Bornholm og var nok altsaa kommet tilbage i samme Dragt som de bornholmske Piger, der komme til Kiøbenhavn forat søge Condition .... da Bille, entre nous, bestemt har lovet mig at komme med den første Fregat til Middelhavet, og umueligt var det vel ei, at det kunne blive Freia, naar den kom hiem fra denne Tuur; kunne Prinds Christian udvirke det, da ville det bestemt skee, men han har her ingen Indflydelse. Han giorde i Forgaars Aftes [21. Juli] en landlig Fest i en

Skov for alle Bornholms Indvaanere, og Indbydelse skedte ved, at den blev lyst til Tinge; dette kan Du tænke maae behage et Folk, der siden Christian den Femte ingen dansk Prinds har seet hos sig. Vi vare indbudne, men kom ei, da de 4 Kroge à 4000, som vi have ombord, ei antages at kunne holde, og vi desværre havde forglemt at medtage den lille forgyldte Tingest, der hænger paa Kunstkammeret, og for hvilken Christian den Femte reed af. Dog nok om den Tobak."

Freia holdt sig kryssende under Bornholm, og i dens Chalupe hentede Zahrtmann 25. Juli Prinsen i Gudhjem for at bringe ham ud til Fregatten. Efter et kort Besøg paa Christiansø førte den ham tilbage til København. Bornholmerne saa saaledes lidet til den og dens Officerer, da den ikke turde ankre op under Landet; det var en dansk Skibschefs vel indlærte Pligt ikke at vove sit Skib. Ikke des mindre siges Zahrtmann at have flyttet Hammeren, i det Landpejlinger overtydede ham om, at denne Bornholms Nordpynt var aflagt for langt østover paa ældre Kort (som Følge af Kompassets stærke Misvisning under Bornholm). I sin Tjeneste om Bord vandt han som altid let sine Officersfællers Fortrolighed ved sin støtte og tavse Optræden; med fuld Tillid aabnede de deres Hjerter for ham. Ogsaa Mandskabet lærte at sætte Pris paa ham. Togtet afsluttedes 27. Avg. i København.

„Vi lagde op med Freia Udgang Avgust", skrev Zahrtmann til Falbe, „og vel var det, thi Slutningen af Turen spendte ideligen Forholdet meer og meer mellem Wulff og [Næstkommanderende] Thomsen, to af de største Contraster i Marinen, aldeles uskikkede til at have med hinanden at bestille; mit Forhold som Thomsens intime Ven og som den, Wulff gav sin Fortroelighed, var yderst piinligt .... Denne Tuur har endmere forøget mit Venskab for Thomsen, hvis gode Sider jeg alle kiendte, men som jeg nu har seet forurettede .... Prinds Christian forærede mig et Uhr og var saare naadig imod mig, jeg kunde næsten sige for smiggrende i sine Udtryk med Hensyn til hans Stilling; det kan imidlertid ei skade, at man faaer Leilighed til at lægge sig en Steen i Brættet hos ham, og denne Leilighed fik jeg rigtignok ved Turen til Bornholm."

Dette Efteraar, 13. Okt., døde Zahrtmanns gamle Kadetchef H. C. Sneedorff. Paa hans Brev herom til Viborg svarede Faderen ham 29. Nov.: „Din Anskuelse om Sneedorff var mig saare kjær og lokkede Taarer i mit Øje, der er temmelig ualmindeligt. Thi den var som fremkaldt fra mit eget Hjerte. Jeg kjendte ham som Yngling, som Mand og som Dalende. Jeg tilstaaer, at han havde Feyl, jeg vil endog nævne dem barnagtige Svagheder. Men han havde udmerkede Aands og Hjertes Fortrin. — Matroser, hjemkomne fra Kadetskibet til Lessøe, have fortaalt, at de ved din Afgang fra Skibet havde bragt dig, fremfor den Næstkommanderende, tre Gange Hurra."

2.

Zahrtmann modtog 20. Sept. 1824 gjennem Admiralitetet Kongens Ordre til at vende tilbage til Gradmaalingen. Herom skrev han til Falbe: „[General] Bülows Lyst til at gøre sig vigtig lagde mig nogen Forhindring iveien for mit Komme hertil [Altona], saa at jeg blev hele September Maaned i Kiøbenhavn; men da Schumacher først kom til Orde, kom jeg her med en Fart, thi hans ubegribelige Indflydelse synes endog Bülow at holde i fuld Agt. I den Tid havde jeg det muntert, og det var efter otte Aars Forløb den første Sommermaaned, jeg var i Kiøbenhavn, ligesom jeg ei heller før har været meldt til Tieneste [ledig] i de sytten Aar, jeg er Officeer; hvorfor Lütken sagde til sin Adjutant: Ja, *naar* vi engang faaer ham til Tieneste [i Admiralitetet]".

Zahrtmann tog denne Vinter i Altona for at lægge sidste Haand paa sit Gradmaalingsarbejde med afsluttende Observationer og Udregninger; det var imod hans ærlige Tænkemaade at give et ufuldført Arbejde fra sig, og han førte det til Ende. Han slap heldigt fra et farligt Fald ned fra en Stige en Nat i Observatoriet. Mens han saaledes kiggede Himlens Stjerner, fandt han Nyaarsnat ogsaa den jordiske Stjerne, som skulde lyse for hvert hans fremtidige Fjed. Fra denne Nat kunde han ikke vende Øjet imod Stjernen Beta i Kassiopeja uden at tænke paa Elisabeth Donner. Aaret 1824 havde givet ham Mærkedagen 11. Juli om Bord paa Freia; endnu mere indgribende i hans Liv blev den anden Mærkedag, som det i sin Udgang bragte ham i C. H. Donners Hjem.

Købmand Donner aabnede gæstfrit sit rige, lidt stive Hjem for Danske, som færdedes i Altona. I de sidste halvfjerde Aar havde Zahrtmann jevnligt været dets Gæst. Han havde set Husets eneste Datter Sophie Elisabeth Donner, født 15. Nov. 1805, gjennem hendes Opvæxt til ung Dame, uden hidtil at have haft synderligt Blik for hende. Nu var han atter Donners Gæst Nyaarsaften 1824 og kom her i en alvorsstemt Samtale med hende. Han paastod, at det ikke var godt at vie Sorgen og dens Minder bestemte Dage i Aaret; hun modsagde ham af saa fuldt følende et Hjerte, at han strax maatte give hende Ret. Da han nu førte Talen ind paa, om man kunde ønske sig at leve de svundne Aar om, erklærede hun, at hun paa ingen Vis vilde ønske sig sit hidtidige Liv gjentaget, noget han selv uendelig gjerne vilde gjøre; da studsede han ved hendes Alvor, hendes Følelse, hendes Udvikling, og da følte han for første Gang, at han kun kunde blive lykkelig ved at vinde hendes Hjerte.

Til Ungdomsvennen Falbe, der nu sad som dansk Generalkonsul i Tunis, skrev Zahrtmann 30. Jan. 1825: „Da jeg i sin Tid var Din Fortroelige, saa vil jeg ei heller skiule for Dig (og Du er den eneste, jeg betroer det, hvorfor det bliver mellem om), at jeg for første Gang har funden et Væsen, for hvilket jeg har følt mere end Venskab; hvem det er, skal Du faae at vide, naar jeg engang har noget

Haab, og dette har jeg ej endnu, undtagen for saavidt jeg stoler paa den blinde Lykke, der altid har været min troe Ledsager, og andet Haab vilde det ogsaa fra min Side være høist egoistiskt at giøre mig, da Pigen er mig i enhver Henseende saa overlegen, at jeg stundum anseer det for Galskab at tænke paa hende, og dog giør jeg det uafladeligen. Troe ei, at dette er en partisk Elsker-Skildring, nei! hun er saa elskværdig, at endog alle Damer finde det. Læg nu hertil, at jeg efter mine Begreber om Pligt ei kan søge at anholde [om] hende førend min Reise til Vestindien, men maae indskrænke mig til Udførelsen af den vanskelige Plan, at indgyde hende saamegen Interesse for mig og saamegen Troe til mine Hensigter, at hun venter min Tilbagekomst; men giør hun dette, da kommer din Ven Jyden sandt for Gud til at udtrykke sine Følelser paa Tydsk."

For sin Husfælle i Altona, den trofaste Ven Nehus, aabnede Zahrtmann sig helt og blev af ham stærkt tilraadet at lade sin Udkaarne fri, indtil Vestindietogtet var overstaaet. Han gjorde Afskedsbesøg hos Donners 17. April. Halvandet Aar skulde gaa, inden han kunde haabe paa Gjensyn; i den Tid kunde meget ske. Mange Bejlere kunde søge den rige Købmand Donners Datter, og han var en uformuende Lieutenant, som end ikke turde haabe at have vakt nogen inderlig Følelse hos hende. Inden Afrejsen fra Altona havde han faaet Brev fra Admiral Steen Bille af 8. Marts: „Alt for lenge siden har jeg skuldet Svaret Dem, min gode Zahrtmann, paa Deres meget artige Skrivelse af 18. Januarii. Imidlertid lovede Thomsen mig at helse Dem fra mig samt takke Dem for Deres velmenende Lykønskning. De sagde mig i Deres Skrivelse, at De dengang allerede var gandske færdig med, hvad De havde havt at bestille hos Professor Schumacher, og jeg har nu Selv af Professorens Mund hørt det samme. Jeg troer derfor, at De gjør bedst at forlade Altone sidst i denne Maaned, saaledes at De kan være her først i April og melde Dem til Tenneste, saa skal jeg sørge for Deres videre Beskieftigelse til Søes. Schumacher siger mig, at De nok vil blive Overbringeren af det Søe Uhr, vi har bestilt hos Cronometer Mageren i Altone, og at Manden endog vil sende tvende, for at vi kan vælge efter udstanden Prøve. Dette er alt, hvad man kan forlange! Fra Steen skal jeg helse Dem ret meget ... I Haab om snart at see Dem i Kiøbenhavn ... Deres altid meget hengivne Steen Bille."

3.

Admiralitetet kaldte 23. April 1825 Premierlieut. Zahrtmann til Næstkommanderende paa Briggen St. Jan under Kapitajnlieut. Hedemann paa dens forestaaende Togt til Vestindien. Briggen gik 11. Maj fra København og løb ind til Lissabon. En ringe Hændelse her er senere fortalt i Tide og i Utide; det var paa et Bal, at Z. traf Grevinden af Montijo og udtalte det djerve Sømandsønske for

hende, at som hun var Ballets Dronning, hendes Barn kunde komme til at herske over Mennesker. Da hendes Datter Eugenie (født 5. Maj 1826) i Jan. 1853 ægtede Kejser Napoleon den Tredje, mindede Z. Grevinden om hans spøgefuldt fremsatte, saa lykkeligt fuldbyrdede Spaadom, og hun takkede ham 18. Feb. 1853 for hans Brev med at ønske ham til Lykke med, at han ikke levede i den Tidsalder, da man brændte Troldmænd. — Briggen kom 12. Juni til Madeira og styrede nu lige til St. Croix.

Paa dette halvandet Aars Togt følte Zahrtmann sig meget ensom. Han samstemte ikke med Chefen. „Jeg kan nok begribe," skrev hans Fader til ham, „at du ey har megen Fornøyelse, da Hedemann saa aldeles har svegen dine Forventninger. Men hvo veed, hvad det er godt for? Den Fod, du stod paa med Rasch [paa Briggen Kiel 1809—12], gavnede dig vist i Hovedsagen." Paa et af Donners Skibe havde han faaet sit Observatorium bragt til St. Thomas, hvor han fik det indrettet paa en Høj øst for Byen hos Major Stackemann, og under et tre Ugers Ophold i Land hos Guvernør Scholten fik han uhindret Adgang til Langs vel udstyrede Observatorium, det eneste i hele Amerika. Han tog saaledes sin Tilflugt til astronomiske Iagttagelser, til Udgangspunkt for Kronometerbestemmelser og Kortlægning, og hver en stjerneklar Nat søgte hans Blik Beta i Kassiopeja. Ogsaa Briggens Krystogter til Sydamerikas Kyster gav ham Lejlighed til at tage Landkendinger og Kortrettelser.

Lige som paa sit tidligere Vestindietogt mistede Zahrtmann ogsaa nu sin Skibschef. Hedemann døde 19. Maj 1826 i Puerto Cabello, og ved sin Tilbagekomst med Skibet til St. Croix fik Z. sig overdraget dets Kommando af Chefen for Stationscorvetten Diana, C. Wulff. Som Skibschef fik Zahrtmann Lejlighed til at gribe virksomt ind mod en hærgende Ildebrand, som opstod i Byen St. Thomas kort efter Midnat 13. Juli og truede hele dens østlige Del. Z. gik i Land med Lieut. Holsten og Skibets Mandskab, lod en Række Huse rydde bort med Øxen og reddede derved den nævnte Bydel fra Undergang; inden Solopgang var Ilden standset. St. Thomas Tidende udtalte 15. Juli: Det er os en ærefuld Pligt at bevidne den virksomme Udholdenhed og prisværdige Optræden, som udvistes af Lieut. Zahrtmann og hans brave Mandskab. Frederik den Sjette lod 3. Sept. de to nævnte Sølieutenanter og Mandskabet tilkjendegive „Vor Tilfredshed" med deres virksomme Anstrengelser ved Ildens Slukning.

Mørk, stille og alvorlig, bleg og mager, — saaledes stod Zahrtmann for sin vestindiske Omgangskres dette Aar. Pinlige Tanker om hvad der kunde times hans Hjertes udkaarne Elisabeth Donner under hans Fraværelse fra Altona, nagede ham. Det kunde kun lidet opmuntre ham at modtage venlige Skrivelser fra Donner, da denne intet anede om, at han omgikkes med den Tanke at blive hans Svigersøn. Donner skrev 21. Maj 1825 (paa Fransk): „Det er mig en Glæde at erfare, at Deres Ophold hos os har vundet Deres Tilfredshed, vi have følt en lignende og ville finde megen Fornøjelse

i at møde Dem igjen. Jeg vil ønske Dem at komme til Amerika for at se revolutionære Regeringer, maaske vil De da indrømme mig, at de skabe ikke Lykke for det Slægtled, som oplever dem; til Gjengæld vil jeg give Dem Ret i, at af alle Revolutioner er Amerikas mindst at dadle." Og 4. Nov.: „Jeg er en tarvelig Brevskriver, da jeg fører et højst ensformigt Liv og aldrig oplever noget mærkværdigt eller maaske mangler Evne til at opfatte som sligt, hvad der hændes mig; jeg har aldrig noget at fortælle mine Korrespondenter, den ene Dag ligner den anden, smaa Bekymringer for Dagen i Morgen udslette Mindet om Gaarsdagens, men i det store Hele skabe Dagene mig Tilfredshed, og jeg skylder det gode Forsyn den fuldeste Taknemmelighed for dem .... Danmark gaar fremad, i det mindste styres dets Finanser, den eneste Gren, i hvilken jeg kan have nogen Indsigt, bedre end nogen Sinde .... Den lille Kres, med hvilken jeg lever, har det godt og beder mig bringe Dem sin Tak for, at De mindes den, og for Deres Hilsener." Og 29. April 1826: „Smaa Fallitter i København og i Hamborg, men større Pengetab for mange. Den Forsigtighed, som mit Hus bruger i Forretninger, har ladet os staa denne urolige Tid igjennem med lidet betydende Tab, men vi have maattet hjælpe andre med vor Støtte."

Andre Breve fra Danmark satte Zahrtmann Uro i Blodet ved at fortælle ham om Medbejlere, som sværmede om den unge Elisabeth Donner. Den unge Lieutenant Steen Bille skrev til ham 13. Sept. 1825 fra København: „En Ven, som Du er, finder man ikke mange af i Verden, og troe mig, gode Zahrtmann, jeg skiønner derpaa. Jeg kom til Tunis først i Mai, fik Quarantaine, men Falbe kom ud til mig. Vi talte naturligviis om Dig, og han sagde mig at have et Brev fra Dig, der lod ham formode, at Du gik i Giftetanker. Med denne Tanke læste jeg nu senere hen Dit Brev til mig, finder det triste, Dig giørende philosophiske Betragtninger over Ungdommens Daarligheder og blivende mere nedstemt, alt som Du fierner Dig fra Altona, hvor Brevet er begyndt, saaledes at Du i Lübeck bliver reent melancholsk, og der udbryder Du i en stor (men jeg tilstaar velfortient) Lovtale over den altfor elskværdige Betty Donner. At Du virkelig kunde have ladet Dig fængsle af en saa elskværdig Pige, det vilde saa meget mindre undre mig, som det aldeles falder i mine Tanker, ogsaa dersom jeg følte Lyst til at givte mig. Jeg tilstaaer Dig det, jeg behøvede kun et eneste Opmuntrings Ord af min gamle Fader for at fremskynde denne Lyst, — dog min Ven, denne Opmuntring kommer formodentlig ikke, og jeg bliver ganske rolig i Kiøbenhavn, medens formodentlig en Hamborger eller Altonaer, Gud veed hvad, løber af med den elskværdige Betty. Derfor vilde jeg dog hellere, det skulde være Dig, og har jeg ikke taget fejl i mine Gisninger, saa opmuntrer jeg Dig som en sand Ven i alle Henseender til at gaae paa og giøre denne smukke, nydelige, elskværdige og rige Pige til Fru Zahrtmann. Donner giør store Geschiæfter og vinder uhyre Penge. Jeg forlod dem igaar otte Dages om Afte-

nen ved Bordet, hvor jeg maatte forlade den elskværdige Bettys Side og Fronten af et Batterie Champagne Flasker for at sætte mig paa Vognen og kiøre til Lübeck. Jeg var her i Kiøbenhavn d. 7., endende saaledes min fire Aar lange Reise [i fransk Marinefart]. Der er jo ingen Tvivl om, at vore Skibe i det Solide er ligesaavel equiperede som alle andre, men det giør mig ondt at see dem saa langt tilbage i alt, hvad der hedder Smag, og af de Indretninger, som forener Comoditet med Nytte og et smukt Udvortes. Jeg veed jo nok, at man neppe er Sundet ude, før man alt begynder at pynte, men hvorfor er vor Holm saa urimelig stiv og reglementsmæssig, hvorfor vil man aldeles ikke gaae frem med Tiden??"

Ikke een Maaned senere udtalte Steen Bille skriftligt paa Fransk for C. H. Donner sit Ønske om at turde ægte hans Datter, „la charmante, l'aimable Betty". Han fik Afslag hos Faderen, kom igien og blev endeligt afvist. Herom skrev han 6. Febr 1826 til Zahrtmann: „Gode Ven. I mit forrige Brev gav jeg Dig en Artikkel angaaende den smukke elskværdige Betty Donner. Nu vel min Ven, jeg har aldeles slaaet den Ting af Hovedet. Jeg sørgede for at lodde Farvandet; jeg fik de allerbestemteste Efterretninger, at jeg vilde faae en Refus under Paaskud, at Faderen ikke vilde gifte sin Datter i en soidisant høiere Stand. Ordene Adelsmand og Roturier kom for i Svaret. Er det Dig, der er i Veien, gode Zahrtmann, ønsker jeg Dig af mit ganske Hierte tillykke. Jeg har da ogsaa, Gud skee Lov, faaet en lille Portion Soliditet med Aarene, og naar jeg saa let glemte den Historie og trøstede mig grumme gesvindt, var det, fordi det vel snarere var mine Forældres Ønske, der understøttede en Øiebliks Inclination, end en stadig Passion." Og 28. Febr.: „Jeg var tilfreds, jeg havde Dig herhiemme, gode Z., det er ogsaa løierlig, at vi to aldrig skal faae Lov at blive nogentid sammen. Jeg har giort en Liste paa 150 Venner og Veninder, som Fader og Moder bede sammen til Onsdag Aften; der vilde jeg nu ogsaa, Du skulde været med som en skrap Dandser. Nei, der veed jeg nok Du ikke vilde figurere, men derimod naar Du havde været der, og Du saa kom til et lille Vennelag paa 8 à 10 Couverter nogle Dage efter, saa vilde Du figureret, og vi skulde ret dygtig have leet sammen, thi Bemærkninger veed jeg Du kan giøre trods nogen. Mine Forældre hilse Dig paa det venligste. Adieu. Din hengivne Ven Steen Bille."

I Bille kunde Zahrtmann ikke se nogen alvorlig Medbejler; men andre Rygter fra Altona kom ham for Øre. Nehus skrev 28. Okt. 1825: „Da De vil vide Alt, hvad der angaaer Beta, saa skrev jeg Dem ogsaa et Rygte, at hun skulde være forlovet 1) med Bauer, 2) med Danneskiold, som jeg imidlertid strax angav som noget urimeligt. Nu leer jeg, Gud skee Lov, af det, men De kan troe, jeg blev allarmeret. Jeg var meget nedslaaet, og Nætterne vare næsten værre end Dagene, Deres hele Stilling laae mig klar for Sjælen, og jeg maatte saa bebreide mig for Deres Tab, thi det var mig, der med saa megen Bestemthed flere Gange sagde til Dem: Førend

Deres Reise kan De ikke frie til hende. Jeg har lyttet her paa alle Kanter, og jeg troer at kunne sige med fuldkommen Overbeviisning: Det var en skændig Løgn. Ogsaa Professoren [Schumacher] har maattet spionere, ved hvilken Leilighed jeg da har faaet Mistanke om, at han har en liden Formodning. Han har selv spurgt Faderen om det, som svarte: Aah, det er Opspind." Nehus var en utrættelig Ven; han gjengav 28. Febr. 1826 for Zahrtmann sine Samtaler med Beta fra Selskaber i Altona: „Hun spurgte: Gaar Skibet fra Vestindien først til Italien? — Jeg troer næppe dette vilde være efter Zahrtmanns Ønske. — Saa? — Ja, der kunde ske en Forandring her i Danmark, som kunde bringe ham til at ønske sig herhjemme. — Det har ingen Nød, Danmark skal nok blive staaende. — Jeg (levende): Mademoiselle Donner, tør jeg skrive det til ham? — Oh Gud, nej! hvorfor vil De skrive det til ham? — Blot at De har sagt mig, Danmark skal nok blive staaende. — Jeg veed ei, hvorfor De just vil skrive det; jeg troer det virkelig, og hvem kan tvivle om det? — Dermed slog hun ind paa noget andet. Jeg plagede den Aften hos [Onkelen] Jean Donner den gode Beta overalt stærkt med Dem. Ved Bortgangen bad Dr. Heyck mig bringe Dem en Hilsen. Madame Donner stod ved Siden af, og jeg fattede Leiligheden og spurgte, om jeg ogsaa turde bringe Dem en Hilsen fra hende. Hun svarte ret levende: Ja, jeg beder Dem hilse ham og sige ham, at det vilde være os meget kiært at see ham igien hos os. Altsaa Z., bliver Moralen: Det var en god Aften. Imidlertid har jeg fundet et nyt Middel, nemlig jeg begynder at dadle Dem, og der forsvarer hun."

Fra St. Thomas skrev Zahrtmann 18. Jan. 1826 til sin Broder Henrik i København: „Nehus vil paastaae, at baade han og Du ere overbeviiste om den fuldkomne Ugrund til det Rygte, der truede at kuldkaste al min Lykke, men jeg har andre Efterretninger, og I feile. Ideen lever i Danneskiolds Siæl og misbilliges ingenlunde af hans nærmeste Familie, det veed jeg fra Fætteren Holsten, der ei drømmer om, hvor interesseret jeg er i den Sag, men [hans Svoger] Hertugen derimod haaber jeg vil blive ham en svær Anstødssteen, og endelig haaber jeg, at han paa den anden Side vil finde endeel Vanskeligheder, thi der har jeg Grund til at troe, jeg staaer ret vel. Jeg havde nyligen et meget artigt Brev, endog fortroligt, fra Faderen; jeg veed, at Datteren agter mig, at jeg ei er hende ubehagelig, at hun til Andre har roest mig, saa at hun temmelig vist kunne vide, at det igien ville komme mig for Øren, men om hun elsker mig, idetmindste saaledes at hun kunne modstaae Fristelsen at vorde Landets første Dame, det veed jeg ei, men dog tilstaaer jeg Dig, at naar jeg tager Hensyn paa Karaktererne, saa ville jeg ei i Danneskiold see nogen farlig Rival, naar jeg blot ei var fraværende, men den Fraværende har altid Uret, og fraværende bliver jeg jo endnu i næsten otte Maaneder. Jeg lever ikkun i Tanken om at have dem overstaaede og ved Hiemkomsten at finde hende frie, men i denne Tanke lever jeg ogsaa saa vel, at jeg kan sige, jeg al-

drig har befunden mig bedre. Jeg ville ei undlade at benytte denne Leilighed at tilskrive Dig for at takke Dig for Din Deeltagelse, uagtet jeg derved bryder et Løvte, jeg allerede gjorde ultimo August, nemlig ei meer at skrive til Kiøbenhavn, et Løvte fremkaldt ved min ubehagelige Stilling med min Chef, hvilken jeg ei ville have Ord for at have udbasuneret. Jeg regner ham det ei meget til Onde, da jeg anseer det for Følgen af physisk Svaghed .. Jeg har i et Brev til [Søsteren] Mariane betroet mig til hende; en Troe eller Overtroe, hvad Du vil kalde det, giorde, at jeg ansaae det gavnligt for min Sag, naar et ædelt, dydigt, mig hengivent qvindeligt Væsen bad til Himlen for mig om Held og Lykke, og derom bad jeg Mariane .... Naar Du henvender Dig til Kammerjunker Fritz Oxholm, der med sidste Paket gik herfra, saa kan Du faa Details om mig herfra, da vi have levet sammen. Jeg lever her i Land saare behagelige Dage, da jeg omtrent har ligesaa mange Venner som Bekiendtere; et stort Savn vil det blive mig, naar Scholten til Foraaret gaaer til Europa. Min gode Broder, det var mig altid kiært at see Dig, men aldrig vil det have været mig mere, end naar Du ved vor Ankomst ultimo August kan komme ombord og sige mig: Hun er endnu frie."

Den nævnte Broder Johan Henrik Zahrtmann var theologisk Kandidat siden 14. Jan. 1822 og blev i Jan. 1824 Overlærer ved Søetatens Skole i Nyboder. Faderen skrev om ham: „Henrich er ellers nu bleven en heel Friskfyr, tutto Cavaliero, der paa Ballerne strax engagerer Damer for den heele Nat, og Damerne invitere sig selv til Gjest hos ham. Hvem skulde vel have drømt derom? Imidlertid er han vel tilfreds; han er Embedsmand uden at trykkes ved Skatter, og han er Huusbesidder uden at vorde straffet paa Pungen ved Stormene". I Søskendkresen kendtes godt „den Zahrtmannske Meningsfasthed" hos Brødrene, „dog ved Mænd kan sligt uddannes til noget høist Elskværdigt". Ved sin Tiltræden havde Henrik Z. et skarpt Sammenstød med Admiral Sneedorff, hvorfor hans Broder skriftligt satte ham i Rette; han svarede med, at Sneedorffs Tale til ham havde været som til en Tigger. Om Skolen skrev han 23. Nov. 1825 til Broderen i Vestindien: „Jeg havde da forleden den Ære at examinere for hans Majestæt. Det gik meget godt, og han lod til at være meget vel tilfreds. I hans Suite manglede Bülow og Abrahamson. Den første pleier regelmæssig at komme hver Gang og, medens Kongen er hos mig og min Naboe, at opholde sig hos min Lærerindes smukke Datter. Abrahamson troede jeg aldrig udeblev, hvor Gjenstanden var Undervisning, især den indbyrdes, som han og kan faae nok af hos os."

4.

Fra Vestindien førte Premierlieut. Zahrtmann Briggen St. Jan den lige Vej hjem til København, hvor Togtet sluttede 8. Sept. 1826, og hvor Henrik Z. kunde modtage ham med de Ord: Hun er

fri. Mindre tiltalte ham den Modtagelse, Admiralitetet gav ham. Ved sit Foretræde for de høje Herrer var han bleven udspurgt om, hvorledes Skibets Uhre og Instrumenter havde virket, og havde sagt sig mindre tilfreds med Kompasserne om Bord; han havde da faaet Paalæg om at udtale sig nærmere om disse i sin skriftlige Rapport om Togtet. Dette gjorde han; Admiralitetet lod hans Anker forelægge for Kommissionen for Søofficerers Undervisning, der i sin skriftlige Fremstilling 17. Nov. afviste dem som bundende i Mangel paa simpel Kundskab i Kompaslæren. Admiralitetet sendte nu Z. Kommissionens Fremstilling til Efterretning, men fik at føle, at Z. ikke var den Mand, som blev nogen Svar skyldig. Han var ikke til Sinds at staa som en Skoledreng, en Sinke. Ganske vist skrev han spagfærdig i sit Tilsvar 9. Dec.: „Jeg troede . . .," men idet han afskød dette „jeg troede" mindst en halv Snes Gange og hver Gang efterfulgt af en kort og klar Grundsætning af den rette Indsigt i og Forstaaelse af Kompassets Egenskaber og Virkemaade, blev det et fuldt Lag, han gav Admiralitetets Kommission, der havde ladet alt dette upaaagtet. Til sidst paatalte han skarpt den ubillige Medfart, som Admiralitetet havde givet ham ved først at afkræve ham en Redegjørelse og dernæst at udsætte ham for en grundløs og affejende Bedømmelse af denne; han krævede, at det nu skaffede ham Oprejsning.

Sit Tilsvar sendte Zahrtmann Dahlerup at læse. Skønt utilpas maatte denne strax springe op af Sengen for endnu samme Dag at sende Z. sin Tak for den muntre Nydelse, han havde haft af det: „. . . . Disse Gravitetsmænd, som ville bilde os ind, at Langsomhed er Grundighed, at vidtløftig Væv er mathematisk Nøiagtighed, og at begge disse saa respectable og vigtige Egenskaber ikke kunne forenes med levende, fyrig Aand og rapid giennemtrængende Blik. Jeg gratulerer Dig af Hjertet, at det er faldet i Din Lod, saa heldig at fægte for os Etatens yngre Mænd og lære disse vore Dommere at modtage uden Fordom og Nid beskedent fremsat Mening af yngre Mand, at laane ham Øren med Velvillie og Opmærksomhed og tiltroe ham en Iver i sit Kald, der udspringer af renere Følelser end Lyst til at giøre Opsigt eller at hæve sig selv ved at nedsætte Andre. Denne Lære har Du saa godt fremsat, at jeg — uden at jeg misunder Dig — vilde ønske mig selv at have havt samme Held i lige saa god en Sag. Din hengivne H. B. Dahlerup."

Admiralitetet lod Zahrtmann uden den af ham krævede Oprejsning. Saa var han Mand for at tage denne selv, dels i sine Officersfællers glade Samstemning, men væsenligst i at byde Admiralitetet Braaden. Som disse Togtaar 1824—26 havde bragt ham ind paa Samlivet med Prins Christian (den Ottende) og paa Tilknytningen til Elisabeth Donner, saaledes tvandt de nu ogsaa den tredje og stærkeste Streng ind i Fanglinen paa hans Livstogt. Kraftigt, uden Spor af Hensyn til sin egen Forfremmelse i Standen, optog han sin seje og sejrrige Kamp mod det forældede Admiralitet, alle unge

Fremskridts utaalelige Hemsko, og denne tyveaars Kamp skabte ham til Fremdriftsmand i den danske Marine, i den satte hans Manddomstid varige Frugter for dansk Søfart.

BRYLLUP

I.

Ofte senere vendte Zahrtmann Tanken hen paa, hvorledes han vandt sig en Hustru; sit Livs Roman kaldte han det og tænkte endog paa at føre den i Pennen. Det turde da ogsaa være tilstedeligt at optage den i Skildringen af hans Liv, saa meget mere som den tegnede hans Forhold til den Kres, der omgav ham i Altona. Vejen did lagde han nu over Viborg. To Dage før han strøg Kommandoen paa St. Jan, var hans Fader død (6. Sept. 1826), og han ilede nu hjem til Jordfæstelsen. Sin sønlige Pligt gjorde han Fyldest paa den ædleste Maade. Allerede 14. Maj 1825 ved Udrejsen til Vestindien havde han stillet hele sin Formue til Faderens frie Raadighed, og nu da Gældskravene styrtede ind over Fædrehjemmet, overtalte han Moderen til at gøre fuldt ud Brug af den for at holde Hjemmet oven Vande, lige som han ogsaa paatog sig at støtte sine yngre Brødre paa deres Skole- og Universitetsbane. Han var glad i Tanken paa, at hans Prisepenge, de 28000 Rigsdaler, kunde tjene til at føre hans Moder og Søskende ud over trange Livskaar. Meget var her at ordne, og da først det var gjort, ilede han til Altona. Nu galdt det for ham at tømre sig sit eget Hjem.

I Altona tilbragte Zahrtmann en Uges Tid i stort Utaalmod, gemt bort inden Døre, da hverken Donner eller Schumacher maatte vide ham der, saa længe hans Maal ikke var naaet. Han spejdede efter Lejlighed til en Sammenkomst i Enrum med Elisabeth Donner; men hun holdt sig stille i Hjemmet, da hun i den anden Uge af Maj havde haft den Sorg at miste sin Moder, et Tab, der ogsaa havde grebet Z. stærkt i Vestindien, idet han havde haabet paa i hende at have en ham gunstig stemt Talsmand. Han fandt nu Støtte hos Elisabeths Farbroder Jean Christoph Donner og dennes Hustru, og gjennem dem opnaaede han 22. Okt. at møde hende paa Faderens Landsted Neumühlen ved Elben.

For første Gang aabnede han her sit Hjerte for Elisabeth Donner. Hun afviste ham ikke, og heri forstod han, at han ikke var hende ligegyldig; men hendes stærke Datterfølelse bragte hende til strengt at fordre, at først af alt maatte han indhente hendes Faders Samtykke, og inden dette var givet, turde de ikke mødes. Den følgende Dag skrev han da Frierbrevet til hende, affattet paa Fransk, som Datidens Tone krævede det, og til hendes Fader et Følgebrev med Bøn om at overgive Datteren det. Han lod Jean Donner være Brevdrager. Elisabeth Donner fik Frierbrevet i Hænde; men Morgendagen bragte Zahrtmann Faderens franske Svar, en Tak for de

Følelser, han bar for ham og hans Slægt, en Anerkendelse af de Evner, som udmærkede ham, og varme Ønsker for hans Fremfærd og Lykke, som Donner vilde føle stor Glæde ved at følge: „men jeg siger Dem med samme Aabenhed, som De har vist mig, at hertil bør vort Forhold være indskrænket, for inderligere Forhold mellem os ligge uoverstigelige Hindringer i Vejen. Modtag min Tak for den Ære, De har vist mig i Deres Ønske om et sligt, og for Deres Taktfølelse i ikke at have søgt mundlig Forhandling herom; deri føler jeg mig forvisset om, at De ikke oftere vil føre denne Sag paa Bane, og saaledes vil ogsaa jeg stille mig".

De Hindringer, Donner fandt uoverstigelige, var vel væsenligst to. Han gav den Tanke Raaderum: Det er en ærlig Sag at være fattig, men en Mand, som har ejet en Formue og nu intet ejer, kan ikke vinde min Tillid. Ved at rykke frem med den gode Brug, han havde gjort af sine Prisepenge, til at skabe sine Forældre blide Kaar, kunde dog Zahrtmann let rydde denne Hindring til Side Mest maatte det staa Donner stærkt imod, saa kort efter Hustruens Død at gifte sin eneste Datter bort fra Altona, hvor da en ensom Alderdom uden kvindelig Støtte i Hjemmet truede ham. Herimod gjorde Z. ham senere det Tilbud at gaa ind i en Stilling i Hamborg; dog dette Offer afviste Donner i strenge Ord.

Endnu mødte Zahrtmann en Medbejler i sin nære Ven Kapitajnlieut. Klauman, Chef for Vagtskonnerten Atalante paa Elben. Deres gjensidige Fortrolighed førte med sig, at den enes Hemmelighed ikke forblev skjult for den anden. Efter at Z. var bleven afvist, friede Klauman til Elisabeth Donner; ogsaa han hentede sig et Afslag. Han kunde dog næppe ængste Z. alvorligt; han var 42 Aar gammel og allerede skilt fra en Hustru.

Dyb Kummer greb Zahrtmann ved at modtage Afslaget fra Donner. Hans Venner søgte at trøste ham. Nehus skrev til ham: „Min Ven. — Jean Donner var i dette Øjeblik her for at tale med Dem. Vær trøstet, Alt kan gaae godt endnu. Han skulde spørge, om De ogsaa var alt for bedrøvet, og han har ladet mig forstaae, at det er Beta, der lod spørge, og at hun er Dem god. Efter Kl. 9 er han hjemme og seer gjerne, ja venter, at De kommer til ham. Det nytter ikke, man græder. Fat derfor Mod, gaae med et gladt Ansigt til Jean Donner. Beta er Dem god, og Faderen maae successive vindes. Vær selv saa glad, som Deres L. N." Da fik Z. 27. Okt. endnu et Møde med Elisabeth Donner i Neumühlen, i hvilket hendes straalende Blik røbede hendes Følelser, og hendes Læbe frygtsomt hviskede et sagte Ja. Dette blev deres sande Forlovelsesdag.

2.

Pligten kaldte Zahrtmann til København. Han maatte forlade Altona med — maaske første Gang i sit Liv — uforrettet Sag. Vennetrøst byggede han lidet paa, nu da alle Sunde syntes ham selv lukkede. Elisabeth Donner stod viljestærk paa, at den eneste Vej til

hende gik gjennem Faderens Samtykke. C. H. Donner havde en Gang for alle spærret ham denne Vej, og hans faste Vilje kendte han; havde Donner truffet sin Afgjørelse, gjennemførte han den urokkeligt. I Altona virkede nu de trofaste Venner, han efterlod der, ivrigt paa at fremme hans Sag. En Række Breve fra Nehus holdt ham underrettet herom.

1826, 3. Nov. — Hos Willingk [Elisabeth Donners Morbroder] talte jeg med Jean Donner, han sagde, at han vilde tilraade Beta nu at holde Stand, og at Du skulde see at tilskrive Faderen. Beta gik strax efter Bordet, hun foregav Hovedpine. Jean D. fik slet ikke Leilighed til at tale med hende, hvad gik ham meget nær. Jeg havde naturlig langt mindre Leilighed. Beta saae ellers slet ikke ud efter Hovedpine. Jean D. havde kun kunnet tale med Faderen her hos Willingk, hvor han havde været stærkt sammen med ham, han har sagt ham: Hvem veed, om det ikke er paa Grund af Zahrtmann, at hun er syg? — Capitain Klauman sad ved Siden af Beta, jeg sagde efter Bordet til ham: De sad da forbandet godt; hvis jeg havde været paa Deres Plads, da kunde jeg ret have talt for Z., maaskee har De gjort det samme. — Herpaa svarte han: Jeg har ikke nævnt hans Navn. — Han var ellers taus og pensiv, maaskee at han har faaet sit decisive Svar.

10. Nov. — Du har Ret, Du kan ikke skrive [til Faderen] endnu, og gjør overalt intet uden mit Raad. Tænk paa: Alt hvad jeg har sagt, har været sandt og indtruffet. Byg paa mig, jeg vil gjøre meere for Dig, end for mig selv, men vær nogen Tid roelig. Det kan ikke gaae saa hastig, men det gaaer bestemt. Betænk blot, hvad Du har opnaaet, og vær ikke ved Utaalmodighed uretfærdig mod Din Skjæbne. Har du ikke det Høieste? har Du ikke den Overbeviisning for en Evighed efter Livet, at hun er Din? Du maae holde Hovedet i Veiret; altsaa giv Tid, vi faaer nok Faderen.

21. Nov. — I Søndags gik jeg til Madame Jean Donner med Brevet i Lommen, der sad den gamle tykke Frøken G. som naglet fast. Madame D. spurgte, da den gamle Kat ikke vilde vige, om jeg havde Efterretninger fra Kjøbenhavn. Aha! der gik mig et Lys op; jeg svarte ja, uden at nævne nogen, — og gik min Vei. Hun fulgte mig ud af Døren og spurgte om jeg ogsaa forstod at lukke Gadedøren op (Fruentimmerne ere alle pfiffige), derved kom vi til at tale alene paa Diehlen, og jeg gav hende Dit Brev. Hun sagde, at hun havde Ordre til at sige mig, at Du jo ikke skulde overile Dig; jeg sagde, at jeg havde Ordre til at sige hende, at visse Folk jo maatte holde Stand; og jeg bad om Tilladelse at komme igjen om et Par Dage. — Idag har jeg været der igjen. Hun har talt med Beta og sagt, at hun havde faaet et Brev fra Dig. Beta vil saa gjerne være en lydig Datter og har ikke seet i Dit Brev til Tanten, men faaet Din [skriftlige] Gratulation [til hendes Fødselsdag 15. Nov.]. Med Madame J. D. har jeg truffet en reen Aftale: Jeg gaaer hver Dag Kl. 3 og Kl. 4 forbi hendes Vinduer til Nienmark. Vi skal nok see at faa Tingen i Gang. Og

C. H. Donner og hvad Navne alle Dine Rivaler have, vil neppe lægge Mærke til de to ubetydelige Personer, Madame J. D. og L. N. men — . . . . . Beta har sagt, hun vil være en lydig Datter og lade Gud sørge; det maae jeg nu for det første faae hende ud af Hovedet; dernæst er det Raad, at Du ikke skal overile Dig, fra hende, Du kunde ellers fordærve alt. Levvel, Din urokkelige Ven L. N.

19. Dec. — Beta veed, at Din Journal [fra Vestindietogtet] og Dit Brev ligge hos Madame J. D., men hun vil ikke læse i dem. Hun har sagt til sin Tante: Hvordan vilde Du med Tiden rolig kunne lade Din Betty gaae til mig, naar Du vidste, at jeg havde handlet saaledes mod min Fader? Dette Svar viser uendelig megen Caracter, og jeg er gjennemtrængt af den høieste Beundring for Pigen, det er Moderens Aand, der lever i hende, min uforglemmelige Madame Donners Aand. Beta har derimod læst Dit Brev til Tanten. Paa Dit Spørgsmaal om at forlade Søetaten har hun ikke svaret noget bestemt, jeg troer ikke hun forlanger det, og da Tanten havde sagt hende om Posten i Hamborg, svarede hun: Aa Gud, om det var mueligt, — og derved fik hun næsten Taarer i Øinene. Hun har endnu sagt, hun kunde ikke handle imod sin Faders Villie, selv om hun og skulde blive ulykkelig. — Det foranstaaende skrev jeg, inden jeg modtog Dit Brev med det til C. H. Donner, som jeg efter Aftale i Aften sender til Tanten.

29. Dec. — Iforgaars var jeg Gjæst hos C. H. Donner. Jeg kunde see, at det kostede Beta at holde sig, saa munter var hun. Ved Bordet tømte hun engang sit Glas og saae og smilte til mig, jeg tømte ogsaa mit, det var Din Skaal, min Ven, vi drak. — Alt er indledet, og Dit Brev [til C. H. Donner] underveis fra Pinneberg, hvortil jeg bragte det igaar og arrangerte med Postsecretairen der, at det kom til at indgaae til Altona med Brevsækken fra Kiøbenhavn, ikke i den fra Lybeck. — Kl. $5^{3}/_{4}$: Nu kom Willingk [Betas Fætter, paa C. H. Donners Kontor] og sagde: Alt er afgjort, hun faaer ham, men Herr Donner er meget vred. Da Dit Brev kom, tog Donner det med til Børsen, og efter at være kommet tilbage, kom han ind til Beta og sagde: Der er det Brev, Du saa længe har ventet, men nu skal Du sige mig, hvad der er gaaet for sig i Mellemtiden, — og da tilstod hun Mødet [22. Okt.]. Men det er Alt, Alt, ellers aner Donner intet, og derefter maae Du rette Dig og være meget forsigtig, Ingen maae drømme om, at Du har vidst Din Skjæbne otte Dage i forveien. Nu har Willingk paalagt mig at bede om den største Taushed, indtil Donner skriver til Dig, og dette, min Ven, er Din Bettys Bøn. Altsaa taus som Graven. Hun er nu Din, og dette Budskab giver *jeg* Dig, jeg har levet i 35 Aar, jeg har ikke levet forgjæves. Nu min hjertelige Lykønskning til, hvad der er foregaaet her idag, vor Herre holde stedse sin Haand over Dig og Din Betty, og til Slutning min Bøn: nyd Din Lykke med Beskedenhed. Sov vel, det ønsker jeg Dig, og drøm om Din Betty og Din Nehus.

31. Dec. — Min kjære lykkelige Ven, dette Brev bliver det bedste, som Du nogensinde faaer fra mig. Alt ender vel. C. H. Donner har sagt til Beta, at hun skulde blive Din Kone, at hun skulde tage til Kjøbenhavn med Dig, kort: han har givet sin Billigelse til alle Dine Ønsker. Faderen har sagt dette til Beta iforgaars og tilføiet: hvis det er hans Alvor, vil han sikkert skrive igjen. Aarsagen er egentlig den ældste Broder [Bernhard Donner], som har sagt til Faderen, at han dog skulde give hende den Mand, hun kunde lide, thi en riig Mand kunde dog ikke gjøre hende lykkelig. Dit Nytaarsbrev, som endnu ligger hos Tanten, skal jeg bringe til Pinneberg, da C. H. Donner saa mindst falder paa den Formodning, at en fremmed Haand har været i Spillet her i Byen. Klauman har da faaet sit Svar, Willingk siger, at han har næsten været i Fortvivlelse. De har endnu været sammen hos Madame Elmhorst igaar, og Klauman har der talt meget med hende. Jeg beklager ham, det er en vakker Mand. Min Juleglæde har virkelig ene bestaaet i den Overbeviisning at kunne tilskrive Dig det bedste Brev i dette Liv, en stor Glæde for en Ven, ja Zahrtmann jeg føler det, der vil ingen af mine Breve for Fremtiden have det Værd for Dig som dette, ogsaa vil vor Correspondenz blive sjeldnere, men vort Venskab ikke ringere. Vore Veie vil gaae fra hinanden, Din fører til Lykke, min er endnu mørk, men jeg er i Guds Haand.

Zahrtmann evnede saaledes at knytte opoffrende Venner til sig i et inderligt og trofast Forhold og at søge Raad og Daad hos dem. Maaske sjeldent saas et varmere Venskab mellem Mænd end det, han havde vakt hos Nehus. — Denne — Johann Dawid Leopold von Nehuus — var født 5. Okt. 1791 i Hamborg, Søn af en Købmand her; han blev 1812 Sekondlieut. i Ingeniørerne og kom det følgende Aar til Kortlægningen af Lauenborg. Hele hans Liv blev knyttet til dansk Kortlægning; denne lededes af Professor Schumacher. Premierlieut. 1818, R. af D. 1832, Ingeniørkapitajn 1834, døde han 17. April 1844 i Altona. Han var bleven gift 16. Nov. 1832 med Frk. Sarah Auguste Muchall; hun og Børn overlevede ham. Skønt tysk af Fødsel skrev han et renere Dansk end de fleste; han rettede endog Zahrtmann, naar denne skrev Viborg med W, som om han frygtede for, at Nehus skulde sige Fiborg. Skønt født i Adelsslægt, var han paavirket af det unge Tysklands demokratiske Tanker; han forenklede sit Navn, bortkastede helt de overflødige Fornavne og det overflødige von. Sin store Indflydelse paa Z. prøvede han at bruge til Formaninger om, at Vennen skulde holde fast ved en jevnere Omgangskres end den, til hvilken hans Forbindelse med den rige Elisabeth Donner kunde føre; men her blev Elisabeth Zahrtmann mægtigere end han; hans Forudsigelse af, at Z. og han vilde mødes sjeldent i Fremtiden, blev sand. Z. vedblev at føle sig ham dybt taknemmelig. Elisabeth Donner havde seet ham tiltræde Vestindietogtet 1825 som en hende uvedkommende, og under hans Fraværelse havde Nehus virket til at dreje

hendes Tanker og Sind hen paa ham. Atter nu i Efteraaret 1826 havde den utrættelige Ven ført hans Sag i Altona saaledes, at Datterens Vilje til ham endeligt sejrede over Faderen C. H. Donners Uvilje.

3.

Zahrtmanns korte Ophold i Altona var ikke forblevet ukendt for Professor Schumacher, og Z. havde da følt sig forpligtet til at forklare denne Forholdet. Ved et Nyaarsbesøg hos Donner fandt den elskværdige Professor sig opfordret til at være Talsmand for Z. og hans Ønske, men kom herunder til at røbe, at Jean Donners Hustru og Nehus havde holdt Vejen aaben mellem Z. og Datteren. Dette hidførte et uheldigt Brud mellem C. H. Donner og hans ældre Broder. Til Zahrtmann skrev C. H. Donner 2. Jan. 1827 paa Fransk: Min Herre. — Det Brev, som De har vist mig den Ære at tilskrive mig 26. Dec., har kun lidet kunnet formindske den Harme, som jeg har maattet føle, over at De er traadt ind i mit Hjem paa en Tid, da De vidste mig fraværende, og over at De senere har ladet Hr. Nehus og Madame Donner være Budbringere for Dem, — Handlinger, som De burde have følt Dem ude af Stand til at benytte, og som visseligen have krænket mig. De beder mig sige Dem, hvilke Pengekaar jeg kunde ønske hos den Mand, hvem jeg kunde give min Datters Haand. Svaret er ganske lige frem: saadanne, som gjøre ham det muligt at underholde Hustru og Børn svarende til hans Stilling i Samfundet, saaledes at hans Familje med en fornuftig Levefod og ordnet Økonomi er uden Pengesorger. I Deres første Brev har De skrevet, at De gjorde Regning paa mig; et saadant Overslag er mig imod, og for Resten er det fejlagtigt. Jeg er Købmand, og den Kredit, man yder mig, grundes paa Tilliden til, at jeg til enhver Tid skal kunne og ville opfylde mine Forpligtelser; deraf følger den Pligt for mig, saa længe jeg vedbliver at føre Handelskab, at holde alle mine Midler deri for at kunne opfylde min Skyldighed lige saa hæderligt, som jeg hidtil har gjort det under ødelæggende Kriser; jeg bør tilføje, at saadanne Kriser kunde berøve mig min Formue og den Glæde, jeg vilde have i at efterlade den til mine Børn. Men hvis, som jeg haaber, Forsynet i sin Godhed vil vedblive at skerme mig, og jeg vil kunne efterlade mig en Formue ved min Død, er mine Børns Arv derved ikke sikkret; min Formue er hverken Fideïkommis eller Arv fra mine Fædre, den er Frugten af mit Arbejde, altsaa har jeg, aldeles afgjort, fuld Raadighed over den, og hvis jeg ud fra mine Følelser af Patriotisme eller Veldædighed eller af andre Bevæggrunde troer at handle vel deri, vil den helt eller delvis kunne gaa til andre Formaal. Dette er ikke en Tanke fra igaar eller i Dag, fra hvilken jeg kunde ledes bort, det er en Grundsætning, kendt og billiget af mine Børn. Sandt er det, at jeg for Resten af mit Liv agter at give min Datter en rimelig Aarpenge, paa Betingelse af at inddrage den, hvis mine Formuesforhold skulde kræve det.

Skilsmissen fra min Datter vilde falde mig uendeligt tung, tungere end jeg kan sige det. De skriver, at De vilde forsøge at forekomme den, men tillad mig at spørge Dem: hvorledes kan man afgive Forsikkringer om ædle og varige Følelser og samtidigt tænke paa at tilsidesætte sin første Pligt, den at udfylde med Flid og Trofasthed sit Kald i en Stilling, man er indtraadt i, og hvis Arbejde ikke bør slippes før den Stund, da vi kaldes til at aflægge Gud Regnskab for det. En Fader ønsker Lykke for sine Børn, Lykken i Ægteskabet bestaar væsenligst i Troskaben mod de indgaaede Løfter, men hvilken sikker Tillid kan Faderen fatte til en Mand, som for at træde ind i nye Forpligtelser svigtede ældre, fuldt saa hellige og fuldt saa ukrænkelige? Jeg har den Ære at være med udmærket Agtelse,

min Herre, Deres meget ærbødige Tjener

Donner.

Hermed kom Brevvexlingen i Gang mellem Zahrtmann og Donner, som endnu 12. Jan. skulde have Svar paa adskillige Spørgsmaal: „De skriver, at De ingen Formue ejer, — har De Gæld? hvilken Aarsindtægt har De nu? Vi have ikke talt om Religion: troer De med mig paa et kommende Liv og paa en gjengældende Gud? Jeg maa tilføje, at Deres Breve strax ved Modtagelsen ere komne og komme til mine Børns Kundskab, og at mine Svarbreve kendes og billiges af dem. Mine Børn ere nu i den Alder, at jeg troer at kunne vise dem min Kærlighed ved at skænke dem min Tillid."

I Brev af 23. Jan. 1827 gav Donner endelig sin Indvilligelse. Efter Zahrtmanns Redegjørelse for sine Pengekaar tilsagde han sin Datter 10,000 Rigsbankdaler til Udstyr og en Aarpenge paa 1000 Rbd., hvormed Z.s Lønning fordobbledes. Derefter skrev han: „Jeg har foreslaaet min Datter Dem til Ægtefælle efter de Følelser, De lægger for Dagen i Deres Breve baade for hende og for mig, og fra min Side med den Agtelse, jeg bærer for Dem. Hun agter Dem, hun haaber at finde sammen med Dem den Lykke, som Himmelen skænker dydige Ægtefolk, men hun havde en alvorlig Indvending, idet hun troede, at en hellig Pligt burde binde hende til mig. Det har da været min Pligt at overtyde hende om, at dette var at paalægge sig strængere Forpligtelser, end Gud har stillet hende, og at alle hendes Pligter mod mig, hvilke hun hidtil har øvet med den største Trofasthed, ske Fyldest ved, at hun ægter en Mand, som jeg elsker og agter; samt at jeg af Fremtiden vel venter hendes datterlige Kærlighed uændret, men at al hendes Tanke og Omsorg bør vende sig mod hendes nye Stilling. Hun har da overladt mig Afgjørelsen, og det er under Paakaldelse af den Almægtiges Velsignelse, at jeg lægger hendes Fremtid i Deres Haand og modtager Dem som min Svigersøn. Men i hvad jeg har sagt og burdet sige min Datter, bør De ikke underkende det store Offer, som jeg har taget paa mig; ikkun den Tanke, at jeg opfylder en religiøs Pligt ved at give Afkald paa min personlige Fordel, paa hvad der gav

mig blide Forhaabninger, for hvad der, det haaber jeg, vil skabe min Datters Lykke, har kunnet bringe mig hertil. Men jeg gjør det med fuldkommen Tillid til Dem, idet jeg sætter Pris paa at tro, at De vil lægge den til Grund og Maal i Deres Forpligtelser for Fremtiden. Gjør min Datter lykkelig, jeg besværger Dem herom; mine Børn, det siger jeg Dem som en sanddru Mand, ere det eneste, som knytter mig til denne Jord. For Fremtiden afhænger det ene af Dem at retfærdiggøre en Bestemmelse, som maaske er ret sjelden; det ligger til Dem at afgjøre, om jeg vil kunne leve, om end ensom, saa dog vel til Freds, — vær forsikkret om, at det vil jeg kunne gjøre, naar jeg veed min Datter saa lykkelig, som jeg ønsker hende, og jeg tør tilføje, som hun fortjener."

Hermed var Vejen aabnet for, at Breve kom og gik mellem Zahrtmann og Elisabeth Donner. Selv kom han til Altona, hvor Donner 14. Febr. samlede sin nærmeste Slægt som Vidner til Affattelsen af hans Testamente, og for dem kundgjordes nu Forlovelsen. Med fornøden lang Orlov vendte Z. atter sidst i Juli tilbage til Altona, og 2. Sept. 1827 holdt Donner sin Datters Bryllup her.

4.

Zahrthmanns Svigerfader Conrad Hinrich Donner var født 11. April 1774 i Altona, hvor hans Fader Købmand Johann Christoph D. var kongelig udnævnt Agent og Medlem af Stadens kgl. Kommercekollegium; Moderen hed Maria Andresen. Allerede 1. Jan. 1797 nedsatte han sig med 1000 Mark Banko i Lommen som selvstændig Købmand i sin Fødeby. Med vidskuende Maalsikkerhed, forudseende Kløgt, sikker Menneskekundskab, Driftighed og Nøjagtighed førte han sin Handel fra denne ringe Begyndelse frem til at kappes med de store Handelshuse i Nabostaden Hamborg. De to Stæder var noget nær sammenbyggede; den lille Grænselinje, som var dragen imellem Hertugdømmet Holsten og Fristaden Hamborg, bar ham frem under Napoleons Fastlandsspærring, der gjorde Hamborgs Børs til et Midtpunkt i Evropas Pengeverden, medens han samtidigt gjennem Hertugdømmet, særligt over Tønningen, kunde holde Forbindelsen med Londons Bankhuse oppe. Tidligt i det nye Aarhundred lod den danske Regering en Del af sine Pengesager gaa gjennem hans Hænder.

Den danske Stats finansielle Sammenbrud 1813 og de følgende Tiaars store Falliter i København bragte Donner følelige Tab; han stod dem dog igjennem, selv om han 1812 havde maattet alvorligt overveje at udvandre med Hustru og Børn til Amerika. Han støttede i vid Grad sine danske Forretningsvenner, saaledes M. L. Nathanson som Chef for Huset Meyer og Trier, ved hvis Opbud 1820 han tabte 100000 Rigsbankdaler, saaledes ogsaa Erich Erichsen som Chef for Blachs Enke og Kompagni, paa hvilket han tabte 60000 Rbd. Det turde da ikke undre, at han 1821 afviste at støtte A. Buntzen og J. C. Ryberg, hvis Handelshuse ved denne Tid maatte gjøre Opbud; det første Afslag har stærkt paavirket Buntzens Søstersøn

A. N. de Saint Aubain under hans Nedskrivning af sine Erindringer. Da den danske Stat atter i Tyverne kunde rejse Laan i England, var det grundmurede Handelshus C. H. Donner selvskrevet til at gaa med i disses Gjennemførelse. Med fuld Tillid saa han 1825 hen paa Danmarks Fremgang, særligt i Finansstyrelsen under Statsminister J. S. v. Møsting, til hvem han traadte i et nært Forhold. Han blev Ridder af Danebrog 17. Febr. 1822, Etatsraad og senere Konferensraad.

Selv nævnte Donner sig helst kun Købmand, lige til sin Død. Hans rige Virksomhed omfattede dog ikke blot Storhandel, men tillige Rhederi for Skibe i oversøisk Fart og som omtalt Bankforretning med særligt udstrakte Kreditydelser. Han færdedes fra tidlig Formiddag til sen Aften i sin Gaard i Elbstrasse, og som han i Hjemmets Stuer gjorde sin Hustru og sine Børn til sine fortrolige i alt, saaledes stod i Kontorerne hele Husets Brevpost aaben for Kontorfolkene. Sine fire Brigger — senere kom flere Skibe til — holdt han saa fortrinligt udrustede, at Assurancen i Hamborg dækkede dem billigere end almindeligt; heraf var han stolt. Enkelte danske Søofficerer, som H. E. Krenchel 1835—39, F. Paludan 1840—42, søgte ivrigt og fandt sig glade i at blive Førere af dem paa deres Farter til Ost- og Vestindien; Fragten hjem var mest Sukkerlast. Ogsaa paa anden Vis havde Donner Tilknytning til den danske Marine, idet hans Broder Christian H. L. Donner (1780—1840) var bleven Kadet 1793 og tjente sig frem til at blive Kommandør 1840; ligesaa traadte Broderen Jeans Søn J. Otto Donner (1808—72) ind i Marinen 1822, blev 1846 Kapitajnlieut., men slettedes 1848 af Søetaten efter at have sluttet sig til den slesvig-holstenske Opstand.

C. H. Donner blev tidligt gift med Elisabeth Willingk, født 17. Okt. 1784 i en hamborgsk Købmandsslægt. Efter faa Dages Sygdom døde hun 14. Maj 1826. To Sønner var døde før hende, og Donner havde nu tilbage Datteren Elisabeth og to Sønner, Bernhard og Johannes, af hvilke dog den sidste var svag fra Opvæxten, led af Ligfald og døde endnu ung 1849. Gjennem sin Storhandel og sin aldrig svigtende Offervilje blev Donner en af sin Fødebys fremmeligste Mænd; det var ham en sand Glæde, at hans Medborgere valgte ham til Altonas Sendemand paa Stændersamlingerne i Itsehoe; skønt han 1830 havde udtalt sig for Møsting stærkt imod disses Oprettelse og imod Kielerpartiet, tog han nu ivrig Del i Drøftelserne paa disses Møder. Hans rige Hjem i Elbstrasse aabnedes gæstfrit for de talrige Danske, som til Stadighed eller paa Gjennemrejse færdedes i Altona; ogsaa naar han om Sommeren boede paa sit Landsted i Neumühlen og i Høsten paa sit Gods Bredeneck ved Kiel, var han dem en prægtig Vært, og hans Forbindelse med den danske Regering førte mange Gæster til ham. Landstedets Have ned mod Elben smykkede han med Thorvaldsens Værker, og han lod sin Portrætbuste udføre af denne Mester.

Endnu en urolig Tid gjennemlevede C. H. Donner, da Hertug-

dømmernes Oprør brød løs 1848. Vel maatte han bære den holstenske Kokarde for at kunne færdes nogenlunde uantastet i Altona; men naar Oprørets Førere i Kiel, die Aufsetzige, kaldte Altonas Borgere die Aussässige (Spedalske), havde de sikkert en Mand som Donner mest for Øje. Sit Dampskib Copenhagen, som han havde holdt i stadig Postfart mellem København og Kiel, maatte han trække ud af denne; men gjennem det kgl. danske Postamt i Hamborg vedligeholdt han en livlig Brevforbindelse med København og virkede som en fremskudt dansk Udpost. Da Oprørsregeringen strax hos ham beslaglagde 200000 Mark Banko som den danske Stats Ejendom, nedlagde han en saa kraftig Indsigelse herimod, at den maatte frigive Summen. Den holstenske Regering maatte sætte Vagt om hans Gaard for at værne ham mod Overlast.

Danmark ydede ham efter Fredslutningen sin varme Paaskønnelse ved 6. Okt. 1852 at skænke ham Storkorset. Endnu ved denne Udmærkelse lod han, den store Bankmand, Rheder og Godsejer, sig nævne Købmand i Altona. Her døde han Nyaarsdag 1854. Da han bares til Graven, laa paa hans Kiste ene Borgerkronen og Storkorset. M. L. Nathanson skrev da om ham: Sit danske Sindelag og sin Loyalitet har han især lagt for Dagen under Oprøret i Hertugdømmerne, og han var en af de Faa, der vedblev at vise Danmarks Finanser og Banken en rosværdig Tillid, medens andre Huse trak sig tilbage. Danmark har i Donner tabt en oprigtig Fædrelandsven. — Hans efterladte Formue sattes til ti Millioner Mark. Den kom til Deling mellem hans to overlevende Børn, Bernhard Donner, som førte Handelshuset C. H. Donner videre, og Fru Elisabeth Zahrtmann [C. V. Zahrtmann, Museum 1891, II, 161—170].

5.

Baade Zahrtmann selv og hans Omgangsvenner følte ham som forvandlet gjennem Forlovelsen. Forhen kunde han være tavs og mut, kun søgende ældres Selskab og jevnligt ude af Stand til at gjøre sig til Herre over sit øjeblikkelige, bidske Lune. Nu, — ja i et Hus, hvor han færdedes, spurgte han dets lille Datter: Kender Du mig?; han fik til Svar: De er den lykkelige Kapitajnlieut. Zahrtmann. Den lykkelige Z. blev hans Kendingsnavn nu. Iøvrigt kom Forhold og Stemninger til Orde i hans Brevvexel under Forlovelsestiden.

Først maatte Zahrtmann bede Kapitajnlt. Klauman om at „bevare som en evig Hemmelighed, hvad De kiender af mit Frieris Historie, hvis Kundbarhed kunde have noget ubehageligt for den Mand, jeg nu kalder Fader, og hvis senere Opførsel imod mig har været den allerædleste.“ Klauman svarede ham 1. Febr.: „Vær overbevist om, at enhver Hemmelighed imellem os er skiult som i den stumme Grav; og stol paa, min ædle Ven, at De i mig stedse vil finde en aaben og trofast Ven, paa hvis Riddersind De fast kan bygge. Lad vores Venskab vedblive at være knyttet saa fast og bestandig, som jeg af Hiertet forbliver Deres trofaste M. C. Klauman.“

Særligt i sine Breve til Elisabeth Donner lagde Zahrtmann alle sine Stemninger og Tanker aabne i den Hensigt derved at bane sig Vej til samme Aabenhed fra hendes Side. Han skrev 4. April [her gjengivet fra Tysk]: Her var 31. Marts et Selskab, som bestod af lutter Søofficerer, og hvortil Indbydelserne var udgaaede før min Ankomst; der blev da drukket paa vor Sundhed og endnu derefter a particular glass for Miss Donner. Det var første Gang, jeg her ved et Selskabsbord drak Din Skaal; jeg klinkede da først med Værtinden Fru v. Scholten, da med min Nabo Steen Bille og da med min vis à vis Klauman. Elisabeth! jeg er et Menneske og Mand; tager min elskede Pige mig det da ilde op, at jeg ved denne Lejlighed følte en skalkagtig, hemmelig Glæde? I øvrigt færdes Klauman og jeg helt ugenert sammen. Bille og jeg lade ogsaa helt, som havde vi aldrig talt et Ord sammen derom, hvad han kan saa meget lettere, som han nu igjen er dødeligt forelsket i Frk. v. Bülow [hvem Bille ægtede to Aar senere]. ... Prins Christian var særdeles velvillig; jeg takkede ham oprigtigt for hans rosende Yttringer om mig i Brevet til vor Fader og sagde ham, at denne Naade just paa dette Tidspunkt var mig særligt kærkommen, hvorfor jeg følte mig ham særdeles taknemmelig. Han svarede: Jeg har kun fulgt min Overbevisning; da jeg lærte at kende Dem, var det med en forudfattet god Mening, som jeg altid har og, derom er jeg sikker, altid vil finde bekræftet.

Og 24. April: Jeg kommer lige fra Kongen, hvem jeg gjorde min Opvartning for at tale for min Broder Henrik; i saa Henseende var han meget naadig, saa at jeg virkeligt nærer godt Haab om, at han vil faa Kaldet efter min Fader, i øvrigt talte Kongen ikke eet Ord med mig om mine Forhold, ganske mod sin Sædvane, hvorfor det var mig paafaldende; mærkeligt nok har Schumacher, som nyligt var hos Kongen, fortalt mig, at det havde syntes ham, som var Kongen noget stødt over, at jeg ikke havde meldt ham vor Forlovelse, i det han i en egen Tone havde sagt: Jeg har hørt derom. For Resten havde han udtalt sin største Tilfredshed med vor Forbindelse. Med min Opfattelse af kongelig Værdighed og sømmelig Subordination og Ærefrygt fatter jeg aldeles ikke, hvorledes jeg i min Stilling turde indgive en slig Melding, men maaske er jeg plus royaliste que le Roi. Vilde Alle, i en saa ringe Stilling som min, gjøre dette, da kunde Kongen jo intet andet faa gjort end at ønske til Lykke den hele Dag til Ende. Aldrig følte jeg saa stærkt som nu, hvorledes just stille Tilbagetrukkenhed ved Deres Side, min ærede og tilbedte Elisabeth, vil gjøre mig lykkelig.

Og 28. April: De har Ret til at være vred paa Bille, men jeg beklager ham nærmest, thi han har haft mange Fataliteter i sit Liv, og han har den grænseløse Ulykke, at han ikke kan se op til sin Moder; med en saadan Mand bør Damer bære over, thi hvorledes skulde han lære at agte og ære Kvinden. Først igaar skrev jeg til Nehus; ved nærmere Eftertanke bliver det mig stadigt klarere, hvor

meget jeg skylder ham, og som min Kærligheds Historie er en sand Roman, saaledes er det sikkert yderst sælsomt, at, med min Karakter, min Kærlighed for Dem og mine Anskuelser, en Fortrolig skulde komme til at blive, hvad han har været for mig. Nyligt skrev De til mig, at De ved min Afrejse til Vestindien ikke anede, at jeg elskede Dem, og at De følte andet end simpel Velvilje for mig; ganske anderledes kom det den Dag, jeg mødte Dem i Neumühlen, og da De, efter at have seet mig gaa min Vej, faldt grædende ned paa Sofaen, og i denne Forandring, som var saa uendeligt til min Fordel, maa jo Nehus have virket overordentligt meget. — 30. April: Helt ung overladt mig selv, høstede jeg tidligt megen Erfaring og blev for saa vidt tidligt gammel. En Følge heraf var, at jeg kun stiftede Venskab med Mænd, som alle, uden Undtagelse, var ældre end jeg, og dette førte med sig, at mit Vennelag blev meget lille; med disse faa Venner blev jeg imidlertid inderligt fortrolig, jeg fandt Forstaaelse og forstod dem saa dybt, som en ung Mand blot kunde ønske sig, og jeg følte mig særdeles lykkelig i disse Forhold. Jeg kom nu ind i en Stilling, som satte mig i vedholdende Bevægelse og gav mig saa fuld aandelig Næring, saa at mit Hjerte slet ikke kom til Orde, og ofte, det maa jeg tilstaa, følte jeg Glæde i at staa fri og uafhængig. Imidlertid huserede Døden ubønhørligt blandt mine Ungdomsvenner, saa at jeg ved mine tredive Aar havde kun en eller to af dem tilbage, og nu ere mine fortroligste Venner alle Mænd, som jeg først senere har lært at kende.

Og 4. Maj: De taler, Elskede, om en Ordvexel, som galdt mig; jeg finder i den en Vildfarelse, som vilde være mig ret ligegyldig, om Verden nærede den eller ikke, men det gjør mig ondt, om min Elisabeth i nogen Henseende skulde tage fejl af mig, og dette er her Tilfældet. Hvis nogen, der kendte os og var inde i Sagen, hørte, at man fandt mig skikket til at afløse Schumacher, da vilde jeg være gjort latterlig i hans Øjne, thi jeg mangler helt det dybe Studium, som kræves dertil. Verden morer sig i at anse mig for Lærd; Gud veed, hvorledes den kommer paa det, thi jeg gav mig aldrig Skin deraf. Tro mig, inderligt elskede Pige, jeg taler her Sandhed uden at dølge det mindste; aldrig vil De komme til at skamme Dem ved Deres Mand som Søofficer, og heller ikke vil De, det haaber jeg, i nogen som helst Kres se ham falde igjennem af Mangel paa Uddannelse. Tro altsaa ikke, at han ejer Lærdom eller er en dyb Mathematiker, thi det er ikke Tilfældet, og jeg glæder mig over, at det er saa. Hvis herefter nogen tiltroer mig saadanne Egenskaber, da maa De afvise det, min Elisabeth, og sige, at jeg er Søofficer og intet andet, men foreslaar Overpræsidenten endnu en Gang, at jeg skulde efterfølge Schumacher, da kunde De med al Sandhed svare: Undskyld, hvorfor ikke blive Overpræsident, en Stilling, der kræver langt færre Kundskaber, og for hvilken han ejer langt flere. Her ser De, at jeg ogsaa kan være malicieux.

Atter 16. Maj: Grevinde Schimmelmann har jeg ikke truffet, da

hun ligger paa Landet, og naar De, kære Elisabeth, ser Grevinde Blücher, lader De vel falde et Ord herom en passant, da det er en Opmærksomhed, jeg skylder hendes Moder. Begge dennes Børn synes, saa at sige, at prænumerere paa Omgang med os; vi have jo foresat os at være yderst tilbageholdende heri, men kunne vi blot gjøre det overfor dem uden at paalægge os nogen Byrde og uden at handle imod vore urokkelige Principer, da maa vi vel modtage deres Omgang. Fru v. Falsen, født Rosenkrantz, vil sikkert tiltale Dem mest af alle inden for Marinen, og med hendes Mand har jeg altid, nu i nitten Aar, staaet paa en god Fod, en Ting som med ham er noget meget sjeldent. En dannet, ganske behagelig Kone er Fru Krieger, en fortrinlig Husmoder i sit Hjem; i den Kriegerske Familje var jeg optagen næsten som en Søn, og med Kapitajnen omgaaes jeg meget gjerne. Kapitajn Sandholt, en af mine Ungdomsvenner, har en meget elskværdig Kone, og dette er et Par, som vil passe særdeles godt for os. Udenfor Marinen have vi blandt mine Bekendte Scholtens, Bartholins og Hoskiærs; et Bekendtskab, som kunde høre til de mest interessante, er Duntzfelts. En anden elskværdig Kone er Fru Tutein, født Siboni; jeg skal i Dag til Middag hos hende.

Atter 19. Maj: De mener, at vor Moder maa se paa mig med Taknemmelighed; den Tanke gjør mig uendelig lykkelig, at jeg veed, at hun takker Gud for mig, men som Søn kan jeg aldeles ikke tænke, at min Moder skulde være mig taknemmelig. Vi føle begge altfor godt, hvilken uløselig Gæld Børn staa i til en ædel Moder. Allerede ofte har De udtalt for mig Deres dybe Følelse heraf, og jeg har gjort det saa meget stærkere for Dem, som De endnu ikke kender vor Moder personligt; og da føler jeg dette saa dybt. De maa vide, jeg er i den sjeldne Stilling, at jeg har min Moder at takke for alle de Kundskaber, jeg ejer. Indtil jeg blev Kadet, har hun ikke blot opdraget mig, men selv og alene lært mig alt, lige til at skrive og at regne, og dette har hun gjort med sine ni Børn. Dette vilde være langt almindeligere, hvis enhver Moder villig kunde tænke sig til, hvad en Mand føler, naar han, fuldt uddannet og maaske selv Læremester for andre, hver Gang han spørger: fra hvem har du det?, saa maa svare: fra min Moder. Selv min Religions Undervisning fik jeg af hende, idet min Fader, der dog var kendt som en fortrinlig Religionslærer, mente, at Børn modtog deres Begreb om den algode Gud bedst af deres blide, fromme Moder. Hvad min Moder udtaler, har for mig altid en højere Betydning, thi hun staar Himmelen meget nær; hun skriver til mig: Ved din Elisabeths Bestræbelse med dig skal du nyde Himlen paa Jorden, sand Huuslig Lykke; ja den Lod, Christian, den er skiøn, det siger din Moder dig, ligemeget enten den omgives af den simpleste Dragt eller indhyldt i det skiønneste Purpur. — Hvor frydes jeg i at føle dette saa levende, sammen med vor Moder.

Atter 18. Juni: Om Schumacher kan det siges med Sandhed,

han kender alt alene af flygtigt Gjennemsyn, thi med Undtagelse af gamle kuriøse Krønikebøger og Walter Scott, troer jeg ikke, at han i de Aar, vi var sammen, har gjennemlæst nogen Bog ganske nøje og allermindst en strengt videnskabelig Bog, og dog er han nøje inde i Alt.

23. Juni: Hvor ofte har jeg sagt Dem, at jeg altid har haft Lykken med mig. Meget ofte har jeg spurgt mig selv, hvoraf dette kom, og let fandt jeg, at i Sager, som jeg direkte kunde paavirke, kom det af, at jeg forud følte mig overbevist om, at de vilde lykkes for mig, og for en slig Overbevisning vige selv tilsyneladende Umuligheder; men i saadanne Sager, som jeg slet ikke kunde gribe ind i, og som ene Tilfældet raadede for, der blev min Lykke mig ofte uforklarlig, jevnligt pinagtig. Jeg mistede i sin Tid flere fortrolige Venner, som stod foran mig i Marinen og døde, den ene hurtigt efter den anden; da stod det for mig, som var min saakaldte Lykke Skyld heri, som havde de maattet dø for at gjøre Plads for mig; den Følelse var mig pinlig. Mine to nærmeste Formænd Tostrup og Hillerup var begge mine inderligste Venner og fik begge deres Afsked ved Reduktionen i 1815; begge henvendte sig til mig, som af alle havde størst Fordel af deres Afsked, for at jeg skulde affatte deres Bønskrift til Kongen om, at de kunde blive gjenoptagne i Marinen; jeg gjorde det, det var mig en sand Glæde at gjøre det, jeg troer aldrig at have skrevet noget bedre; de satte blot deres Navne under, det lykkedes, de blev begge ansatte paa ny. Nu er de begge døde; ofte mindes jeg dem, og naar jeg da tænker paa deres blinde Tillid til mit ærlige Venskab, da gjennemstrømmer mig en Følelse uden Navn, en Følelse som i mit Bryst kommer nærmest den Følelse, at jeg ejer Deres Kærlighed, dyrebare Pige.

Atter 1. Juli (Søndag): Mit Forsæt i Dag at besøge Grevinde Blücher paa Landstedet, har jeg opgivet, ikke af Vægelsind, men af Økonomi. Fra otte Dage før til otte Dage efter St. Hans have vi her Kildetiden, en Art Carnevale pour les bons bourgeois de Copenhague, hvorunder alle strømme ud i Dyrehaven, drikke af Kirsten Pils Kilde, men langt mere af Vin- og Brændevinsflasker, stimle sammen om vilde Dyr, Voxkabineter, Linedansere, Beridere og mere, og vende særdeles glade hjem i den faste Tro, at de der have moret sig guddommeligt. I denne Daarskaben viede Tid kan et Køretøj næppe faas til Leje om Søndagen; saa tænkte jeg det bedre at leje det en Hverdag for tre Daler end i Dag for syv Daler. Heraf skal De dog ikke drage den Slutning, at jeg er Økonom, thi hidtil var jeg det aldrig, jeg kunde sige med Forsæt af Frygt for at blive gjerrig, hvortil jeg troer at spore Anlæg hos mig; den der handlede saaledes denne Gang var ikke Deres gamle Zahrtmann (jeg beder, bliv ved at give mig dette Navn for hele mit Liv), men Elisabeths Brudgom, som jo bør knibe sig selv af, naar han herefter vil have Ret til at gjøre det med sin unge Hustru. — De veed jo, at jeg siden Nyaar 1825 slet ikke har fulgt den nye Litteratur,

hvad Gud og hun, som har Skyld deri, maa tilgive mig. Den danske Litteratur havde jeg langt tidligere lagt til Side, dels paa Grund af min lange Fraværelse fra Danmark, dels og mest fordi jeg altid kun fandt for mig polemiske Skrifter, som virkeligt gav mig en Afsmag for at læse Dansk. Først stredes Baggesen og Oehlenschläger, og i denne Fejde traadte efter Haanden alle ind, som tillagde sig Navn af Digter eller Bel-esprit, og af disse gives her over Maade mange. Dette tabte sig noget, da Baggesen rejste bort, men da begyndte for tre eller fire Aar siden værre Fejder om Religions- og Trossager; nu har dette lagt sig noget, men virkelig Ro er ikke indtraadt, Ilden gløder stadigt under Asken. Slige Fejder ere sikkerligt i alle Henseender overordenligt skadelige og maa især paa Menigmand øve den sørgeligste Indvirkning. I det hele finder jeg, at lidet misklæder Menneskeheden mere end Intolerance blandt forskellige Religionssamfund eller i stridige Opfattelser blandt Trosfæller, og dog er det meget svært helt at overvinde dette, maaske fordi der i Ungdommen ikke er vaaget tilstrækkeligt herover. Fra mig selv veed jeg og føler jeg, at jeg trods hele mit Princip uimodstaaeligt drives til at spotte en Jøde, blot fordi han er Jøde; da jeg aldrig vilde falde paa at gjøre det med Hedninger eller Tyrker, saa kan dette dog kun hidrøre fra, at jeg fra min Ungdom har vænnet mig til denne Fordom. Derimod veed jeg meget godt, at jeg har næsten alle imod mig, naar jeg siger, at efter min Følelse er det et ukristeligt Udtryk, naar man dagligt i Aviserne seer „vore kristne Brødre" brugt om Grækerne og om vor Pligt til at støtte dem, thi saaledes taler et partisk, ikke et kristen Menneske. Om de to Millioner Jøder i tyrkisk Herredømme gjorde Opstand og de alle blev brændte, spiddede eller druknede, da vilde man vel nok tale noget om tyrkisk Grusomhed, men i øvrigt vilde der ikke blive Tale om at afværge eller at hævne dette, og man vilde vel ogsaa af og til faa at høre: kun Skade, at de ikke tog vore Jøder med.

Atter 6. Juli: I Nat bliver det femten Aar, siden vi i Norge havde en meget varm Nat, da Fregatten Naiaden blev skudt i Sænk; der blev fra begge Sider udvist særdeles stor Iver, Dristighed og Mod, men vi maatte som den svagere ligge under, og over Maade mange herlige Mænd, deriblandt to af Marinens ædleste Officerer, begge mine sande Venner, fandt der den ærefuldeste Død. Mig blev det paalagt, at bringe den enes [Georg Grodtschillings] Enke hans Ring, den andens [Peter Buhls] Fader hans Uhr; jeg var den Gang ganske ung, men alt dette gjorde mig meget ældre. Dette skabte Epoke i mit Liv, den største kan jeg sige, indtil jeg lærte Dem at kende. Mindet herom stemmer mig altid meget højtidelig. — 8. Juli: Denne Morgen femten Aar tilbage var første Gang nogen har talt med mig om min Tilkommende. Jeg har allerede fortalt Dem om denne alvorlige Samtale med Kapitajn Holm, der gjorde et saa dybt Indtryk paa mig; hvor levende mindes jeg hans Ord: jeg er vis paa, at den der engang faaer Deres Hierte, maae være en fortreffelig, en

ikke almindelig Pige, — og hvor er det dog en kær Følelse, at hans saa tidlige Forudsigelse nu er saa helt bleven opfyldt. Gid han havde levet for at se min Lykke, den vilde have glædet ham meget; thi han elskede mig som en Fader, og han var en herlig Mand. — 10. Juli: Lige nu kom Ørsted for at besøge mig og indbyde mig til Middag med Hansteen i Morgen; der vil blive talt meget om Fysik.

Atter 15. Juli: Hin Nat skabte Epoke i mit militære Liv, thi den skænkede mig to Egenskaber, om hvilke man kun gjennem Erfaring kommer til Sikkerhed: jeg manglede ikke Mod, og jeg ejede Aandsnærværelse. Disse Egenskaber ere begge ubetinget nødvendige i vor Stand, ene de give den nødvendige Ro og Tillid, naar man skal kommandere. Elisabeth, en større Tillid kunde jeg ikke give Dem end denne, at udtale mig saaledes for Dem, thi jeg viser derved, hvor sikker jeg føler mig paa, at De kender mig helt og følgeligt ikke kan misforstaa, hvad jeg skriver. — 18. Juli: I Aften mødte jeg Otto Donner; De har fortalt mig om hans Antydninger af, at De vilde komme til København, og jeg spurgte ham nu, naar han havde faaet en Anelse om min Forelskelse. Han sagde, det kom fra min Afrejse til Vestindien, da jeg i sidste Øjeblik bragte Kronometret om Bord paa Kadetskibet paa Helsingørs Rhed, og da jeg til allersidst kaldte ham til mig ved Falderebet, gav ham Haanden og sagde: bring Deres Familie i Altona en Hilsen fra mig og sig, det var min allersidste Hilsen fra Europa! Da han med denne Tanke kom hjem til Altona i September 1825, paastaar han, at De styrkede ham i den ved stadigt at bringe mig paa Bane i Deres Samtaler med ham ... Man ser, hvor stærkt en Menneske kan forandre sig, thi tilforn vilde jeg aldrig være Lærer og stred med Sneedorff for at holde mig ude fra Akademiet, og nu volder det mig stor Glæde at blive Lærer; er dette min tiltagende Alders Skyld, eller skulde det snarere skyldes den elskværdige Kadet, som jeg faar ind i min Skole? ... Pfui! den uforskammede Jøde, De skriver om fra Selskabet hos Hesses, har højligt opirret mig, og om jeg traf ham her, vilde det koste mig Møje at huske, at den Karl er en Jøde og følgeligt ganske uden for Ærens Love.

Fra Hjemmet i Viborg fik Zahrtmann jevnligt Breve. Hans Moder skrev til ham 16. Maj: Jeg modtog Efterretningen om det fejlslagne Haab, at see min kiære Henrich i den værdige Faders Sted, med fuldkommen Roelighed. Min Overbevisning er: Hvad Gud giør, er altid det bedste. Lad vore Kaar end være nok saa ulige i Verden, vore Hierters Følelser blive det aldrig. — Til det tilstundende Bryllup i Altona skrev hun 27. Aug.: O min elskede Christian! Himlen give dig Kræfter til at blive som Ægte-Mand, hvad din Fader var i sin Ægtestand! og vel mig, at jeg da med Vished kan love din udvalgte Elisabeth: Hun vil være en sielden lykkelig Kone. — Til Bruden skrev hun: Elskværdige Datter! Den første Plads i Christians Hierte tilhørte før mig, men nu dig, min elskede Datter; jeg afstaaer dig den gierne, thi jeg beholder dog

den anden Plads og faaer til Giengiæld en elsket Datter. Gud lade min Christian i Fremtiden stedse giøre dig ligesaa lykkelig som Kone, som han har giort mig lykkelig som Moder! saa kan jeg ikke ønske dig mere.

SØKORTARKIVET

I.

Det kongelige danske Søkortarkivs Grundlægger og Styrer gjennem mere end 40 Aar, Kontreadmiral Poul Løvenørn døde 16. Marts 1826. Allerede 27. Dec. 1819 var efter hans Valg Zahrtmann bleven knyttet til Arkivet som hans Medhjælper; men Gradmaalingen havde hindret denne i at udrette fast Tjeneste inde i Arkivet. Sine Togter havde han brugt til flittigt at tage en Række Kystmaalinger for det; især til Kortlægning af de vestindiske Farvande havde han optaget og udregnet talrige Maal. Arkivets Kortarbejder var blevne afbrudte under Krigsaarene 1807—14, og trods ivrige Bestræbelser havde Løvenørn i sit sidste Tiaar ikke evnet at sætte Liv i dem paa ny. I øvrigt skattede Zahrtmann ham altid højt som den, der med fyrig Aand og utrættelig Iver havde skabt det paalidelige Grundlag for Arkivets hele senere Udvikling. Ved Kontreadmiral Løvenørns Død holdt Kongen Stillingen som Arkivets Styrer aaben for Premierløjnant Z. til dennes Hjemkomst fra Vestindien; kun rent midlertidigt overdroges den til Kommandør Lars Fabricius.

Saaledes udnævntes Zahrtmann 10. Sept. 1826 til Direktør for Søkortarkivet med 300 Rigsbankdaler aarligt samt til Generalinspektør over Søetatens Uhre med Kapitajnlieutenants Titel; allerede fjorten Dage senere blev han virkelig Kptlt. med Løn som saadan. Danebrogsmand blev han 1. Nov. 1828. Arkivets Opgave var at kunne yde Skibsfarten paalidelige Kort og Vejledninger i alle Farvande og Havne samt nøjagtige Søuhre; til dette Formaal indhentede det Undersøgelser og Iagttagelser fra Orlogsskibenes Togter, lod selv de danske Farvande kortlægge og udgav forbedrede Kort over Havene og Kysterne paa Grundlag af de sikkreste udenlandske Søkort. Til at løse sin Opgave fuldt ud bar det paa en stærk Hemsko; til Fordel for Landets Forsvar skulde dets fuldstændige Kortarbejder over de fleste danske Vande hemmeligholdes ene til Flaadens og Lodsernes Brug og maatte ikke komme alle Søfarende til Nytte. Denne Hemsko fandt Z. utaalelig. Strax da Kongen lod ham kalde for at meddele ham hans Udnævnelse, yttrede han sine Tanker om, hvad der stod i Vejen for, at Arkivet kunde tjene til Oplysning, og han fik i denne første Avdiens Frederik den Sjettes Tilsagn: Jeg vil ej længer vide af det Hemmelighedskræmmeri at sige. Dette Kongeord lagde han som Rettesnor ind i sin Styrelse af Arkivet lige til sin Død; med fuld Kraft arbejdede han paa dets Virkeliggjørelse.

Først fik Zahrtmann rejst en egen Arkivbygning paa Gammelholm Øst for Holmens Kirke; med fornødent Inventar kostede den 12 300 Rbd., som gaves Arkivet i rentefrit Forskud, at afdrage med 1000 Rbd. aarligt. Da hans vordende Hustru spurgte ham, om der ikke blev en Embedsbolig for ham, svarede han hende 28. April 1827: Den Ting vilde være ganske naturlig og lade sig udføre uden særligt øgede Omkostninger, men den sker nu ikke, da Admiralitetet ikke favoriserer mig; gamle Bille er mig dog i Virkeligheden godt stemt, og om ham troer jeg ikke, at han vilde handle ud fra nogen Sagen uvedkommende Grund. Efter sit nylige Sammenstød med Admiralitetet om Kompasserne paa Briggen St. Jan frygtede han, vist med Grund, et Afslag, som han ikke undte Admiralitetet den Glæde at give ham. I Juni 1829 stod den nye Bygning færdig til Arkivets Indflytning.

Ved Arkivets Oprettelse havde Løvenørn faaet givet to Søofficerer til Medhjælp; under og efter Krigen var dette Forhold ophørt. Zahrtmann krævede og fik 1. Jan. 1828 en Officer til Medhjælper med Tillægsløn af 120 Rbd. Saa maatte han Gang paa Gang søge det vrangvillige Admiralitet om ogsaa at faa den anden Søofficer til Arkivet, inden han opnaaede dette fra Nyaar 1833. Z. gav dem begge fuldt op af Arbejde. Desuden virkede i Arkivet under hans Tid som fast ansatte en Tegner, to Kobberstikkere med en Lærling, en Kobbertrykker og to Sættere. For denne Arbejdsstab maatte Z. gaa i gjentagne Dyster med Admiralitetet, som i sine Reglementer stadigt stillede dem under samme militære Tvang som Nyboders Haandværkerstok, skønt den talte Kunstnere som Kobberstikkeren H. C. Klingsey. Saaledes skrev han i Vinteren 1836: „Jeg har igientagne Gange, sidst og fuldstændigst under 7. Jan. 1833, underdanigst udtrykt min Mening om det Urigtige i den nærværende Stilling af Arkivets øvrige Personale og deri foreslaaet Forandring, der imidlertid altid er bleven afslaaet, navnligen under 25. Jan. 1833. Dette antager jeg imidlertid ikke at give mig tilstrækkelig Hjemmel for ei videre at bekymre mig om Ting, der efter min Overbeviisning maae blive til Skade for den Stiftelse, hvis Direkteur jeg bærer Navn af at være, især da jeg tør troe, at Ingen heri overtræffer mig i Erfarenhed. Jeg har under 7. Jan. 1833 underdanigst udviklet Uleilighederne ved at assimilere Folk, der staae i aldeles forskjellige Cathegorier, og herefter er det, at dette under 14. Jan. 1836 endvidere er bleven udvidet paa Kobberstikkere, der aldrig forhen har staaet i lignende Cathegorie". Admiralitetet vedblev at være blindt herfor.

Ved sin Tiltrædelse forefandt Zahrtmann ikke en eneste Originaltegning i Arkivet; udførte paa skrøbeligt Papir var de alle gaaede til Grunde under Kobberstikningen, og nye Udgaver af Kortene var stukne efter tidligere Aftryk og havde derved tabt i Nøjagtighed. Z. indførte da nyt Tegnepapir, Bristol varigt for Aarhundreder og egnet til at modtage Rettelser i Kortet. Hidtil var jevnligt brugt Korttegnere og Kobberstikkere uden for Arkivet; herefter gjennem-

førte han, at alle Kort tegnedes under hans egne Øjne og kun, naar Arkivet selv skulde mangle kyndige Kobberstikkere, skulde kunne stikkes andet Steds. Arkivets første Arbejde under ham blev et Kort over Nordsøen 1829; paa Grundlag af mange Tusende Lodskud, som fremsøgtes i Dagbøgerne fra danske Orlogstogter, afsattes Grundene og dannedes et fra tidligere stærkt afvigende Kort. Det fandtes saa paalideligt, at det vandt stedse stigende Afsætning, blev efterstukket i det russiske Søkortarkiv og brugtes af den svenske Kartograf, Admiral Klint i en fuldstændig Omarbejdning af hans Nordsøkort.

Ligeledes udkom 1829 et Kort over Spanskesø. Ved Kadetakademiet og ved Styrmandsexamen brugtes endnu van Keulens aldeles forældede, urigtigt aflagte Kort. I Amsterdam, hvor man for længst havde nyere, rigtigere Kort, toges de gamle forslidte Kobberplader kun frem til Aftryk for den danske Navigationsskole. Efter Udgivelsen af de to nævnte Kort foreslog Zahrtmann, at Arkivets Kort skulde befales brugte i Navigationsskolerne her hjemme. Navigationsdirektøren satte sig imod dette Forslag; Admiralitetet stillede sig paa hans Side. Z. maatte gaa til Kongen, som løste det meningsløse Misforhold ved 27. Maj 1829 at befale det danske Søkortarkivs Kort lagte til Grund for danske Kadetters og Styrmænds Undervisning.

Sammen med Arkivet overtog Zahrtmann en Sum, 27000 Rbd., som Løvenørn Tid efter anden havde lagt op af dets Aarsoverskud. Som god Økonom stræbte han nu hen til at øge denne Sum op til 30 000 Rbd. som en Fond, hvis Renter skulde sikkre Arkivets Drift. Større burde den ikke blive, thi, som han skrev: Enden paa Legen bliver dog en Confiscation; han har herved tænkt paa Arkivets høje Øvrighed, Admiralitetet. Renten, 1200 Rbd., af denne Driftskapital sammen med Indtægterne af Kortsalget kunde i rolige Tider dække Arkivets aarlige Udgifter saa rigeligt, at dets videnskabelige Arbejder til Marinens Bedste og til Fremme af Søfarten kunde skride uforstyrrede frem. Selv om Indtægterne, hvis Rigelighed delvis skyldtes den Omstændighed, at alle Skippere maatte stoppe op i Helsingør for at yde Sundtold, skulde svigte i Krigstider, vilde hin Rente være stor nok for Arkivets daglige Gang. Ud fra denne økonomiske Opfattelse ventede Z. at kunne naa frem til i 1835 at give Afkald paa Tilskud fra Admiralitetet.

Admiralitetet kom ham her i Forkøbet. Ganske uventet, uden at Zahrtmann var raadspurgt, udvirkede det 5. Febr. 1832 en kongelig Resolution, hvorefter Arkivet af sine egne Midler skulde afholde sin Arbejdsstabs Lønninger, svare Rente af Byggelaanet og yde Tilskud til forefaldende Søopmaalinger. Udslag af nogen særlig Velvilje fra Admiralitetets Side kunde ikke findes i dette hastige Indgreb, som i nogle Aar virkede forstyrrende ind i Arkivets Arbejdsgang. Dog forstod Z. at vende det til en god Gave. „Arkivets senere raske Udvikling", skrev han 1842, „godtgiør, at Admiralitetet heri havde reg-

net rigtigere end jeg, og at Øieblikket allerede var indtraadt, da Søetaten ved at spare en Udgivt og Archivet ved at vinde Selvstændighed begge vare lige veltjente med Foranstaltningen." Fra 1. Jan. 1832 holdtes Arkivet oppe ene ved sine egne Kræfter; fra denne Dag regnede Z. dets finansielle Frihed.

Med sin gode Sparesans og streng Orden evnede Zahrtmann nu at afholde Udarbejdelsen og Udgivelsen af Søkort og Beskrivelse af Farvandene, Lønningen af Arkivets Stab, Afdrag og Renter af Byggeforskuddet, Bygningens Vedligeholdelse, Anskaffelse af videnskabelige Hjælpemidler og Instrumenter samt store Pengetilskud til Opmaalingstogternes Udgifter og dog samtidigt at holde Arkivets Grundkapital oppe paa de fornødne 30 000 Rbd.

2.

Nu galdt det for Zahrtmann at skaffe Arkivet dets videnskabelige Frihed. Hans Krav paa denne mødte skarp Modstand i Admiralitetet. Han veg ikke for denne. Kampen kom til at staa om Admiralitetets usalige Hemmelighedskræmmeri, som lagde sin døde Haand over Arkivets største og nærmest liggende Kortarbejder og gjorde dem ufrugtbare for Søfarten.

Zahrtmann planlagde et Atlas i ti Blade over den danske Øgaard. Allerede 1830 udgav han heraf Kortet over Lillebælt i Størrelsen 1200 Meter paa 1 Centimt. og med Landgrundene indtegnede paa 2 og 4 Favnes Dybde; i Løbet af det følgende Tiaar udarbejdede han det ved i nye Udgaver at indtegne Grundene Favn for Favn indtil 4 Favnes Dybde. Dette Kortblad vandt almindeligt Bifald; ingen talte et Ord imod, at det ved at bringe alle Sømærker frem var gjort saa brugbart som vel muligt. Z. skrev 1842 herom: „Jeg ansaa dette som en Selvfølge, som en Ting der aldrig maae kunne blive anderledes, og begik den Uforsigtighed, ei at indhente Approbation paa Planen til hele Atlasset, hvilket jeg dengang vilde have faaet ligesaa let, som Løvenørn 40 Aar tidligere, efter den første indsendte Tegning, Dagen efter fik Approbation paa Kaartene over hele Norge". I samme Udstyr udkom 1832 Kortet over Samsøbæltet, ligeledes uden at vække Indsigelse af nogen Art. Nu skred Z. til Udgivelsen af Kortbladet over København med Løbene dertil i Størrelsen 400 Meter paa 1 Centimt., og herom rejste Admiralitetet en voldsom Kamp, som førtes igjennem fem Aar.

Admiralitetets Førstemand Steen Bille (1751—1833) viste sig altid venligt stemt mod Zahrtmann; det var vist mest ham, som havde faaet denne ind i adskillige Kommissioner, 1827 til Fyranlæg og til Planlægning af en Sejlads til Grønlands Østkyst, 1830 i Konstruktions- og Reglerings-Kommissionen, 1832 til Prøve af nye Kanonbaade. „Ved hans Død 15. April 1833", skrev Z. senere, „tabte Archivet ligesaa meget som Marinen i Almindelighed; han befordrede efter Marinens Evne Opmaalingerne og var af den Mening, at man muligst skulde bidrage til at oplyse den Søfarende om alle

vore Farvande med Undtagelse af Drogden og Indløbet til Kiøbenhavn". Allerede 25. Jan. 1827 havde Z. søgt om at maatte lade Drogden opmaale, hvorom Kundskaben var af største Betydning for Konstruktionen af Marinens Linjeskibe, men havde heri fundet Modstand hos Bille. Han gik dog da i Gang med at forberede alt til dette Arbejde, ved selv at udføre en paalidelig Triangulering af Landmærkerne og en omhyggelig Oplodning af Farvandet. Ved Billes Død traadte Admiral C. A. Rothe ind i Admiralitetet; ogsaa han mødte Z. med Velvilje og fremkaldte 25. April 1833 en Admiralitetsordre til denne om at indgive Forslag til Arbejdets Udførelse. Forslaget blev straks stillet og approberet 30. April og Opmaalingen samtidigt overdraget Kapitajnlieut. P. E. Sletting. Den følgende Dag kunde Z. tiltræde sit tredje Togt til Vestindien, glad forundret over den Raskhed, hvormed dette vigtige Kortarbejde var kommet i Gang.

Kontreadmiral Rothe var imidlertid kun yngste Admiralitetsofficer; han døde allerede 12. Juli 1834. Hen i Tiden dannedes Admiralitetet af Hans Baron Holsten (1758—1849), U. A. Schønheyder (1775—1858), P. C. Kinch (1787—1859) og, som civilt Medlem, Niels Viborg (1785—1863). Om disse udtalte den senere Admiral van Dockum 1862 i „Min Samtid" (Rigsarkivet): Admiral Holsten, en ædel og høist elskværdig Personlighed, human i sin Tænkemaade og besielet af Iver for alt, hvad der var retfærdigt og godt, var imidlertid en svag Mand, vant til at spille en aldeles underordnet Rolle i Billes Levetid, og ingensinde blev han istand til at udøve nogen betydelig Indflydelse i Collegiet. Ved Siden af ham stod Admiral Schønheyder, i sin Tid en kiæk og dygtig Officier, uegennyttig som Faae, en høist agtværdig, men ikke nogen kundskabsriig eller dygtig Mand, i Collegiet ikke paa sin Plads, fuld af Tillid til sin egen Dygtighed, hvilken Dygtighed imidlertid for største Deel ikkun var tilstede udi hans egen Indbildning, men næppe anerkiendtes af Nogen, der kom til at staae i nærmere Forretningsforhold til ham; bagved hans tilsyneladende Kraft skiulte sig en Villieløshed og en Mangel paa Evne til at føre nogen alvorlig Tanke igiennem, der giorde ham uskikket til at være ledende Medlem af nogen Administration. Ogsaa Capitain Kinch var, med al sin Orden og Arbeidsomhed, ikke nogen Mand, der selvstændigen var istand til at sætte sin Villie igiennem. Sielen for Admiralitetet eller dettes ledende Aand blev saaledes Etatsraad Viborg, Typus for det Bureaukrati, der under Enevolds-Herredømmet regierede Staten.

Saaledes skildredes det Admiralitet, som nu blev Zahrtmanns Modstander. Modstanden kom ikke fra Baron Holsten, der kendte hans Dygtighed fra Scheldeflaaden 1808, og som var saa aflægs, at han nogle Aar senere maatte bede sig fritaget fra Kollegiets Forhandlingsmøder for ikkun fortsat at foredrage Kongen dets Indstillinger; heller ikke fra Søkapitajn og Generalkrigskommissær Kinch. Kun i Kommandørkapitajn Schønheyder saa Z. sin ivrige Modstan-

der. En væsenlig Støtte havde denne i Generalkrigskommissær Viborg, der, som han selv sagde, var kommen i Træsko til København og i Admiralitetets Tjeneste ved sin Orden og Flid havde arbejdet sig frem fra Skriver til Deputeret. Han kendte til Bunds alle Kollegiets Forhandlinger, dets støvede Instruxer og Regulativer og forstod i Kraft heraf ypperligt at holde dets gamle og skiftende Admiraler fra at snuble og inden for de afstukne Baner. Intet Under var det, at Zahrtmanns Holmgang med Admiralitetet vakte Bifald hos Dahlerup, den yngre Steen Bille, van Dockum og andre jevnaldrende Standsfæller samt flere ældres Samstemning.

Under Zahrtmanns Ophold i Vestindien gav Admiralitetet 18. Juni 1833 Ordre til, at den iværksatte Opmaaling af Drogden skulde holdes hemmelig, og at intet Kort over dette Farvand maatte udgives af Arkivet. Sex Aars Opmaalinger, to Aars Korttegning skulde saaledes gaa til Spilde. Efter Zahrtmanns Hjemkomst trak Kollegiet 19. Febr., 21. og 30. April 1835 en Række indsnevrende Bestemmelser for Arkivets hele Virksomhed: Det maatte intet Kort udgive uden forud indhentet Approbation, og denne vilde kun blive meddelt, naar selve Korttegningen var bleven forelagt Admiralitetet. Forgæves hævdede Z., at Arkivet i de sidste 37 Aar stadigt havde udgivet sine Kort uden at indhente Approbation; at Krigen mod England havde vist, at Fjenden sad inde med nøjere Kendskab til vore Farvande, end vi selv den Gang havde, og at Landets Sikkerhed ikke truedes ved, at der gaves Arkivet en Ret, som enhver uden for det frit kunde bruge, og som ogsaa var bleven brugt af Kapitajn L. de Coninck til med Statens Understøttelse at udgive en med alle Lodsmærker forsynet Beskrivelse med Kort over Øresund.

Nu fik Zahrtmann 1837 Kortbladet over Kielerbugt færdigt og udbad sig pligtskyldigst Approbation af det hos Admiralitetet, som forelagde Kongen Sagen. Dets Optræden skildrede Z. i Breve til sin Hustru:

25. Juli 1837: Jeg tilskrev Dig forgangen Dag, at Admiralitetet havde gjort deres Bedste for at skaffe mig Tilkjendegivelse af Kongens Utilfredshed med at have overtraadt hans Befalinger, endskjøndt jeg ingenlunde havde gjort dette. Dette er ei lykkedes dem; Kongen har ei fundet, at jeg havde gjort dette, og har derfor approberet mit Forslag. Dette er mig meget kjert, da jeg ikke i allermindste Maade har indvirket derpaa, hvilket jeg undlod af Princip og imod Schumachers Raad, der meente, at jeg burde oplyse Kongen om Sandheden; jeg derimod havde foresadt mig, ikke at klage endog med den fjerneste Yttring, thi jeg strider ei for personlig Fordel, men for et Princip: Oplysningen, der maae seire, og som seirer hurtigst, naar Forfølgelsen gaaer til aabenbar Uretfærdighed, til martirio, da det derved bliver klarest, at Forfølgelsen her ikkun har Skinnet af et Princip, men i Sandhed ikkun er en Personlighed. Dette er nu klart Tilfældet her, og dette har Kongen ventelig gjennemskuet. Hermed har jeg i nogen Tid Ro, hvilket er mig meget kjert.

Avg. 1837: Tirsdag lod Admiral Holsten mig bede at komme til sig; det var — forat sige mig lutter smukke Ting! Kongen ønskede at høre om Amerikaneren, og Holsten havde svaret, at han vilde erkyndige sig, om jeg havde været der ombord, thi i saa Fald havde der været Øine, dem intet undgik! En svensk Oberst, hvem jeg, comiskt nok, fik Ordre til at vise saavel Archivet, som at meddele Alt, hvad jeg vidste om Fyr- og Lods-Væsenet, der have deres egne værdige Chefer Lehmann og Wulff, havde Holsten raadet Kongen at lade give paa denne Maade Oplysning, da jeg var den, som kjendte disse Gjenstande bedst! Endelig kom vi da til Kaarterne, hvor han haabede, at jeg havde været ret tilfreds med Resolutionen, den Collegiet havde gjort sig den største Umage for at udvirke, eftersom Kongen var saa saare meget imod, at Kaart bleve publicerede. Jeg lod, som om jeg tog dette Alt for god Fisk, og benyttede den Gamles Duplicitet til at sige de allerdjerveste Sandheder om Mørke, Uvidenhed og Tilbagegang, til hvilket Alt han maatte give smilende, bifaldende Svar og var Venligheden selv. Af Alt drager jeg den Slutning, at Kongen maae være bleven opmærksom paa Collegiets Fremgangsmaade og har yttret sin Utilfredshed dermed, hvorefter de nu ere blevne smidige, — saalænge det varer.

Ved at have indbragt denne Sag for Kongen indgav Admiralitetet Zahrtmann den Tanke, at han selv burde gaa lige til Frederik den Sjette med en Indstilling om Tilladelse til Udgivelse af det omstridte Kortblad: København med Løbene dertil. Raskt gjorde han dette, og ved Resolution 14. Febr. 1838 tilkendegav Kongen ham sin allernaadigste Tilfredshed med hans Bestræbelser for Søkortarkivets Fremgang samt tilstedte 18. Febr. Fremkomsten af Københavnskortet uden mindste Indskrænkning for Kortbladet selv og kun med den Bestemmelse for den i større Maalestok givne Karton, at denne ikke maatte indeholde Lodsmærker. Fra denne Dag følte Z. alt Hemmelighedskræmmeri endeligt undlivet og Arkivets fulde videnskabelige Frihed gjenvundet. Admiralitetet var imidlertid ikke helt undlivet og skulde endnu en Gang gjøre denne hans gode Tro til Skamme (1843).

Kongelig Resolution af 17. Marts 1840 fastslog, at Arkivets Grundkapital skulde holdes ubeskaaren, og at dets Aarsoverskud skulde bruges til at forsyne Flaaden med Kort, Bøger, Instrumenter og Søuhre. Indenfor Arkivet arbejdedes tillige med at bevare de Aarhundred gamle danske Kort som oplysende om Stednavne og historiske Forandringer og med at vedligeholde Forbindelse og Udvexling af Værker med Søkortarkiverne i Sverig, Rusland, Spanien, Frankrig, Holland og England. Arkivet og dets Styrer vandt et godt Omdømme i Udlandet. Den engelske og den franske Regering befalede, at det skulde delagtiggjøres i alle der fremkommende hydrografiske Værker. Engelske Kartografer nævnte o. 1840 et Bjerg paa Afrikas Vestkyst i Nærheden af Christiansborg Mount Zahrtmann. Væsenligst i sin Virksomhed som Direktør for Søkortarkivet

blev Z. Medlem af en Række videnskabelige Selskaber: 29. Jan. 1842 af svensk Kgl. Krigsvidenskabs Akademi, 1. Juli 1844 af Kgl. geografisk Selskab i London, 16. Nov. 1846 af kgl. svensk Orlogsmanna-Sällskapet, 3. April 1853 af russisk kejserligt geografisk Selskab. Han blev 30. Okt. 1829 Ridder du mérite militaire for sit til det franske Kortarkiv indsendte Arbejde over Antillernes Hydrografi og fik 22. Marts 1845 en Guldmedaille fra Hamborgs Senat for dertil 1840 indsendt Kort over Helgolandbugten og Undersøgelser af Strømændringer i Elbens Munding.

3.

Ved Siden af sin arbejdsivrige Gjerning i Søkortarkivet blev Zahrtmann et meget virksomt Medlem af forskellige Kommissioner. Endnu medens han var paa sin Forlovelsesrejse i Altona i Febr. 1827, kom han ind i en saadan; „under min Fraværelse," skrev han til Elisabeth Donner 31. Marts, „er jeg sat i en Kommission til at gjøre Forslag om et Fyrskib i Kattegat; dette morer mig, fordi Kongen har stukket min Ringhed ind i den imod Admiralitetets Indstilling, men det giver mig for Tiden næsten for meget Arbejde." Udlægningen af et Fyrskib paa Trindelens Grund og Bygningen af Læsø Fyr blev gjennemført. Zahrtmann fik herved Lejlighed til at indstille, at Trindelen og Grundene Nord og Øst for Læsø oploddedes og kortlagdes gjennem Triangulering. Dette Arbejde udførtes aarligt 1828—40 fra et til tre Skibe, og Z. fandt, at Opmaalingernes Nøjagtighed næppe lod noget til overs at ønske, og at de havde været en saare gavnlig Skole for de derved sysselsatte Søofficerer. Han følte Glæde i at vække Sansen hos sine Standsfæller for slige Opmaalinger, og til den Ende sparede han intet i de Instrumenter og andre videnskabelige Hjælpemidler, som Arkivet medgav Orlogsskibe paa Langtogter.

Endnu 1827, 24. Sept., kom Zahrtmann ind i en ny Kommission, i hvilken han som eneste Sømand frit kunde virke Gavn; muligvis havde han givet Stødet til, at den samledes. Dens Opgave var at planlægge et Togt til Grønlands Østkyst for at optage Kort over denne sydfra og navnligt for at stedfæste de gamle Nordboers Østrebygd. I en fortrinlig Afhandling havde H. P. v. Eggers 1794 gjort det sandsynligt, at denne maatte søges omkring Julianehaab og ikke paa Landets lidet tilgængelige Østkyst; Spørgsmaalet burde nu løses gjennem stedlige Eftersøgninger. I Kommissionen affattede Z. en i sin grundige Udførlighed klart og sikkert lagt Instrux for Togtet og en lige saa grundig Indstilling, som sluttede saaledes: Til Anfører for Expeditionen troe vi snarest at turde foreslaae Hr. Premierlt. W. A. Graah af Søe-Etaten, der bekiendt med Grønland ogsaa vil være fortroeligere med en saadan Expeditions Forsvar, end man turde vente af nogensomhelst, der for første Gang bevægede sig i de arctiske Regioner; vi formene ham i den Alder, der forbinder mandig Sindighed med ungdommeligt Liv, og vi troe

ham udrustet med det Helbred, Klimatet giør Fordring paa, og de Kundskaber, der udfordres til en Reise af den Natur, at de Apparater, der kunne medføres, ei tillade, at den bliver stræng videnskabelig. Vi formene, at ham burde tilstaaes Alt frit paa Reisen fra dens Begyndelse til dens Ende og 2000 Rbd. Sølv Douceur istæden for Diæter. Til Naturforsker foreslaae vi Hr. Cand. Vahl, der antager at besidde de dertil fornødne Egenskaber; Alt frit og 1000 Rbd. Sølv. Assistenten Hr. Mathiessen, hvem vi ansee for yderst vigtig til Befordringen af Expeditionens heldige Udfald, foreslaae vi at maatte beholde, hvad der i Gjennemsnit kan være hans Revenuer ved Colonien, samt aarlig 500 Rbd. Sølv. To Matroser af prøvede Folk vante til Grønlandsfarten med hver 15 Rbd. Sølv i Maanedshyre.

Saaledes kom W. A. Graahs Undersøgelsesrejse til Østkysten af Grønland i Stand. Zahrtmann medgav den et Sæt navtiske, astronomiske og fysiske Instrumenter, til Dels hans egen Ejendom, og to Kronometre. Den udgik 31. Marts 1828 fra Københavns Rhed. Standset af den berygtede Puesortok Isbræ sendte Graah 23. Juni 1829 sine evropæjske Ledsagere tilbage og drog selv videre i Konebaad, naaede 28. Juli videst frem til 65° 18′ n. Bredde og slog 1. Okt. Vinterlejr i Nukarbik. Hans Forsøg paa den følgende Sommer at trænge frem paa ny mod Nord hindredes af Is og Uvejr og hans egen Sygdom. Han maatte gaa tilbage til Julianehaab for at overvintre der; og 13. Sept. 1831 stod han Sundet ind ved Kronborg. Han hjemførte en fastgrundet Overbevisning om, at Nordboernes Østrebygd havde ligget i Egnen ved Julianehaab, samt trods Savn og Lidelser ypperlige Opmaalinger af Grønlands Østkyst, som dannede Grundlaget for Søkortarkivets Kort 1832 og for alle senere Grønlandskort indtil 1888. Han udgav 1832 sin livlige Skildring af Rejsen. Paa denne vexlede han Breve med Z.

Zahrtmann skrev 14. April 1828 til Graah: Min Ven. Da jeg erfarer, at der gaaer et Par Skibe til Grønland, saa vil jeg ei undlade ved disse Linier at underholde mig med Dig om en Sag, den jeg troer maae være Dig vigtig, og som Venskab og Kammeratskab byder mig ei at tie med. Du har ved Din Afsked fra Kongen udtrykt Dig paa en Maade, der saare meget har afveget fra Dine tidligere Yttringer om Dine Anskuelser angaaende den Expedition, Du er sendt paa. Jeg formoder dette allene at have været Følge af en øjeblikkelig Stemning ved forestaaende Skilsmisse, og at Dine Anskuelser ved Modtagelsen af dette igien aldeles ere de Gamle, hvorfor jeg ingenlunde indlader mig paa at bestride, hvad Du har sagt; men Følgerne heraf bør jeg giøre Dig opmærksom paa. Kongen, der saare meget interesserer sig for Sagen, troer nu, at Du med Ulyst gaaer paa Expeditionen, og at Du ikkun giør det efter Overtalelse af mig og de andre Medlemmer af Commissionen. Du veed, hvor langt dette er fra at være sandt, og at altsaa denne Kongens Tanke ingenlunde kan være os behagelig; dog dette kan for saavidt

endnu være ligegyldigt. Hvad Dig derimod angaaer, da tilraader jeg Dig nu, ifølge hvad der er skeet, paa det indstændigste at vogte Dig for paa nogensomhelst Maade at overile Din Reise. Om Du end skulle have det Held at naae Maalet saa betimeligt, at Du kunne være her tilbage et Aar tidligere, saa forbliv nu endelig der for at fortsætte Opmaalingerne. Dette troer jeg at burde raade Dig for Din egen Æres Skyld som den eneste Maade at godtgiøre Din Iver for Foretagendet, og Du kan det saameget sikkrere og roligere, da Kongen med Bestemthed har sagt at have lovet Dig, hvis Nogetsomhelst skulde tilstøde Dig, da rundeligen at ville sørge for din Kiæreste og hendes Familie, og dette Løvte kan Du derfor trygt stole paa. Jeg fordølger ingenlunde, at dette Hele har været mig uventet, eftersom Du under alle Samtaler med mig altid har yttret meget mindre end jeg Tanke om Fare og Besvær paa dette Togt. Imidlertid har jeg troet at burde tilskrive Dig dette, da jeg formener, at Du ved at handle herefter aldeles vil undgaae hversomhelst videre Følge, da det, der er skeet, ei kommer videre end fra Kongen til Commissionen. — Nu lev vel, og det bedste Held og freidigste Mod til alle Dine Foretagender, saa ønsker Dig Din hengivne

Zahrtmann.

Graahs Svar, Julianehaab, 1. Juli 1828: Gode Ven. Med Skipperen fra Galeasen, som idag er ankommen hertil, modtager jeg Din venskabelige Skrivelse af 14. April, hvorfor jeg takker Dig meget. Det var maaskee urigtigt, at jeg vovede at tale til Kongen om hiint private Anliggende, men det er gjort, og jeg fortryder det ikke, thi jeg er nu rolig i denne Henseende og gaaer saameget gladere til Værket. Længe før min Afreise havde jeg dvælet ved Tanken om at vove dette Skridt, det syntes mig umandigt, og den Dag jeg gik for at melde mig seilklar, havde jeg besluttet at lade det være. Hvad der gav mig Anledning til desuagtet at gjøre det, erindrer jeg ikke, thi jeg var drukken af Glæde, da jeg kom ud fra Kongen. Du maae være overbeviist om, at min Anskuelse angaaende Expeditionen er aldeles den samme i dette Øjeblik, som den var hiemme. Om dens Besværligheder veed jeg at have talet med Dig og ikke troet dem saa store, som Du antager dem at være. Dens Farer derimod veed jeg ikke at have været Gienstanden for vor Samtale, og heller ikke kunde det falde mig ind at tale til Nogen derom af anden Aarsag end den, der bragte mig til at nævne dem for Kongen. At færdes med Vilde, naar man med gode armerede Skibe kommer til dem, er ikke farligt; et løst Skud af en lille Canon er istand til at skrække de dristigste, og med Magt kan i alt Fald Magt fordrives. I værgeløs Forfatning derimod (og omtrent saa maae den kaldes, hvori vi vilde begive os imellem dem) og omgivne af Sager, der alle ere Gjenstand for deres høieste Ønsker, er det hvad man kalder farligt at have med Vilde at bestille, og det forekommer mig som kun enten Lede til Livet hiemme og Lyst til Eventyrer ude eller Interesse for den paagiældende Sag kan bevæge

Nogen til at ønske sig at komme i en saadan Stilling. Denne sidste Grund bevægede mig til med Glæde at gribe Leiligheden, da Du forrige Efteraar spurgte mig, om jeg kunde have Lyst til at gaae til Grønland „i det Tilfælde der kunde blive en ærefuld Beskiæftigelse for en Søofficer", thi da var jeg overbeviist om hvad det gjaldt, og betænkte mig intet Øieblik paa at modtage det, ligesom jeg heller ikke haaber at fortryde det nogensinde. Det giør mig ondt, at Kongen troer jeg med Ulyst gaaer paa en Expedition, som just var mine Ønskers Maal siden 1820, da jeg først begyndte at befare Isfarvandene, egentligen i den Hensigt og med det hemmelige Ønske eengang at blive brugt paa en Tour til Ostkysten, den jeg allerede da havde hørt ymte om og forvist ventede med Tiden vilde gaae for sig. Havde jeg kunnet forestille mig, at mine Ord vilde have vækket et saa ufordeelagtigt Indtryk, da burde jeg vel have tiet, men jeg havde virkelig da ikke følt mig saa oplagt til at gaae ud paa dette Togt, som nu. At mine Ord ved denne Leilighed have været saa slet valgte som muligt, vil jeg giærne troe, da jeg desværre mangler den Gave at kunne udtrykke mig vel og flydende, allermeest naar jeg staaer for Kongen og har noget at bede om. Jeg faaer i dette Øjeblik at vide, at Isen er i Afmarch ud fra Landet. Jeg maae derfor slutte for at giøre mig klar til Afreisen til Nennortalik. Lev vel. Din hengivne og forbundne W. Graah.

Allerede fem Dage tidligere havde Graah givet Zahrtmann en udførlig Skildring af sin Oprejse [her i Uddrag]: Fra Frederikshaab gik jeg tilligemed Hr. Vahl og Dr. Pingel i Konebaad til Julianehaab. Vi fik paa denne Tour ondt Veir, stærkt Sneefog, Frost m. v., og vort Telt var i den jammerligste Forfatning, og Soveposer vare vi ikke forsynede med. Doctoren var nær ved at fortvivle og taler endnu den Dag idag om sine udstandne Lidelser til største Moro for Vahl og mig, som vente og haabe at erfare noget mere af den Art. Jeg gjorde for et Par Dage siden en Tour i Selskab med Vahl og Doctoren til en her ligeoverfor [Julianehaab] liggende Øe, hvor vi havde hørt der skulde findes en stor Hule under Jorden. Vi kom til Stedet, Indgangen var ganske snæver, saa at vi maatte krybe ind, men snart udvidede den sig, og en sort Afgrund syntes at aabne sig for os. Som en anden Niels Klim, med Reeb om Livet, en Lanterne i den ene Haand istædenfor Kringlen, et Thermometer i den anden istædenfor Baadshagen og Compasset i Lommen, lod jeg mig fire ned og var saaledes den første Danske, der besøgte dette Sted. Hr. Vahl fulgte efter, og ved Lampens svage Skin gik vi nu langsomt fremad, ledende os ved en udenfor Indgangen fastgiort Line for ved dens Hiælp atter at finde Veien ud, om Lampen skulde slukkes. I Bunden forefandt vi en Søe, hvor stor kunde vi ikke bestemme, da vi ikke kunde omgaae den. Forunderligt at vore grønlandske Veivisere ikke vare at overtale til at følge os mere end nogle faa Skridt ind i Hulen. Paa Hiemveien havde jeg Lykke at redde min brave Medreisende Vahls Liv, da han var gaaet ud for

at bade sig eller, som jeg troede, for at svømme i en Ferskvandssøe og ikke tog sig iagt for, at Grunden pludseligt gik brat nedad. Han laae allerede paa Bunden og havde tabt Samling, da jeg fik ham fat og lykkelig paa Land, hvor han snart kom til sig selv igien. Dette ønsker jeg imidlertid ikke kommer videre, for Vahls Skyld. I Henseende til Expeditionen da gaaer alt endnu efter Ønske, undtagen for saavidt, at vi iaar kom saa sildig til Landet, at der ikke var at tænke paa at udgaae iaar, som jeg rigtigt nok giærne havde ønsket. Vi ere alle Enthusiaster for denne Sag, beredte til at overvinde de mødende Vanskeligheder, og vi see med Længsel Foraaret imøde for at kunne begynde vor Reise. Imorgen reiser jeg ifølge med Hr. Vahl til Nennortalik, hvor vi uden Tvivl ville overvintre. Der staaer et lidet grønlandsk Huus, som fældigviis just nu bliver ledigt; dette tænker jeg at tage i Besiddelse, thi det derværende danske Huus er ganske lidet, og uden Nødvendighed vil jeg ikke berøve den derboende Familie dens ringe Beqvemligheder. Til Slutning takker jeg Dig, min Ven!, for alt hvad Du fra fordums Dage har forglemt og som seenest har giort for mig, og især for den Deel, Du maaskee har i min Udnævnelse til den ærefulde Post, mig er anbetroet. For Udfaldet af vort Forehavende er jeg i enhver Henseende fuldkommen rolig, — der skal blive giort, hvad der er muligt, og fra min Side Intet forsømt, — mere vil man ikke fordre. Din Kone haaber jeg er vel, pongarne a sus pies, og Lev vel.

Fra Nennortalik 21. Marts 1829 skrev Graah: I det jeg tager Pennen for at tilskrive Dig disse Linier, opfylder jeg den sidste Pligt, som paalægger mig før min Afreise. Alt er færdigt, kun Isen hindrer os for Øieblikket. Vore Konebaade ere i den bedste Stand, og vore Roersker lade ret at have Mod paa denne Tour, hvortil vel den Maade, hvorpaa der er blevet sørget for dem i Henseende til Klæder og Telte ikke bidrager mindre end den hos alle Mennesker nedlagte Lyst til Forandring og maaskee allermeest Haabet om paa Ostkysten at kunne erholde de smukke spraglede Skind, hvormed de saagiærne smykke sig. Hvad os andre angaaer, da ere vi forlængst kiæde af den hæslige triste Hytte, som vi i Forening med min gode Ernenek og hans desværre altfor talrige Børneflok nu i fem Maaneder have beboet; og havde det været muligt at ahne, at Vinteren vilde gaae saaledes hen uden Kulde eller synderligt ondt Veir, da var jeg gaaet herfra i Januar. Jeg er saare glad ved, at Valget af en Naturforsker er falden paa Vahl; han er af Caracteer et fortræffeligt Menneske, og hans sieldne Flid og Iver for sit Fag lader mig i ham ahne en Mand, der i Tiden vil giøre Fædrelandet Ære. Med Mathiesen stod jeg i Begyndelsen paa en spendt Fod, da han havde forstaaet nogle Ord i hans Instrux om at leve i Enighed saaledes, at jeg skulde være enig med ham, ihvad han fandt forgodt, indtil jeg maatte forklare ham Meningen og fortælle ham, at en i passende Udtryk skreven Ordre aldrig maatte kunne give Anledning til Uenighed. Nu staae vi os bedre sammen, og jeg haaber det vil vare ved. Saafremt Ostkysten iaar skulde findes saaledes

tilstuvet med Iis, at ingen Mulighed bliver at trænge frem, hvilket Gud forbyde!, saa er da formodentlig ethvert Haab om at blive bekiendt med denne Kyst for vor Levetid forbi; eller skulde jeg turde med Ernenek og hans Familie alene vove imod min Instrux's Tilhold at forsøge endnu engang, naar ingen større Omkostninger dermed ere forbundne, end dem jeg selv vil være istand til at bestride, om Forsøget mislykkes?

Fra Okkiorsobik i Annereté 19. Juni 1829: Af min Rapport vil Du erfare vor Sneglegang hertil Stedet. Grønlænderne vi hidtil have truffen paa, ere smukke skikkelige Folk, der ved deres jevnlige Omgang med Vestlændingene have en Slags Cultur. Det har frapperet mig at finde mange med brunt Haar, hvilket jeg aldrig før har seet paa nogen Grønlænder, og paa hiin Side den store Skillevæg Poesortok, en Isblink hvorom der paa Vestkysten de underligste Ting fortælles, og som jeg haaber vi med første skulle passere, have Alle, efter hvad der siges brunt Haar. Vore Roersker ere forknytte, de frygte Isblinken formedelst Faren ved at passere den, de frygte ikke at kunne komme tilbage om den og altsaa vorde udsatte for Mangel til Vinteren, og de frygte Grønlænderne paa hiin Side Blinken, der ere udraabte for slemme Folk, der have Vane at æde Fruentimmer, saa at jeg i dette Øieblik endnu ikke veed, om de ville gaae længere end til Poesortok; men jeg har Ernenek og hans Familie hos mig. Jeg tilbyder ham Riffel, Telt, Baad, Huustømmer og alt hvad ham kiært kan være, ja jeg tilbyder ham Pension paa Livstid for at gaae med mig og forblive hos mig. Saafremt altsaa vore Roersker skulde nægte at vende, da gaaer jeg frem med Ernenek, men da komme vi kun frem med een Baad, kunne altsaa ikke føre Provisioner for fire Mennesker, da maae desværre Vahl og vores Kok blive tilbage. Kunde jeg Sproget (men dette er blandt de allervanskeligste) gik jeg helst alene; kunde Vahl det, tog jeg ham med istæden for Mathiesen, der desuden har tabt Lysten, men vi ere omtrent lige vidt, saa at jeg har intet Valg. Og nu maae jeg afbryde, min Dagbog raaber stærkt paa mig, thi fire eller fem Dage har jeg ikke havt Tid at nedskrive andet end „Ideernes Betegnelse". Levvel, min Compliment for Din Kone, og hils hvem Du seer af mine Kammerater. Din hengivne Ven W. Graah.

PS. I dette Øieblik hedder det „Isen er god". Allerede bryder man mit Telt ned. Levvel d. 21. Juni før Kl. 5. —

Wilhelm August Graah var et knapt Aar yngre end Zahrtmann. De tjente begge 1812 og 13 i Københavns Defension, og enten her eller i de følgende Fredsaar, „i fordums Dage", indtraf da i deres venskabelige Omgang Optrin, som Graah hentydede til, med Glæde over at Z. havde forglemt det nu. Flygtigt opblussende Strid laa det aldrig til Z. at hæge over; lige saa hastigt som den opstod, lige saa hastigt var den glemt. Graah opmaalte Islands Kyster 1821, Grønlands Vestkyst 1823 og 24. Under Overvintringen i Godhavn blev han forlovet med sin senere Hustru, Koloni-Inspektør Wests Datter Maren Cathrine, hvis Skæbne under det dristige Togt 1828

—31 han lagde Kongen paa Hjerte. Hans fremragende Dygtighed som Kortlægger vedblev at komme Søkortarkivet til Gode. Som Chef paa Vagtskibet opmaalte han 1837 og 38 Dansk Vestindien, optog hidtil ukendte Løb og Farvande og gav Grundlaget for Arkivets Kort over disse, ved hvis Fremkomst 1849 Z. skrev: Kapitajn Graah har ved sine Maalinger indsamlet en Masse Stof til Berigtigelse af Punkternes indbyrdes Beliggenhed og i saa Henseende grundet sig et Navn her lige som i Grønland.

4.

Den Iver og Lyst, hvormed Zahrtmann planlagde, forberedte og vaagede over Graahs Grønlandsrejse, gav sig til Kende i hans Bemærkninger over de Venetianerne Zeni tilskrevne Reiser i Norden, fremsatte 1833 i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, 2. Bind, S. 1—35. Denne Afhandling vidnede om, at han intet sparede for ved grundige og omfattende Studier at sikkre sin Afgjørelse af Opgaver, som stilledes ham. Paa dybgaaende Undersøgelse af et vidtløftigt Stof, ældre Kort og Bøger, drog han, imod Eggers og Malte Brun, den Slutning, at Zeniernes Rejseberetning og Kort ikke kunde være affattet i det fjortende Aarhundred, men var sammenstykket af det sextende Aarhundreds Viden. Herunder drog han til lige frem, at Columbo 1477 havde været paa Island og rimeligvis her indhentet Oplysninger om Amerikas Tilværelse. Allerede 5. Avg. 1830 var Z. bleven optaget som ordinært Medlem i Det kgl. nordiske Oldskrift-Selskab. Hans Afhandling om Brødrene Zeni fremkom 1838 i Meddelelser fra London Geographical Society og anmeldtes da med stærk Tilslutning i North American Review. Den angrebes strax her hjemme af Lektor J. H. Bredsdorff, men kunde delvis holdes i Hævd ved nyere Tiders Undersøgelser.

Endnu en anden Begivenhed kaldte ved denne Tid paa Zahrtmanns Pen. Forholdet mellem Sø- og Landofficerer var spændt; det kom til Orde i Sproget med Søulk og Landkrabbe. Dette var af gammel Oprindelse. Ewald havde bragt det paa Scenen i De brutale Klappere, havde forherliget Sømandens Liv og ene Søhelte i den Sang, som Folket gjorde til sin Festsang. Det gik igjen i Oehlenschlägers Tordenskjold. Særligt Slaget paa Rheden 1801, omsunget af Hertz, og Søkrigen 1807—14, omsunget af Blicher, drog Folkets Hjerte til den danske Sømagt. Mange Strenge knyttede dennes Opgaver til Landets borgerlige Syssel, Søfart og Handel. Paa Landjorden lagde Søofficeren helst Uniformen til Side og optraadte civilt, medens Landofficeren førte sig stramt uniformeret baade ud- og indvortes, i Tide og Utide. Landstaben, de Røde, kunde ikke tilgive Sømændene, de Blaa, at de som Folkets Kæledægger fik Vind i Sejlene. Flaadens Mænd kunde ikke glemme Landofficererne, at de under Søkrigen, med sit paa det Tørre, i al Mag havde høstet for sig en lovfæstet stor Del i Flaadens Bytte, for hvilket ene den var gaaet i Ilden.

Denne Spænding arbejdede i smaat og i stort. Den kom frem i Zahrtmanns Optegnelser fra Rejsen 1823, i Generalmajorinde Scholtens Omsorg for at samle Søofficerer i Selskab for sig. Dobbelt at rose blev det fortrolige, opoffrende Venskab, som var sluttet mellem Ingeniørlieut. Nehus og Z. i Altona. Ellers færdedes under Frederik den Sjettes aarvaagne Øjne Sø- og Landofficerer taaleligt Side om Side, men Holdningen blev tvungen under stadig Agtsomhed. Strengt overvaagedes Hilsepligten; undlod en veltjent Skibschef af ren Vanvare at se til den Side af Gaden, hvor en Landofficer skred forbi, opfattedes det som Udslag af ond Vilje, og han udsattes for Tilsigelse til Hærens Generalissimus for at faa en skarp Overhaling af denne (C. van Dockum: Min Samtid. — Rigsark.). Daglige Stiklerier, Rivninger, af og til Udfordringer til Duel fulgte med denne Spænding, som gav sig til Kjende under Krigen 1848—50 og senere.

Som Gnist i en lille Krudttønde virkede det da, at Infanterikapitajn H. J. Blom, som i tidligere Skrifter havde gjort haarde Udfald mod Sømagten, af en ringe litterær Strid om Undervisningen paa Søkadetakademiet greb Lejlighed til 1831 at udsende et lille Skrift om Danmarks Land- og Sømagt. I dette stræbte han paa ny at sætte Krigsflaaden paa et lavere Stade i Folkets Omdømme end dens hidtidige Hædersplads. Hans Fremstilling var veltalende, men skæmmedes af en Heftighed, som lagde ham adskillige haarde, uskaansomme og overdrevne Udtryk i Pennen (Major J. A. Fibiger); den var fuld af Stiklerier, af hvilke det mildeste var Titelbladets Motto: Ikke Stoltheden, men dens Grundløshed oprører os. Et smukt Vidnesbyrd om Marinestandens større Dannelse blev de beherskede Gjensvar, han fik af Søofficererne J. C. Falsen, H. G. Garde og C. C. Zahrtmann.

Af disse Modskrifter var Zahrtmanns „Meninger om det hensigtsmæssigste Værn for Danmark" det største og vægtigste. Det udkom endnu samme Aar 1831, var som skrevet i eet Aandedræt og hævdede klart og kort ud fra en omfattende historisk, geografisk og teknisk Undersøgelse Flaadens Adkomst til at være det havomflydte Danmarks Hovedværn. En Snes Aar senere kunde man opholde sig over hans Mangel paa Fremsyn i at opfatte Landgrænsen som dækket mod Angreb derved, at Staten for Holsten var Medlem af det tyske Forbund, hvis faste Vilje var, at ingen tysk Stat skulde kæmpe mod en anden; men hvem anden forudsaa den Gang den Borgerkrig, som skulde hidkalde fjendlige Indfald over Grænsen? Man kunde med større Ret fremhæve, at Z. i sit snart Hundred Aar gamle Skrift varslede, at Kolonistaten Ostindien vilde modnes til Uafhængighed og blive en myndig Stat. Han udtalte sin fordomsfri Værdsættelse af Søhelten Lord Nelson, hvem Byron med Rette havde prist som Britannias Krigsgud. Fra sit Samliv med danske og norske Standsfæller 1809—12 paapegede han disses fælles Opfattelse af den danske Matros som udholdende

og rolig, den norske som hurtig og munter, dog paa lange Togter noget hjemmesyg, begge lige ypperlige og dannende det allerfortrinligste Mandskab. Iøvrigt gik han i Ilden for A. F. Tschernings Tanke om at lade et Folk i Vaaben afløse den staaende Hær, et Forslag, som fandt Kongens store Uvilje; han banede vel herved uforvarende Vejen til den fortrinlige Samvirken med Tscherning i Ministertiden.

Zahrtmanns Skrift opfattedes som Hovedindlægget i hele Fejden. Det fremkaldte et nyt Skrift af Blom, hvilket ene søgte at modgaa ham, lige som Fibiger væsenligst vendte sig imod det i sin Anmeldelse af de forskellige Indlæg i Striden. Denne ebbede ud, nogen varig Følge havde den ikke, alt blev ved det gamle, Stridsskrifterne tabte hurtigt al Betydning. Med Fibiger kom Z. senere til at samvirke i Defensionskommissionen, i hvilken han efter Christian den Ottendes Ordre indtraadte 18. Marts 1846.

Paa Søkortarkivet nærmere liggende Omraader greb Zahrtmanns friske Handlekraft ind. Han indgav 1830 Forslag til Kongen om at bygge Fyrtaarne paa Fornæs og Refsnæs for at fremme Sejlasen gjennem Storebælt, men her løb han Panden imod det kgl. Generaltoldkammer- og Kommerce-Kollegiums Visdom, som med Flid vilde holde Bæltet uoplyst for at holde den samlede Skibsfart til Øresund, hvorved Opkrævningen af Sundtolden lettedes. Kongens Resolution 1. Juni 1833 afviste Zahrtmanns Forslag. Ikke des mindre optog Prins Christian Frederik som Fyens Guvernør det strax paany, men ogsaa han mødte 2. Juli Afslag hos Kongen. Z. vedblev dog at arbejde sit Forslag frem mod Strøm og Vind og saa 1839 Fyret paa Fornæs rejst inden Frederik den Sjettes Død; omtrent samtidigt byggedes Taarnet paa Refsnæs og i de følgende Aar Hesselø, Læsø og Hanstholm Fyr til at lede Skibsfarten fra Skagerak ned imod Storebælt. Zahrtmann kom 1841 til Christian den Ottende som Talsmand for at aabne Københavns Indrehavn ved at fjerne Toldbodbommen og udvide Løbet til Dampskibes Gjennemfart. Ogsaa her mødte han Autoriteternes stride Modstand, men udvirkede dog 3. April 1843 Fremkomsten af en kgl. Plakat, som tillod Dampskibe at gaa for egen Dampkraft gjennem Bomløbet ind i Havnen (Villads Christensen: København 1840—57, S. 69). For at fremskaffe Byggegrunde til at modvirke Huslejens stærke Stigning og for at afskaffe Sløseri af Tid og Arbejdskraft paa Holmen som Følge af de store Afstande mellem Arbejdsstederne her blev Z. 1844 Talsmand for at udlægge Gammelholms nordlige Del til privat Bebyggelse omkring en Gade, som skulde føres igjennem lidt østligt for nuværende Peder Skramsgade. Dette Forslag maatte 1858 vige for Marinens fuldstændige Rømning af Gammelholm. — For at bringe Orden i Kortvæsenet udvirkede Z. 6. Juli 1835 Kongens Resolution for, at Længden i de kgl. Skibe altid skulde regnes fra Greenwichs Meridian.

HJEMMELIV

I.

Et trygt og inderligt Samliv fremgik af hint Bryllup i Altona. Elisabeth Donners livlige Sind, kundskabsrige Aand og indtrængende Kløgt forstod at aabne hende Vej til den noget ordknappe Christian Zahrtmanns fulde Fortrolighed. Da hans Bane førte ham ind i en fremskudt Stilling, og han følte sin Tunge bunden af Hensyn hertil, var det ham en Lettelse og Glæde at turde udtale sig frit og tillidsfuldt til sin Hustru om alle Forhold og hos hende møde en dybt forstaaende og kyndigt deltagende Samstemning. Fra Faderen havde hun i Arv en sund økonomisk Sans, som hendes Ægtefælle af og til maatte bede hende tøjle. Som Kvinde, opvoxet i større Forhold, følte hun en ivrig Lyst til at færdes i Samfundets øvre Lag og indsamle fuld Viden om Livet i disse. Sine Børn blev hun en kærlig og dygtig Moder og Opdrager. Den eneste Søn Conrad Hinrich Christian Zahrtmann, født 17. Avg. 1832, døde 23. Okt. 1834 i en Epidemi af Skarlagensfeber, som en Maaned senere, 30. Nov. bortrev ogsaa Datteren Wanda Maria, født 12. Maj 1831. Men tre Døttre voxte op i Hjemmets kærlige Tugt: Leila, født 12. Juni 1828, Mimi, f. 5. Febr. 1830, og Wanda, f. 12. Avg. 1842.

Det unge Ægtepar lejede sig til Huse i Dronningens Tværgade, tredje Sted fra Store Kongensgade i Rækken ved Hotel Fønix (Nr. 273). Den gode Aarpenge, som det fik af Donner, satte Zahrtmann i Stand til at føre større Hus end de fleste Søofficerer og lade det indtage en fremragende Plads i Københavns selskabelige Liv. Ved at samle om sig en Kres af sine Standsfæller, af Arkivets dygtige Kunstnere og af Naturforskere vilde han letteligt have kunnet gjøre sit Hjem til et enestaaende Samlingspunkt for udmærkede, videnskabeligt sindede Mænd. Herimod stilede han fra først af, men førtes snart ud fra denne Kurs af sin Hustrus Trang til at leve sig sammen med Højere i Rangen, en Trang som hendes Fader med Glæde støttede ved jevnligt at forøge hendes Aarpenge. Donner sørgede for, at hans Forretningsven, den gamle Finansmand og Geheimestatsminister J. S. von Møsting gæstfri aabnede sit Hjem for det unge Ægtepar. Møsting selv var brav og bramfri, og med ham samfærdedes Zahrtmann gjerne og hyppigt; men i hans store Selskaber droges Ægteparret ind i Hofkresens Hvirvel. Den blev ham en nyttig Forskole for hans Adjutantliv ved Hoffet.

Ofte har det været mig en Gaade, skrev C. van Dockum 1862, hvorfor en Mand, udgaaet af saa borgerlig Slægt som Zahrtmann, og dertil, hvad angaaer Viden og Begavelse, saa høit hævet over Mængden, der danner den store Verden, skulde foretrække at giøre sit Huus til Samlingsplads for hvad der var betitlet og fornemt, fremfor at samle om sig Mænd, der ved Dygtighed og Talent havde

hævet sig til Anseelse. Han selv vilde udentvivl heri have fundet større Tilfredsstillelse og hans Huus vilde herved have opnaaet en Betydning, som det nu maatte dele med flere andre elegante Kredse i Hovedstaden. Paa den anden Side maa det indrømmes, at Fru Zahrtmann med en sielden Takt og Elskværdighed vidste at giøre sit Huus tiltrækkende for Enhver, der nærmede sig hende. Begavet af Naturen med en kraftig Aand forenede hun med systematisk Sparsommelighed en høi Grad af Elegance i sin Optræden.

2.

Nogle Sommermaaneder hvert Aar tilbragte Elisabeth Zahrtmann hos sin Fader paa dennes Landsted i Neumühlen. De talrige Breve, Zahrtmann da sendte hende, vidnede om to Menneskers hjertelige Sammenknytning, og de bar Bud om det milde Hjertelag for alt og alle, som Ægteparret havde taget i Arv fra Fædrehjemmene i Viborg og Altona. Til sin Hustru skrev Z. paa Dansk, medens hun helst tog sit Modersmaal i Brug. Af hans Breve og nogle faa andre gives her Uddrag.

28. April 1828, fra hans Moder i Viborg: Du nævner mig, gode Christian!, Axelen i vor Machine; nej, min ædle Søn!, det føler jeg tilfulde du er og har været i mange Aar; hver Dag priser jeg dig for den lykkelige Gang, du sætter det heele i. Hvad din Godhed har bestemt til Udstyr for den gode Carl, ønsker jeg gierne sendt med vor kiære Henrich.

20. Juni 1828, ligesaa: Den 17. Junij ved Morgen Thevandet kom Carl tilbage fra Kongen, hos hvem han Dagen i Forveien havde med Jespersen været Page, og bragte et dejligt Guld Uhr med en skiøn Kiæde, som Kongen selv overgav hver af dem med de Ord: Giem det til Erindring og lad det være Dem en Opmuntring til med Flid at gaae frem paa Videnskabernes Bane, Deres Lærer har givet Dem et meget godt Vidnesbyrd. Det kom saa ganske uventet. Ved den anden Thevands Glæde kom dit velsignede, lige saa uventede Brev [om den Førstefødtes Komme]. Og endelig ved det tredie Thebord Kl. $12^1/_2$ modtog vi den elskede Henrich med inderlig Fryd, frisk og rask og tilfreds. Den 26 bliver han ordineret.

3. Sept. 1828, fra Zahrtmann i København til hans Hustru: Hos Duntzfeldts paa Rolighed traf jeg den engelske Legationssekretær Brown, hvem jeg bragte til at bekiende, at det var ugudeligt at staae Grækerne bi, da 3000aarige skiændige Laster havde giort, at dette Folk fuldkomment fortiente sin Undergang. I Helsingør har jeg besøgt Sneedorff, denne min ældste og nøieste Kamerat.

8. Sept. 1828, ligesaa: Min Broder Henrichs Hilsen til Dig fortiener ei at confunderes med de almindelige; jeg har sagt Dig, hvor blødt et Hierte han har, og dette har været dybt bevæget ved den venlige yndefulde Godhed, hvormed Du har omgikkes ham. Jeg ville ønske, at Prindsesse Juliane ei kom til at spise i Neumühlen, og var jeg der, ville jeg formelig bede Din Fader derom; Følgen deraf vil

for os blive hovedkulds at skulle drages ind i et Slæng, hvortil vi ei høre, og hvor jeg derfor aldrig vil føle mig tilfreds.

9. Juni 1829, ligesaa: Iforgaars, Pinsesøndag, begyndte jeg med at arbeide, tog Christentøiet paa og vandrede Kl. $11^1/_2$ til Frue Kirke, hvortil jeg qua Directeur i Harmonien havde faaet Billet, da vi havde laant den 300 Stole; jeg fik en ypperlig Plads tæt ved Opgangen til Choret og sad hele Tiden. Kirken var imposant; Alt stort, nyt og smukt, var den den Dag som Pygmalions Støtte, der første Gang havde faaet Liv. Vores store Mangel ved den daglige Gudstieneste paa sandselig Nydelse giør, at man ved en saadan Leilighed uvilkaarligen giør Sammenligningen med slige Høitideligheder i catholske Cathedraler. I Architecturen kunne den godt udholde Sammenligningen; ogsaa paa den Dag i Musikken, da hele Kapellet assisterede; hvad de geistlige Ceremonier angaae, da begyndte de godt; hele Statens Geistlighed i hvide Messesærke over de sorte Kioler sadde i Choret ligeoverfor hele Universitetet. Biskoppen [Münter] i en Guldmoers Høitidsdragt, assisteret af Stiftsprovsten og Kirkens øvrige Geistlige, bragte i en langsom, høitidelig og stille Procession Bibelen og de hellige Kar op til Alteret. Efter den kgl. Families Ankomst holdt Stiftsprovsten Intimations Talen, derefter udførtes en Cantate af Minister Malling og Weyse, og derefter indviede Biskoppen Kirken med en Tale for Alteret, men denne blev ei holdt med den stille Værdighed, hvormed jeg ofte har seet catholske, især spanske Biskopper officiere, og som jeg synes kunne fordres af Rigets Primas ved denne Leilighed. Ogsaa var Indholden efter min Mening ei human nok, da den stærkt angreb Jøderne, og ville man angribe nogen, da burde det dog have været Englænderne, men man siger, at Biskoppen er vred over, at Jøderne søge om at turde bygge et nyt Tempel og paa Nørregade i Nærheden af Frue Kirke, ligesom ogsaa derover, at de nu have faaet en meget duelig og lærd Rabbiner hertil fra Darmstadt, Dr. Wolff. Endelig fandt jeg, at den virkelige Consecration af Kirke, Alter, hellige Kar etc. burde have været udført med mere Detail, men ventelig var han da bleven angreben af de nu saa stærkt grasserende crasse Protestanter som den, der indførte catholske Skikke, og sluttelig fandt jeg, at det varede for længe, da hans Høiærværdighed nær havde skildt mig ved min Middagsmad; jeg listede mig derfor bort, saasnart jeg havde faaet min Deel af Velsignelsen, ilede hjem, klædte mig om og kiørte til Klampenborg, hvor jeg fandt Selskabet samlet hos Sieveking og bestaaende af lutter Grever, Kiøbmænd og min Ringhed. Vi vare overmaade muntre, politicerede, disputerede, drak og spiste simpelt, men godt. Efter Bordet spadserede vi i Dyrehaven og kiørte derpaa hiem henimod 9; men jeg, som havde isinde at giøre mig udødelig, kiørte ind paa Tafel-Bay og aflagde der mit Besøg [hos Søkapitajn Donner] ved Thebordet.

11. Juni 1829, ligesaa: Mit Selskab imorgen [Datterens Fødselsdag] skal bestaa af Krieger og Dahlerup, som Du kan lide, Bartholin,

F. Hoskiær og Sieveking, som Du ei kan lide, altsaa af to lige deelte Partier. Grevinde Frijs troer ei, at Formælingen bliver d. 11te, thi vel ønske alle Parter det, men Hauch har giort de største Vanskeligheder, saameget mere som Kongen istedenfor d. 1ste Julij først kommer her d. 5te; Prinds Friedrich har nemlig sadt sig i Hovedet at ville vise sin Kone Møen (hun er det vel endnu), og da Kongen ei ønsker at lade dem reise allene, saa gior han Turen med, hvori han giør dumt, thi altid kan han dog ei være med dem, og ved denne Leilighed fordærver hans Nærværelse dem Turen.

29. Juni 1829, ligesaa: Igaar [Søndag] spiste jeg Middag paa Tafel-Bay og kiørte saa Kl. 5 til Staden. Kl. 7 kiørte jeg bort med Wulff & Søn og Bartholin, kom altsaa til Sorgenfrie midt under Curen, og da Prindsen [Chr. Fr.] var den Første, som stod for mig, da jeg aabnede Døren, saa var jeg snart færdig med ham. Grev Rantzau kom og sagde mig: Veed De, at Deres Herr Svigerfader har sendt Prindsessen en meget betydelig Gave? Jeg sagde ham, at det glædede mig, at det var bleven funden passende at tilbyde hende den, hvortil han svarede: Derfor kan De være ganske rolig, saadan Noget finder vi altid meget passende. Da jeg imidlertid ei ville afnøde Prindsessen nogen Tak, saa holdt jeg mig tilbage og talte derfor ei med hende [Caroline Amalie, hvis Fødselsdag det var]. Der var neppe Halvdelen til Curen imod ifjor og aldeles ingen Tilskuere, da Alle vare i Dyrehaven. Vi bleve kiedede med Musik, der aabnedes med en Sang af Wulff; til denne forbandede Smigger var sadt Musik af — Skrædderen og det en Musik, som aldeles lignede ham og dertil blev slet baade spilt og sungen, ihvorvel Jfr. Zrza ellers sang godt og især nogle Variationer af Mercadante med en mageløs Færdighed. Ved det sidste Nr. gik vi bort, og jeg erfarede da, at Agent Petersen, hvis Landsted er i Lyngbye, havde bedet os at tage en Snaps hos ham paa Hiemveien, hvorpaa vi rullede derhen tilligemed Bartholin, Regiments Chef Oberste Dauw, der havde spadseret ud til Sorgenfrie, qu'en dites Vous? Vi fandt hos Petersen et stort dækket Bord, og et Quarteer efter kom det øvrige Selskab, — det hele musicerende Personale fra Sorgenfrie, Prof. Schall, Jfr. Zrza, Funckerne, Cetti etc., — veed Du, hvad min første Tanke var? Det ville ærgre min Kone at see mig her, og uvilkaarligen ledet heraf søgte jeg at undgaae Jfr. Zrza og sad mellem Skrædderen og Cetti. Der begyndtes tvungent og genert, i det Mindste fra min Side, men endtes med en Munterhed, der dog ingenlunde gik for vidt; der blev sungen, fortalt Theater Snak, drukket en Mængde Champagne etc., saa vi først Kl. 1 kom bort og Kl. $2^1/_2$ hiem, — saadan tilmed om Natten hos en Vinhandler sammen med Skuespillere, Musicantere og berygtede Sangerinder og det paa en Tid, da hans Kone troer han bevidner ophøjede fyrstelige Personer, Engle paa Jorden, sin Ærefrygt.

30. Juni 1829, ligesaa: Admiralinde Bille, der havde været i det inderste Gemak og seet Presenterne, spurgte mig, om Din Fader virkelig havde sendt den Boutikfuld af Fjærblomster, der havde lagt

der. Bemeldte Admiralinde gav mig et Stævnemøde hos sig igaar, til hvilket jeg begav mig Kl. henimod 2, og traf jeg hende i Haven, hvor vi havde en Time øm tête à tête. Vi afhandlede mange Ting og, paa Comtesse Danneskiolds Forlovelse [med Prindsen af Nør] nær, paa den douceste Maade af Verden; jeg maatte op i Lysthuset, maatte spise Jordbær, lugte til Blomster etc.; endelig fik hun et Anfald af Svindel, saa at hun maatte læne sig til mig, og dette Øieblik, min Elisabeth, seer Du vel selv var meget farligt, men Tanken om Dig og min Pligt holdt mig oppe, og jeg giver Dig mit Ord, at jeg klarede denne Fristelse uden endog i Tankerne at være Dig utroe. Generalinde [Bülow] kom ind igaar fra Fridrichsdal for idag at gaae med Dampbaaden til Møen, thi hun kan ei lade saa stor en Deel af Kongehuset have Fred for sig indtil deres Ankomst hertil, men hun maae over for endmere at genere Tuteins. Gud veed hvorledes det iøvrigt er gaaet saavel med Kongens som med hendes Damptuur idag, da det her blæser en meget heftig Storm. Grevinde Hardenberg reiser idag [til Laaland]; jeg takkede hende af Hjertets Fylde for denne Vinter og det Venskab og den Deeltagelse, hun i Løbet af den har viist os.

1. Juli 1829, ligesaa: Din Faders Gavmildhed imod Dig fornøier mig meget, bedste Elisabeth, Du veed, hvor gierne jeg gav Dig Alt, hvad Du kunne ønske, men da jeg ei kan giøre det, saa glæder det mig, at Du paa denne Maade kan undgaae enhver Følelse af Savn, og det ville derfor fra Din Side være en ilde anvendt falsk Undseelse, ei at ville nyde Godt af Din Faders Gavmildhed.

5. Juli 1829, ligesaa: Mange Danske, og deriblandt Oehlenschläger, vare nyeligen i Sverrig, hvor Øh. blev behandlet som en Halvgud og indbuden til en Magister Promotion i Lund, hvor Tegnér paasatte ham en Laurbærkrands og reciterede et Digt, hvori han kaldte ham Arving til den af Goethe beklædte Throne. Da nu Tegnér i Søndags kom herover med 250 Svenske, strømmede hele Kiøbenhavn ud for at see Gjengjeldelsen af al denne Høflighed; den bestod i, at Øh. Kl. 7 kom ud, da Tegnér havde været der i 7 Timer, og tog igjen bort henimod 9, da han meente, ei at kunne blive fra Curen paa Sorgenfrie. I den Tid drak endeel for stærkt til Pæls med de Svenske af en Collation, som Øh. havde subscriberet 10 Rbd. til, og da Bispen [Tegnér] derpaa spadserede i Dyrehaven, raabte man Hurrah og løb efter ham som efter en Berider Trup. Hvorvidt han nu oftere vil kalde Øh. Danmarks Stolthed, det vil Tiden vise.

14. Juli 1829, ligesaa: Igaar Formiddags var jeg til Audienze, med hvis Udfald jeg ikkun havde Grund til at være i høieste Grad tilfreds; jeg har aldrig seet Kongen venligere, Prinds Christian meget høflig, dog lidt koldere end fordum, hvilket Du veed jeg tidligere har bemærket; [Admiralerne] Bille og Holsten meget charmante, saa at jeg kan haabe at faae det udrettet, jeg ville have, som var for [Kortstikker] Klingsey, uden at gaae Collegiet forbi. Det har ei skadet, at de have erfaret, at Ting kunne bevirkes uden dem; det vil

giøre dem vaersommere, inden de sige Nei [For sig selv udvirkede Z. henved 2 Maaneders Orlov for Rejse til Neumühlen. Desuden udnævntes han 18. April 1830 til Medlem af den staaende Konstruktions- og Reglerings-Kommission, og 4. Juli 1830 tillagdes ham aarligt 300 Rbd. for at varetage Marinens Søuhre].

12. Juni 1830, ligesaa: Jeg har idag erfaret, at Kongen forinden sin Afreise har sendt mit Forslag om Fyhrvæsenet [Sejlasen gjennem Storebælt] til Admiralitetet og General Toldkammeret med Ordre at opsætte hver for sig deres Betænkning herover, som skulle være færdig til hans Tilbagekomst; dette er mig ret kiært, da det viser, at Tingen har interesseret ham, og da den tillige er af den Natur, at de ei ret kunne indvende noget imod den, saa snart Møsting vil give Pengene dertil, og herfor har jeg hans Brev [Sagen omtalt i Afsnit Søkortarkivet, 4].

26. Juni 1830, ligesaa: ... Jeg blev her forstyrret af Caroline, der ville vide, om jeg vilde have Riis eller Æg paa Kiørvelsuppen, tænk Dig, hvilket forbandet Spørgsmaal! At jeg iøvrigt kan arrangere en Diner, beviser jeg i Dag Admiralitetet med en Regning paa 1200 Rbd., som forrige Løverdag [19. Juni] kostede dem, altsaa det, hvorfor Du holder Huus hele Aaret rundt, Du Stakkel [Russisk Flaadebesøg, med Frokost paa Eremitagen, Middag paa Skydebanen, bragte Z. 22. Avg. Ridderkorset af St. Anna Ordenens 2. Kl.]. Du veed, at jeg har holdt Dig ude af Prindsesse-Forbindelser paa en Maade, som Verden kaldte egensindig og upassende, og som Du endog fandt egen, thi jeg følte, at de i Fremtiden ville genere baade Dig og mig; men da Du nu er i dem, saa vogt Dig for at støde an imod noget der, især i min Fraværelse, da man ei kan kaste Skylden paa mig, hvortil Du veed jeg ved denne Gienstand med Fornøielse har en bred Ryg. Du vil heri, min Elisabeth, ikkun see min ømme Omhyggelighed for Dig, hvilken jeg imidlertid vel føler ei lader sig saa sandt udtrykke ved Pennen, som ved Læben.

28. Juni 1830, ligesaa: Igaar Søndag ud til Dyrehaven med Dampbaaden Caledonia. Opmærksomheden var meget spændt paa Prindsesse Caroline, der for første Gang [efter sin Ansigts-Forbrænding] igien lod sig see egentlig offentlig; hun gik mellem sin Mand og Wilhelmine og bar et grønt Slør, saa at jeg, skiønt tæt ved hende, ei ret tydeligen kunde see hende, men det Slemme forekom mig concentreret ved Munden, det er dog en stor Ulykke! Iøvrigt har Bentzen sagt mig, at Prindsen hang ved hende med den største Hengivenhed, at han i Aarhus ventede Posten med en Utaalmodighed, der var Pebersvenden Bentzen ubegribelig. I Dyrehaven saae vi nogle slette Beridere, men mange Mennesker, og jeg kom gandske i mine gamle Folder, saa at jeg med største Munterhed rullede ind paa en Kildevogn med Krieger, Wilhelm Hoskiær, Salicath og Howitz.

10. Juli 1830, ligesaa: Iaftes er Prinds Christians ankomne, men der bliver ei nogen Modtagelse imorgen paa Sorgenfrie, da Kongen

med hele Familien tager i Dyrehaven. Prinds Friedrich har overrasket dem ved at komme igaar Middags til Fridrichsberg, saa at Alt ved Taffelet har været Fryd og Gammen i Anledning af den elskelige Søns [Svigersøns] Ankomst. Jeg formoder, at her nu vil blive Optøier med ham, da han har mere sin Frihed, medens Hoffet er paa Fridrichsberg; nyligen var her en Diné hos Rømeling, hvor Giæsterne vare: Theaterlægen den gamle Rahlff, Generalinden [Bülow], Jfr. Werning og Mad. Haack; denne Sidste er en Figurantinde, der, som jeg hører, skal være et Sidestykke til Jfr. Werning, og hvem Prinds Fridrich i Løbet af sidste Vinter skal have staaet i Forbindelse med og giort ei ubetydelige Foræringer. Hvad synes Dig om et saadant Selskab? og en saadan Person har Indflydelse!

24. Avg. 1831, ligesaa: Jeg sagde Dig i mit forrige Brev, at jeg vilde komme tilbage til Curen paa Sorgenfrie [21. Avg.], og det jeg derfra vil fortælle Dig om, er — Grevinde Bombelles. Da hun kom indad Døren med Paulis [hendes Svoger], var min første Tanke: „wieder eine Nichte aus Lübeck, die ist aber massiv," men det var Grevinden, og da jeg erfarede dette, maatte jeg udbryde: „er det mueligt," thi en saadan Forandring har jeg ei seet før, det var som fra Mine Krieger til Generalinde Bülow, og naar Du nu siden havde seet hende minaudere og grimacere, navnligen i en Times Samtale, som hun havde med Prinds Christian! Hun skal have udtalt sin Overbeviisning om at behage ham, nu da hun var bleven saa corpulent, i saa platte Ord, at Frk. Walterstorff ei kunne gientage mig dem og neppe engang tiltroede Baronesse Pechlin med al hendes Talent at kunne giøre det. En af hendes Yndlings Grimacer er at lukke det eene Øie og at hænge Hovedet til den modsatte Side; derefter sang hun til Pianoet, som Siboni spilte, og det var skiønt; foruden den største Færdighed har tillige hendes Stemme vundet og er nu ualmindelig kraftig, af sand Kraft, saa at den, uden at være skingrende i en Sahl, dog kunne udfylde det største Theater. Hun havde iøvrigt alle Gestus af en italiensk Sangerinde, navnligen at giøre truende Miner og skiænde paa Capelmesteren; det var en sand Glæde at see Siboni, der ellers pleier at true og skiænde med Øine og Læber, og som her maatte sidde from som en Due og taalig som et Faar og lade sig kiøre i Vinden af denne Prima Donna. — I Marinen er stor Bevægelse over, at Admiralitetet har giort den dumme Streg at befale de Officerer, som møde ved Linieskibets Løb af Stabelen, at komme en galla, hvorfor næsten Alle komme der civile; jeg ønsker ei at være i Opposition og er derfor forberedt paa at gaae en galla, ihvormeget det end generer mig, og jeg har derfor maattet lade giøre nye Pantalons og Vest, thi de gamle Pantalons kunne jeg ved Generalprøven ei faae længere paa end til Knæerne. Jeg bliver nu immer sværere og overalt, Arme, Been etc.; for ei at faa for megen Mave, gaaer jeg hver Aften en dygtig Tuur, saa at jeg gaaer meget træt tilsengs.

26. Avg. 1831, ligesaa: I meget lang Tid har „Dagen" plaget os med Efterretninger om Prinds Christians Reise; da han imidlertid

er en Mand, der kan tale (hans øvrige mandige Capaciteter ville vi ei berømme), saa blev dette dog ei saa flaut, som en Skildring vi nu have faaet af Ferdinands og Carolines Reise i Laaland.

31. Avg. 1831, ligesaa: Ved gamle Schimmelmanns Død blev en Plads ledig som Directeur for Clasens Fidei Commis, der aarligen indbringer 500 Rbd. og 40 Favne Brænde; Med-Directeuren Haxthausen valgte General Bülow; til skyldig Taksigelse giorde Bülow nu Haxthausen til Generalmajor, og da han havde adskillige Formænd, saa maatte der giøres syv Generalmajorer; dette er Aarsagen til den store Promotion, som nyligen fandt Sted.

9. Juli 1832, ligesaa: Nehus overraskede mig igaar ved sin Ankomst; jeg fandt ham ikke melancholsk, saaledes som Schumacher havde sagt mig, men derimod finder jeg desværre, hvormeget Inderligheden af hans Venskab for mig kiølnes. Dette er ikke reciproque, thi jeg holder saare meget af ham, men min Gang i Verden kan jeg ei rette efter hans Anskuelser, og efter dem veed jeg vel, at jeg skulle holde mig mere ude af Strudelen, en Anskuelse den jeg, staaende paa hans Standpunkt, fuldkommen billiger; men desuagtet behøvede han dog ikke at trække sig tilbage fra mig. Jeg agter at have ham, Prangen og Bentzen til batchelors dinner hos mig imorgen. Iøvrigt glæder det mig saare meget, at Schumacher endeligen begynder paa Udførelsen af det Arbeide, der nu har hvilet i tolv Aar, Trianguleringen af Landet fra Alsen til Kiøbenhavn, hvilket ogsaa for mine Arbeider har megen Interesse.

I dette Aar 14. Juni 1832 overdrog Admiralitetet Zahrtmann at føre en ny Kanonchalupe, indrettet til Bombekanon, i Flotille med to andre Kanonbaade under Kommandør Stephansens Ledelse, for at disse Baadtyper kunde underkastes en Prøve. Han tog da Station paa Trekroner indtil 8. Juli, da Kommandoen blev strøget. Samtidigt, 23. Juni, var han bleven Medlem af en Kommission under A. Kriegers Ledelse til efter stedfundne Prøver at gjøre Udkast til gjennem Kanonbaade at skabe Danmark et kraftigere Værn med mindre Udgift end hidtil. For Søværnet var dette et Formaal, noget svarende til, hvad Tscherning paa denne Tid tilsigtede med sine Forslag om Landvæbning. Foreløbigt kom dog hverken det ene eller det andet til Udførelse.

Moderen i Viborg skrev 27. Juli 1832 til Christian Zahrtmann: Din gode Svigerfaders ædle, store Løvte aldeles at ville sørge for min kiære Hans, naar han forlader næste Aar Skolen her, kan jeg ikke uden med største Undseelse modtage. — Og 18. Okt.: Alle min Ungdoms Venner har givet mig Navn af Doctor i det Fjerde [Fakultet]; jeg curerer paa mine egne Skrøbeligheder selv og giver derefter Raad til andre Syge. Er jeg maaskee, som du mener, noget mere ungdommelig i aandig Henseende, end flere paa min Alder, da troer jeg det maae komme deraf, jeg har betragtet det som en Pligt daglig at gientage for mig selv: du maae aldrig glemme, du selv har været ung. —

I sine Breve gav Zahrtmann sin Hustru en Dagbog over Københavns Liv, særligt over den Del af det, hvorom hun higede efter at vide alt, smaat og mindre smaat. Herunder blev han, som naturligt var, selv dreven ind i at sysselsætte sin Tanke med sligt, mere end godt var, selv om han ikke tabte sit skarpe Blik for dette Livs tomme Lader og sit sarkastiske Omdømme af dets Mangler. Ved Siden heraf skildrede Brevene hans flittige Arbejdsliv, som tegnet i sin Helhed her i foregaaende Afsnit Søkortarkivet. Da dog Brevenes spredte Meddelelser fra hans jevne daglige Dont ikke turde regne paa at vinde Nutidslæsere, maatte de her forbigaas. Selv af disse saaledes ensidigt givne Brevuddrag turde man føle et Tryk af den Fare, Z. løb, hvis han ikke snarligt kunde ombytte København, der femten Aar tidligere havde staaet for den unge Sølieutenant som et „Rakkerhul", med at faa et Skibsdæk under Foden, frisk Saltvandsbrise i Lungerne.

VESTINDIETOGT

1.

Zahrtmann var inde i sit fyrretyvende Aar, inden det høje Admiralitet, hvis Gunst han havde gjort sig næsten Flid med at forskerse, gav ham Skib at føre. Det satte ham 2. April 1833 til Skibschef paa den nybyggede Brig Allart under dens første Togt. Den stod forbi Kronborg 2. Maj, Øen Whigt 9. Maj, Portugals Kyst 22. Maj, laa til Ankers paa Madeira Rhed fra 28. til 31. Maj, og kom 22. Juni til St. Croix. Zahrtmann var glad i sit Skib, der viste sig at være en hurtig Sejler, og hvor som helst han kunde finde Lejlighed dertil, lod han det løbe om Kap med fremmede Skibe; altid forstod han at sejle Britten og Franskmanden agterud. Ikke des mindre fik hans Næstkommanderende C. van Dockum det Indtryk: Som Sømand stod Z. ikke højt, uagtet Marinen betragtede ham som en af dens dygtigste, praktiske Officierer. Her stod den unge Skole imod den gamle; van Dockum kom frisk fra en femaarig Uddannelse i fransk Tjeneste, i hvilken han 1827 havde deltaget i Søslaget ved Navarino, og saa følgeligt ned paa den gamle danske Skole; hans raske Dom skulde Z. ogsaa senere gjøre til Skamme.

Med Skibets Officerer kom Zahrtmann til at staa paa en ypperlig Fod, ikke mindst med van Dockum, der senere vidnede, at Z. her om Bord vandt en Godhed for ham, hvilken aldrig under de forskelligste Forhold nogensinde i Livet svigtede („Min Samtid", Rigsark.). Fra Atlanterhavet skrev Z. 16. Juni til sin Hustru: Jeg kan endnu ikkun kalde min Besætning daarlig organiseret, da den har gjort langsommere Fremskridt i saa Henseende end mine yngre Officerer, dem jeg vistnok vil blive ret tilfreds med. Hvad der i de daglige Samtaler meest frapperer mig, er tydeligen hos de yngre Folk at spore Tids Aanden. Du veed, at jeg er meest vant til at omgaaes med Folk ældre end mig selv, og som Følge deraf at være een af de

meest Liberale; her hvor jeg omgaaes med lutter Yngre, er jeg en Ultra-Roialist. At jeg prononcerer dette noget mere, end jeg er det, er Tilfældet og hidrører deels fra min Stilling som Chef, deels fra min Caracteer ei at kunne taale at høre en Overdrivelse uden strax at sætte mig paa Bagbenene i modsat Retning. Hertil bringes jeg nu ofte ved Scholten [Kapitajn Fritz Scholten var om Bord som Passager].

I Dansk Vestindien saa det ret broget ud. Man levede i stadig Uro for et Oprør af Negerslaverne, efter at de engelske Naboøer havde optaget Arbejdet for Negrenes Frigjørelse. Denne Uro gjorde hele Livet stundesløst. Guvernør P. C. F. Scholten, hvis Hustru sad hjemme i København, førte sig som Øernes Fyrste i Gæstfrihed og Pragt. Han arbejdede paa at gjøre Negrene lidt efter lidt modne til Friheden, byggede Skoler for dem, satte dem ind i Selverhverv og lod en farvet Husholderske indtage det kvindelige Forsæde ved sit Bord; Regeringens slet overvejede Plan, at Slavernes Børn skulde være frie fra Fødselen af, modsatte han sig med Rette, den vilde kun medføre Misnøje hos Forældrene med deres egne vedvarende Slavekaar. Forgæves kæmpede han mod Racefordommen; ingen Hvid vilde sidde ved en Farvets Side ved Guvernørens Bord. Allart var som Vagtskib underlagt ham, og Zahrtmann følte stærkt hans Stundesløshed; snart imødekom han Z.s Ønske om at turde tage en Rejse fra Skibet for at se New York, men Tilladelsen blev taget tilbage; selv plaget af Klimatsygdomme holdt Guvernøren Allart tilbage for at føre ham til Badested paa Sydamerikas Kyst, men heller ikke dette kom til Udførelse, — begge Dele, fordi alle skulde være paa Plads ved Negeroprørets Udbrud, som kom — femten Aar senere.

Zahrtmanns Taalmod sattes her paa en haard Prøve, men, maaske støttet af Tropeklimaet, brast ikke. Hans Planer om Opmaalingstogter til Sydamerikas Kyst kuldkastedes ideligt; dog opnaaede han i Sept. at føre Allart paa et kort Togt did. Ellers kryssede han frem og tilbage mellem St. Croix og St. Thomas og optog her, lige som otte Aar forhen, talrige hydrografiske Maal til Fremme for sit kære Søkortarkiv. Hvad der i øvrigt optog hans Tid og Tanker, fortalte han sin Hustru i hyppige Breve.

20. Juli 1833, fra St. Thomas Havn: I Skibs Organisation er van Dockum ret brav, endskjønt jeg har kjendt Folk med mere Talent til at organisere, men hvad der er mig saare behageligt, er at han er et saa fornuftigt, paalideligt Menneske, at jeg med den allerstørste Ro kan overlade ham Skibet, imedens at jeg reiser rundt i Amerika. Oxholm har ogsaa vundet meget paa Turen og har i det Hele en meget gentlemanlike Rolighed, Holst er ret activ, men vulgær, Schultz derimod mere Cavaleer og dueligere Officeer, men meget dorsk. Jeg er i det Hele meget tilfreds med Officeers Besætningen; Præget af Tonen i Messen er bleven i høieste Grad decent, ja! hvad jeg ikke havde ventet, endog ualmindelig stille og rolig.

13. Sept. fra Curaçao Rhed: Med megen Deeltagelse har jeg læst

Din Beskrivelse om Dineren hos Møstings og den stakkels Geheimeraadindes Tilfælde og ret glædet mig over, at Du kunde hjelpe den værdige gamle Mand at gjøre Honneurs i hans Huus. Jeg holder ret meget af ham og maae gjøre det, thi at være oprigtig fortrolig ligger ei i den gamle Statsmands Caracteer, og den høie Grad, i hvilken han er det imod mig, har derfor altid været mig meget smiggrende.

21. Dec., St. Thomas: Faaer jeg nogensinde Vagtskibet paa Elben, saa skal jeg vel vide at sørge for at faae behageligere Officerer end Suenson [Mogens Nicolaj S., om hvis Optræden i Altona Fru Z. havde skrevet]. Han er iøvrigt ikkun i visse Henseender maadelig, men han er en „Sonderling", der ved sin dierve Haardnakkenhed erhvervede sig en Slags Reputation i den franske Marine [1828—33]. Han var i en Fregat, der førte Marquisen af Loulé; denne smukke, høist udsvævende Prindsesse kunne gjøre og lade med Franskmændene ombord, hvad hun vilde, hvorimod le vilain Danois ikke brød sig det mindste om hende, men ved enhver Leilighed endog drillede og modsagde hende, saa at hun eengang, da hun blev frygtsom og bad ham at bjerge Seil, hvorimod han da netop tilsatte Flere, formelig klagede over ham. — Jeg er helst fri for at have [Gouverneur] Scholten med som Passageer, og dermed vil det vistnok ei heller have nogen Nød, thi gaaer han hjem til Foraaret, da skeer det vistnok med [Premierlieut. John] Christmas, hvis store [Coffardie] Skib er godt indrettet til Passageerer, og hos hvem han desuden efter Behag kan blande sig i Alt, en Ting der her er bleven ham til Fornødenhed, og som han ei tør tillade sig med mig, som han veed ei taaler det. Jeg er vis paa, at han derfor ikke gjerne gaaer med mig, og fik en snurrig Bekræftelse herpaa, da han nys bestemte at gjøre Turen til Nevis med Christmas netop i den Tid, da Amerikanerne vare her; den ene amerikanske Capitain sagde nemlig i den Anledning: Well Sir, jeg antager Generalgouverneuren ønsker ikke at gaae med Deres Skib, da det er kiendt, der er kun een Capitain der, og det er Dem. — Din Faders Liberalitet kommer os jo meget godt tilpas, og da ogsaa jeg beflitter mig paa den størstmuelige Oeconomie, saa haaber jeg, at vi ad Aare ville kunne sætte omtrent Dollars 1000 fast, det er forøge vor Obligation fra 3800 til ca. 6000 Rbd. og vore aarlige Renter med ca. 88 Rbd., hvilket altid vil være en god Hielp til Børnenes Opdragelse. At misbruge Din Faders Godhed kunne det ligesaalidt falde mig ind at raade Dig, som Du at gjøre det, men burde Du ikke bruge den i sin fulde Udstrækning uden videre Samvittigheds Skrupler, saa er Du en lille Nar, som vil blive udleet derfor af Din Gamle.

25. Dec., Frederikstæd: Jeg forlod St. Thomas i Forgaars, atter med Passagerer, og uagtet der iblandt disse var en Præst, saa kom jeg dog meget hurtigt herover og gjorde endnu samme Aften adskillige Visiter, deriblandt hos Ferralls, hvor jeg skal spise idag efter først at have seet paa Negernes Dandse og Løier i Anledning af Julen. Dagen igaar var jeg overordentlig bange for; jeg gjorde om

Formiddagen nogle Visiter iland, mødte Oxholmerne og blev af dem indbuden til at spise paa Hope, hvilket jeg med Glæde tog imod, og var der saa munter og fro som nogensinde, spiste med en Apetit, der opvækkede de slappede Creolers Jalousie, og forlod ikkun Oxholmerne af Medlidenhed med deres Søvnighed. Jeg kom saaledes meget bedre fra Juleaften, end jeg havde ventet.

27. Dec., St. Croix: Julen er nu forbi uden Tumult eller Oprør, og hermed er da egentlig my task of glory done her i Vestindien, og den Tid, jeg endnu forbliver herude, allene motiveret ved Aarstiden, der ikke nu er til en Hjemreise, der endog i Martz vil blive kold nok for os forvænte Folk. Jeg lod mit Mandskab fryde sig Juleaften ved at give dem en Maaneds Gage og en Punsch; de befinde dem, Gud være lovet, Alle ligesaa vel som jeg selv, og dette er den største Comfort for en Chef herude.

27. Jan. 1834, St. Thomas: Alt herom er i munter Virksomhed med Forberedelserne til at feire Dagen imorgen [Kongens Fødselsdag] med Salut, Flagging etc.; jeg for min Deel begynder den med Kl. 7 at stige tilhest og følge Gouverneuren paa Paraden, hvorfor jeg allerede idag, hver Gang jeg hører et Skud, øver mig i at klemme Knæerne sammen.

2.

Da den raske Brig Allart 23. Marts 1834 satte Kurs fra St. Croix hjem til Danmark, førte den med som Passagerer selve Guvernør Scholten, hans Tjener Aaron, hans Kok og hans Negerdreng samt Plantage-Ejer W. Oxholm. Zahrtmann maatte rømme Chefskahytten og jage van Dockum ud af hans Kahyt; men iøvrigt prøvede Scholten ikke paa at raade for noget om Bord, han laa syg under hele Overfarten, og aldrig saa snart fik man England i Sigte, før han med sit Følge og Oxholm 24. April lod sig sætte i Land i Cornwallis. Ellers havde Zahrtmann om Bord fire levende Skildpadder, som skulde være hans Gave til Kongen, Prins Christian, Møsting og Prinsesse Juliane, tredive sjeldne Tropefrugter at skænke Dronningen, Prinsesserne Caroline, Amalie og Wilhelmine og Grevinde Frijs, samt en Tønde Kakao, en Td. Sukker, 50 Pund Kaffe, et Anker Madeira og et Anker Rom til sin gode Moder i Viborg foruden meget andet Gods. Allerede i Kanalen 26. April havde han hele Togtregnskabet færdigt til Renskrivning; for sig selv havde han 500 Specier i Overskud, en Følge af det rundelige Vederlag, der gaves for Passagermessen. Han strøg Kommandoen 13. Maj i København. Allerede under Trekroner modtog han Møstings Indbydelse til Middag den følgende Dag; og her Himmelfartsdag uddrak den gamle venlige Gehejmestatsminister kun tre Skaaler ved Bordet, for Z.s lykkelige Hjemkomst, for Fru Z.s Velfærd, for mein Freund Etatsrath Donner.

Efter at have aflagt sine Pligtvisiter hos Prinsesserne skrev Zahrtmann 15. Maj til sin Hustru: Du seer heraf, at syv Aar i Din Skole har nu gjort mig til et ret artigt Menneske, næsten en reen Kam-

merjunker! — Hun havde tilbragt hele Adskillelsestiden hos sin Fader i Altona. Med to Maaneders Orlov ilede Z. did til Gjensynet med hende og Børnene.

Det høje Admiralitet gav Togtet et ret artigt Efterspil. Allarts Bygmester Schifter gik endnu videre end sin Forgænger Fabrikmester Hohlenberg i at holde Nybygningernes Dæk frit; denne havde strøget Hytten, nu strøg han ogsaa Ruffet. Da hans Tegninger til Allart forelagdes Konstruktions-Kommissionen, udarbejdede dennes yngste Medlem (fra 18. April 1830) Zahrtmann et Modforslag med fuldstændige Tegninger, som havde et Ruf over Chefkahytten og lagde Rummene under Dækket helt om i den Hensigt at gjøre dem videre og tjenligere til Brug. I Maj 1831 godkendtes dog Schifters oprindelige Apteringsforslag; 19. Juli 1832 løb Allart af Stabelen. Det var Schifters Allart, som i April 1833 stod ud af Flaadens Leje, men det var Zahrtmanns Allart, som i Maj 1834 lagde ind i Flaadens Leje.

Aldrig saa snart laa Allart for Anker ved Frederiksted, før Zahrtmann satte Briggens Tømmermand i Gang med at omarbejde den inden Borde. Herom skrev han 12. Juli 1833 til sin Hustru: Allerede fra idag af har jeg Styrmandens Lukaf bag Trappen ligeoverfor van Dockums til min Disposition, og naar først Ruffet er færdigt, hvorpaa Tømmermanden nu begynder, saa haaber jeg, at Alt skal hos mig være comfortable and nice, ja endog saa rummeligt, som om det var i en Fregat. Jeg bygger mit Ruf af Mahagony Træe, en uhørt Ting hos os, men derved bliver det elegant, man vover neppe at tage det ned igjen, og Forskjellen i Prisen er en reen Bagatel. Jeg gjør her ombord flere Indretninger og Forandringer, end Nogen hidtil har vovet, og dog føler jeg mig overtydet om, at jeg ikke skal faae den mindste Ubehagelighed derfor, blot fordi den offentlige Mening om mig er den, at jeg ingen Forandring ville gjøre, som ei var hensigtssvarende. Jeg nægter ikke, at det morer mig, naar de Andre slaae Hænderne sammen og forbauses, sigende: det er jo imod Krigs Artiklerne. Jeg har havt Ansvar, siden jeg var fjorten Aar gammel, derfor gjør Tingen mig ei urolig nu.

Vel havde Zahrtmann i sin Ungdom seet Briggerne Kiel 1810 og Naiaden 1812 under deres første Togt gjennemgaa langt mere indgribende Omændringer uden Paatale. Det var dog saare frejdigt af ham at tro, at Admiralitetet, hvis ublide Stemning han jevnligt havde erfaret, nu skulde lade sig overtyde af hans Erfaringer fra to Maaneders Sejlas i Fredstid om Nødvendigheden af den egenmægtige Medfart, han her lod det ham betroede Skib blive til Del. Den sidste Dag i Vestindien modtog han en truende Skrivelse fra det. Efterspillets videre Udvikling skildrede han i Breve til sin Hustru.

15. Maj 1834, Kiøbenhavn: Igaar indsendte jeg Rapporten til [Overekvipagemester] Commandeur Stephansen, der selv havde sagt mig: send mig jo før jo heller Rapport om, hvad Forandringer Du har foretaget og fundet gode, saa melder jeg Collegiet, at jeg har

seet dem, bifaldet dem og beordret dem at blive staaende, og dermed er alt Vrøvl forbi. — Slige Forhold ere behagelige, især med den Mand, som man siger Ingen kan komme til Rette med, og som jeg er kommet godt til Rette med, siden jeg fjorten Aar gammel første Gang farede med ham [paa Schelden].

19. Juli, Kbhvn.: Admiralitetet tilskrev mig et fatalt Brev, som jeg modtog Dagen før min Afreise fra Vestindien, i Anledning af de Forandringer, jeg ifølge Bysnak skulle have foretaget i Allart, og talte saa høit om dette deres eget Brev, at Byen allerede dømte mig til Fæstning. Allart gaaer nu ud, som jeg bragte den hjem, og Forandringerne blive Alle, da de alle ere fundne hensigtsmæssige og erklærede for dette efter nøie Undersøgelse af de dertil beordrede Authoriteter, hvoriblandt Schifter, den der meest havde Grund til at bestride Forandringer i hans eget Arbeide. Admiralitetet er derfor egentlig compromitteret og lees nu af i denne Sag, da de have hørt efter Snak, selv udbredt Snak, ja truet med hvad de nu ei kunne udføre. Jeg troer derfor ei, at jeg tabte ved, at den, som paa den Tid var Aanden [C. A. Rothe, død 12. Juli], gik bort, thi nu kunne Alle vælte Skylden paa ham. Rothes Tab regretterer jeg meget for min Stands Skyld; individuelt veed jeg ikke, om jeg for Øieblikket tabte ved hans Død, uagtet jeg veed, at han havde stor Agtelse for mig.

20. Juli, Kbhvn.: Det har fornøiet mig, at [H. C.] Ørsted har besøgt Dig saa hyppigt og saa længe; han er en saare elskværdig Lærd, dobbelt interessant, da han er saa ualmindelig fleersidig, og da hans store Opdagelse giver ham Borgerret overalt og saaledes gjør ham til en sand Cosmopolit. Commandeur Uldall har remplaceret Rothe i Alt, som Deputeret, General Adjutant og Jagt Capitain, et meget godt Valg, hvormed jeg er saare tilfreds [Briggen Allarts Løbebane blev ret kort; den forliste 14. Febr. 1842 paa Portoricos Kyst].

Efteraaret 1834 bragte Ægteparret Zahrtmann det smertelige Tab af to af dets Børn [Hjemmeliv 1.]. For at dulme Sorgen tog Zahrtmann 8. Marts 1835 Rejseorlov for sex til otte Maaneder. Han og hans Hustru drog til Sydtyskland og vandt her frisk Sindsstyrke. Han trøstede sig i sit kære Arbejde i Søkortarkivet, opmuntredes af sin spænstige Kamp mod Admiralitetet og overtog i de tre følgende Aar Stillinger som Vagtskibschef i Elben, paa Trekroner og ved Helsingør, væsenligt med Farvandenes Kortlægning for Øje.

VAGTSKIBSCHEF

1.

Zahrtmann blev 6. Marts 1836 sat til Chef for Vagtskonnerten Elben og laa med den ud for Altona indtil henimod Aarets Slutning; 24. Okt. tillagdes ham Kapitajns Karakter. Han blev 26. Febr. 1837

udnævnt til Chef for Københavns Vagtskibspost paa Trekroner og Medlem af Stadens Karantænekommission. Endeligt gjordes han 14. Febr. 1838 til Chef for Vagtkorvetten Diana ud for Kronborg og Medlem af Helsingørs Karantæne. Medens Diana laa fortøjet her fra 18. April til 7. Dec., fik Z. 6. Maj Ordre til at foretage Opmaalinger i Øresund, og 27. Maj blev han virkelig Kapitajn med Gage som saadan og Chef for 2. Marinedivisions 1. Kompagni.

Vagtskibenes Opgave var at vaage over den danske Konges Strømme, at iagttage god Orden blandt forbisejlende og opankrede Koffardiskibe og at modtage og vise tilbørlig Honnør fra og mod fremmede Orlogsmænd. Mest gjordes dette fornødent paa Helsingør Rhed, hvor Sundtold skulde ydes af de tolv til femten Tusend Sejlere, som aarligt stod Sundet ind eller ud; for hver af disse havde Vagtchefen en Rigsort (en halv Krone) i Indtægt for sin Regning. Ogsaa havde Vagtskonnerten her en lille særlig Opgave i at vise Greenwichs Middag to Dage i Ugen; Zahrtmann udvidede det til dagligt Tidssignal, uden hvilket dets Nytte var saare tvivlsom. Imidlertid vilde Tjenesten om Bord i det fast, i fire Ankre fortøjede Vagtskib være falden ham svært kedsommelig igjennem de henved otte Maaneder, — „Diana fortøiet i Ægyptens Mørke" skrev han, utaalmodig over at Vennerne lod ham uden Efterretninger fra København, — hvis han ikke havde sine Opmaalinger og Udregninger at arbejde paa. Ved at skifte Vagtstation fra Aar til Aar fremmede han disse.

Ud for Altona og paa Trekroner havde Zahrtmann sin Hustru i Nærheden og fik ikke Brug for sine livlige Skrivegaver i udførlige Breve til hende. Anderledes blev det 1838 ved Helsingør; Rejsen hertil fra København, frem og tilbage, var mindst to Dages Færd, og hyppige Breve maatte her træde i Stedet. Her havde Diana tillige om Bord en dygtig Skibslæge i A. G. Drachmann, som senere skrev sine Erindringer ned, fremkomne i Tilskueren 1890, og her (S. 577—78) udkastede en Skildring af Skibschefen: Zahrtmanns Personlighed var fremragende: Noget over Middelhøjde, nogen Embonpoint, meget bevægelig, blond, fuldstændig skaldet, undtagen Baghovedet, men med et usædvanligt smukt formet Kranium, hvorfor Skaldetheden ikke misklædte ham, mørkeblaa Øjne med et ganske overordentlig stærkt gjennemtrængende Blik, lige, smukt formet Næse, veldannet Mund og Hage og et vellydende sonort, noget skarpt Taleorgan. Hans Tale var altid kort og bestemt, og han talte ikke meget. Han besad en høj Grad af Skarpsindighed, en usædvanlig hurtig Opfattelsesevne og en overordentlig god Hukommelse, Egenskaber, som de, der senere kom til at arbejde sammen med ham, da han var bleven Minister, ikke noksom kunde fremhæve.

Zahrtmann var, efter Drachmanns Udtalelse, en Mand der var født til at indtage en fremragende Stilling, men som under Absolutismen ikke kunde drive det videre end til en underordnet Stilling som Adjutant hos Christian den Ottende og først efter dennes

Død 1848 kom til at indtage den Plads, hvortil han var selvskreven, som Danmarks første og utvivlsomt dygtigste Marineminister. Et Vidnesbyrd om den Magt, Zahrtmann gjennem hele sit Sind og sin Optræden udøvede paa sine Omgivelser, kom Drachmann til at give. Z. havde i Nov. 1838 sin Familie to Dage over i Helsingør og var i Land hos den, da hans ældste Datter blev pludseligt syg; han stolede paa sin Skibslæge, ønskede ham tilkaldt, men en orkanagtig Storm af NV. gjorde den ene Kilometer ind fra Skibet til en livsfarlig Strøm. Ud kom Brevet fra Z., som stillede Lægen det frit at afvente Bedring i Vejret; Baaden kunde ikke lægge til Siden af Skibet, men laa i en Line under Agterspejlet. Drachmann betænkte sig ikke paa at opfylde Z.s Ønske strax. I et Reb om Livet lod han sig fire fra Hækken ned i Baaden; imod Stormen og igjennem Bølgekammene kryssedes ind under Kronborg, Havnemolen fyldtes af Tilskuere til den farlige Sejlas, og da Kragjollen laa ved Bolværk, diskuterede disse lunt med Kvartermesteren, hvor det nok havde knebet værst.

2.

Skibstjenestens Ensformighed brødes af det mylrende Liv i den gæstfrie Sundby Helsingør, hvor Søofficererne var kærkomne over alt, ved Skibsmæglernes og Proviantkøbmændenes staaende Bord, ved Konsulernes Tafler, hos Toldkammerets med Penge, men ikke med Arbejde rigt aflagte Embedsstand. Her mødte Zahrtmann paa ny sin „ældste og nøieste Kamerat" H. G. Sneedorff, hans Medbejler fra Kadetskolen, der 1826 var traadt ud af Marinen med Kapitajnlieutenants Titel og sad som uskadelig Krystoldinspektør i Helsingør; hans Hus blev et Hjemsted for Officererne fra Diana. Ogsaa nødes godt af Gæstfriheden hos Marinelieutenant R. Aschlund, som paa denne Tid var bosat her. Saa ydede Diana sit bedste til Gjengæld; jevnligt havde Chefen smaa Herremiddage, hvor „Tractamentet stod paa Ærter og Krandsekage, Kokkens to forte'r"; og en enkelt Gang gaves Bal paa Skibsdækket, hvortil Diana og dets hele Mandskab smykkede sig en gala, hvidklædte Sluproere hentede Gæsterne om Bord og alle morede sig af Hjertens Lyst, ikke mindst Sømændene, naar Fruerne korsede sig over, at Mandfolk uden kvindelig Hjælp kunde indrette alt saa hyggeligt og smukt. I sine Breve til Hustruen skildrede Zahrtmann omhyggeligt Livet om Bord paa Diana og dets Tilskikkelser.

24. April: Igaar celebrerede jeg mit Jubilæum [for første Udkommando til Schelden 1808] med Sneedorff, Aschlund og Oxholm i største Munterhed; Kokken skildte sig meget godt ved Alt, inclusive en Budding, og senere spillede vi en ligesaa lystig L'hombre som fordum ombord i Orlogsskibet Pultusk.

5. Maj: Min elskede Elisabeth. Ogsaa mig er det en Nødvendighed at underholde mig jevnligen med Dig, naar vi ere adskilte, men ingensinde mere end naar jeg efter en lille Modgang maae give mit Hjerte Luft. Dette er indtruffet idag, og Aarsagen hertil har været

— Lagerheim [Elias Baron von L., svensk Gesandt i København]. Han havde sagt mig, at naar jeg ønskede Tilladelse til at gaae iland paa svenske Kysten for mine Opmaalingers Skyld, saa behøvede jeg ei herom at gaae den officielle Vei, men ikkun at meddele ham, hvori mine Ønsker bestod, da han saa strax skulle udvirke mig dem. Dette gjorde jeg, men underrettede heldigvis Holsten herom, der nu tilskriver mig, at Lagerheim officielt har andraget det for Krabbe [Carisius, dansk Udenrigsminister] og denne for Kongen, der derover har ladet skrive til Schumacher, og at nu Admiralitetet skulle gøre Indstilling herom. I dette Øieblik modtager jeg imidlertid et Brev fra Lagerheim, der undskylder Svarets lange Udebliven, siger, at han har skrevet til Stockholm og hverken nævner Krabbe eller Konge; man har altsaa, som sædvanligen hos os, vrøvlet, og Lagerheim er uden Skyld, hvorved Sagen er bleven mig mere ligegyldig, men imorges ærgrede den mig, og for at adsprede mig styrtede jeg mig, efter at have skrevet til Holsten, ikke i Havet, men i Visiter.

7. Maj: At der er skrevet til Schumacher, er mig paa ingen Maade ubehageligt, især da han forlængst er au fait af mit Arbejde, og jeg befrygter ei heller Tilladelsens Forsinkelse, da Lagerheim strax har skrevet. Ikkun i det første Øieblik kjedede al den Vrøvl mig, især da jeg vel saae, at det kunne udlægges som Egenraadighed; jeg har imidlertid Grund til at troe, at man siden ifjor har ophørt at tage mig Alt ilde op.

8. Maj: Ei heller har jeg videre Tribulationer med den svenske Sag, men et Brev fra Holsten idag viser mig, at endskjøndt hverken han eller Rex fatter Sammenhængen, saa er dog Alt opgjort, saa at ingen Ubehageligheder kan følge for mig.

26. Maj, Kl. 6 Søndag Eftermiddag: Min ædle elskede Kone. Endnu førend Du naaer Hjemmet, er det en Trang for mit Hjerte at tilsende Dig min inderligste Tak for al den ømme Kjerlighed, Du overøste mig med under dette Dit Besøg. De fire Dage forekomme mig som en yndig Drøm, jeg vidste ikke, at et saadant Tidsrum kunde, uden al materiel Beskæftigelse, sysselsætte min Sjæl, svinde hen paa en saadan Maade; mig synes, elskede Kone, at en ny Ære daterer herfra i vor Kjerlighed og vor Lykke, og at vi aldrig i den Grad have forstaaet hinanden, eller at vore Sjæle have vibreret med den Samklang, som her var Tilfældet. Inderlig rørt takkede jeg paa Veien ned til Stranden den gode Gud for al min Lykke og bad ham med skjermende Haand at vaage over Dig, min Elskede, og vore søde velsignede Børn, og i den faste Overbeviisning, at denne min Bøn vil være hørt, omfavnes I alle Tre paa det ømmeste af Din egen

Zahrtmann.

29. Maj: Du veed iøvrigt, hvor langt jeg er fra at admirere hverken dette Selskab [Møde paa Skydebanen] eller dets Aand, allermindst nu da Slesvigerne ei ville give nogen Adresse til Kongen, og da en blankhaget Dreng, Lieut. Fibiger af Ingenieur Corpset

[Chr. A. Ferd. F., 1813—41] staaer op og udbringer en Skaal for: demokratisk Aand! Man skulle Dagen efter give ham Ordre at gaae til Ostindien som Ingenieur ved Fæstningen Dansborg. Du seer heraf, at jeg er med, hvilket i een Henseende er uklogt, da en moderat og sindig Frisindighed fra begge Sider bringer Stanck für Danck, men paa den anden Side er det klogt, thi derved distraheres man bedst, og dette forkorter Adskillelsen [Elisabeth Z. skulde rejse til Altona for Sommer-Fjerdingaaret].

31. Maj: Hertugen af Augustenborgs Opførsel [i Selskab 28. Maj] finder jeg under al Kritik, og at enhver gentleman maae foragte den; jager han efter nu at faae Popularitet og med Tiden at faae Slesvig, saa turde han i Enden forregne sig i begge Dele, og vist er det, at han paa den Maade tilintetgjør Muligheden af at naae Thronen.

12. Juni: Om Schumacher deler jeg Ord for Ord Dine Anskuelser og jeg beklager, at det er saaledes. Du vil imidlertid vist vide at sige ham noget Forbindtligt, naar jeg beretter Dig følgende hans Fremgangsmaade. Efterat han i Indstilling til Kongen (af Grunde jeg aldeles misbilliger, Forfængelighed, Egoisme tildeels) havde faaet Sammenarbeidning med de Svenske udsadt til Sept., tog han i Søndags Afsked fra Kongen, men fandt, da han kom hjem, mit Brev, der udtrykte mit Haab, at de Svenske nu ei ogsaa ville tilbageholde min Tilladelse til Sept., da jeg ei kunde benytte den, men ønskede at arbeide strax. Herom tilskrev han Kongen, men fik samme Aften et Svar, hvoraf han saae, at Kongen var stødt over min Vei igjennem Lagerheim, og dette bevægede ham til Mandag, samme Dag han reiste, atter at gaae til Kongen for min Skyld. Han fandt, som han formodede, Kongen misfornøiet med mig, søgte at berigtige hans Anskuelser i saa Henseende, hvilket han mener lykkedes ham, og fik Sagen ordnet derhen, at Kongen vil bede Krabbe drive paa Lagerheim. Du kjender Schumacher, veed altsaa, at Kongens øieblikkelige Misfornøielse har en høiere Betydning i hans end i mine Øine, men ogsaa paa den anden Side, at denne gjentagne Gang til Kongen er forekommet ham formelig „unschicklich", og derefter bør jeg bedømme hans Fremfærd og Iver ved denne Leilighed, den som han ville have viist, og som beviser, at han er min sande Ven, uanseet hans Ufuldkommenheder, dem jeg ingenlunde overseer derfor. — Har Du seet den store Triumph for Napoleons Minde, at Regjeringen har opfordret til af Erkjendtlighed imod ham at tilstaae Grevinde Lipona en Pension af 100 000 frc., og at Kamret har gjort det, uagtet hun var Murats Enke, fordi hun var Napoleons Søster [Caroline Bonaparte]!

15. Juni: I Grev Løwenhielm vil Du ventelig finde en interessant Mand; han er historisk mærkværdig ved, at han i Minister-Conferencen under sidste franske Revolution proponerede det øvrige Corps diplomatique at følge efter Carl X ud af Paris, en Ting hvori han lykkeligviis blev overstemmet [Dansk Gesandt v. L., paa Gjennemrejse i Altona].

18. Juni: Jeg har vel smilet af Din ingenu Bekjendelse, at det dog havde moret Dig, men endmere derover, at jeg skal tilgive Dig Udtrykket „wie deutsch" om Fru v. Varennes; dette behøver jeg ikke, bedste Elisabeth, thi Du holder neppe „eine deutsche Frau" mere i Agt og Ære end jeg, der har mere Anledning hertil end Nogen.

20. Juni: Dit Spørgsmaal om Kongens Tilgivelse kan jeg besvare baade med Ja og Nei; Kongen maatte være yderst indskrenket og skør, hvilket han ingenlunde er, naar han skulle tage det ilde op, at man i det af ham anviste Fag var saa virksom og gjorde sig saa nyttig som mueligt; han er altsaa ikke virkelig vred, men han er tilfreds med at kunne vise sig misfornøiet for deri at have en Undskyldning for, at han ikke videre bruger en Mand, der uden at krybe for Nogen gaaer roligen sin egen Gang, den Slags Mennesker Du vel veed at man ikke ynder, førend man er i Trang. Du kan saaledes være overbeviist om, at Alt er in status quo, og jeg haaber, at dette ligesaalidt har givet Dig noget uroligt Minut som mig, hvilket Du maae have klarligen seet af mine Breve. Hvad jeg arbeider, hverken er eller bliver upaaskjønnet, og at det ei lønnes med Gunst eller Gave, vil i sin Tid give det en saa meget større Værd.

25. Juni: Jeg har i Formiddags havt et ret behageligt Besøg af Pastor [C. J.] Boye, en ualmindelig Geistlig, der er god Taler og Digter, og som vistnok vil behage Dig bedst af de mandlige Bekjendtskaber, Du kan giøre her; han har været Præst i Søllerød, er derfra nøie bekjendt med Prinds Christians, og Du vil finde, hvor godt han kjender Prindsesse Caroline Amalie uden i mindste Maade at være af hendes Præster, dem han lige i Øjnene siger hende ere Hyklere [Grundtvig og hans Mænd].

28. Juni: [Kongen ventede Storfyrst Constantin af Rusland; denne blev forsinket i Gøteborg, og Kongen udgav Ordre til, at han ikke maatte standses af nogen dansk Autoritet paa Nedrejsen til København. Den russiske Gesandt Nicolai overbragte Z. denne Ordre]. Jeg svarede, at jeg maatte finde mig i min Skjæbne, men at dette ei kunde afholde mig fra at forsøge at opfylde min Skyldighed. Da Storfyrsten nu kom her forbi igaar Morges Kl. 10, gik jeg ham imøde i min Chaluppe; jeg var saaledes gandske nær, da Skibet [svensk Kongeskib Gylfe] tog Lods, og see! man blev liggende og ventede mig. Som jeg havde Fod paa Dækket, presenterede Nicolai mig for Storfyrsten, der til min Forundring stod lige ved Trappen. Conversationen var kort, neppe 5′, og sprang jeg, som han afskedigede mig, strax i Chaluppen for ei at opholde dem længere, og dermed var den Gamle kogt.

13. Avg.: Du veed, at saare faa Mennesker have saamegen Tillid til Alle som jeg, men paa den anden Side, at jeg ei let giør mig Illusioner og glemmer, naar man engang har givet mig Troen i Hænderne; det er mig let at tilgive og mueligt at glemme, naar Talen er om, hvad der øves imod mig, men aldeles omvendt er det, naar Talen er om Dig, og dette troer jeg at være Mandens Pligt og ei at kunne stride imod den christne Kjerligheds Moral.

14. Avg.: Igaar spiste jeg ombord i den norske Brig i et muntert og ikke som fordum for muntert Lag; overhovedet har jeg der fundet Menneskene over min Forventning, men Skibet og dets Holdning umaadeligt langt under min Forventning, og heri have de langtfra ikke holdt Skridt med os, ja i flere Henseender ere de end ikke, hvad vi allerede havde bragt det til i sidste Krig, da jeg i selvsamme Brig Laaland i Aug. 1811 bivaanede en Fægtning under Capitain Holms Commando med to engelske Skibe, en Dag der var mig mindeværdig, thi fra den daterede sig Holms Godhed for mig. Siden 2. Aug. have vi ei havt nogen god Dag, og jeg har ei kunnet maale een eneste Vinkel; dette er tungt [Vinkelmaaling førte i disse Maaneder Z. fra Dianas Chalup i Land paa Hveen, i Helsingborg, i Viken og ved Odinshøj].

29. Avg.: Snart kan jeg ogsaa vente Dahlerup med Thorvaldsen; saafremt de komme til Ankers her, slider jeg nu paa Thorvaldsen, den første Dag han ligger stille efter Reisen, ligesom jeg i 1819 ogsaa traf til at gjøre dette paa Augustenborg. Gaaer dette efter mit Ønske, saa søger jeg strax at faae hans Løvte, at han vil forfærdige Din Buste, eller om han vil afbilde Dig med Børnene i en Basrelief. Det glæder mig dobbelt, at Thorvaldsen kommer med Fregatten [Rota], da dette var vigtigt for Dahlerups oeconomiske Stilling, og det dog ei bør koste en duelig Mand Penge at føre Statens Skib paa en hæderlig Maade, især naar han ingen har [Rota kom 17. Sept. forbi Kronborg uden at ankre op der].

29. Okt.: Vore Sedler ere nu liig Species og danske Rigsbankpenge bedre end Hamburger Banco. Dette er Grundvolden for al Industrie og Vindskibelighed; det er i det Hele taget en sand Glæde, hvilken Røre og hvilket Liv der opstaaer i alle Brancher over hele Landet; thi det er ikkun foroven, at man sover og — gaaer i Forraadnelse, og jeg troer, at Danmark snart vil indhente Holsten, der saa umiskjendeligen har Forspring for det.

4. Nov.: Den Epistel jeg idag fik fra Dig, skal jeg vel vogte mig for at rive itu; fra mig faaer vistnok Ingen Dine Breve, og tænke vi paa en fjern fremtidigen Generation, for hvem vi ei længere have directe personlig Interesse, saa beholde dog derfor alle bestemte Data til Tidshistorien det, og Dit sidste Brev maae derfor dele Skjæbne med Resten, enten Alle tilintetgjorte paa det at Ingen skal vide, hvorledes vi To havde det sammen, eller Alle bevarede for at vore Børn og Børnebørn kunde erfare, hvor godt vi havde det sammen.

24. Nov.: Ordre til at lægge Diana 9. Dec. ind i Flaadens Leje er kommen. Du begriber vel, at jeg i intet Tilfælde vil give de gamle Nathuer, der ere angest for ethvert Ansvar, Leilighed til at sige, at jeg var gaaet hjem, fordi jeg længtes derefter, og ei fordi jeg var nødsaget dertil; paa den Maade veed jeg, at Du ei heller ville have mig hjem.

3. Dec.: Jeg takker Dig for Correcturen af Brevet til Gauss, der

allerede er expederet. De lærde Folk tabe dem saaledes i Grublerier om imaginær Nøiagtighed, at de aldeles glemme, at Nytten af Nøiagtighed som Alt har sin Grændse i det practiske Liv, og at naar de gaae over den, saa godtgjøre de ikkun, at du grand au ridicule il n'y a qu'un pas! Det er egentlig sørgeligt, at Forstanden saaledes kan forvilde sig paa unyttige Afveie og glemme Maalet: Nytten for Menneskesamfundet. Et Brev fra Schumacher, der forsvarede et andet fra Gauss, bragte mig nyligen til at takke Gud, som havde friet mig fra at blive en Lærd.

4. Dec.: Den kongelige Befaling om Landgrevens Paroler er i Tingen selv den største Bagatel, men i Principet yderst sørgelig, thi slige Principer føre til Ødelæggelse og Opløsning; at sige: Ingen maae gjøre en Ting, endskjønt den ikke er lovstridig, er Despotisme i den værste Form, thi det er Magtens og ei Lovens Herredømme; det begynder ved Paroler, men kan ende med — Ordonnancerne etc. de fameuse mémoire [Pariseropstanden 1830]. Erindrer Du Criminil ifjor hos os, der ansaae det for ondskabsfuld Bagvadskelse, at slig Befaling skulle være givet en Rømeling og hans Regiment, og dog var det sandt. For 10 Rbd. kunde Landgreven besørget Giødwad [Redaktør af Kiøbenhavnsposten] saaledes afpryglet ved to Underofficerer, hvergang han skrev om Garnisonen, at han vel blev kjed heraf; er dette Princip end ei heller at rose, saa ville dog Alle (Giødwad undtagen) være bedst tjent hermed, og Frederik den Store lod det jo udøve en Dag med den Tilsætning, at Vedkommende maatte qvittere for Pryglene og bevidne, at de havde været gode.

6. Dec. 1838: Idag er det da endelig vor Brevvexlings gjensidige clôture for denne Gang. Jeg ligger nu aldeles færdig og saluterer Kronborg endnu iaften for at kunne gaae Seil imorgen, i det Seneste naar Dagen gryer. Nu er Visiterne forbi, i det Sneedorff, Olrik og Mazar have spiist en Slags sildig Frokost hos mig. Jeg drikker ventelig iaften til guter Letzt Thee hos Sneedorff, hvorfra jeg dog i alle Tilfælde gaaer tidligt ombord, for at jeg kan faae udsovet og ei skal komme træt og fatigueret til min Gamle.

I sine Breve aabnede Zahrtmann sit Hjerte for sin Hustru i alt, hvad han trængte til at udtale. Til hende alene kunde han frit og djervt fortrolig skrive, hvad han ej kunde skrive til nogen anden. Her lagde han intet Baand paa sin hurtige og skarpe Opfattelse af den smaalige Affældighed, hvori han saa Frederik den Sjettes Kongetid ebbe ud, den daadløse Stilstand, hvormed den alderstegne Landsfaders Død afventedes.

3.

Den følgende Sommer 1839 tog Zahrtmann 2. Juni fire til seks Maaneders Orlov til en Studierejse i England paa egen Bekostning. Efter en Maaned i Altona gik han 7. Juli i Hamborg om Bord paa Dampskibet James Watt, som 10. Juli landsatte ham i Leith.

Han besøgte Edinburgh og drog derfra gennem de skotske Højlande forbi Lach Lomond til Greenoch, Glasgow, Liverpool, Bristol og Portsmouth, over alt travlt optagen af at færdes paa Værfter og Maskinfabriker og indsamle Oplysninger om Dampmaskinens Indbygning i Orlogsskibe. Disse Studier fortsatte han i London, hvor han tog Bolig i Piccadilly 7 fra 2. Avg. til 5. Sept., da han rejste tilbage til Danmark. Rejsens Formaal og Udbytte skildrede han udførligst i følgende Brev til sin Hustru:

15. Avg. 1839, London: Først nu føler jeg levende, at det var klogt, at jeg gjorde denne Reise. Dampskibsfarten har i de seenere Aar udviklet sig i den Grad, at man ikkun kan lære at indsee Standpunctet her paa Stedet; saavidt er jeg omtrent nu, og da der ikke alene ikke gives nogen Officeer i Etaten, men end ikke noget Menneske i Danmark, som er i dette Tilfælde, saa maae denne Kundskab være mig nyttig, thi vil man end ikke directe benytte den, saa har jeg dog for mig selv den beroligende Følelse at have naaet det Trin, hvorpaa en dannet Søe Officeer nu bør staae. Slige Udtalelser kunne naturligviis ikkun være for Dig alene, min Sjæls Fortrolige. — Gamle Holsten har meent at indslumre mig med Endeel Smigger og saa at kunne bruge mig som en Svamp, men jeg har narret ham ved at optage hans Udtryk „aldeles privatim", saaledes at jeg reent ud har sagt ham, hvor urigtige efter min Mening de tagne Bestemmelser vare, og har tilladt ham at meddele Kongen alene dette som min Mening, men ingen Anden, end ikke Collegii egne Medlemmer. — Iblandt de Ting, jeg besøgte i Mandags, var Søekaart Archivet; det var mig en stor og jeg tilstaaer, uventet Satisfaction, at jeg der aldeles intet kunde lære; mit Archiv staaer høiere i ethvert Punkt saavel af Orden og Reenlighed som Udførelse undtagen Stikningen, der her aldeles ikke udføres i Archivet, men privat i Staden og naturligviis er dreven til en meget høiere Fuldkommenhed end hos os. — [I Kraft af sin indvundne Viden blev Z. opfordret af Kong Christian den Ottende til at udtale sig om Admiralitetets Indstilling om at erhverve for Marinen to Dampskibe, Hekla og Ægir, fra England og til at besvare Kongens Spørgsmaal herom].

KONGENS ADJUTANT

I.

Kbhvn. 3die December 1839. — Min elskede Moder. Mit Brev idag har en alvorlig Foranledning; jeg ville ei, at De af nogen Anden tidligere end fra mig skulle erfare, at vores gamle Konge imorges Kl. 8¾ gik hjem til sin lange Række værdige Forfædre og saaledes sluttede den siden Christian 1ste fra Fader til Søn ubrudte Kongerække. Han blev den ældste af Rækken, saa at hans Død var naturlig; han døde af Alderssvækkelse, ei af nogen bestemt Sygdom; han levede og regjerede til det Yderste, thi han udgav Parolen endnu igaar Morges og gav derefter endnu nogle Audiencer, men de, som saae ham dengang, gik Alle bort med den Overbeviisning, at det var sidste Gang. Lykkeligt for ham og for Staten med dens Slags Regjeringsform, at han ei henfaldt i en langvarig Svækkelses Tilstand, men at den Alvise let og hurtigen løste for ham, den gamle agtværdige Fyrste!, thi hans Aftagen er først begyndt med den sidste Maaned, og indtil da var han, som jeg troer jeg tidligen tilskrev Dem, gandske ualmindelig rask, oprømt og deeltagende.

Min sidste Samtale havde jeg med ham 10de October, da han havde forlangt, at jeg skulle komme for at fortælle ham om min Reise; det var den første Gang i mit Liv, at jeg havde mere end en Audienz hos ham, en Samtale i ¾ Time, under hvilken han berørte levende og interesseret alle Gjenstande, Marine, Dampskibe, Jernbaner, Bankvæsen, Handel, Politik, de Potter, Louis Philippe og især Dronning Victoria og hendes forestaaende Givtermaal, hvilket jeg var den Første der forsikkrede ham bestemt var besluttet og afgjort, og dette lod han mig forstaae var ham ikke kjert. Han havde nu ønsket, at Prindsen af Glücksborg [Christian IX] maatte faae hende, en Ting han selv tidligere aldeles ingen Lid satte til og dengang næppe ønskede.

Han har under hele Svækkelses Perioden været saare blid og blød, har talt om sin Svaghed og bestemt ahnet sin Død, især da hans Datter, Hertuginden [af Glücksborg], for 14 Dage siden havde forladt ham; han sagde da til Møsting: Gud være lovet at jeg veed hun er gaaet til et godt Hjem, og til Foraaret kunne vi jo sees. — Den Maade paa hvilken han nyligen uddeelte Ordener, var som en Slags Afbetaling af Gjeld, og han ville, at Thorvaldsen skulle have faaet Storkorset af ham. — Hvad jeg føler nu, er derfor ikke Sorg,

men det er en høitidelig Vemod; hans Alder, lange Regjeringstid og store Ulykke gave ham en stor moralsk Anseelse i Europa, der nu er borte. Dette forbunden med hans gode Villie og ypperlige Hjerte vil gjøre ham uforglemmelig baade i Historien og i Folkets Hjerter, hvor han gjaldt og herskede gandske anderledes, end man af Aviserne skulle troe, og ligesaameget blandt hans tydske som hans danske Undersaatter.

Aften Kl. 6. — Imiddags Kl. $12^1/_4$ blev Kong Christian 8de udraabt fra Balconen af hans Palais med stor Værdighed og Anstand af [Gehejmestatsminister] Grev Otto Moltke og kom derefter selv ud og hilsede saare bevæget og rørt paa Folket, der imodtog ham med høi Jubel, mellem Mand og Mand med stor Rørelse. Jeg gik hen for at vise Børnene denne Scene, den de ventelig ere bestemte til oftere at opleve, og som jeg mener er lærerigt og gavnligt for unge Gemytter. Vi tilhøre dog en tænkende ædel Nation, der ei letsindigen vender sig imod den opgaaende Soel. Da Grev M. sagde: Længe leve Kong C. 8!, gave Etatsraad Kofoed af Høieste Ret og jeg hinanden Haanden og sagde: Gud give ham Held og Velsignelse i en Fremtid, som synes mørk! En mig ukjendt Olding traadte til, lagde Haanden over vores og sagde: Ja Gud give det, da han har villet, at jeg skulle opleve dette Øieblik!, — hvorved han græd som et Barn og bragte os Begge dertil.

Kongen sov roligt til Kl. 2, da han vaagnede og spøgede med den vaagende Kammertjener; han sov da atter ind og sagde, da han vaagnede imorges: idag vil jeg blive liggende. Hans sidste Ord vare: hvormange Graders Kulde er det ude? — Ventelig har han følt Dødskulden, thi da [Livlægen] Fenger tog Armen under ham og bad at maatte see til den spanske Flue, der igaar blev lagt ham paa Brystet, sank Hovedet paa Siden, og han — var død!

Vor ny Konge har følt sig saa dybt rystet ved Efterretningen, at han sank om paa sin Stol; hans hele Opførsel svarede aldeles til hans ædle Hjerte og dannede Forstand. Han sagde alle Authoriteterne, da de mødte hos ham, at han havde tabt ikke blot en Fader, men hans ældste trofaste Ven. Dette var en Sandhed, thi salig Kongen paaskjønnede i høieste Grad vor nuværende Konges ædle Opførsel imod Hertuginden [af Glücksborg, skilt fra Prins Frederik VII] under Skilsmisse Perioden; denne rørte ham, og han havde uden Tvivl isinde at rapellere Prinds Fridrik til Sølvbryllupet i næste Mai Maaned. — Enkedronningen er i høieste Grad værdig, fattet, men troede længe ikke, at Kongen var død, da hans Lig aldeles skal see ud, som om han sov; ogsaa Prindsesse Carolina fattet, men Prinds Ferdinand utrøstelig. Landgreven kastede sig hulkende over Liget, og Landgrevinden sank paa Knæ derved. Portene have været lukkede, og Alle ere tagne i Eed af Landgreven som Gouverneur, undtagen Marinen, der først bliver det imorgen. Dette ville være en Besynderlighed, naar man ei vidste, at man kunde stole paa Marinen uden at tage dens Eed.

Jeg troer nu bedste Moder, temmeligt fuldstændigen at have gjengivet Dem denne i Danmarks Historie mærkelige Dags Begivenheder. Paa mig og min Stilling har dette vistnok aldeles ingen Indflydelse, men i ethvert Tilfælde er det vist, at jeg ei gaaer tilbage derved, og at gaae frem hverken ønsker eller venter jeg. — Gud give Kongen Energie og betage ham Lyst til at blande sig i Smaating! Amen.

Min gode Kone har faaet en slem Tand ud igaar, og vi befinde os nu Alle saare vel. Alle sende de venligste Hilsener, men Ingen mere, min elskede Moder, end Deres inderlig hengivne Christian.

Puur Pøbel har iaften klinket nogle Ruder hos Jøden paa Østergade.

[Udskrift] Frue Provstinde Zahrtmann fød Tetens, Viborg.

2.

I dette Brev lagde Zahrtmann utvungent for Dagen, hvor stærkt Landesorgen og Tanken om Danmarks uvisse Fremtid greb hans følsomme Sind og bragte ham Taarerne nær. Folkets jublende Haab til at se Statslivets mørnede Baand sprængte og Krav om at leve i et friere Statssamfund var ham fremmede, derom havde han intet Ord, de stod hans Tankegang imod. Støbt til Mand i Frederik den Sjettes første Kongeaar havde han just i den oplyste Enevælde fundet en ypperlig Støtte for sine Formaals Fremme; han følte ingen Trang til at komme bort fra den.

Af den gamle Konges Død ønskede og ventede han ingen Forandring i sin Stilling og sine Forhold. Ganske uventet kaldte Christian den Ottende ham kun ni Døgn senere, 12. Dec. 1839, til sin Adjutant. Her, som ved ethvert afgjørende Skridt paa Zahrtmanns hele Løbebane, kom Stødet til ham ude fra Omverdenen; selv rørte han ikke en Finger, end mindre en Albu, for at bane sig frem. I sin urokkelige Selvtillid vidste han at bie rolig paa den Time, som skulde og maatte tage Brug af hans store Evner og dygtige Arbejde.

Christian den Ottende kunde ikke vente, at han i Zahrtmann vilde finde en fad Smigrer eller en følgagtig Hoftjener; dennes stejle Optræden mod det høje Admiralitet var Kongen og Hvermand kendt. Snarere søgte Kongen i ham en kundskabsrig Omgangsfælle; muligt følte han, selv holdningsløs af Sind, Trang til at have som Støtte ved sin Side en Mand af en fast, djerv Støbning og fandt en saadan i den koldblodige, raadsnare Marinekapitajn med den klare, vidt spændende Indsigt og de knappe raske Svar.

Zahrtmann selv følte sig ikke dragen til Kongen. Med sit skarpe Blik havde han tidligt gjennemskuet dennes Svagheder, hans Mangel paa mandig Handlekraft, hans Flygtighed, hans Iver for Smaatterier, hans Lunefuldheder; lige saa kendte han Kongens velvillige Sind, hans Retfærdsfølelse, Kundskabsfylde, hans livlige, vaagne Aand, som op- og omfattede snart sagt alt og alle. Naar han nu greb Kongens Opfordring, maatte han vel føle sig kaldet til i den

underordnede Hofstilling at virke Gavn for Kongen og for Danmark, for Flaaden, Søfarten og Handelen; ikke mindst turde han vente at finde Fodfæste i sin staaende Kamp mod den fra Admiralitetet udgaaende Lammelse. Tillige imødekom han herved sin Hustrus Ønske om nær Tilknytning til Hoffet.

Skjønt Hoftjenesten stjal ham megen Tid fra det kære Søkortarkiv, holdt Zahrtmann ikke blot ud i den lige til Kongens Død uden at trættes, men han vandt Kongens Fortrolighed og omfattede hans vennesæle Sind med varm Trofasthed. Paa sin Vis blev de tvende vidt forskellige Mænd uadskillelige. Den blaa Zahrtmann, saaledes nævnt efter sin Uniform, blev kendt Mand i København som Kongens hyppigste Ledsager under hans Morgenvandring ind paa den lukkede Langelinje, paa hans Rideture i Stadens Omegn, som Vagthavende ved hans Avdienser. En morsom Tegning af Kongen og hans Adjutant paa Langelinje gjengaves 1901 i V. Østergaards „Vort Folk i det 19. Aarhundrede"; den fortæller deres Samfærd bedre end mange Ord. J. M. Thiele fortalte — i „Mit Livs Aarbøger", 2. B., S. 92, — om en uheldig Ridetur 22. Juni 1841 ud til Kalkbrænderiet, da Zahrtmann var sprungen af sin Hest for at hjælpe Kongen ned, og da denne fik Foden ind i hans Skulderbaand og trods alle Anstrengelser for at holde ham oppe, høj og før som han var, styrtede til Jorden og herunder saarede den venstre Læg med sin Spore; han maatte køres tilbage til nogle Døgns Sengeleje paa Amalienborg, inden Saaret blev lægt. Fra en Køretur er fortalt, at Z. sad længe tavs i sine egne Tanker, saa at Kongen til sidst gnavent brød ud: Sover De, Zahrtmann? — og øjeblikkelig fik til Svar: Nej, Deres Majestæt, jeg sover aldrig paa min Post.

Pinlig kunde Tjenesten i Forværelset til Kongens Avdienser blive Zahrtmann. I Reglen tilbragte han Tiden med skriftligt Arbejde ved Pulten henne ved Vinduet; forstyrrede hyppige Afbrydelser ham heri, tog han fat paa at vandre frem og tilbage foran Avdienssalens Dør. Selv hurtig i Opfattelse følte han sig led af alt Tidsspilde og havde vanskeligt ved at dæmpe sin Utaalmodighed. Hans bryske Optræden kunde ganske tage Modet fra de Avdienssøgende, som forud bævede for at skulle stedes for Kongens Aasyn. Her blev den blaa Z. ikke elsket, men frygtet. For øvrigt var han heri ens imod alle. Saa han paa sin Vandring frem og tilbage, at en hartkorndiger Mave havde trængt sig frem foran Rækken, gjorde han et Slag over imod den og stødte den med Albuen tilbage i Rækken; saaledes lød Godsherrernes Klage. Andre Krøniker om ham løb Byen rundt. En enkelt naaede ind i Litteraturen, for theatralsk omdigtet til ret at taale Dagens Lys; skønt ringe i sig selv, turde dog dens sande Dokumenter være at fremføre her. Hovedpersonen var Eduard Meyer, den kendte Redaktør af Flyveposten, i hvilket Navn Københavnerne ofte fristedes til at udelade F.

23. Febr. 1847: Min Herre! I Kongens Forgemak respecterer jeg Dem som Overmand, men uden for samme er De min Lige-

mand, thi jeg er som De en fribaaren Dansk. De har i Formiddags tilladt Dem i Kongens Forgemak at beskylde mig for Usandhed [Meyer vilde paasige Z. at have brugt Navnet „Vombatten" om ham, hvad Z. afviste]. En saadan Forhaanelse har jeg aldrig endnu taalt nogetsteds, og jeg erklærer Dem herved, at jeg heller ikke vil taale den her. Vel er jeg ikke stærkt skaaren for Tungebaandet, men havde det ikke været i Kongens Huus, og havde De ikke været iført Allerhøistsammes Uniform, skulde jeg givet Dem glimrende Beviser for min Veltalenhed. Jeg giver Dem derfor Leilighed til at giøre mig en Undskyldning for Deres Fremgangsmaade, hvis De ikke regelmæssig hver tiende Dag herefter vil læse i mit Blad „Flyveposten" de Ord paa Erindringslisten: ADVARSEL. Idag er Hr. Commandeur, Kammerherre ZAHRTMANN jourhavende Adjutant hos Kongen. Eduard Meyer.

24. Febr.: Sorg over at see det Haab skuffet, hvormed jeg igaar fremstillede mig til Audience, og en, som man forsikkrer mig, ugrundet Følelse af at være behandlet med Ringeagt fremkaldte en Skrivelse til Deres Høivelbaarenhed, som jeg idag maae ønske at erholde tilbage. Ærbødigst Eduard Meyer.

S. T. Høivelbaarne Herr Kammerherre Commandeur Zahrtmann.

Da Folkestemningen straks ved Christian den Ottendes Død vendte sig bort fra at hædre hans Minde, fik Zahrtmann Lejlighed til at vise, hvor nær og hvor kær han i sine otte Adjutantaar havde faaet ham, og til skarpt at tage Afstand fra Mængdens Luner. Professor N. V. Dorph ønskede hans Vidnesbyrd om, at Kongen 1840 havde tilsagt ham at blive Chef for det kongelige Theater, og fik nu følgende Svar fra Zahrtmann:

Under 16de Febr. har De tilstillet mig et Brev, hvori De forlanger, at jeg skal „give Sandheden sin Ret" i en Meddelelse til Dem, helst i Brevform. Dette Deres Ønske opfylder jeg herved, idet jeg erklærer: Saafremt høisalig Kong Christian VIII nogensinde har lovet Dem nogetsomhelst Embede, en Ting hvorom jeg aldrig har været vidende og hvorom De aldrig tidligere har udtalt Dem til mig, saa kan Deres Brev af 16de Febr., i hvilket De skriver, „at De maae angre den Time, da De indlod Dem i noget Forhold til Christian VIII kun for at knuses under Magtens despotiske Villie", være mig et Beviis mere paa den høisalige Konges store Visdom, i det han ikke betroede Dem noget Embede. ærbødigst

Zahrtmann.

Amalienborg ved Castrum doloris. Februar 1848.

S. T. Hr. Professor Dorph.

3.

Den danske Zahrtmann blev hans Kendingsnavn ved Hoffet. Han bar det med Rette. Tidligt, vel mest gjennem sin Svigerfader i Altona, fik han Øjnene aabnede for de Rænker, der spand-

tes i Kiel mod Danmark, og den Mistro og Afsky, han bar til Hertugen af Augustenborg, lagde han kendelig for Dagen. Han søgte, saa vidt hans Stilling tillod, at ildne Kongen op til at staa fast i at afværge Hertugens Planer, og havde han ikke følt, at han ogsaa her paa Statspolitikens Omraade kunde tjene Danmark, havde han næppe tjent for Adjutant samfulde otte Aar til Ende. Hans Stilling tillod ham i saa Henseende meget, mere end ventet.

Som paa det nyspulede Skibsdæk fandt Zahrtmann hurtigt sikkert Fodfæste paa de glatbonede Salsgulve. Her som der vandt hans aabne Væsen, hans raske Fremtræden, hans vaagne Blik, hans knappe Svar ham Venner og Fortrolige. Alle kom til ham som den Mand, paa hvem de fuldt ud kunde stole, hos hvem de fandt forstaaende og indsigtsfuld Deltagelse i, hvad der laa dem paa Sinde. En sleben Hofmand blev Sømanden, der havde Ry for en vis Uomgængelighed, ikke; men han blev dem en vennesæl Omgangsfælle, en paalidelig Raadgiver. Hvad de bragte til hans Viden i Lid paa hans Tavshed, betroede han ingen anden — end sin Hustru, sikker som han var paa, at ogsaa hun forstod at tie og ikke kunde svigte udvist Tillid.

Heraf skabtes den lange Række af udførlige Breve, hvori Zahrtmann skildrede sin fraværende Hustru Livet ved Christian den Ottendes Hof i smaat og i stort. Om Vinteren i København havde han hende om sig, og her var han kun een Adjutant af en halv Snes; men paa alle sine Baderejser til Føhr valgte Kongen Zahrtmann til sin Ledsager, og her var han den foretrukne af tre Adjutanter. Særligt i Føhrbrevene kom da hans Adjutantvirke frem.

10. Juli 1843, Arkivet: Jeg er frisk og rask ankommet hertil igaar Kl. $12^{3}/_{4}$ [fra Opholdet i Altona, hvorfra han med sine to Døttre besøgte Moderen i Viborg 19. til 26. Maj]. Jeg har siden været i en saadan Activitet, at jeg ikke har havt Tid til at føle mig alene. Dronningen opvartede jeg igaar [Søndag] i Dyrehaven, og hun er meget tilfreds med min Rapport. Hos Kongen meldte jeg mig idag; atter befalede han mig at arbejde i gamle [Admiral Michael] Billes Projecter [se følgende Afsnit]. Idag skal jeg spise hos Enkedronningen paa Fridrichsberg, imorgen hos Landgreven her i Staden; desværre reise vi snart.

16. Juli, Bregentved: Jeg har Jour og kan ikkun endnu underrette Dig om, at Majestæterne ere ligesaa vel som min Ringhed. Vi ere her i Sandhed hos en grand Seigneur [Greve A. W. Moltke], Alle feirede som om vi hørte hjemme her, og Rococo er her Natur, ikke Sammenskrabning.

19. Juli, Stege: Søndag Aften [16.] gaves der paa Bregentved et særdeles smukt og heldigt Fyrværkeri, og Alt er der i Sandhed stort, saaledes som det ikke kan tilveiebringes for Penge alene. Vi have giort en meget smuk Tuur og vare iaftes paa det yndige Liselund [19. paa Klintholm, 20. Frokost paa Marienborg]. Her ere vi bleven behageligen overraskede ved Kronprindsen, hvem vi dog igien bliver quit, naar vi imorgen have spiist hos Claesens paa Corselitze.

25. Juli, Juellinge: Vi have været meget begunstigede af Veiret. Modtagelsen har været i Sandhed enthusiastisk, og Du veed, at jeg ikke overdriver Sligt. Igaar spiste vi hos den unge Rebel paa Knuthenborg [Greve F. M. Knuth], der nu begynder at blive tam. Overalt hvor vi kommer, drikker man og raaber Huraer for Kongen, Dronningen og Kronprinds, men om Kronprindsessen [Caroline] taler Ingen. Hvad menes der med hendes Reise? Hun har jo Besøg af Prinds Christian [af Glücksborg] og Prindsesse Louise.

30. Juli, Wyk paa Føhr: [Reisen gik fra Juellinge over det rebelske Nakskov, der viste sig som ultra loyalt, til Grev Reventlows paa Christianssæde]. Overreisen til Flensborg var saa hurtig, at vi ankrede ved Holnæs, hvor Statholderen [Prinsen af Nør] kom ombord for at spise til Middag. I Flensborg modtoges vi med Fakkeltog i øsende Regn [28. Juli]. [Kabinetssekretær C. L.] Tillisch, hvis Fødselsdag det var, og jeg ledsagede saagodtsom hele Dagen Kongen alene; det allerneuste var imidlertid en fem Acts Comoedie om Aftenen, men Alt gik godt af uden Politik og Sprogforhold, hvilket man paa det Bestemteste havde frabedt sig. Igaar reiste vi af, Veiret var koldt, men godt til Leck, hvor vi frokaastede, men herfra reiste sig en Storm med Regn af den Art, at Kiørslen paa Digerne med Reisevognene vistnok ikke var uden Fare, og saa at vi Kl. 4, da vi naaede Dagebüll, ei kunne komme ud til Dampskibet, som her ventede os. Vi kunde altsaa hverken komme frem eller tilbage, og hele Selskabet maatte saaledes tilbringe Natten i dette Færgesteds fire Huse! De comiske Scener, som dette foranledigede, ville vi længe mindes; Kongen lagde sig Kl. 12 paa en Seng, Dronningen med Damerne blev i Vognene; jeg spillede L'hombre med Prinds Fridrich [af Hessen] til Kl. 12, da han, F. Blücher og jeg fandt en Lade, hvori de Andre lagde dem paa Straae, hvorimod jeg kneb ind i Kammerpigernes Fourgon [Rustvogn]; dette gav os lidt Søvn, men mange Løier. Endeligt kom vi herover imorges tidligt, men med stor Besværlighed, da Veiret endnu altid var slet, og her landede vi under en øsende Regn. Denne Nat hindrede imidlertid ikke Kongeparret i at tage til Kirke paa Stuhlwagner i Mangel af Equipager, fulgte alene af Z. og Jane, da der ingen Frivillige fandtes. Her ere hidtil meget faa Badegjæster, ventelig fordi Toilettet bortskræmmer Damerne, og Folk ere bange for ikke at faae Logis; dette kan ikke være Kongen behageligt og forstemmer ham vel stundom, ligesom han vel maae mærke, i hvilken Grad Alle, saavel de der ere med ham, som ikke med ham, fordømme det latterlig store Train, han slæber med. Imod mig er han vel ikke meget meddelende, men meget net. Da jeg gratulerede til Forlovelsen [Kongens Søstersøn Frederik af Hessen havde været Passager under Z.s Middelhavstogt 1842 med Thetis og var nu bleven forlovet med Kejser Nicolais Datter Storfyrstinde Alexandra], sagde han: Det kan han takke Reisen med Dem for, thi derved henlededes Keiserens Tanke paa ham; atter igaar sagde han til Dronningen: Hvor besynderligt

at den Flyve Idee at yttre mig saaledes til Fritz, den Aften jeg talte med Z. hos min Søster, har bragt det Resultat [om nævnte Togt se følgende Afsnit].

9. Avg., Wyk: [Overhofmarskal] Levetzau, Tillisch og jeg danne paa en Maade et Kløverblad, begge Blücherne og Bardenfleth et Andet, til hvilket Nagel slutter sig uden dog, saavidt mig bekjendt, at spille Banch med. Rantzau og Ewald, de gamle Reisefæller med Kronprindsen, spille mest oo, og Danmarks Fensmark gaaer alene og moquerer sig med Tørhed over Adler. Med Tillisch er jeg allerfortroeligst; han er ikke alene ubetinget den dygtigste, men tillige den, med hvem Intimitæt er interessantest, da han erfarer Alt og meddeler mig Alt. Du veed, at gamle Blücher ei vel kan taale anden Authoritet end sin egen, og han kalder derfor Tillisch: den lille Minister. [C. H. Donner var i Wyk; en Plan om at byde Dronningen Gæsteophold paa hans Gods Bredeneck med Elisabeth Z. som Værtinde var undfanget af Z., men kom ikke til Udførelse].

24. Avg., Wyk: Her har været adskilligt Tale om Forandringer i Admiralitetet; jeg har ved denne Leilighed sagt Oxholm, at jeg under aldeles ingen Betingelser ville indtræde i Collegiet med Schønheyder; at jeg vil indtræde med [Kron]Prindsen, men uden Nogen imellem ham og mig, og at jeg paa ingen Maade vil forbinde det med at være Adjutant. Prindsen ønsker mig iøvrigt neppe ind, men vil heller have Lütken. Jeg leer ad Alt, thi jeg forlanger Intet, men skal Forandring gjøres, saa vil jeg gjøre mine bestemte Betingelser; til Biløber lader jeg mig ikke bruge, men anvises der mig en Stilling, i hvilken jeg kan nytte, saa maa Prindsen gierne have Navnet deraf.

28. Avg. Wyk: Turen til List løb godt af; vi havde stor Møie med at komme igjennem de snevre og flakke Løb, men Kongen blev ikke utaalmodig og var meget tilfreds saavel med Dampskibet, som med Ottos Kutter, hvori han gjorde Endeel af Reisen [Premierlieut. Otto Donner, Krystoldinspektør ved Vesterhavsøerne]. Danneskiold, Amtmand Krogh og jeg sov ombord hos ham ved List og havde det udmærket godt, thi Reenlighed, Madratser og Kaffe ere Gienstande, der paa en saadan Reise ei ere at foragte. Kongen fik sit Ønske opfyldt: at være den første danske Konge, efter Christian d. 4de, som besøgte denne Valplads i Lister Dyb (1644). Til Reisens Curiosa hørte, at vi kom ind i et Huus i Keitum paa Sylt, hvor en Brud netop stod pyntet for at gaae for Alteret med en af de famøseste Demagoger, en Doctor Ackermann, som er Læge paa Øen. — Det er nu endelig bestemt, at Dronningen d. 5te forlader os; til Kiøbenhavn vil hun paa ingen Maade gaae allene, Gud maa vide hvorfor, og slige forbandede Griller koste mange Penge og medføre stor Uleilighed. Skulle hun selv betale det, saa blev det anderledes. — I Aftes en yderst kiedende Soirée dansante i Bade-Salonen. Lieut. [T. V.] Pedersen er her paa Dampskibet [Kiel] og arbeider nu paa at fuldføre Tegningen af alle Officiererne paa Thetis [Z.s Middelhavstogt

1842]; det er meget behageligt, at saavel [Premierlieut. H. L.] Moe [Kiels Chef] som han ere saare vel seete af Alle ved Hoffet, hvortil det vel ogsaa hielper lidt, at begge ere meget gode Dandsere og smukke Mennesker. Iaften skulle vi bivaane en stor fête champêtre, som Kongen giver alle Føhrs og Amrums Beboere under aaben Himmel ved Landsbyen Niebelund. I Løbet af Ugen skulle vi endnu med Dronningen besøge Amrum og Halligen Oeland, som har en pietistisk Præst af den rigtige Carthauzer Art. — Kongen er vel og føler sig saa, thi han meente nys, at ius primæ noctis hos Bruden paa Sylt (ca. 190 Pund vægtig) i denne Tid vel nok kunde have conveneret ham [Tilbagerejsen gik 4. Sept. til Husum, 5. til Heide, 6. til Heiligenstädten, 7. Revue ved Itzehoe, 8. til Glückstad, 9. til Rensborg med Ophold her til 12. Sept].

13. Sept., Pløen: Naar Dronningen glemmer sig saavidt, at hun beder A[dler, Kabinetssekretær] spørge Criminil [Statsminister] om de politiske combinaisons, der ei behage hende, fordi de ei ere hendes Brødre fordeelagtige, saa burde han henvise hende om Efterretninger til hendes Mand Kongen som den eneste passende Authoritet for hende, hvortil han gierne kunde have føiet, at Dronningen af Danmark ikkun burde have Danmarks, ikke hendes Brødres Interesser for Øine. Criminil var ei meget au fait af den Ting [russiske Forhandlinger], førend hele Verden var det, thi Nesselrode gik ikke herom til Rantzau, men til Blome, og han skrev altsaa ikke herom til Criminil, men til Kongen. Hvor comiskt: Dronningen faae politiske Nyheder fra — Hertuginden!

4.

15. Juli 1844, København: Tillisch hilser meget, han forekommer mig temmelig vel efter Brønd Curen, men lever bevæget over de mislige Statsforhold, hvorimod Kongen er besynderlig rolig.

18. Juli, Sorgenfri: Kongen fulgte Dronningen til Dragøe [Dragør] uden andet Følge end F. Blücher og mig, og Kl. 5 vare vi tilbage i Staden, hvor vi forblev om Natten. Kongen var egentlig noget afjaget, men han sov godt om Natten og modstod saaledes godt en meget fatiguant Dag, der begyndte med, at en Deputation bragte ham Sprog Petitionen, hvorpaa han imod Alles Raad svarede, hvilket han skulde hellere have ladet være, men — c'est plus fort que lui. I ti Timer, fra $9^3/_4$ til $7^3/_4$, var han idelig beskiæftiget, og vi kom først hertil efter Kl. 8, men han var rask og vel, og vi havde i Vognen en lang, betydningsfuld Samtale. Øieblikket er unægteligt høist betænkeligt, og saa finde Alle det; det kan ikkun imødegaaes med Bestemthed og Kraft, men —.

27. Juli, København: Med Ro og Kraft lod alt sig ændre her, men vi mangle Statsmænd, Ørsted er det mindst af Alle, som Du veed jeg altid har sagt, og havde vi en Statsmand, saa blev Kongen dog ikke fast; den mindste Energie giør et godt Indtryk, saaledes her det Svar, han nys gav paa Sprog Petitionerne.

8. Avg., Wyk: Hertil kom vi iforgaars. Svaret [paa Sprogpetitionen] er for langt; aldeles kort og altsaa skarpere vilde man ikke have det; men havde Storfyrstens [Constantins] Ankomst tilladt mig, efter Aftale, at komme til Tillisch, saa skulde jeg bestemt have faaet enkelte overflødige Ord ud. Svaret blev discuteret i Statsraad paa Sorgenfrie om Aftenen, efter at Storfyrsten havde spiist der, og da Kongen var tilbage fra Bernstorff; Kronprindsen var meget monteret og gjorde et Spectakel om Constitution etc., hvorefter Stemann bragte ham ordentlig til Taushed. — Paa Gravensteen skulde jeg referere en vidtløftig Sag om Fregatterne, Marocco og Thorvaldsens Sager fra Italien; jeg forelæste ham [Kongen] et Udkast, jeg uopfordret havde giort, fordi det ilede; han forelæste derefter et Udkast, han mig uafvidende havde giort, men tilføiede strax: Meningen er den samme, men bliver ved Deres Svar en fuldstændigere og bedre, — og da jeg bad om hans Manuscript for at benytte enkelte Udtryk deri, gav han mig det, men bad mig at bibeholde min egen Stiil. Jeg kan saaledes intet Øieblik tvivle paa, at jeg er en affaire de tête, men ikke de coeur, og Aarsagen hertil ligger snarere, troer jeg, i Andet, end at den, som Du mener, ligger i Fødselen. Jeg har et Navn indenfor Hoffet, som stundom generer, og herpaa havde jeg et saare comiskt Exempel: Den unge Prinds [Friedrich] af Preussen (Prinds Carls Søn) var meget levende, videbegierlig og interesserede sig for alt Søvæsen i en særdeles Grad; han kom incognito til Thee paa Sorgenfrie, da jeg havde Jour og naturligviis holdt mig tilbage. Siddende hos Dronningen paa Sofaen spørger han hende, hvem jeg var, og siger, at han ønskede at giøre mit Bekiendtskab; hun kalder mig derfor, staaer op og presenterer mig for ham; han gaaer hen i Vinduet med mig og begynder en Conversation, som [den preussiske Gesandt, Baron de] Schoultz fandt for lang, hvorfor han kom og afbrød den med at presentere Ahlefeld for ham; jeg gik til næste Vindue, og et Øieblik efter kom Prindsen og begyndte forfra. Dette giorde det uvilkaarlige snurrige Indtryk, at da Prindsen var borte, kom Kongen og førte en lang Samtale med mig, en Ting han naturligviis ellers aldrig giør i Salonen med Jouren, hvem han jo har fra Morgen til Aften. Ved Afskeden fortalte Schoultz mich weite und breites over min Anseelse i Berlin, da det var Prindsen paalagt at søge mit Bekiendtskab. Denne Prinds forekom mig at være Storfyrsten superieur. — Saameget har jeg endnu aldrig talt om mig selv og Hofjammerligheder som her, og jeg kunde tilvisse ikke giøre det til nogen Dødelig uden til Dig, min elskede Kone, til hvem jeg endog ikkun giør det, fordi jeg ikke vil have, at Du skal troe mig aldeles godtroende eller uopmærksom for, hvad der omgiver mig, og at det er et Hof jeg er ansat ved, men derimod beder jeg Dig at være overbeviist om, at jeg under alle Omstændigheder uforandret vedbliver at være ligegyldig herved, maaskee endog i en høiere Grad end nogensinde forhen.

17. Avg., Wyk: Din Fader kom her igaar i bedste Befindende

omtrent Kl. 5 og var iaftes strax til Audienz, Bal og Partie og skal idag Kl. 12 til Kongen, saa at Alt er saa godt som mueligt; han mener at blive her til Torsdag d. 22de. — Ogsaa her plages man af Folkene af de forskiellige Foreninger; Kongen har trukket sig ret godt ud af Alt, men hvad Dronningen angaaer, da har Tillisch igaar reent ud sagt Kongen, med hvilke Følelser han og jeg havde været Vidner til en høist upassende Scene med en Præst, hvis Opførsel ingenlunde var at bifalde. Hun skader meget netop der, hvor der skal handles med Klogskab og Tact, og det kan dog maaskee være, at dette bliver mere paafaldende i Kammerfrøkenens Fraværelse. Med Hertuginden og hendes Døttre synes Alt at gaae godt, undtagen for Heste og Portechaise Bæren, men høist comiskt er det, at Trampe er det Led, ved hvilket de ere bundne til Hoffet.

20. Avg., Wyk: Da Kongen iforgaars Aftes spurgte Waldemar Oxholm om Raad med Hensyn til Rusland, sagde denne ham, at han strax havde formodet, at han ville have sendt mig [med Condolence til Keiser Nicolai ved hans Datter Alexandras Død 11. Avg. i Barselseng; hun var 1843 bleven gift med Prins Frederik af Hessen] som den, der i alle Henseender, men navnligt for Bekiendtskabet til Prindsen forekom ham at egne sig dertil, hvortil Kongen svarede: Ja det er sandt, men nu er Prindsen der jo ikke. Det blev da bestemt, at Meyendorff [Kejserens Cureer] skulde tage Svaret med tilbage, og at først, naar Prindsen kom [han ventedes fra Bisættelsen i St. Petersborg til Wyk], skulde en Høiere sendes for at takke Keiseren for den Maade, han havde behandlet Prindsen paa; men hertil vidste Oxholm ingen at foreslaae. Jeg nævnte ham da [Generaladjutant C.] Lütken, der, som jeg troer, vilde giøre det gode Indtryk af a staid chieftain and sailor. Det glæder mig, at Kongen ei fik den Idee at ville sende mig med et Brev til Ritmester Prinds Christian [af Glücksborg] for at bede ham overlevere det, thi herved vilde jeg have funden mig i høi Grad fornærmet.

30. Avg., Wyk: Jeg tilføier ikkun nu, at det bliver Prinds Christian, som gaaer [til Rusland] og [Kapitajnlt.] Irminger med ham, hvilke Ordrer Oxholm bragte med tilbage. Foreløbigen siger jeg Dig ikkun, at Oxholms Opførsel har været og er fortræffelig i den hele Sag. Formuen har henrykt Prindsen [Fred. af Hessen], der med Tilsidesættelse af al Delicatesse for at redde mueligst Meget har spilt et skiult Spil for hans Omgivelser, der paa det Bestemteste tilraadede det Modsatte. Dette skal Prinds Christian nu see atter at giøre godt hos Keiseren, og hertil anseer man ham alene istand. Min Lieutenant fører sig vel op, og der var meget i gamle Generalindes [Bülows] born gentleman [denne Udtalelse gælder vist Harald Oxholm. Som gift med Prinsesse Louise var Prins Christian af Glücksborg Svoger til Prins Frederik af Hessen].

3. Sept., Wyk: Reventlow er, som Du veed, borte; under hans Fraværelse spadserede Kongen idag med — Jørgensen Jomtou [Litterat]. Dronningen derimod har forskrevet [H. C.] Andersen, der

hver Aften til Theen fortæller Eventyr! — Prindsens Opførsel imod hans døende Kone har været exemplarisk, og den alene er det, som nu binder den keiserlige Familie til ham, thi Yttringer som den af Keiserinden: Mais Fritz, veux-tu donc aussi emporter les chemises d'Aldine?, — eller den af Keiseren: Il est d'une ignorance complète, il faut qu'il s'intruise, et vous ne saurez pas l'occuper chez vous; qu'il aille prendre service en Autriche!, — dette vil nu hverken Kongen [hans Morbroder] eller Landgreven [hans Fader], men Landgreven vil blive hierteglad, hvis han erfarer den Yttring. Keiseren havde ogsaa til Oxholm udtalt sig meget skarpt om Tilstanden her og den Svaghed, man viste [Harald Oxholm havde været Cavaleer hos Prinds Frederik af Hessen paa dennes Middelhavstur om Bord paa Thetis 1842 og paafølgende Bryllupsreise til St. Petersborg].

4. Sept., Wyk: Dagens store Nyhed, Din Faders splendide Foræring til Dronningen, vil han selv kunne fortælle Dig om, ligesom han til hende ved den Leilighed har sagt, at jeg efter Fødselsdagen [Kongens, 18. Sept.] agtede at tage Permission til at afhente Dig og Børnene [i Altona]. Tillisch har indbuden sig selv til at spise hos os med [H. C.] Andersen, hvem han vil lee over med Elisabeth og Mimi.

6. Sept., Wyk: Prinds Friedrich har, efter at han vidste sig at være [sin afdøde Gemalindes] Arving, aldeles handlet paa egen Haand, omgaaende Prinds Christian og Oxholm, da han vidste eller formodede, at de vilde staae paa, at han skulde giøre pecuniaire Offre. Her er Talen om 220 000 Rubler, der ei ere hans Eiendom, men hvoraf han har l'usufruit; thi hvad heraf er tilbage efter hans Død, tilhører Rusland. Prinds Chr. skal nu forestille [Keiseren], at Prinds Fr. i sin dybe Sorg ei har tænkt paa at efterlade Gienstandene, dem man bestemt veed, at Keiseren ei vil tage tilbage. Herpaa stoler Prindsen og Landgreven, og selv Rex synes, at Summen er betydelig at renoncere paa. Værdigheden udgaaer altsaa fra anden Linie [Chr. af Glücksborg], og den vil have det tilbageleveret, hvilket man alene haaber at Prinds Chr. vil være istand til at opnaae, især naar han tilbyder Forøgelsen af Stiftelser i Petersborg derfor eller Oprettelsen af en ny Stiftelse af samme Slags i Kiøbenhavn. Lykkes dette ikke, saa trøster man sig paa vedkommende høie Steder, og saaledes maae Du og jeg ogsaa giøre, thi det er jo ikke vor Ære, som her er sat paa Spil. Prindsens Ønske er at gaae gjennem Schwitz til Rom, men dette er det, Keiseren sætter sig imod med den Bemærkning, at det er høi Tid han lærer noget; dette skeer imidlertid neppe nu, da han har 40 000 Specier aarligt at fortære, og da den Lykke, han havde giort, har bibragt ham en ny vanité, den at han troer at have et godt Hoved!

8. Sept., Wyk: Hoffet er iaar blevet mig meget modbydeligere, ingenlunde paa Grund af Selskabet eller Tonen, der har været bedre end nogensinde, men fordi man altfor ideligen maa lukke Øinene og meer og meer savner Traad og Princip, il n'y en a plus, et nous

vivons au jour le jour. Hvad der kan bydes, og hvad der bydes, er aldeles utroeligt.

14. Sept., Gram: Jeg har den høist sørgelige Efterretning, at vi iaftes, da vi kom her tilbage fra Ribe, fandt Tillisch — død! Han var bleven her tilbage med de tre Krogher, Hillmers, F. Blücher og den yngste Frk. Krogh; han var utroelig munter og overgiven, da han pludseligt efter Caffeen faldt om paa Sofaen og var død. [Livlæge] Dahlerup har befrygtet denne Dødsmaade, da han ligesom Thorvaldsen havde Forhærdelser i Hiertet. Arme Fædreland! Arme Venner! Arme Konge! Du veed i fuldeste Udstrækning mine Anskuelser om dette Tab, og at jeg anseer det for uerstatteligt. Du veed, hvilken Ven jeg tabte i ham; den Art Venskab slutter jeg neppe mere med Nogen. — Omtrent i den Time, at denne Ulykke indtraf, igiensaae jeg i Ribe efter 42 Aars Forløb min gamle 83aarige raske Tante [Professorinde Hanssen, født Tetens], min ædle Moders udtrykte Billede.

16. Sept., Vejle: Det har stødt Oxholm og mig, at Kongen ei tog sig Tabet nær nok, og egentlig dømme Alle saaledes, men man giør ham maaskee heri Uret. Han sagde igaar til Fru Hoppe: Naar jeg ei som sædvanlig converserer Dem som min Dame ved Bordet, saa maae De undskylde det med, at jeg er for preoccuperet over Tabet af min Ven Tillisch. Dette Udtryk, fremsadt der, gielder mere end Almindeligt i hans Mund. — Med Kronprindsen er det aldeles ved det Gamle, hver Dag forskiellig. Med Prinds Friedrich er det ravgalt; han slaaer aldeles bagud i Følelsen af hans Uafhængighed og souteneres af Moderen, medens han aldeles kaster sig overende med Landgreven og Onclerne, saa at Charlottenlund er en camp des Tartares, hvor Landgreven mest tier, men dybt bedrøvet og nedbøiet. Prindsen vil bort, og for den øieblikkelige Roes Skyld har Oxholm faaet ham med Lindholm til Fredensborg; ogsaa vil han absolut have Broderen bort før ham, da Han dog i Landgrevindens og Prindsens Øine er Angiveren af det sande Forhold med Keiseren.

20. Sept., Boller: Jeg maa nu først begynde med den ikke behagelige Meddelelse, at Kongen ikke har tilladt mig at reise herfra, fordi — jeg skal føre ham over Lille-Belt; det Store skienker han mig, saa at jeg kan reise fra Snoghøi d. 2den Oct. og saaledes være hos Dig, min herlige Kone, d. 3die med Formiddags Trainen. Kongens angivne Aarsag er af den Natur, at jeg maa ansee den som et blot Paaskud, især da ogsaa der, ved den Leilighed, er et Dampskib. Det er lykkedes mig ikkun at ærgre mig i en Time og iøvrigt at lee derover, som Alle giøre. Han har siden Tillisch's Død brugt mig meget, men nu er ogsaa Alt omtrent afgiort, undtagen maaskee Oversættelsen af en enkelt engelsk Depesche. Den Sygdom, at ville beholde Alle omkring sig, maa nu ogsaa Prinds Christian af Glücksborg undgielde; han loe igaar Morges af mig, jeg iaftes af ham.

22. Sept., Boller: Gamle Stemann har tilskrevet Tillisch [F. F. Tillisch afløste sin Broder som Kabinetssekretær], at han ei maa

tilsidesætte Alt for Kongen. Tillisch har begyndt at arbeide med Kongen, og jeg troer, at det vil kunne gaae godt; han har ikke Broderens lette Munterhed, men i de dybe Egenskaber staaer han næppe tilbage, og i Hoved mener f. Ex. Oxholm, der har studeret med denne, at han maaskee endog er superieur. Han kan altsaa nok opsvinge sig til samme Tillid i Danmark, men aldrig i Hertugdømmerne, og han er mere Dansk end Broderen, endskiøndt vistnok behørig maadeholden. At han ikke er besvogret med Krogherne, er hvad han bestemt har forud for Broderen. Det er mig imidlertid saare behageligt, at jeg forudseer, at jeg bliver paa samme confidentielle Fod med ham, som med Broderen. — Oxholm har mestens opgivet Haabet om Prinds Fridrich, og han udvirker bestemt, at Harald [Oxholm, hans Broder] kommer fra ham. Comisk er det, og jeg tilstaaer morende for mig, at høre, at Prinds Fr., naar man driver paa, at han skal alvorligen beskiæftige sig, ikkun vil studere Marine og vil tilsøes, hvilket han har sagt Alle undtagen mig, der finder det umueligt. De Andre mene dog, at Søturen gjorde ham meget godt, netop i de Retninger hans Svagheder ligger, og at det derfor var saare godt han kom ombord, men jeg beder da at blive iland. Prinds Christian har talt meget med mig herom.

24. Sept., Boller: Endelig spurgte iaftes Dronningen mig: De har nok isinde snart at hente Deres Familie? — hvilket ledede til, at hun sagde, at Overfarten over Lille Belt meente hun endog selv at kunne forestaae. Alle finde denne Grund til at holde mig tilbage saa futil, at de giætte paa, at det er for L'hombrens Skyld, da vi ikkun ere Levetzau, Grev Frijs og jeg til at spille med ham, hvilket vi her giøre hver Aften. Indtil idag har jeg haabet, at Kongen selv skulde finde det urimelige heri og, ligesom ellers Alt omgiøres, saa ogsaa komme tilbage fra denne Beslutning. — Igaar havde vi en yderst fatigueret Revue Dag, otte Timer tilhest [Kongen tillod 29. Sept. Z. den næste Dag at rejse fra Boller til Altona].

26. Sept., Boller: Alt synes at gaae godt med Tillisch, men han har en vis Plumphed eller Kantethed i Formen, som contrasterer paa en særegen Maade med Broderens, og som vistnok ikke giør det bedste Indtryk paa Kongen. I Anskuelser harmonerer jeg endnu mere med ham end med Broderen, thi vi harmonere netop i de faa Punkter, hvori jeg afveeg fra Broderen. Kongen er meget munter og vel, hans Befindende og Humør er absolut bedre her end paa Føhr, men Svagheden for Smigger og Applaus tager bestandigt til. Følget holder sig ret godt fri hidtil, men udenfor ere de i Stænderne allerværste Skraalere ogsaa de værste Hurrahraabere, og blandt Tropperne er det nu reent galt; paa en Revuedag blev nyligen raabt 64 Hurrah for Kongen, og Du giætter let, at det var Fensmark, som talte det. Tropperne ere ret gode, men de Commanderende maadelige. Den commanderende General udmærker sig ved selv at holde Politie paa Pladsen, og heri stikker han endog Napoleon.

5.

9. Avg. 1845, Wyk: Hertil kom vi d. 6te. De Andre imødesee Kiedsomhed og tye til Kortene som Tidsfordriv, men jeg har Udregnings Arbeider nok med for hele Opholdet. Den almindelige Lediggang medfører, at Alle gaae omkring og dele Tiden hos Andre, der saaledes maa giøre Commers, og jeg mindes derved ofte Sneedorffs Advarsel: Vogt Dem altid for Camerater, som giøre Morgen Visiter! — Ogsaa nu har jeg i $2^1/_2$ Time villet skrive uden at faae Ro. Indskrænkningen i Mad til fire Retter og i Nattevaagen til $11^1/_2$ er saare behagelig og en stor Forbedring i Livet her. Efter Strandbad har jeg en lang Spadseretur med Kongen om Formiddagen, om Eftermiddagen en Ridetur. I det Indre af Tydskland synes Badet at have opnaaet en Slags Celebritet, og det rolige Liv her, sammenlignet med det paa Helgoland, at virke til Fordeel for det, især hos Damerne, for hvem især Søndagen [den Engelske] paa Helgoland neppe er meget opbyggelig. Her derimod bliver Alt iaar vistnok ordentligere, og jeg tør maaskee tilregne mig en Deel heri: Jeg opfordrede [Livlæge] Dahlerup til at udtale sig med Bestemthed, ihvorvel jeg erkiendte, hvor vanskeligt det var at giøre det directe, og indirecte havde han giort det. Han skred imidlertid til det, saasnart vi vare ankomne hertil, og ihvorvel Vi blev lidt vreed, saa blev Vi dog meget mere bange, saa at det nok har giort sin Virkning [Wyk havde kun et Samlingshus, Badesalonen; Majestæterne boede paa Slottet, dannet af to sammenstødende Købmandsgaarde; Følgets Herrer og Badegæsterne tingede sig ind i Handelspladsens Smaahuse].

11. Avg., Wyk: Med Tillisch er jeg paa den allervenskabeligste Fod, og han er ligesaa aaben mod mig, som Broderen var det. Ingen lader os i ham see en Vartovs Kierling. Han klager meget over [Kabinetssekretær] Adlers Svagheder.

26. Avg., Wyk: Her er Nyheden: Hertugens Ankomst iaftes efter ved Brev igaar Morges at have meldt sig paa een Dag, saa at vi haabe at blive ham quit imorgen tidlig. Her er et herligt Ensemble deri, at Alle ere kolde og høflige, Alle frygte for, at Rex skal svigte, men hidtil holder han sig brav; han bød ham ikke Kinden til Modtagelsen igaar, og i Dag udbragte han ingens Skaal ved Bordet. Han har selv sagt: Det er imod min Caracteer. Hertugen var saa flau ved Ankomsten, at han blev høflig og i den Grad, at han gav Enhver hele Haanden og aldeles har glemt at række de to Fingre ud. Statholderen har fundet det raadeligst at blive borte og kommer først paa Overmorgen.

29. Avg., Wyk: Det smukke Veir stemmer Alle muntert, og her har aldrig hersket saamegen Samklang som siden Hertugens Afreise; selv Statholderen er nettere end nogen sinde forhen, og Kongens Tilfredshed er øiensynlig.

2. Sept., Wyk: Du kan fortælle Din Fader, at ved Tanken om at skulle spise hos ham [déjeuner dînatoire før Teateraften i Ham-

borg] fortælle Alle mig, at hans Tractement i 1840 bestemt var det allerbedste, der nogensinde var bleven buden Kongen, og at de ere fuldkommen forberedede paa at faae et Lignende iaar. Din Faders Forsigtighed med Liedertafler er maaskee nødvendig, men det er imidlertid vist, at Sangen forrige Gang giorde saameget Indtryk, at den endnu erindres. Danneskiold har havt den Naivété at sige til Levetzau: at Alt var gaaet fortreffeligt, og at han altid havde sagt, at dette vilde blive Tilfældet, naar blot Hertugen selv kom til Kongen! At Blücher udtaler sig i den Retning i den Grad uforsigtigt, frapperer mig i høi Grad; det er altsaa maaskee dog Sandhed, hvad jeg ansaae som Vindbeutlerier af Reventlow, at Blücher nemlig i Hamborg havde bedet ham om endeligen at bidrage Alt, hvad han kunde, til en Reconciliation med Hertugen, hvem alle Kongens Omgivelser vare imod, og jeg navnligt var som gal, hvad Hertugen angik!

18. Sept., Sorgenfri: Netop Tid at sige Dig, min Elskede, at Du er Kammerherreinde. Om Sagen kiender Du mine Anskuelser; Maaden vil behage Dig, thi den var saa smuk som mueligt og Ordene omtrent følgende: De maae forlængst kiende, hvor tilfreds jeg føler mig med den Troskab og Hengivenhed, De altid viser mig, — modtag og bær denne Nøgle som et Tegn derpaa, jeg kunde aldeles ikke give den til Nogen Værdigere, og lad den tjene Dem som Beviis paa, hvor fuldkomment jeg føler, til hvilken Nytte De altid har været mig og endnu er mig, og dette beder jeg Dem altid at vedblive. — Disse Ord mindes jeg ikke fuldstændigt længere end idag, hvorfor Du strax faaer dem.

20. Sept., Sorgenfri: Herfra vil jeg nu skride til de alvorligere Ting, der ei kan fortælles Alle. Der blev paa Fødselsdagen [Kongens, 18. Sept.] aldeles ingen. Skaal udbragt for Augustenborg, der ei omtaltes med et eneste Ord! Dette var meer, end man turde vente af Kongens Fasthed, her nemlig hvor Dronningen var nærværende, og vistnok har hun været meget ulykkelig herover, — thi at Kongen igaar var af en længe ukiendt Vrantenhed, kan jeg ei giætte anden Grund end hendes formodede Beklagelse over denne Tilsidesættelse. Krigen er altsaa nu erklæret, og det er meget heldigt at være klar med sig selv, hvor man hører hen, og dette ansees jeg uden Tvivl for at være i en høi Grad. Følgende er forefaldet mellem Dronningen og mig: Da hun strax Onsdag Morgen [17. Sept.] saae os Alle, talte hun om, hvad Kongen havde skrevet om Festen hos Din Fader, hvor smukt Du havde giort Honneurs, og hvor nydelig Wanda [Z.s Datter, 3 Aar gl.] havde været. Da jeg Torsdag Morgen alene med hende lykønskede, sagde jeg: at jeg med Sandhed lykønskede hende, da Kongen, naar jeg turde bruge et saa frit Udtryk, var kommen tilbage styrket ikke alene paa Legemet, men paa Siælen, Kongen har paa denne Reise talt og handlet kraftigere og bestemtere end hidtil, han er optraadt mere som Konge end nogensinde, dette har virket godt paa Alt og glædet Alle, hvilket atter har frydet Kongen, og

saaledes har Reisen efterladt den behageligste Erindring hos Alle. Dette burde jo glæde hende, men Øinene stode hende fulde og ikke af Glædestaarer. Efter Couren [hos Kongen] førte [Overhofmarskal] Levetzau mig ind og sagde: Her har jeg den Fornøielse at presentere Deres Maiestæt en ny Kammerherre. Hertil taug hun, men aldeles, saa aldeles som om hun havde faaet et Ørefigen, og saa længe, at jeg tilsidst fandt mig foranlediget at sige: Hans Maiestæt har ved denne Leilighed som ved alle foregaaende viist sig uendelig naadig imod mig, og min Taknemmelighed svarer til Hans Majestæts uendelige Naade. Herpaa sagde hun endelig: Nu reiser De vel snart?, — hvortil jeg svarede: Jeg ønsker at reise snart, men jeg beder ikke Kongen derom, førend jeg har opfyldt min Pligt og fuldført denne Jour. Nu blandede Kongen, der havde været Vidne til det Hele, sig deri ved at sige: Det er naturligt, at Z. længes efter sin Familie; — og nu gik det da atter i Lovtaler over Wanda og hendes Naturlighed etc. etc. Du seer altsaa deraf, hvordan Landet ligger, og at jeg ei har Dronningen at takke for Nøglen. — Adler selv blev meget flau, da jeg sagde ham, at vel underrettede Folk ansaae ham som Hertugens bedste Støtte hos Kongen og som den, der med Møsting havde ansadt Statholderen, — men vilde ei vedgaae dette [Z. rejste 25. Sept. til Altona for at hente sin Familie hjem].

6.

31. Juli 1846, København: [Z. vendt tilbage fra at have fulgt sin Familie til Altona]. Ewald meget beroliget ved min Ro, bad mig strax at tage til Sorgenfrie. Kongen er vel rolig og fuldkommen fast; han afbrød Arbeide med Tillisch, saa at jeg ikkun talede ham kort, men høist betydningsfuldt; jeg sagde ham, hvor uforandret roligt Alt var i Holsten, og at det ikkun brændte i Aviserne; han sagde mig, at J. Criminil [kgl. Commissarius ved de holstenske Stænder] insisterede paa at ophæve Stænderforsamlingen, hvilket jeg paa det allerbestemteste fraraadede, da dette netop var, hvad Stænderne ønskede, men at lade dem blive samlede just nu, da der efter den første Ruus var fulgt Flauhed, — og dette var ogsaa hans Mening. Jeg raadede ham til den allerurokkeligste Fasthed og allermindst at høre paa de Høiest Staaende, og jeg er vis paa, at han i denne Sag [Kongens aabne Brev af 8. Juli om Arvefølgen] holder dette. Jeg sagde ham, at Statholderen var en Anomalie, hvortil han svarede: Ja, vistnok, men jeg ønskede helst, at han selv søgte at gaae. Kongen sagde mig endnu, at det havde været ham kiært at tale med mig hiemme.

11. Avg., Wyk: [Ankomst 5. Avg.]. Med mig er saaledes all right, men dette er det paa ingen Maade med Alt. Statholderens Afgang, som var saa yderst vigtig netop nu, er bestemt ajourneret, og alle Omgivelserne ere blevne duperede og, som det synes, med

Forsæt [af Kongen]. Jeg haaber imidlertid endnu paa det Tidspunkt, naar vi vende tilbage, men [Carl] Moltke og Tillisch lee mig ud for min Godtroenhed og mene, at jeg nu vel burde være cureret herfor. Rex's Befindende og Humeur er ypperligt, men en Insoucience, som er utroelig; Vi leve nu alene for en coquet paatrængende [preussisk] Frau v. Schlieben paa en Maade, som er ækel.

16. Avg., Wyk: Turen til Amrum igaar var begunstiget af Veir, vi kom hiem Kl. 8, og dette syntes vi Alle at være nok, men — Kongen lod Alle indbyde til Thee, og der blev der musiceret af Bülow og J. Donners Kone og opført Charader: „Oland" under Direction af Frue v. Schlieben og „Wassercour" af Frue Behn, som Marquis de Torcy havde jeg den Ære at spille med Queen Bess (Frue v. Warnstedt) og the Dutchess (Frue Behn). Søvnigheden gik tabt. — Her er en høiest vigtig Efterretning: Han (Du forstaaer hvem) har indgivet sin Demission uden mindste Forbeholdenhed [Statholderen, Prinsen af Nør], den er endnu ikke antaget. — Efter igaar at have jaget Kaniner i tre Timer besteg Kongen, imod mit Raad, med Tillisch og mig den 105 Fod høie Sadeldyne paa Amrum; han glædede sig meget over Udsigten, men endnu mere glædede han sig over ikke derved at føle den mindste Smerte eller Tryk i Brystet; dette overgik hans Forventning, da han selv erklærede det for den sværeste Prøve, han havde budet det, siden første Gang han blev aareladt. Dahlerup brummer imidlertid over slige Experimenter, der ikkun lidet skulle harmonere med Badecuren. Schliebens reise om et Par Dage, og saa er da det Courerie til Ende.

18. Avg., Wyk: Igaar forlod Frue v. Schlieben os, men i hendes Sted ankom Jørgensen-Jomtou, som jeg formoder skal bereise Hertugdømmerne [som Kongens Agent].

19. Avg., Wyk: Igaar udfærdigedes Statholderens Afsked; indtil videre bliver Posten vakant. Ligeledes bevilgedes det ham at nedlægge Commandoen over Tropperne i Hertugdømmerne. Som Motiv til Ansøgningen anfører han den sidste Samtale med Kongen. Ligeledes er Hertugen [Carl] af Glücksborg efter Ansøgning beafskediget som Oberst. Han havde været dum nok til at søge om at gaae af som Generalmajor, men Kongen vilde paa ingen Maade, thi paa ham er han meget vreed. Maaden han er afgaaet paa, er saaledes aabenbar Unaade, og Du veed, hvad det siger, at Kongen skal vise dette imod Enkedronningens Svigersøn. — Jeg maae endnu fortælle Dig, at Grev [F. M.] Knuth, i Anledning af at han har indstillet sin Ungdomsven, den berygtede Demokrat [D. G.] Monrad, til Præst i et af sine Kald, har tilskrevet Kongen et gandske mageløst smukt Brev for ei at udsætte sig for Misforstaaelse; det er noget af det Skiønneste, jeg har læst, hvortil jeg aldrig havde troet ham capable, og som jeg meget vilde ønske, at Du kunde læse, da dets ædle Retsindighed vilde røre Dig til Taarer. Kongen har ladet ham svare, at han aldrig selv havde valgt Monrad, men at han fuldkommet paaskiønnede Motiverne til Knuths Valg, og at han derfor, naar

denne foreslog, uden Betænkning vilde bekræfte ham. — Igaar kom Solen frem og forbød os at ride, men idag troer jeg at det bliver Alvor; jeg har sagt Fru Krause, at det er saa sørgeligt Syn, at det er opladet til idag, da vi begynde Sorgen for Prinds Heinrich af Preussen.

21. Avg., Wyk: Denne Gang giøre de Nyheder, jeg bringer Dig, mig ondt. J. Criminil har forlangt sin Afsked! At han ei vil gaae som Commissair til Slesvig, er naturligt, men at han i dette Øieblik vil forlange Afsked som Cancellie Præsident [for Hertugdømmerne], det giør mig inderligt ondt, thi det finder jeg uværdigt, og da jeg agter og ærer ham, saa skyder jeg Skylden herfor paa hans Damer, thi Moder og Datter skulle i den Retning være lige slemme. C. Moltke er allerstrengest i sin Dom om dem. Criminil er idag paa Gottorp for at modtage fra Statholderen. Jeg formoder, at Kongen har fritaget ham for Posten som Commissair, men derimod bedet ham at blive indtil videre som Præsident, hvilket Moltke vistnok bliver efter ham; derimod haaber jeg, at Moltke ikke bliver Commissair, men heller Scheel, som er koldere, roligere og bedre kiendt med alle Personligheder. Lad dette blive imellem os, og siig Ingen om Criminils Ansøgning, som jeg for hans Skyld oprigtigen vil ønske maa forblive ubekiendt. Kongen har ikke brydet sig herom mere, end bag paa min Haand, han var i Perle Humør igaar, skrev sig Fingrene krumme, badede, havde Referater, reed, gav Audienzer, taflede med stor Munterhed, arbeidede, gik hen og hørte en Dreng synge i „Erholung" [Badesalonen]!, drak Thee og giorde Partie, Alt i Humør som ein junger Kalb! — Det forekommer mig nu ikke usandsynligt, at Criminil dog kan blive som Præsident i Altona, hvilket vist kan convenere begge Parter, hvorimod han i Kiøbenhavn ofte generede Kongen. Stemann troer jeg imidlertid vil raade til at giøre ham til Statsminister; thi han ærer og agter ham høit og sætter ham langt over Broderen.

24. Avg., Wyk: Criminil fik Kongens Brev saa seent, at han ei d. 21de mødte paa Gottorp, hvor Prindsen [af Nør] derfor afleverede til Rist og var i høi Grad bevæget. Kongen betegnede igaar, at de var skildtes ad som Venner, i det han pludseligen stod op og drak hans Skaal: Min Svoger Prindsen af Augustenborgs Velgaaende! Enhver Tilbagetræden nu fra Kongens Side er, Gud være lovet, aldeles umuelig, endog om der udbrød complet Revolution, og jeg troer, at man nu med Sikkerhed kan regne paa urokkelig Fasthed i Hovedsagen. — Jeg er nær ved at komme til den Troe, at i mig boer en Statsmand, naar jeg nemlig sammenholder Resultaterne med mine Anskuelser fra Først af; jeg har altid været vis paa, at hele Staten blev udeelt samlet, imidlertid maa der arbeides derhen i Enighed og uden Dumheder, thi stor Klogskab bør man ei vente eller forlange; jeg forbittres derfor, naar jeg seer usle Personligheder at stikke frem i denne hele Europa, Tiden og dens Aand interesserende Gienstand. — Hvor synderligt! Fordum veed Du, at jeg

aldrig kunde finde C. Moltke enig med sig selv og derfor ei forstaae ham; nu er han aldeles klar og vi fuldkommen enige. Jeg troer, at jeg gavner ham og derved det Hele, thi jeg er aldeles ligesaa bestemt som han, men ikke som han entêté, og da vi have ubetinget Tillid til hinanden, saa kan jeg file Kanterne af de af ham foreslagne mesures, inden at de tales i Malm, og derved bliver Kongen mere modtagelig for dem. — Den allerloyaleste vi endnu have seet her, er O. Blome; thi han er villig til at paatage sig Alt, Viril Stemme, Over Præsident, Minister, Commissair, jeg troer ham Superintendant, Intet er ham for broget. Jeg kan ikke troe Andet, end at J. Criminil snart maa komme her, og jeg troer ei at dette længere kan skade, thi vi ere som sagt over Rubicon og kunne ei tilbage. Kongen skiuler ikke, at han finder det upassende, at Dronningen først i Sept. gaaer til Augustenborg for d. 17de at komme til Pløen: „Jeg misunder hende ikke Opholdet der, men det seer jo ud, som om hun stillede sig i Opposition med mig." Kongen har virkelig været charmant imod Alle; siden Frue Schlieben var reist, underholdt han sig næsten udelukkende med Frue Dupré, en meget styg gammel Brunsvigerinde. [Kron] Prinds Frederik er „drolligere" end nogensinde før, thi det har dog oplivet ham at blive Major. Skilsmissen er un fait accompli; faaer han nu Augusta [Datter af Landgreven af Hessen]?

27. Avg., Wyk: Kongen var igaar og er idag i mageløst godt Humeur, sprudlende af Lune, thi han er tilfreds med sig selv. Da jeg igaar sagde ham om en Nyankommen, at det var en Avis Redacteur, svarede han mig: Saa kan De være rolig for, at han har overdraget en Anden at skielde os ud i hans Fraværelse. — Det morer ham meget, at Amtmand Brockdorffs Afsættelse [25. Avg.] har virket saameget f. Ex. paa Amtmanden her Krogh, som paa eengang har kastet al Slesvig Holstenisme overbord. Hverken Lützow eller Römeling befrygte det Allermindste af Tropperne. Prindsen [af Nør] er ingenlunde tilbedt blandt dem, og han var i høj Grad forhadt af Officererne for hans store Hvashed imod Underhavende. Hans Pension er endnu ikke bestemt; jeg foreslaaer den til 6000 Specier, men dette forekommer Moltke at være vel lidt.

28. Avg., Wyk: Iaftes blev jeg forhindret i at slutte dette Brev, da jeg maatte kiøre og spadsere med Kongen; men — Du skal nu faae en colossal Nyhed. Rusland har paa den allerbestemteste Maade udtalt en ubetinget Tilfredshed med hele Kongens Fremgangsmaade, har erklæret for sig og hele Huset Gottorp, at Slesvig uopløselig er forbunden med Danmark og underkastet Arvefølgen der; at man er fuldkommen tilfreds med Udtrykkene i det aabne Brev om Holsten og færdig til at aabne Negotiationer herom med Danmark for sig og Oldenborg; at man betragter hele Uvæsenet i Tydskland comme des nausées révolutionnaires og Neumünster Adressen som un manifeste incendiaire etc. — Maaskee det for Eftertiden ei var aldeles uden Interesse, naar Du specielt samlede og bevarede mine Breve herfra iaar, thi et nøiere Referat er her neppe givet om Begivenhedernes

Gang, end i dem. Hertugen har ansadt sin Fest for Hertugindens Fødselsdag til d. 19de [Sept.], han bruger den til Undskyldning for ei at møde i Pløen, og dette er herligt, thi Folk maa nu bestemme dem og gaae enten til Konge eller Hertug.

29. Avg., Wyk: I Anledning af Folkeforsamlingen skal Olshausen give sit Ord paa at holde sig rolig og, saafremt han ei giør dette, sættes paa Rendsborg Fæstning. De unge Prindser [af Augustenborg] have udtalt sig høist upassende paa Nør om Kongen og yttret, at de ikke ville bære Uniformen, — tant mieux. Hvor ubegribeligt, at Dronningen gaar did til Trods for Anmodning fra Kongen; hun skal sige: Ich bin nun einmahl Prinzessin von Augustenburg. [Dronningen kom 4. Sept. til Augustenborg, derfra 14. Sept. til Nør og 16. Sept. tilbage til Kongen i Pløen].

2. Sept., Wyk: Paa den Mand [Høpfner, som affatter Artikler til „Mercure"] bør Kongen holde fast og ei som hidtil paa obscure Vindbeutler og Styverfængere, som tage Adler ved Næsen. Til Pløen kommer Ingen paa Fødselsdagen [Kongens] selv, men Prindsen [af Nør] kommer der senere i Besøg, indbuden af Kongen igiennem Dronningen. Imellem Kongen og Prindsen er ingen uvenlig Følelse, au contraire de lide hinanden, men Hertugen — nous le détestons, og Glücksborgeren [Hertug Carl] — nous le méprisons.

5. Sept., Wyk: Bevægelserne i Rendsborg og Kiel kiende vi, det kommer værre, maaskee meget værre, but take it cooly Sire, er hvad jeg hver Dag saa smaat søger at præke for Kongen, og han er forberedt paa Alt, endskiøndt han lige fra Begyndelsen af har ventet, at det enkeltviis maatte komme til at give blodige Pander. Her more vi os over, at man i Rendsborg har faaet Slyngelen Bauditz i Tilgift, og det er vel godt, at netop en Underofficer har grebet og arresteret en Advocat, da man jo vilde befrygte Allianz imellem disse tvende Klasser.

7. Sept., Wyk: Carl Moltke [udnævnt 5. Sept. til J. Criminils Afløser som Cancellipræsident] gik iaftes over Flensborg til Kronprindsen i Fyen og kommer her tilbage for at conferere med Kongen og Criminil samlede for saa at gaae definitivt til Strelitz [at ordne Kronprinsens Skilsmisse fra Prinsesse Caroline]. Han fortalte meget curiøst derfra, hele Landet og Familien med var imod Prindsessen, men hun er urokkelig. Grevinde Rossi, som var der i Damernes Intimitet, havde betroet ham Endeel, heriblandt det høist besynderlige, at Prindsesse Auguste havde tilskrevet Kronprindsessen: at ihvordanne Forholdene end bleve, og i hvor høj en Stilling hun (A.) end maatte komme i, saa vilde hendes Følelser for Kronprindsessen dog altid blive uforandrede. Denne synderlige Tirade havde denne udlagt saaledes, at A. maatte være hendes designerede Efterfølger, og dette ærgrede hende, thi selv vil hun ikke have ham, men dog ønsker hun ingen Efterfølger (netop som Wilhelmine [Kronprindsens første Hustru]). Iøvrigt vilde Grevinde Rossi ingenlunde troe Moltkes Ord, at Kronprindsen havde en Søn, men loe ham ud derfor. — Kongen har igaar talt med Scheel [L. N. von Scheele]

om at være Regierings Præsident og Stændercommissair og har befalet ham at blive idag over her, indtil Criminil kommer; denne har nemlig fraraadet at tage ham, men uden at kunne foreslaae nogen Anden, og jeg antager det for aldeles vist, at han bliver udnævnt imorgen og installeret af Kongen selv i Slesvig. Du veed, hvorledes jeg er Alles Fortrolige, og saaledes er jeg ogsaa Scheels; lad Dig ikke skremme af alle de bittre Avis Angreb, han nu vil blive Gienstand for, thi C. Moltke og jeg sige god for ham, og Oppositionen frygter ham meest af Alle. Med rolig Foragt stiller han sig paa disse farlige Poster imod disse Angreb, men — han græd hos mig, da han talte om det [Gottorp og Hütten] Amt, han skulde forlade efter sexten Aars Administration, og sagde: De maae gierne see, at jeg elsker mit Amt og mine Bønder saa høit, som De Deres Skib og Mandskab. — Carl Moltke, Scheel og R. Godeffroy ere opdragne Drenge sammen hos Gurlitt i Hamborg.

8. Sept., Wyk: Criminil kom inat, og da han ei indlagde noget Veto, imod Moltkes Formening, saa er idag den slesvigholstenske Regiering opløst og omorganiseret. Scheel er Regierings Præsident med de to yngste Raader Harbou og Heinzelmann og to ny Raader Reinoldt og Høpfner. Moltke gaaer inat herfra med Scheel for at installere ham og den nyt organiserede Regiering, og 24 Timer efter ham komme vi [til Byen Slesvig].

9. Sept., Wyk: Eengang en train gaaer Kongen nu den Vei med urokkelig Fasthed, og han har ved denne Leilighed været allerbestandigst; det er ham, som lod sex Raader gaae af istedenfor fire, sigende at det var bedst paa Eengang at faae reent Bord. Han bryder sig saa lidt om Stemningen i Slesvig, at han Fredag Aften efter Bordet vil kiøre til Louisenlund og derefter drikke Thee hos Frue Scheel! Hende kan han aldeles ikke lide, kunde neppe overtale sig til at tale til hende her, men nu — sætter han Panden imod Pøblen. [Afrejse fra Wyk 10. Sept., i Slesvig samme Aften Kl. 7].

12. Sept., Pløen: Rescriptet er blevet forandret og bestemt forbedret; det er nu ret godt, men ikke meget godt. Skade kan det imidlertid nu ikke giøre. Moltke stod fast paa at lade det blive uforandret, men efter at være giort opmærksom paa Ufuldkommenhederne var Kongen aldeles bestemt paa, at det skulde forandres, hvilket skedte inat. Moltke var yderst forbittret paa mig, hvem han troede havde givet Kongen Ideen, „und es geht ihm ja nicht an". Det var mig imidlertid let at vise ham, at jeg ei havde talt med Kongen, og at jeg alene havde talt til ham selv og sagt ham, hvor slet Indtryk det havde giort paa mig, og da hans Navn stod derunder med Kongens, saa troede jeg derved at have viist mig som hans sande Ven. Dette erkiendte han aldeles, og han indrømmer nu, at det er bedre end forhen, og det uagtet Kongen har forringet Adskilligt, som i Tillisch's Redaction var bedre. — Nu er det Gode stiftet, men Du seer, at dette ofte er vanskeligere, end Du troer. Det er Dig, som nu har foranlediget Forandringen; det er synderligt, men

det er Sandhed. Tillisch har faaet en stor Respect for den Bestemthed, hvormed Du push'd me on. — Kongen vilde have et Brev ud, fordi han paastaaer, at Bundesdagen ønsker det; non lo credo!

7.

24. Juli 1847, København: Idag maa jeg skrive og slutte mit Brev til Dig, endnu førend jeg gaaer ud; v. d. Maase har nemlig opfyldt min Begiæring om Audience saaledes, at jeg idag er tilsagt til Taffels hos Enkedronningen i Uniform, altsaa ventelig med Kronprindsen; efter den Tid lader der sig altsaa ikke skrive. Imorgen [Søndag] er jeg tilsagt til Taffels paa Sorgenfri, og paa Mandag skal jeg spise hos [Generalgouverneur] Scholtens, hvor Kronprindsen har meldt sig. Da de indbød mig, raadede jeg ham at forelægge Prindsen Listen og at lade ham vælge, da jeg ikke ventede at behage ham meget, hvilket ogsaa turde være Tilfældet med Flere. Dette skedte, hvorfor Scholten har takket mig meget, thi jeg fandt Naade for hans Øine, men Andre ikke (D. ogB.) [vist Dahlerup og Bille].

28. Juli, København: Hos Scholtens gik Alt meget godt med Kronprindsen, hvilket meget glæder mig, thi eengang saae det høist truende ud, saa at Scholten var taus og Frue S. giorde Miner til mig, men herpaa hialp Prinds Ferdinand meget godt med sin Humor og med god Takt, — det gik meget godt [31. Juli kom Z. med Kongen til Wyk].

21. Avg., Wyk: Jeg har maaskee Deel i Rygterne om Prinds Christian af Glücksborg [som Thronarving]; jeg præker for Alle: 1) Staten bliver uforandret samlet quand même; 2) Ridderskabet gaaer ad undas; 3) det Hele kan nemmest naaes ved, at Kronprindsen adopterer Prinds Christians Søn, han er den første „ebenbürtige" Prinds af Holsten, i ham forene begge Huses Pretentioner sig, — født Dansk, men Prinds af Holsten, med Ingen imod ham. — [Premierlieut. A.] Wildes Fremfusenhed paadrager ham mange Fiender, og sandt er det uden Tvivl, at han behandler flere Damer med skamløs Frækhed. Han bliver fortumlet af, at Kongen forkiæler ham, og Misundelsen herover er den egentlige Grund til Animositeten, der er allermeest levende hos Fr. Blücher, der synes at frygte en Afløser i Favoritskabet! Iaften skulle vi nu have en Thée dansant ombord i Hebe, som Kongen betaler, men hvor Majestæterne komme efter Wildes Indbydelse! Alle skiænder, jeg leer!

23. Avg., Wyk: Her har efter Blomes Fête været en ubehagelig Scene mellem Wilde og Sally, hvorom Du maaskee vil høre med stor Overdrivelse, da Vedkommende, jaloux over Kongens Forkierlighed for Wilde, af alle Kræfter har bidraget til at styrte og fortrædige ham, hvorimod jeg i al Stilhed har souteneret ham, da han ikkun er ubesindig, men dygtig og rask. Omtales det imidlertid, saa siig, jeg havde skrevet at det var en stor Ubetydelighed, en Muus, som man

vilde have giort til en Elephant. Han har imidlertid maattet tage Reeb ind, og dette var ham velgiørende og nødvendigt. [Dampskibet Hebe var i Fart mellem Føhr og Husum. Paa en Tur med Kongen om Bord, i de flakke Farløb, tilbød Z. at overtage at lodde, men fik af Wilde det raske Svar: Ja mange Tak Herr Kammerherre, men her lodder vi med Kjølen!] — Carl Moltkes Liv [han var alvorligt syg] betragter jeg i dette Øieblik som det allervigtigste for Konge og Stat.

24. Avg., Wyk: Det gaaer meget bedre med Moltke. Ogsaa Bluhme [ligeledes syg] gaaer saa godt frem, at han imorgen mener at kunne gaae med til Amrum, hvor Kongen vil hen paa Kaninjagt uden Damer. Torsdag [26.] derimod skulle vi her have en stor fête champêtre for alle Øboerne. Det er imidlertid vist, at Kongen befinder sig gandske udmærket vel, hvoraf han idag mere end nogensinde har Følelsen; han udtalte det for mig, da vi kom fra det meget forfriskende Bad, der med den stærke nordlige Vind var kiøligere end sædvanligt.

C. H. Donner havde besøgt Badestedet i Avgust. Zahrtmann blev 1. Sept. syg af Betændelse i den ene Fod og maatte lades tilbage i Wyk under Skibslæge C. W. Hornemanns Tilsyn, da Kongen drog derfra over Ribe til København. „Kongen var her og sagde mig Farvel", skrev Z. til sin Hustru; „hans sidste Ord var, meget at hilse Dig, naar jeg skrev, og han vendte om udenfor Huset, kom ind igien og bad mig at hilse Din Fader, hvilket jeg beder Dig at sige ham." Først ind i Oktober kunde Z. rejse fra Wyk til Altona for at hente sin Familie hjem til København.

Uddragene af Adjutant Zahrtmanns Breve maatte her bedst gives i samlet Rækkefølge, hvorved det da blev nødvendigt foreløbigt at udskyde, hvad der iøvrigt greb ind i hans Liv i Christian den Ottendes Kongetid, og nu her at springe tilbage i Aarene for særligt at skildre Zahrtmanns Middelhavstogt og Fremkomsten af hans Danske Lods 1843.

TOGTET PAA THETIS

1.

Anden Gang som Skibschef, sidste Gang i sit Liv kom Kapitajn Zahrtmann ud paa sit rette Element, da han 13. Marts 1842 var sat til Chef for Fregatten Thetis. Kongen gav ham 21. April Instrux om, at Thetis skulde løbe ind til Lissabon og besøge Rhedstæderne langs Afrikas Nordkyst, navnligt Tunis for at salutere Beyen med 101 Skud, svarende til den Salut denne havde ladet afgive for Christian den Ottendes Thronbestigelse, endvidere Athen og Konstantinopel samt paa Tilbagevejen Neapel og Livorno for her at indtage Thorvaldsens Kunstværker; i de forskellige Havnebyer skulde Fre-

gatten vise det danske Flag, støtte Kongens derværende Undersaatter og virke til Fremme af dansk Handel og Søfart. Udenrigsdepartementet stillede Z. som særlige Formaal: i Lissabon at søge oplyst, om Danmark nød samme Tributlettelser i Marocco som Portugal, i Athen at søge fremskaffet Afslutning af en Handelstraktat med Grækenland, om hvilken var underhandlet 1835, men intet udvirket, i Neapel at faa ophævet den ti Dages Karantæne, som fra Danmark kommende Skibe hidtil var underkastede i de neapolitanske og sicilianske Havne, og i det hele at ophjælpe den stadigt aftagende danske Middelhavsfart og paavise Afsætningssteder for dansk Udførsel af Kød, Smør, Mel, Lys, Øl og Brændevin.

Sit kære Søkortarkiv overlod Zahrtmann i Premierlieut. H. P. Rothes dygtige Hænder saa længe. Om Bord paa Thetis havde han 315 Mand, tolv Officerer, to Læger og en Skibspræst under sig; Næstkommanderende var Kapitajnlieut. C. L. C. Irminger, næst efter ham Kptlt. J. L. Grove; af de andre Officerer turde nævnes yngste Sekondlt. Th. V. Pedersen, senere kendt for sine Tegninger til H. C. Andersens Æventyr. Til Skibssekretær havde Admiralitetet givet ham hans yngste Broder, cand. juris Hans Zahrtmann. Som Passagerer havde han Sømaler Fr. Th. Kloss og, ganske overstraalende denne, Kongens 21aarige Søstersøn, Prins Friedrich (Fritz) af Hessen Cassel, den gamle Landgreves Søn. Som dennes Kammerjunker gjorde Premierlieut. Harald Oxholm Tjeneste ved Siden af sin Skibsgjerning. Desuden førte Z. Togtkommando over Kadetkorvetten Flora, som under Kapitajn C. C. Paludan ledsagede Thetis til Lissabon.

Afrejsen fra Københavns Rhed gik for sig 1. Maj med Kongehuset om Bord, og Kongen lærte her at kende den rette Zahrtmann paa sit Skibsdæk. Som ydre Tegn paa at Hans Majestæt var Øverstkommanderende, var det hidtil Skik, at Kongens Flagkapitajn tog Kommandoen, saa længe Kongen var om Bord; men denne Uskik fik Z. hævet, han afgav ikke sin Kommando til Flagkapitajnen, som kun blev Budbringer mellem Kongen og ham som Skibets Chef. Efter en bevæget Afskedstale til Skibets Besætning gik Kongen med Dronningen fra Borde under Hveen; først ud for Kronborg forlod Kronprindsen Thetis i sin Lystkutter Neptun. Z. mindedes denne Dag som „den hele bevægede, urolige Afseilings Dag, der løb saa godt af, men om hvilken man dog vistnok har giort Historier i Kiøbenhavn, — Commandoen har man imidlertid neppe nægtet, at jeg havde." Over Nordsøen var Prinds Fritz dygtig søsyg, men hurtigt „fik han le pied marin, som om han havde faret fra Vuggen af"; han blev en behagelig Rejsefælle, som hver Aften tog sin Whist i Chefens Kahyt.

Vindstille i Kanalen tvang Skibene til at lade sig drive med Ebben og dryppe Varpanker imod den modgaaende Flod. Ogsaa sinkedes Thetis af at maatte vente under smaa Sejl paa det langsommere Flora. Dog naaede begge Skibene ud for Lissabon paa nitten, i Stedet for de beregnede atten Dage. Indsejlingen her 20. Maj blev nerve-

pirrende, „ret en Sømands Prøvelses Dag fra Kl. 4 til 10 Formiddag, uroeligt Veir tilsøes, tyk Taage over Land, usselt Fæ af portugisisk Lods, der ikke forstod et Ord af noget andet Sprog, end ikke Spansk, og som valgte det snevre nordre Indløb til Tajofloden i Stedet for Hovedløbet, farlig Indsejling under saa mislige Omstændigheder, at vi tre Gange vendte om, — og nu da vi endelig Kl. 11 kom ind, hvilken Forandring! paa den stille Flod alle portugisiske, engelske og franske Orlogsmænd saluterende og flaggende for os, det deilige Prospect af den store Stad og saa de Tusinde Forretninger af ganske anden Art, der strax faldt i mit Lod! Det var endnu meget værre end Afseilings Dagen fra Kiøbenhavn, men det gik godt, og — jeg gik endnu samme Aften i [den danske Gesandt, Greve] Luckners Loge i den italienske Opera. I Majestæternes Loge sad Prinds Fritz."

Opholdet i Lissabon blev en Række Festdage. Zahrtmann præsenterede 21. Maj begge Skibenes Officerer for Majestæterne paa Slottet Necessidades. „Jeg gik Dronningen saa nær paa Livet," skrev han til sin Hustru, „som det vel var raadeligt at komme hendes allertroeste Majestæt Maria da Gloria, bragte hende Kongens Hilsener og sagde hende Dronningens Ord, at hun, skjøndt ubekiendt, var hende en hengiven Søster. Hertil smilede den Allertroeste, men derved blev det; thi tale ynder hun ikke; og i den Pause begyndte nu den Coburger Rex, der talte mig til paa Tydsk og igiennem Næsen. Dette giør han i den meest forbausende Grad. Jeg tog nu med Luckner til Kejserinden [af Brasilien], en charmant Dame med den allerbehageligste Conversation, — ogsaa paa Tydsk." Selv gav Z. 22. Maj en Middag for tolv Herrer om Bord; „den gik meget godt af, og her under Kanonernes Torden drak vi baade de Nyformæledes og de Gammeltformæledes Skaaler" [hjemme i Danmark var Prins Christian af Glycksborgs Bryllup med Prinds Fritz' Søster Louise blevet udsat til 26. Maj; Christian den Ottendes Bryllupsdag var 22. Maj 1815]. Dagen var bleven indledet med en Gudstjeneste for hele Mandskabet, som nød en Fridag, Skibene var pyntede og havde alle Flag ude.

Af Hensyn til denne danske Fest om Bord havde Kongen af Portugal udsat sin Modtagelsesmiddag til 23. Maj. „Min gode Stierne tildeelte mig Hofdamen Santa y Rio; Du er den eneste Dame, jeg ved et Bord har talt saameget med, som den Dag med hende, saa at jeg troer, vi giensidigen morede os, særdeles ved at hun lod mig fortælle om vort Hof; de have iøvrigt i det daglige Liv endnu mindre Etikette end vi, og saa have de ingen — Trampe! Kongen talte længe med mig, han er levende, behagelig og oplyst, men der er ikke den solide Fond i ham, som i vores gode Konge. Ved Taflet blev der drukket to Glas med mig, som fornøiede mig, nemlig Udenrigsministeren, Hertugen af Terceira, der var tilfreds med den militaire Honneur, jeg om Morgenen havde viist ham ombord ved at lade ham inspicere Skibet, og Prinds Friedrich, af hvem det, da han havde Dronningen

tilbords, var en stor og net Opmærksomhed. Capitain Paludan og Lieut. Oxholm var med ved Taflet."

De to følgende Dage gjorde Zahrtmann Udflugter i Lissabons Omegn, først en Køretur med sin Broder til Cintra og Slottet Queluz, den næste Dag med de fleste af Skibets Officerer efter Indbydelse af den danske Generalkonsul O'Neil en Dampskibstur tre Mil op ad Tajo til Alhambra, hvorfra de paa Æsler red op og besaa Wellingtons Skytslinjer ved Torres Vedra. Denne Dag, 25. Maj var Prindsen og han Gæster ved Kejserindens Taffel, „hvor det besynderligt nok var temmeligt dull, endskjøndt Dronningen var i ypperligt Humør, ordentlig parlante og smukkere, end vi ellers havde seet hende. Derfra til den italienske Opera, men dette blev mig for meget, og paa Luckners Sofa oppebiede jeg Enden af Operaen, under hvilken Prindsen havde været ligesaa søvnig som jeg." De skønne Dage i Lissabon, denne noksom beskrevne og noksom forurettede Stad, hvor alt nu tydede paa fremskridende Velstand, gled hurtigt til Ende, og 27. Maj gled begge de danske Skibe ud ad Tajo, ved hvis Barre Flora skiltes fra Thetis for at gaa hjem til Danmark. „Saa er denne første Giede kogt", skrev Z. hjem til sin Hustru.

2.

Nu begyndte for Zahrtmann den spændende Sejlas langs med Afrikas havnløse Nordkyst. Tangers aabne Ankerrhed naaedes 3. Juni, i Gibraltars Havn laa Thetis fra 5. til 7. Juni og fire Dage senere kastedes Anker paa Algiers Rhed. Herfra skrev Z. til Christian den Ottende: „Her ombord er Prindsen idelig i Virksomhed, staaer tidligt op og tegner, skriver og læser hele Dagen igiennem, recapitulerer i Samtalerne altid de Gienstande, han har seet, ligesom han forbereder sig til dem, han venter at faa at see; jeg har saaledes den fulde Overbeviisning, at det vilde være Prindsens Udvikling særdeles gavnligt, naar han turde vente sit Yndlings Ønske opfyldt, det nemlig at slutte sin Tur med Fregatten med et Ophold Vinteren over i Italien .... Naar man seer Etablissementet her, hvor Frankrig betaler 70 000 Mennesker, der saagodtsom ikke nyder een i Landet produceret Bid, og hvor ikkun Hunger og yderste Nød bringe Araber-Stammerne til at slutte sig til det, saa synes det høist problematisk, hvad enten Resultatet bliver Africas Civilisation eller Frankrigs Ødelæggelse. Krisen synes imidlertid nu at være indtraadt, og snart vil det vise sig, hvorvidt en ny Cultur kan springe frem i det vel frugtbare, men tillige planmæssigt ødelagte Land."

Tre Dage laa Thetis paa Algiers Rhed, afseilede derfra 14. Juni og kom 19. Juni til Ankers ud for Tunis, hvis Bey den følgende Dag fik sin store Salut af 101 Kanonskud, uden at et eneste Skud klikkede; endnu samme Dag stod Fregatten atter til Søs. Zahrtmann aandede lettet op og skrev til sin Hustru: „Siden jeg sidst under-

holdt mig med Dig, min Elskede, har jeg havt liden Søvn, men ret god Fremgang, og jeg er nu tildeels over det Værste. Jeg har nemlig nu besøgt alle de Steder, hvor vi have maattet ankre paa aabne Baier, uden Lodser, med Alt eene og alene paa mit Ansvar, der ei er ringe. Nu derimod komme vi til Havne, og paa Malta faaer jeg ikke alene Lods dertil, men endvidere til hele det græske Archipelag, saa at jeg fra nu af tør vente mig megen mere Ro end hidtil. Vi have Prindsesse Veir, Søen saa rolig og smuld som i en Thekop og gandske let Vind, hvorover Fregatten seiler utrolig godt; den seer nydelig ud, men først ved Athen venter jeg den fuldt organiseret, thi Folkene vare meget raae [uskolede], men Irminger har gjort sig stor Flid; jeg er i enhver Henseende saare tilfreds med, at jeg fik ham, og er nu meget glad ved, at jeg fik ham og ikke Polder."

St. Hansaften fik man det festligt oplyste La Valetta i Sigte og løb ind i Havnen her 24. Juni paa Maltas store Festdag [St. Hansdag fra Johanniterriddernes Tid] for at faa Sundhedspas og Lods. Den engelske Guvernør og Middelhavsflaadens Chef modtog Zahrtmann med stor Imødekommenhed, og paa knapt to Dage blev alle Forretninger fuldførte. „Med en saare knap Leilighed", skrev Z. i sin Beretning, „afseilede vi om Aftenen d. 25de fra Ankerpladsen oppe i Havnen, da jeg nødigen vilde benytte Admiralens Tilbud, at buxeres ud af Flaadens Fartøier." Bag disse faa, korte Pennestrøg laa gemt en ham særtegnende Fremfærd, som han næppe turde tale højt om; thi det holdtes for en dansk Skibschefs første Pligt at undgaa at vove Skibet. La Valettas Havn dannedes af en 700 Favne dyb, snever Klippefjord, paa hvis Sydside fire mindre Arme skød sig ind som Havnebassiner mellem de fremspringende Klippepynter; engelske Orlogsskibe lod sig altid bugsere ud gjennem det vanskelige Havneløb. Zahrtmann vilde lære Englænderne, hvad dansk Skib og dansk Sømandskab var værd; i en frisk Kuling kryssede han ud ad det farlige Farvand. Skibsdæk og Klippehøjder fyldtes af Tilskuere, som vilde se, hvor det Krys vilde ende, og da saa Thetis stævnede ud i det aabne Middelhav, fulgtes det af rungende cheers fra de britiske Orlogsmænd.

Om Morgenen 3. Juli stod Thetis ind i Havnen ved Piræeus. Zahrtmann tog i de følgende Dage Ophold i Athen for at sætte god Gang i de diplomatiske Forhandlinger om Afslutning af en Handelstraktat, medens Prinds Fritz efter Udflugter til Eleusis og Marathon afreiste 9. Juli med den græske Konges Dampskib til Nauplia og derfra med Postdamper til Konstantinopel. Christian den Ottendes Instrux om, at Thetis skulde gaa did, maatte naturligvis ændres, da Dardanellerne var internationalt spærrede for Krigsskibe. Z. havde 10. Juli de derværende Danske samlede om Bord til Gudstjeneste og derefter Frokost, „som var meget god, og hvor Alle var meget muntre". Efter endte Underhandlinger var han 13. Juli til Taffel hos Kong Otto, og ved næste Daggry forlod Thetis Grækenland.

Til Kongen skrev Z. fra Athen: „Den nye Stad her skrider frem

med Kjæmpeskridt, meget raskere end Staten, og i denne Fremskriden spille Danske en Hovedrolle. Under Directeur Schaubert arbeide nemlig tvende Danske, Brødrene [Christian og Theophilus] Hansen i Athen og en Holstener Lorentzen i Piræeus, og disse have udført næsten alle offentlige og mange private Bygninger. Lorentzen er maaskee mere blot Practikus, men Brødrene Hansen ere tillige saare dannede og nette Mænd, der her ere meget afholdte og agtede, og hvem jeg troer allerunderdanigst at burde gjøre Deres Majestæt opmærksom paa. Professor [Landskabsmaler C.] Ross var afreist til Italien, misfornøiet med den græske Presses Angreb, og han kommer neppe her tilbage, saafremt han andensteds kan finde nogen ham convenerende Ansættelse. En duelig Dansk her er endvidere Historikeren Professor [A. L.] Køppen, Lærer ved Militair-Skolen; han har med megen Iver tjent Prindsen som Cicerone, og det fornøier mig derfor at kunne tjene ham igjen ved at give ham Passage i Fregatten til Smyrna. Prof. Ross's Fraværelse medfører, at jeg intet faar med herfra til Eders Majestæts Kabinet; dette er i det Hele taget vanskeligt; thi Grækerne ruuge over den ringeste Ubetydeligheds Udførelse med en ganske utrolig Skinsyge. — Under Solformørkelsen d. 8de lagde Kongen Grundstenen her til et nyt Observatorium, hvorved jeg fik Leilighed til at salutere Hans Majestæt fra Fregatten, hvilket er blevet mig optaget som en særdeles Opmærksomhed."

Til Smyrna kom Thetis 17. Juli. Det var Zahrtmann en lille Skuffelse, at alle hans Bestræbelser for at kunne føre Fregatten med Prindsen om Bord ind til Konstantinopel uhjælpeligt maatte strande; han havde stærk Lyst til med egne Øjne at se Sultanens Hof, og dette glippede nu for ham. Som Passager paa Rutedamperen tog han en Udflugt did fra 22. til 29. Juli og vendte da sammen med Prindsen tilbage til Skibet. Efter i fire Dage at have fyldt Vand i Vourla forlod Thetis 4. Avg. Lilleasiens Kyst. Hjemrejsen var hermed tiltraadt.

3.

En strygende Nordenvind førte Thetis hurtigt igjennem det græske Øhav, saa at Fregatten 8. Avg. kunde lægge bi udenfor Alexandria, vexle Salut med Paschaen af Ægypten, sende Breve i Land til Generalkonsul Dumreicher og samme Aften sætte Kurs mod Malta. Da Staden var pestsmittet, turde man ikke have Samkvem med den, fordi den deraf følgende Karantæne vilde blive meget langvarig. Under Malta fik Zahrtmann af den engelske Flaadechef tilbudt Bugsering, „et høist opmærksomt Tilbud, dobbelt behageligt derved, at vi hjalp os selv". Sen Aften 22. Avg. kryssede Thetis i Maaneskin ind i La Valettas Havn for der at gjennemgaa den sædvanlige tolv Dages Karantæne for Skibe fra Levanten. Der blev god Tid for Z. til at tænke over de Nyheder, hans Hustrus Breve bragte ham fra Hjemmet, og at drøfte dem i sine Svar til hende.

Han skrev 24. Avg.: „Hvad der har bedrøvet mig meget, ere Ud-

nævnelserne og det, som [Kabinetssekretær C. L.] Tillisch har meddelt Dig derom, men allermeest hans egen Udnævnelse; den angaaer mig directe, thi han og jeg ere Mænd, hvem Kongen vel omtrent anseer paa samme Maade gode at bruge, men at han imidlertid saa lidt har paaskjønnet, hvad han havde faaet i Tillisch, havde jeg ikke ventet, da han dog alene er Kongens eget Valg; jeg seer deraf, at hans aabne og redelige Modsigelse endnu ligesom i Begyndelsen generer, og naar Tillisch's egen Stemning bliver saa bitter, lover dette mig ikke noget godt for Fremtiden. Jeg haaber imidlertid, at han dog bliver, da Møsting, Stemann og Criminilerne vistnok ville bidrage hertil Alt, hvad der staaer i deres Magt." Videre 1. Sept.: „Tillisch er bleven paa en Maade haanligt behandlet, og derom turde jeg tænke og maaskee tildeels tale med Bitterhed; men den Maade, hvorpaa han havde fortalt Dig Alt, kunde ikke vinde mit Bifald, ihvor meget den end beviste hans store Tillid; thi den har han til os Begge. Det fornøier mig derfor, at [Hofmarechal] Oxholm har følt som jeg, har sagt det, og at Tillisch har følt Sandheden, thi dette vil da virke velgjørende, og jeg ønsker saa inderligt for Kongen og det Hele, at Tillisch maatte blive, og maatte blive med Lyst; allerede den Ting, at han endeligt har aflagt Amtmands Uniformen, forekommer mig de bonne augure. — At [Orla] Lehmann den allerførste Dag er bleven kaldt til Orden i Roeskilde [Stænderforsamling], forekommer mig at være et godt Tegn; og om Kongen end ei altid seer sin Modtagelse igjennem et rigtig reent Glas, saa troer jeg dog ei, at slig Illusion hos ham kan videre skade eller indflyde paa hans Handlemaade, hvorimod den vistnok virker meget gavnligt paa hans Humeur og Helbred."

Paa sin Bryllupsdag 2. Sept. skrev han: „Og nu, min ædle herlige Kone, har jeg da naaet Aarsdagen for den skjønne Dag, paa hvilken Du blev min. Jeg troede dengang, at Du blev dette i den fuldeste Mening, og at ingen Dag kunde være skjønnere, men i de femten Aar, Du har gjort mig til den lykkeligste Mand, har Du viist mig, hvor gandske anderledes Du var istand til at blive min, og hvormange mange Dage Du vidste at gjøre mig skjønnere end Bryllupsdagen. Himlens bedste Velsignelse og den gode Guds Naade lønne Dig, min tilbedede Kone, for den Maade, paa hvilken Du har opfyldt alle Dine Pligter og gjort Alle omkring Dig lykkelige, men dog Ingen som mig Din ubeskrivelig lykkelige Mand. Med dyb Følelse har jeg idag takket Gud."

Om sine egne og Skibets Forhold skrev Zahrtmann: „Jeg kan ei klage over Mangel paa Uafhængighed, thi endnu har jeg ikke faaet eet Ords Meddelelse fra noget Collegium paa denne Reise, og Gud veed at Instruxerne have lidet tjent til at løse de Spørgsmaal, som ere opstaaede; jeg haaber imidlertid hidtil at have løst dem til Alles Tilfredshed. — De engelske Artigheder vedblive uforandrede og ere overordentlige, da Generalgouverneur Bouverie nødvendigen vil have os til Diner d. 5te Sept., saa vil jeg først kunne sejle d. 6te

om Morgenen. Prindsen gav os d. 28. Avg. en Luncheon inde i Lazarettet, en stor rummelig Bygning, hvor vi havde det meget godt. Iøvrigt have vi det godt her, og det er næsten utroligt, hvor hurtigt Tiden er gaaet i Quarantainen, selv for Prindsen der nu klager over, at den bliver for kort — til at han kan faae sine Breve færdige. Ogsaa hele Besætningen har havt Hænderne fulde, thi Fregatten er nu refaite à neuf, smukkere end da den gik ud, og bedre indrettet til en Vinter Campagne, muligst forseet i sin Reisning, efterseet og pyntet overalt og i Zenith af sin Elegance. Vi ligge som i Mamas Dragkiste Skuffe allerinderst i Havnen indenfor tre engelske Tredækkere. Jeg faaer iøvrigt utroligt meget at varetage i de to Dage, vi blive her i Pratiques [efter endt Karantæne], især da den første af dem, d. 4de Sept., er Søndag og altsaa i en engelsk Colonie er som ikke existerende. Vores Musik [Dirigenten var Chr. Brandt], gjør Furore her og er ogsaa bedre end nogen af Admiralskibenes. — Det er mig ret kjert at erfare, at den utaalelige Person Mosiø Gertner [Portrætmaler J. V. G., som havde portræteret Fru Z.] endelig var færdig til at afreise, da jeg Halvveis frygtede for, at han kunde maaskee vedblive at plage Dig med Breve; det er mig dog kjert, at Kongen ikke længere lader sig prelle af den uforskammede Knægt. Kloss er af en aldeles modsat Art, og dog har han forsaavidt gjort mig nok af det, da Doctoren [Overskibskirurg Courlænder] eengang befrygtede, at han skulde miste den Smule Forstand, han har, og blive gal af Heden. Denne Reise havde iøvrigt afgivet rigere Stof for en Genre Maler som Rørbye end for en Marine Maler, især da vi have gode Marine Malere ombord, deriblandt Lieut. Pedersen med et høist udmærket Talent. For [min Broder] Hans troer jeg vist ogsaa, at denne Tuur vil være velgjørende; han lærer at indsee, at han slet Intet kjendte af det practiske Liv, og at det deri er langt lettere at lyde end at befale; hans radicale Ideer svinde derved som Taagebilleder, medens hans selv tøer op til en, som jeg haaber, med Tiden nyttig Virksomhed. — Prindsens aandige Uddannelse tør jeg haabe har gjort Fremskridt paa denne Reise, der kunne opveie de 1400 Species Udgift, som han nemt forbinder hermed."

Den engelske Middelhavsflaade tog Zahrtmann skarpt i Kikkert; nogle af sine Iagttagelser nyttede han i sin senere Virksomhed som Marineminister. Navnligt saa han den al Officersdisciplin nedbrydende Indvirkning af den strenge Hævdelse af Anciennitetsprincipet, som medførte, at Flaadens Admiral, en ædel, fortræffelig Mand, var — en Olding, og denne Mangel kunde ingen Fuldkommenheder opveje; han fandt det forkasteligt, at Massen af engelske Officerer var 60 Aar gamle og selv langt derover, inden de blev Kontreadmiraler — med stor Anciennitet, men uden den fornødne fysiske Kraft til at føre en Flaade. Mandskabernes Disciplin fandt han usvækket; men den Drukkenskab, for hvilken den engelske Matros altid var berygtet, naar han kom i Land, var uforandret den samme, og en Sam-

menligning maatte altid falde ud til Fordel for danske Mandskaber, hvis Optræden nu dannede en fuldkommen Kontrast med det, den var ved Aarhundredets Begyndelse, et smukt Resultat af det meget, der var gjort for Folkets Oplysning og Moral. Englænderne, Amerikanerne, Svenskerne og Nordmændene havde alle maattet tage Tilflugt til Afholdsselskaber, hvilke Z. kun kunde tænke fornødne under en vis Grad af Raahed, men for et oplyst, tænkende Folk et aldeles uværdigt aandeligt Formynderskab.

4.

Ved Afrejsen 6. Sept. fra Malta kunde Zahrtmann ikke undslaa sig fra den engelske Admiral Owens artige Tilbud af Dampskibet Medea til at tage Thetis i Slæbetov ud af Havnen. Tre Dage senere stod Fregatten med de yndigste Omstændigheder igjennem det skønne Messinastræde og kom i Sigte af den ideligt sprudende Vulkanø Stromboli; men derefter faldt det i med stærke Vestenstorme, som gjorde Sejlasen langs Kalabriens Kyst langvarig og ubehagelig. Først 16. Sept. kunde man løbe ind i Bugten ved Neapel og lægge Skibet her for to Ankre paa nitten Favne Vand. Saaledes raadede Lodsen ham, saaledes laa hele den neapolitanske Eskadre forankret; men under den første Sydveststorm fortrød Zahrtmann bitterligt paa de to Ankre og fik skyndsomst det ene hjem; han følte sig under de følgende Storme tryggere ved eet Anker med 75 Favne Kjæde.

Zahrtmann førte her langsommelige Forhandlinger med Prins Scylla om Ophævelse af den trykkende Karantæne for fra Danmark kommende Skibe; under disse fandt han en velvillig Støtte i Greve Pignatelli. Prinsen og han blev 21. Sept. forestillede for Kongen; den følgende Dag var Z. til Middag hos Baron de Rothschild. Selv festligholdt han Christian den Ottendes Fødselsdag 18. Sept. om Bord, hvorefter Prins Friedrich og Lieut. Oxholm forlod Skibet for at blive i Neapel til Aarets Udgang. „Vores Prinds", skrev Z. til sin Hustru, „var paa Turen hertil gandske utaalmodig, og nu er han mestens forknyt ved at forlade Skibet. Jeg har idag min største Diner for Pignatelli, Consulen etc., thi reisende Danske gives her ikke, og Grev A. Moltke [Hvitfeldt, det danske Gesandtskab] er paa Ischia. Spiseseddelen er paa elleve Retter, hvilket jeg haaber Du vil finde anstændigt for en Diner ombord. — Til Gaarsdagens Mærkeligheder hører et Brev fra Frue Stampe, der synes det er min Skyld, naar jeg ikke bringer Thorvaldsen hjem, truer mig med Baal og Brand, taler om det Ansvar jeg har for hele Verden etc. Brevet er imidlertid ikke dateret Bistrup! Papa Thorvaldsen vil imidlertid besøge mig i Livorno, og [dansk Kunstagent, fra 1846 Konsul Johan] Bravo skriver, at det dog er mueligt, at han gaaer med mig. Her er jeg da atter i et comiskt Forhold, og man gjør Alt, uden Ordre, paa eget Ansvar, men jeg kommer vel ud deraf, og jeg har Kammer

færdigt til den gamle Phidias". — Baronesse Christine Stampe havde sidst i Juni forladt Italien i den faste Overbevisning, at den af hende beskyttede Thorvaldsen vilde følge efter med Thetis hjem til Danmark.

Thetis gik 23. Sept. fra Neapel, udstod Storme af Vest under Korsika og naaede 26. Sept. Ankerplads paa Livornos Rhed ret langt ude fra Byen. Zahrtmann skrev til sin Hustru 27. Sept.: „Thorvaldsens Sager ere her, saa at vi imorgen begynde at stuve heraf, men Fatter selv er endnu ikke kommet og kommer vel altsaa neppe; man har sagt mig i Neapel, at han var saa kjed af Baronessen som en Kat af Sennep, og at han først blev munter i Rom, da hendes Afreise var bestemt, samt at hun da flæbede, men han var glad etc. Mon det skulde være sandt, at hun havde søgt Kongen om at gaae hjem med Fregatten, men intet Svar havde faaet?" — Thorvaldsen havde i første Uge af April været fast besluttet paa at sejle hjem med Thetis; men fuldt optagen af sit Arbejde i Rom saa han i de første Dage af Juli, strax efter hans Baronesses Hjemrejse, at han for dets Skyld maatte udsætte sin Hjemrejse til det følgende Aar. Han og Z. saas slet ikke i Italien; derimod fulgte Bravo i Følge kongelig Tilladelse med Thetis til Danmark. Efter J. M. Thieles Opgjørelse skulde Fregatten i Livorno hente 4 Statuer (Jason, Danserinden), 14 Byster, 26 Reliefer og andre Marmorværker, 8 Blokke Marmor, Gibsafstøbninger, 10 Kister Malerier, desuden Tegninger, Kobberstik, Mynter, Bronser, skaarne Stene, Terrakotter, 3 Kister Vaser, 6 Kister Bøger, i alt 70 større og mindre Kister. Inden alt kom om Bord, blev det imidlertid til 120 Kasser.

Zahrtmann skrev 29. Sept.: „Vi have nu alle Thorvaldsens umaadelig mange Sager lykkeligen ombord, og naar vi først faae dem henstuvede, saa seer jeg ingen Grund til at vente noget Minut længere paa at tiltræde Reisen til Dig, søde Mutter. Her saae jeg iaftes Comoedia; men ihvor strygende og uforskammet jeg nu taler italiensk, saa forstaaer jeg dog for lidt til at høste Gavn af Comikernes reparties. Til Italien ville vi virkelig engang i al Ro, søde Mutter, med alle Glutterne, thi det Land er værd at see. Jeg lever nu uden Passagerer, hvilket ogsaa convenerer mig, saa at jeg ingenlunde er bedrøvet over, at Papa Thorvaldsen dog ikke kommer, hvorimod jeg iaften venter Bravo fra Rom. Her er over Hundrede Kasser, deriblandt nogle umaadelig store, med Thorvaldsens Sager, mere end alle Skibene tilsammen hidtil have ført hjem, og saameget at det grændser til Umulighed at stuve det hen ombord og ikkun kan skee med stor Gêne, da baade Last, Banjer og Batterier blive bestuvede; det er mere end det dobbelte af, hvad jeg havde ventet, dog — det skal gaae! — Jeg skal nu paa Overmorgen spise hos Gouverneuren i Livorno, Prinds Corsini, der er en vakker Mand."

Ligeledes 2. Okt.: „Nu er det meget kort, førend jeg begiver mig paa Veien til Dig; det skeer om et Par Timer, naar det sidste Vand er ombord. Veiret er ypperligt, Vinden er god, Barometret staaer

høit, Alt formoder jeg er ligesom jeg i high spirit, dunque andiamo presto! Du ønsker mig til Rom og Florenz; hvad troer Du, at Pave, Vatican, mediceïske Venus eller Palazzo Pitti ere for mig imod snart at komme til Dig, min søde elskede, med Længsel imødeseete Kone? Jeg tog iforgaars Aftes til Pisa og kom igaar tilbage efter at have beundret Mærkværdighederne der og have været paa el Campanile, det skjæve Taarn. Domkirkens Rigdom bragte mig til at svimle, og det er utroeligt, hvad der findes samlet" [dette blev Z.s eneste italienske Landtur].

Afrejsen fra Livorno fandt Sted 2. Okt. Thetis maatte fra 11. til 14. holde sig bag Gibraltarstrædet i Vindstille og med stærk modgaaende Strøm. Trods stærke nordlige Storme naaedes Skagen 31. Okt. Senaften, og efter en Dag skønnere, end nogen siden Sejlasen gjennem Messinastrædet, ankrede Fregatten 1. November Kl. 7 Aften paa Københavns Rhed, med Alt vel inden Borde. Et sjeldent Held var det, at af de utallige Kunstværker kom ikkun eet til Skade ved Losningen, Modellen til en Gruppe, der allerede havdes i Marmor, og selv den lod sig nemt restavrere.

Efter dette Togt høstede Zahrtmann lutter gode Ord hos Admiralitetet, Udenrigsdepartementet og alle andre, undtagen vel nok hos den dybt skuffede Baronesse Stampe og i den tyske Kielerpresse. Denne bragte 19. Nov. en skarp Artikel om ublu haanende Behandling, som Holstenerne blandt Mandskabet skulde have lidt om Bord. Kongen lod Klagen undersøge for Retten, ingen Vidner kunde her fastholde den; da den saaledes var funden uden Føje, tilkendegav Kongen i Parolbefaling 11. April 1843 Chefen Zahrtmann i Særdeleshed og Næstkommanderende Irminger samt Officererne i Almindelighed sin allernaadigste Tilfredshed med den i Thetis vedligeholdte Diciplin og Omsorg for Besætningen. — Z., som 10. Juni 1841 havde faaet Kommandørkorset, blev 26. Marts 1843 efter Aldersorden udnævnt til Kommandørkapitajn.

5.

Togtet paa Thetis blev Zahrtmanns sidste Færd til Søs. Endnu en Gang tilbødes ham Ledelsen af det længste og ærefuldeste Togt, som siden 1814 faldt i en dansk Søofficers Lod, Korvetten Galatheas Jordomsejling 1845—47. Om dette Hverv skrev Z. 8. Maj til C. van Dockum: „Det maa interessere Dem at vide, at Kongen til mig har yttret, at De var Manden til at have commanderet denne Expedition, hvortil De vel veed, at jeg ikke sagde Nej. Chefen skal der nu først gjøres Forslag paa; jeg stemmer for mueligst ung, ingenlunde ældre end Bille. For Deres Brev takker jeg Dem ret meget, som for Alt hvad De kan gjøre for Hydrographien, især mellem Portorico, Coal Island og Culebra. Jeg beder Dem at bringe alle Opmaalinger og Kaart hiem med [fra Vestindien], for om vi kunne ordne Alt her

til den Tid, da et Skib kommer ud, af hvilket man kan love sig Iver i den Retning. Geiser har begyndt Turerne til Stettin; det er et smukt Skib med ypperligt Maskinerie og utroligt smukt udhalt, saa at Fremskridtet i saa Henseende ei noksom kan beundres. Alle ere enige om, at Hekla ikke har truffet sin Overmand blandt de mange fremmede Dampskibe; dette er behageligt. Dahlerup [v. Dockums Svoger] har meldt sig syg, men jeg haaber det er tildeels for — combinerede Ret. Lev vel and God bless You, — saa ønsker Deres Ven

Zahrtmann" [Kgl. Bibl., Nyere Breve D].

Den ti Aar yngre Kapitajnlt. van Dockum laa som Chef for Briggen St. Croix paa Station i Vestindien og skulde først gaa hjem til Efteraaret; han kunde følgeligt ikke tages til Chef for Galathea nu. Dog kom det ganske overraskende Zahrtmann, som med Hustru og Børn tilbragte Pinsen hos sin gamle Moder i Viborg, da han her modtog følgende Haandskrivelse fra Kongen: „Hr. Comd. Capt. Zahrtmann! Ved disse Linier vil jeg kun udtale Ønsket, at De med næste Dampskibsfart med Iris maatte vende tilbage, og Anledningen er, at jeg ønsker at aftale forskielligt med Dem om Expeditionen med Galathea og Instructionen for denne Jord Omseiling, om jeg saa skal kalde den. Et Ønske at De maatte føre Commandoet over denne interessante og videnskabelige Expedition paatrænger sig, jo mere jeg tænker over den, men jeg vil ej udtale det, forinden jeg veed, om det tiltaler Dem i Deres Stilling. Nu kan De overveje det og ligefrem sige mig Deres Mening ved Hiemkomsten.

velvilligt Christian R.

Kiøbhvn d 13 Maj 1845

Jeg troer, Admiralitetet henstiller Valget til Chefsposten til Kongen."

Zahrtmann afværgede Kongens Ønske. Han fulgte denne til Wyk og ikke Galathea til Trankebar, Nikobarerne, Batavia, Kanton, Shanghai, Valparaïso, Montevideo, Rio Janeïro. Tro mod sig selv albuede han ikke andre til Side for selv at komme til, og ud fra hvad han havde nemmet paa Middelhavstogtet, holdt han fast ved, at den fire Aar yngre Kapitajn Steen Bille var den allerældste af de yngre Kræfter, hvem den Opgave at føre Galathea Jorden rundt burde gives. Saa blev det. Fra Togtet sendte Bille en Række Breve til Z., i det første skrev han 27. Juli fra Madeira: „Min gode Ven. Forinden jeg forlader europæiske Farvande, opfylder jeg en ligesaa kiær som bestemt Pligt ved at skrive Dig til og da først og fremmest takke Dig for Dit udviste Venskab og for den Nidkiærhed, hvormed Du tog Dig af mig og mit Skib derhiemme. Jeg beder Dig om at vedblive dette Dit venskabelige Sindelag for mig, — jeg skal giøre mig Umage for at fortiene det. Din hengivne Ven Steen Bille." I senere Breve skildrede han udførligt Skibets Officerer, dets store

Stab af Videnskabsmænd, Forholdene om Bord og Indtrykkene af alle de exotiske Lande. Et Par Uddrag turde være værd at tage med.

24. Okt. 1845, Galathea under Seil mellem Madras og Kalkutta: Først og fremmest modtage Du min hierteligste, min oprigtigste Tak for alt Dit Venskab mod min stakkels Kone, hun er Dig i Sandhed i høi Grad taknemlig derfor og jeg ikke mindre, — jeg har kun at bede Dig om at blive ved, Du veed ikke, til hvormegen Trøst det er for os begge, og hun kan ikke være i bedre Hænder. Stakkel! jeg kiender hende og veed, hvor forladt hun føler sig. — Jeg spiste en Dag eller rettere en Nat til Middag i det 84. Regiments Messe i Fort St. George [Madras] og fandt mig tilbords ved Siden af Colonel Willington, som er en meget net Mand og er teatotallist. Denne Sygdom er meget udbredt her i Indien, og i det hele har jeg fundet i Madras en Sobrietet saavel i Mad som Drikke, der næsten grændser til Affektation. I Tranquebar havde jeg alle de danske Embedsmænd til Frokost den sidste Dag. Hos de Karle skal jeg love for var der ingen Affectation af Sobrietet. — Commandoen af Dampskibet [til Nikobarerne] giver jeg uden Tvivl til [Næstkomm., Kapitajnlt. R.] Aschlund, det kan ikke være i bedre Hænder, og han har alt i alt nok selv Lyst. Men bliver det Tilfældet og han altsaa bliver efter mig ved Øerne, saa anbefaler jeg ham paa det varmeste til Dig og til [Direktør for Kommercekollegiet C. A.] Bluhme. Admiralitetet vil ham ikke vel, det er Synd, thi nogen dygtigere Sømand og activere Officer har de ikke i Marinen. Dertil er han docile og blød som et Barn og modtager ethvert Raad og Anvisning i den militaire Retning med Taknemlighed og den meest ubegrændsede Subordination. — Under alt dette Skriveri har jeg Gud hjælpe mig glemt, at jeg havde Naturforskere ombord, og dog give de mig Stof nok til at tænke og Vrøvl nok til at arbeide i. Jeg maa ikke klage, de ere alle meget lette at komme tilrette med og have modtaget de Tilrettevisninger, jeg har fundet mig foranlediget til at give dem, paa passende Maade. Behn er sikkert den mest practiske af dem alle (om hans Dygtighed har jeg ingen Mening), men jeg skulde tage meget feil, om ikke hans slesvig-holstenske Iver, som han iøvrigt har vidst fortræffelig at skiule, let kunde bringe ham til at ville forsøge at dreie mig en Knap med Hensyn paa Hiemsendelse af de indsamlede Varer, — dog jeg skal være paa min Post. Du har vel seet den lille Correspondance, jeg havde med ham, og som jeg har hiemsendt Copie af. Han spillede den forundrede i høi Grad, da jeg sagde ham, at alt uden Undtagelse skulde sendes til Kiøbenhavn. Reinhardt er jaloux paa Behn, og de to kunne ikke enes om Tegneren. Jeg har afgiort Sagen derhen, at han skal tegne enten een Dag eller et Arbeide for den Ene og den næste Dag eller Arbeide for den Anden. Kamphøvener hoster dygtig, men er stedse paa Færde, — han kan ikke forliges med Didrichsen, dog holde de gode Miner. Rink er en meget beskeden, elskværdig og net Mand. Kiellerup er til Nar for Messen, men er nok ellers ganske dygtig. Af deres

Forelæsninger, som jeg fik dem til at holde for os, vare Behns og Reinhardts begge holdte med Talent og vare meget behagelige at høre. De andre stammede slemt, Kiellerup sluger $^2/_3$ af hvert Ord, han siger, saa at Behn erklærede, han var den eneste Mand i Skibet, han ikke kunde forstaa. Plum er min store Favorit, godmodig, beskeden, talentfuld, flittig, stille, rolig, afholdt af alle og altid tilfreds. Thornam er et net lille Menneske, som jeg ligeledes i alle Henseender maa rose og anbefale. Stakkels Fyr, vi har ondt af ham, thi hans Stilling, saasnart vi komme til Land, er høist precair, — han har ikke en Skilling i Gage, intet af sig selv, og hans Ret til Diæter eller til at give Regninger er afhængig af, om nogen af DHrr. Naturforskere vil forlange hans Hiælp [som Tegner] i Land. Det er overalt en stor Feil, at de ikke alle blev satte paa fast Gage. Man vilde derved have sparet dem og mig meget Bryderi og sandsynligviis vundet i oeconomisk Henseende.

5. *Marts 1846,* Galathea under Seil i det nederste Hiørne tilhøire af den Bengalske Bugt: Hermed har jeg vedføiet den Ære at presentere Dig Dr. Phillip, min Preusser, som har lovet mig at ville reise til Kiøbenhavn for at rapportere lidt mundtlig om, hvad han har seet. Hans Ambitions Maal er at blive Kongen forestillet, og det har jeg paa Dine Vegne lovet ham, at Du vilde paatage Dig. — Min officielle Mening har jeg underskrevet og skal staa ved, — min private vil jeg sige Dig: Der kommer aldrig noget godt ud af den Colonisering [af Nikobarerne] for Danmark. Vil Regjeringen give Beskiøttelse og Bestyrelse og ovenikiøbet Penge til Colonisation, da er der ingen Tvivl, at Sagen nok vil gaa, og at Øerne er det værd, men det vil blive en Blodigle paa Danmarks Pung, som aldrig vil mættes. Den indirecte Fordeel ligesaafuldt som Æren vil vel kun svagt stoppe det Hul, som Statskassen derved faaer. Og hvem skal saa egentlig høste Nytte heraf? — nogle Speculanter. — Collegiet underretter mig om, at der af de 2200 Rdlr., som blev brugt til Indkjøb af Naturforsker Requisiter, resterer 1 Rdlr. 77 Sk., med hvilke jeg kan giøre mig lystig den øvrige Deel af Reisen; det er mig forsaavidt kiært, som der nu ikke kan være mere Tale om at komme ud af det med de anviste Penge. Jeg kan ikke klage over, at DHrr. Naturforskere er uøconomiske, men jeg kan aldeles ingen Control føre; hvad de forlange, maa de have, eller de sige: saa kunne vi ikke arbeide. Jeg haaber, man vil blive tilfreds med, hvad der kommer hiem. Penge nok har den Samling kostet; jeg anslaaer den, alt vel beregnet, til — 30 000 Daler.

6.

Paa det nævnte Pinseophold 1845 i Viborg saa Christian Zahrtmann sin Moder for sidste Gang. Han drog Omsorg for en paakrævet Istandsættelse af Fædrenegaarden og fik herfor Moderens Tak

i et Brev til hans Fødselsdag, skrevet 21. Dec.: „Min Gaard pryder nu ret Mogensgade og falder alle i Øinene som en ret pen Gaard. Hils alle dine Kjære, store og smaae, og bed om en smertefri Juul for os alle her. Din i Liv og Død hulde uforanderlige Moder Mine Zahrtmann." Endnu i Sept. havde Moderen færdedes til Fods i Viborg Omegn, og Juleaften fejredes mildt og godt i Hjemmet, som en af Søstrene lod Broderen vide: „Moder var Juleaften meget vel og oprømt, i en saadan Stemning udbringer hun saa gjerne Kongens Skaal, og Du troer ei, hvor vi bleve rørte og glade, da, idet Moder med fuld Begeistring proponeerte den, den firsaarige Tante Hauch ganske ene hævede sin Stemme og sang: Kongen opnaa sneehvid Alder etc."

Moderen bar paa en Sygdom, som voldte hende stærke Smerter, og i Februar 1846 fik Sønnen Budskab om, at hendes Død var at vente. Han turde ikke paa det uvisse forlade sin Adjutanttjeneste paa Amalienborg, og herfra skrev han 20. Febr. Afskedsbrevet: „Min ædle elskede Moder. Har den Almægtige i sin Visdom besluttet, at vi nu skulle adskilles, uden at jeg endnu eengang tør trykke min Tak for Alt paa Deres Læber og lade min Taare falde paa Deres Kind, saa lad disse faa Ord træde isteden herfor. Lad Deres sidste Tanke, min herlige Moder, dvæle ved Bevidstheden om min ubegrændsede Taknemmelighed; luk Deres Øine med den rolige Overbeviisning, at ikke blot en godhedsfuld Gud vil vaage miskundeligen over os Alle, men at vi ogsaa Alle i tro og ærlig Enighed og Sammenhold skulle vise os som Deres værdige Børn, som Frugter af Deres ædle reene Stamme. Gud velsigne Dem, min elskede tilbedede Moder, og skienke Dem en reen Salighed ved den gode, elskede Faders Side, og lad Deres fælleds Aand altid vaage over os Alle, saa bede vi Alle, ingen inderligere end Deres Førstefødte, Deres dybt nedbøiede, men som Deres Søn christelig fattede Christian."

Om Moderens Død fik han Bud fra sin Søster: „Vor fortreffelige Moder indslumrede i Nat [24. Febr.] ved sin fulde Bevidsthed, men vist ikke smertefri; dog var hendes Tilstand i de sidste Døgn roligere. I de sidste fire Timer kunde vi ikke forstaae, hvad hun sagde, men indtil Kl. 8 havde hun været beskæftiget, og da fremsagde hun en Psalme. — Forrige Søndag [21. Febr.] gav hun os Alle sin Velsignelse og talte saa opløftende med os om sin Bortgang, som om hun allerede var en forklaret Aand. Hun sagde, at hun nu følte, at hun havde Kraft dertil, men var uvis, om Gud vilde unde hende den, naar Skilsmissens Øieblik kom. Aldrig har jeg troet det muligt at see en saadan Sjælsstyrke. To Timer efter var hun allerede meget svag, og fra den Tid forekom det os, med Undtagelse af nogle enkelte Lysglimt, at hun svækkedes mere og mere. — I dette Øieblik kom Dit herlige fortreffelige Brev, den elskede Moder naaede det ikke, men det trænger dybt ind i vore Hjerter og husvaler os. Dit sidste Brev til den Forklarede var for hende en uvurdeerlig Skat, thi hun følte, at den Søn, der takkede hende deri for sin Opdragelse, var

den ædle Christian, der vilde blive lykkelig baade i dette og det tilkommende Liv. Den Kjærligheds Kiæde, som fra Barndommen holdt os Alle saa fast, er nu løsnet, men hvad den har sammenføiet, føler jeg kan Intet adskille. Din inderlig bedrøvede Mariane."

Christian Zahrtmann var 4. Marts med til at stede Moderen til Hvile i Viborg Kirkegaard. Under en Uges Ophold i Slægtens Hjem tryggede han den Den røde Gaard i Mogensgade og sine Søstres fortsatte Liv i den. Han fulgte Hjemmets gamle Skik, at hvert af Børnene skulde have en særlig Gave til Snapsting midt i Juni. Broderligt og ømt vedblev han at hæge om Slægtens Gaard i Viborg.

ARCHIV FOR SØVÆSENET

I.

En udførlig Skildring af sit Togt paa Thetis lod Zahrtmann 1843 komme frem i Nyt Archiv for Søvæsenet. Knapt og klart gjengav han her paa 28 Sider de vexlende Indtryk, som hans livlige Aand havde optaget i Levanten, og hvad hans skarpe Blik og vaagne Iagttagelsesevne havde nemmet under Vejs. Til Forklaring af dens Fremkomst skrev han: Ikkun Overtalelse af min Ven, Redacteuren, har kunnet bevæge mig til, her kort og rhapsodiskt at meddele nogle nautiske Data af Fregatten Thetis's Expedition til Levanten.

Archiv for Søvæsenet var et privat udkommende Tidsskrift. Kommandørkpt. H. B. Dahlerup var Vennen, som ikke blot var Tidsskriftets Redaktør og dets Udgiver, men som tillige ret forgæves maatte søge efter at skabe det Bidragydere blandt Tidens lidet litterære Søofficerer og derfor selv skrev det allermeste af Kvartalshefternes Indhold. Hans store Administrationstalent, hans grundige faglige Indsigt, hans skolede litteraire Evne kom her til Orde og gav Archivet dets fagvidenskabeligt værdifulde Indhold. Paa hans Kald blev den tre Aar yngre Zahrtmann en af dets faa Medarbejdere. Det laa nu denne fjernt, blindt at stole paa sin rappe, til Tider skrappe Pen; her bøjede han sig villigt for Dahlerup, og tryg i det Venskab, som knyttede ham til denne igjennem mere end 25 Aar, gav han Dahlerup en Gang for alle Fuldmagt til paa fri Haand at lempe eller helt at slette inden Udgivelsen de uheldige eller skurrende Udtryk, som maatte være faret ham i Pennen. Aldrig faldt det ham paa Hjerte at paatale den Brug, som Dahlerup gjorde af denne Tilladelse.

Allerede Aaret forud, 1841, var Zahrtmann her traadt frem med en 30 Sider stor, historisk Afhandling: Gienlyd fra 1801. Heri førte han et djervt Forsvar for Søkapitajn Hans Lindholm, der som Frederik den Sjettes Generaladjutant havde underhandlet med Admiral Nelson efter Slaget paa Rheden; Z. harmedes over det skæve Syn paa Lindholms Færd, som Historikeren C. F. Allen havde i sin

Skildring af Slaget, hvilken Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug havde optaget i sin Folke-Calender for 1841. Ved at aftrykke Nelsons Breve til Lindholm godtgjorde han, at Lindholm fast og virkningsfuldt havde hævdet Admiral Olfert Fischers ærefulde Deltagelse i Slaget, hvilken Nelson havde angrebet som uværdig en Sømand, — et raat og lidet værdigt ført Angreb. Z. erkendte fuldt ud, at Allen, som ikke kendte Lindholms Brevskaber, var en redelig sanddru Forsker, men han vendte sin skarpe Pen imod Trykkefrihedsselskabet, som havde drevet Misbrug af Friheden ved at optage i et af sine Skrifter den uhjemlede og utilbørlige Fordømmelse af Lindholms Færd.

Sit Indlæg sluttede Zahrtmann med disse Ord: Mine yngre, værende og vordende Kamerater opfordrer jeg til, naar Bagtalelsen muligen engang vil tumle sig paa min Grav, da at ville værne om mit Navn og min Ære, saaledes som Lindholm gjorde det om Fischers, og saaledes som jeg har troet det min Pligt at giøre det om Lindholms, ham til hvem jeg ikkun var bunden med eet Baand, Standens og dens Æres. — En sælsom Profeti lagde han her ubevidst ind i sin Pen; thi en Snes Aar senere boltrede Bagvadskelsen sig skaanselsløst paa hans egen Grav, og den, som førte den i sin Pen, var — Archivets Redaktør H. B. Dahlerup.

2.

Det første ydre Stød til, at Dahlerup lod fare sit Venskab til Zahrtmann, kom 1843. Den i Kanonbaadskrigen højt fortjente Kontreadmiral Michael Bille, udtraadt af Tjeneste 1815 og nu i sit 74. Aar, en original og naiv Karakter (Topsøe-Jensen, Det d. Søofficerskorps), indgav til Admiralitetet Forslag om at oprette en Navigationshal i Helsingør til Udsalg af Uhre og Instrumenter, til Førelse af en meteorologisk Journal og en offenlig navtisk Protokol og til Afgivelse af dagligt Tidsignal. Hertil paaberaabte han sig Iagttagelser, gjorte af Dahlerup under dennes Koffardirejser. I sit Archiv for Søvæsenet gav Dahlerup dette Forslag en højst velvillig Omtale og tilraadede stærkt dets Iværksættelse som en, om end bekostelig, saa dog yderst nyttig Foranstaltning.

Forslagets eneste, for Marinen væsenlige Punkt galdt Tidsignalet, de andre Punkter kunde højst byde Koffardifarten en Lettelse. Som Direktør for Marinens Søuhre (fra 10. Sept. 1826) havde Zahrtmann for længst draget god Omsorg for at bringe Tidsignalet fra Vagtskibet ved Helsingør op til at fyldestgjøre alle ønskelige Krav, og det var da intet Under, at han følte hele Billes Forslag højst overflødigt. Han indsendte til Archivet en Imødegaaelse, i hvilken han udførligt Punkt for Punkt gjendrev Forslaget selv og i en Efterskrift vendte sig imod Dahlerups Anbefaling af det, skarpest imod hans Yttringer: „Man kan lade de practiske Betænkeligheder uændsede, da de i Grunden ei sige andet end: det er en

Forandring. — I nyttige Foretagender er det værdigt at føre an." — Ja, fortsætter Z., men i unyttige er det daarligt; Danmarks Historie viser os Foretagender nok, der antoges for nyttige, men i Enden viste sig som daarlige. Slige Misgreb forebygges sikkrest ved en sindig offentlig Discussion af Grundene for og imod, men ingenlunde ved Yttringer som den om Frygten for Forandring, hvilken ikkun kan udlægges saaledes: Hvem der modsiger dette er en Stillestaaer, der mangler Aand og Kløgt til at indsee „det Vigtige for Videnskab, Philantropie og Politik, som ligger i dette Forslag." Jeg indseer ikke disse Fordele og smiler dog til enhver Beskyldning for Stillestaaen eller Frygt for Forandring, da jeg tilfulde veed, at Redacteuren ei tiltroer mig dette. Jeg behøver derfor ogsaa neppe her at bevise min Interesse for Navigationen, men — at anvende et Par Tusinde Daler aarligen paa Navigations Underviisningens Fremme vil jeg ansee for at være ligesaa forsvarligt, nyttigt og værdigt, som jeg anseer det uforsvarligt at bortødsle dem paa et Foretagende som den foreslaaede Navigations Hal.

Dahlerup skrev 24. Juni 1843 til Zahrtmann: Jeg remitterer Dig herved Dit Manuscript med følgende Bemærkning: Den sidste Deel af Artiklen, den der angaaer Formen i min Anmeldelse, er skreven i en saa nærgaaende Tone, at jeg i det Svar, den nødvendigviis maatte fremkalde, ikke kunde undgaae at retorquere med Skarphed. I dette Tilfælde vilde en saa lidt releverende Polemik, som det i Grunden blev, imellem to Officierer af vor Alder og Stilling, kun vække Skandale og give et forargeligt Exempel i Etaten. At undgaae dette er som Udgiver nærmest min Pligt, og Du har sagt mig, at Polemik ikke heller var Din Hensigt. Jeg maae derfor giøre det til en Betingelse for Artiklens Optagelse i Archivet, at den hele sidste Deel udelades. — Maaskee kunne vi bedst blive enige [om Ændringer i den saglige Del] i en mundtlig Conferents, hvor den endelige Redaction i en halv Time kan være giort. Mit Ønske er ikke at see en eneste af Dine Modgrunde tilbageholdt eller svækket, kun at Artiklen bliver condenseret og i visse Henseender purificeret, hvilket jeg — Din Fuldmagt uagtet — ikke vil paatage mig uden Din Medhjælp.

Da Zahrtmann ganske kort svarede, at han gav Afkald paa Plads i Archivet for sin Artikel, fik han endnu en Skrivelse fra Dahlerup: S. T. Herr Commandeur Capitain Zahrtmann etc., etc. — Naar Du nu har besluttet Dig til at tage den skrevne Artikel tilbage, skulde jeg for min Part intet have at sige videre i denne Sag som tête à tête passeret os imellem; men da Du har sagt mig, at Du til H. M. Kongen har meldt at ville skrive imod min Anmeldelse, og da Admiral Lütken [Generaladjutant] har havt Artiklen til Giennemlæsning, i hvilken jeg fandt nogle vis à vis Publikum mig personlig anstødelige Steder, saa — da jeg har opfattet det Anstødelige for mig mere med Hensyn til de militaire Forhold end til det private eller personlige— maa jeg for Trediemands og her dennes os overord-

nede Stillings Skyld anmode Dig om at lade Admiral Lütken ogsaa blive bekiendt med min Skrivelse af 24de dennes til Dig. Behageligt Svar herpaa imødesees. Din H. B. Dahlerup. 26. Juni 1843.

Zahrtmann føjede Dahlerup i hans Forlangende. Artiklen med Dahlerups Blyantsklammer gemte han roligt ned i sine Brevskaber i den Tanke: Naar Drivkraften tages bort, holder Bevægelsen op. Denne Sætning hentede han fra Fysiken, men den gælder blot ikke Menneskesind. For ham selv blev denne Strid med Vennen hurtigt et forbiganget Stade, en uvæsenlig Fortid. Rolig drøftede han den i Samtaler, hørte paa Dahlerups Udbrud: Hvad kommer Bekostningerne Dig ved? Du er dog ikke Finansminister! — og følte ikke sit Venskab for denne rokket. „Z. vedblev, som stedse, at kalde og underskrive sig min Ven", vidnede Dahlerup selv [Mit Livs Begivenheder, 2. B. 306, 307], — han kunde godt have tilføjet: Og Z. var det og viste det i Gjerning. For Dahlerup derimod blev denne Strid Udgangspunktet til, at hans Venskab for Z. brast; — det maatte saa være ud fra hans noget hypokondre Sind, som ikke tillod ham „at taale saa plumpt og anstødeligt Sprog af den yngre mod den ældre Officier" [Dahlerup, 2. B., 306]), — selv her i sit rent private Udgiverforhold til en af Archivets gode Medarbejdere mente han, i det mindste senere hen (o. 1867), at turde kræve militær Subordination. — Kun af Hensyn til Følgerne i Fremtiden maatte „denne saa lidt releverende Polemik" (Dahlerup 1843) drages frem her.

3.

Kontreadmiral Billes Forslag om Navigationshallen fandt en velvillig Optagelse hos Kontreadmiral Schønheyder og de andre Herrer i Admiralitetet, der som dets varme Fortaler indstillede til Kongen at godkende det til Gjennemførelse. Christian den Ottende modtog det mere køligt; han sendte det tilbage til Admiralitetet 14. Juli 1843 med Paalæg om at nedsætte en Kommission til nærmere at undersøge det. Muligt tænkte Kongen sig, at det ikke sømmeligt kunde forbigaa Zahrtmann som Direktør for Søuhrene; i saa Fald forregnede han sig. Admiralitetet, med hvilket Z. just paa denne Tid laa i sin drøjeste Dyst, tænkte intet Øjeblik paa at sætte ham ind i denne Kommission; det valgte til dennes Formand H. B. Dahlerup, paa hvis gunstige Optagelse af Forslaget det forud var sikkert, og som fra sin Stilling som Medlem af Navigationsskolernes Direktion havde lagt sin Iver for Undervisningens Fremme smukt for Dagen, — men ganske vist havde Billes Forslag ikke mindste Berøring med Skolevæsen. Forslagets videre Skæbne turde hermed lade sig forudse.

Kommissionen „udtalte sig med saamegen Varme og tillige med en saadan Indsigt og Klarhed til Fordeel for Planen, saa at Admiralitetet ikke turde undlade at følge den og finde Planen gavnlig for Skibsfarten, idet det satte Bekostningen ved Navigationshallens

Oprettelse til mindst 12500 Rigsbankdaler." Modtagelsen af denne Indstilling bragte nu Kongen, som var fast besluttet paa, at Zahrtmann skulde høres, til at slaa ind paa en højst usædvanlig Vej, idet han 30. Jan. 1844 gjennem Generaladjutanten, Kontreadmiral C. Lütken, gav Z. Ordre til at afgive sit skriftlige Skøn om Forslaget. Zahrtmann, som i disse Dage var i djerveste Dyststemning mod Admiralitetet, og hvem dette havde tilsidesat i denne Sag paa en lidet tilbørlig Maade, fik saaledes Banen fri for i Embeds Medfør at nedsable Navigationshallen ganske.

I sit meget udførlige Modskrift fraraadede Zahrtmann paa det bestemteste det foreslaaede Anlæg og tilraadede at fortsætte med de befalede Tidsignaler fra Vagtskibet ved Helsingør, hvilke aldeles tilfredsstillede Søfartens Tarv og var ubekostelige. Punkt for Punkt, til Dels ved at fremlægge sikkre Talberegninger, afhjemlede han Kommissionens Yttringer om Fordelene ved den planlagte Navigationshal, idet han samtidigt paapegede adskillige uholdbare Paastande i dens Fremstilling. „Hvad angaaer Politiken af et saadant Anlæg, da formenes, at alle Stater selv bedst vide, hvad de kunne ønske foranstaltet i Sundet. De have for faa Aar siden havt Lejlighed til at udtale dette, og de have giort det uden mindste Skaansel for Danmarks pecuniaire Interesser, men Ingen har ønsket, hvad Ingen hos sig selv havde fundet Anledning til at udbrede. Opinionen har aldrig udtalt sig for en Foranstaltning, hvortil ingen Trang følte, og der er først arbeidet paa at vinde denne herfor ved en Artikel i Archiv for Søvæsenet, et Tidsskrift, der aldrig tidligere havde fundet de andetsteds etablerede Tidsignaler værd at omtale; denne Artikel er derefter gaaet igiennem de offentlige Blade indtil Augsburg, hvor den snarere vil kunne virke paa Opinionen, end her blandt Sømænd. — Den Yttring, at „neppe noget andet Lands Kunstnere levere Kompasser til den Fuldkommenhed som vore", staaer i Modsætning med de hyppigen over Kompasserne førte Klager og den bekiendte Sag, at de her ei er bleven forfærdigede af Kunstnere, men af Seil-, Flag- og Kompasmager-Lauget. — Det af Commissionen anførte: „at Uhrmagere i England kunne i hele Aar lade Uhre staae til Prøve i Observatoriet", er aldeles urigtigt. Alle kunne indlevere Uhre af eget Arbeide til at concurrere om den aarligt udsatte Præmie, og naar Prøvetiden er omme, bekiendtgiøres alle Uhrenes Gang. Udenfor disse og Admiralitetets Uhre imodtager Observatoriet ikke et eneste Uhr til Prøve, og af Erfaring veed jeg, at der ikke gives nogetsomhelst Observatorium i Verden, der i saa Henseende viser mindre Villighed end netop det i Greenwich, der kan siges at være hermetisk lukket for Enhver, der ei directe henhører til eller staaer i Berørelse med Stiftelsen. Hos os derimod er det ikke alene „Observatoriet, som ikke nægter at modtage Uhre til Sammenligning", men slige Uhre findes idelig til Sammenligning i Søkaart Archivet, hvilket er almindelig bekiendt blandt alle Kiøbenhavns Uhrmagere, Skibsførere og Rhedere, ligesom derfra ofte

udstedes Certificater om Søuhres Gang. Den Foranstaltning, der anføres som bestaaende i England og fortienende Efterligning hos os, har saaledes aldrig bestaaet i England, men derimod forlængst her. — Hele Forslaget om Observatoriets Bygning og senere Underholdning forekommer mig blottet for alt Hensyn til Oeconomie. Et saa kostbart Anlæg, som det her foreslaaede, er omtrent hvad man i mange Aar har ønsket Midler til at anlægge i Kiøbenhavn, der som bekiendt mangler et til Tiden og Videnskaben passende Observatorium. — Naar jeg derfor ei, som Admiralitets Collegiet kan indsee, at Commissionens Arbeide er vel udført med Indsigt og Klarhed, saa er det fordi jeg troer, at hvor Talen er om Tid og Nøiagtighed, der kan Klarhed ikkun opnaaes ved Tal og ei ved Ord, ihvor smukke disse end maatte være, og jeg har troet ved Tal at have giendrevet Ordene."

Herefter tilstillede Christian den Ottende Admiralitetet sin Resolution 23. Marts 1844, i hvilken han ikke fandt tilstrækkelig Anledning til Oprettelse af det foreslaaede Observatorium, hvis Nytte ikke vilde staa i Forhold til de betydelige Bekostninger, især da Skibsførere allerede havde Vejledning, dels ved at sammenligne deres Søuhre med Vagtskibets udmærkede Kronometre, dels ved at iagttage samme Skibs Tidsignal; Admiralitetet havde derfor at drage Omsorg for, at Vagtskibet paa Station ved Helsingør daglig ved en nedfaldende Kugle signaliserede Greenwichs Middelmiddag og hertil forsynedes med gode Kronometre, som skulde reguleres ved hyppige Observationer, samt at underrette dets Chef om at give enhver Skibsfører Adgang til at sammenligne sit Uhrs Gang med disse.

Øresunds Observatorium forblev saaledes efter Zahrtmanns Ønske paa Vagtskibet ved Helsingør, og ved Kongens Resolution 12. Nov. 1845 fik han det udtrykkeligt underlagt Søkortarkivet. Som dets Chef saa han sig i Sommeren 1847 nødsaget til at forelægge Admiralitetet en Brevvexling med Skibschefen Kapitajnlt. Krenchel og at anmode det om at paalægge denne at tilholde sine Undergivne, at de fulgte Zahrtmanns Bestemmelser for Observatoriet og Tidsignalet, og ingenlunde at tillade dem, end mindre befale dem heri at give ham saadanne Svar, som Lieut. Schønheyder [Kontreadmiralens Søn].

Navigationshallen i Helsingør kom saaledes aldrig udenfor Papiret, og ingen savnede den senere. Dahlerup, hvem Zahrtmanns Kamp mod det forældede Admiralitet tidligere havde begejstret, stod her paa dettes Side. Denne Hal var ham en Yndlingstanke, og Zahrtmanns Held med at undlive den satte en nagende Brod i hans Sind. Senere Tiders Forhold bragte Naget til at voxe sig stort, saa at han en Snes Aar herefter skrev om denne Sag: „Saa stor Tillid havde den svage umandige Konge til Zahrtmanns bramarbasserende Væsen" [Mit Livs Begivenheder, 2. B., 307], et Udbrud, som Sagens virkelige Gang ikke retfærdiggjorde, og som ganske karikerede Forholdet imellem Christian den Ottende og Z.

DEN DANSKE LODS

I.

Efter sin Hjemkomst fra Middelhavet optog Zahrtmann sit ivrige Arbejde paa Søkortarkivet, hver Dag som Adjutanttjenesten gav ham, og selv paa Jour hos Kongen brugte han hver ledig Time til Beregninger og Skriveri for Arkivet. Et Aar i Hjemmet og paa Wyk, da udgav han i Nov. 1843 fra Arkivet Den danske Lods, en nøjagtig Beskrivelse af alle danske Farvande og Vejledning til deres og Havnenes Besejling. Der var noget fortryllende mystisk ved dette store Værks Fremkomst, saadan ganske uanmeldt, ikke med eet Ord omtalt i Zahrtmanns talrige Breve: det er skabt, det er der.

Skabt var Den danske Lods inden for Søkortarkivets Mure gjennem Aaringers flittige Samlerarbejde. Fast grundet var den paa en talløs Sum af nøjagtigt gjennemførte Udmaalinger, skarpe Iagttagelser og Udregninger. I sin Fremstillings Klarhed og sin Stils Knaphed gav den et Billed af tilsvarende Sider i Forfatterens eget Væsen. Dens Formaal udtrykte Zahrtmann i den korte Fortale saaledes: Den lave Priis (1 Species) er beregnet paa at bringe Arbeidet i enhver dansk Skibsførers Haand for saaledes at giøre det muligst almeennyttigt. Efter hans Opfattelse var Bogen simpelt hen den til Arkivets store Atlas over den danske Øgaard hørende Beskrivelse, en nødvendig Udfyldning af dettes Kortblade. Et af dens første Exemplarer lagde han som en Gave fra Søkortarkivet paa Admiralitetets Bord og lod dens Fremkomst til Salg indrykke i Dagblade.

Det graanede Admiralitet saa, at Den danske Lods var der. Den uventede Gave kom det højst overraskende; ingen havde forud fortalt det om dens Komme, end mindre raadspurgt det. Ved at læse Bogen forfærdedes det; den nedbrød ikke blot hævdvundne Regulativer og kongelige Resolutioner, men endog Rigets sikkre Værn. Nu maatte Zahrtmanns Trang til Aabenhed stækkes alvorligt, maaske turde endog en Søkrigsret nedsættes. Imidlertid kendte det ham som en dygtig Modstander. Det indhentede fra ham en Redegjørelse, i hvilken han stod fast paa, at Arkivet havde faaet givet fuld videnskabelig Frihed af Frederik den Sjette i Resolution af 18. Febr. 1838, som ingen Indskrænkning havde sat for den til Kortbladene hørende Beskrivelse. Ti Dage senere, 14. Dec. 1843, fremgik af Admiralitetets Drøftelser dets mærkelige Indstilling til Kongen, i hvilken en haltende Dobbelthed lagdes for Dagen, rimeligvis var Kontreadmiral Schønheyder den fordømmende Aand, Generalkrigskommissær Viborg den regulationsstive Pen og Admiral Holsten den udglattende Haand.

I sin lange Indstilling sagde Admiralitetet bl. a.: I Contreadmiral Løvenørns Embedstid vare Søkortarkivets stedse i Samklang

med Collegiets Anskuelser og de gjældende Regulationer. Men den nuværende Directeur ved Arkivet troede feilagtigen, at han var beføiet til i de fra Arkivet udgivne Kort tillige at aflægge Sømærker i Lodsfarvandene. Dette blev ham ved kgl. Resolutioner 15. Febr. 1835 og 23. Juli 1837 forment, og han tog deraf Anledning til 22. Febr. 1837 at andrage om Tilladelse til i et Kort over Kiøbenhavns indre og ydre Havn at aflægge alle de Lodsmærker, der efter hans Mening behøvedes til Kortets Fuldstændighed. Collegiet kunde ikke anbefale dette; men da Fremmede havde udgivet Kort med en Deel af disse Lodsmærker, og da Arkivets Kort ei burde staae tilbage for hine, saa indstillede Collegiet at bifalde Udgivelsen med disse tidligere bekiendtgiorte Lodsmærker over Taarbæk Indløbet, men ei over Kallebodsindløbet; heraf fremkom kgl. Resolution 18. Febr. 1838. — Det maatte da være Collegiet uventet i afvigte Maaned fra ham at modtage Den danske Lods med Lodsmærker og Landtoninger af de danske Kyster i en saadan Detail, at enhver Skibsfører, Ven eller Fjende, kan veilede sig selv ind i Fjorde og Havne, navnligen er deri Anviisning, hvorefter store Skibe kunne veilede sig selv lige ind til Kiøbenhavns Toldbod. Collegiet vil dog ikke foreslaae Skriftet forbudt eller Zahrtmann dragen til Ansvar. Marinen har i ham en saa distingueret og brav Officier, at Collegiet kun kan beklage, at det ikke ved denne Leilighed kan indstille ham til allernaadigst Paaskjønnelse, som han vilde have gjort sig fortjent til, om han havde i Skriftets Udarbeidelse holdt sig indenfor de ham foreskrevne Grændser, men nu maae indskrænke sig til den allerunderdanigste Anbefaling, at det feilagtige Brug han har gjort af de ham anfortroede Oplysninger om Lodsmærkerne, maae blive ham tilgivet paa Grund af, at han har anvendt en umiskiendelig Flid paa det omhandlede Skrift og dermed alene har havt til Hoved-Øiemed at gavne Skibsfarten og den til hans Omsorg betroede Stiftelse. Zahrtmann betragter vel sig selv og sit Arbeide fra Standpuncter, der ikke ere de rette, og hans Opfattelse af givne Forskrifter og af deri grundede Tjenesteforhold svarer ikke i Correcthed til den udmærkede Nidkjærhed og den Dueligheed, hvormed han i Øvrigt har røgtet sit Kald ved Søkortarkivet saavelsom ethvert andet Hverv, der har været ham betroet ved Etaten. — Det kan ikke ansees forsvarligt, at han i en Beskrivelse over Farvandene har aabenbaret, hvad han ikke maatte aabenbare i Kort over disse Farvande; han har følgeligt ikke handlet vel, men høist uforsigtigt ved at udgive denne Beskrivelse uden først at indsende samme for igjennem Collegiet at erhverve kgl. Resolution for, hvorvidt den maatte komme ud eller ikke. For den private Skibsfarts Vedkommende vil Den danske Lods efter al Sandsynlighed være uden mærkelige Følger i det Hele taget. Kun de færreste Skibsførere have Leilighed eller Evne til at gjøre sig saaledes bekjendte med et saa omfattende Skrift, at de ved Gjennemfarten kunne bringe det i Anvendelse. I Hænderne paa udannede Skippere, der

ville forurette deres Rhederier for Lodshyren, kan det muligen give Anledning til, at Menneskers Liv og Gods sættes i Fare. I Tilfælde af Krig kan Den danske Lods afstedkomme megen Skade; da det Værn, man kunde regne paa at have i Fjendens Ubekjendtskab med Farvandene, vil være tabt, saa bliver en skarpere Bevogtning og et stærkere Forsvar i sin Tid nødvendigt. — Collegiet henstiller saaledes til Deres Majestæts Resolution: *om* Salget af Den danske Lods maae vedblive; *om* videre Hensyn til, at Zahrtmann har overskredet de for Arkivets Virksomhed givne Forskrifter, maae frafaldes paa Grund af hans Flid og hans gode Hensigt med Skriftets Udarbeidelse; *om* det maae forbydes ham at udgive det i andre Sprog; *om* de nævnte kgl. Resolutioner maa indskjærpes Søkortarkivet til Efterlevelse i deres rette Betydning, saaledes som af Collegiet oplyst; *at* Zahrtmanns Ansøgning om at faae udvidet Raadighed i sin Function som Arkiv Directeur ikke maae blive bevilget, men at det maae have sit Forblivende ved de nugjældende Bestemmelser.

2.

I kgl. Resolution 19. Jan. 1844 bifaldt Christian den Ottende for en Del Admiralitetets Indstilling, baade dens Klap og dens Klaps, idet han dog mildnede de sidste. Han overdrog Admiralitetet at give Zahrtmann til Kende, at han ved Udgivelsen havde misforstaaet Resolutionen fra 1838, idet han havde overset dennes Forbud mod at afsætte Lodsfarvandenes Mærker og den heraf flydende almindelige Regel, at Kort over Indløb og Havne kun maatte indeholde de Mærker, som kunde vejlede Skibene ind til Stedets Lodsstation; hvad enten Forbudet tilsidesattes paa Kortene selv eller i Beskrivelserne til disse, var det en Selvfølge, at det var lige skadeligt i Henseende til fjendtlige Foretagender, der nu kunde gjøre større Forsvarsmidler nødvendige. Da Den danske Lods iøvrigt var et fortjenstligt Værk, saa bifaldt Kongen, at dets Salg ej burde forbydes; som Følge heraf maatte Resolutionen af 1838 nu ændres derhen, at Sømærker, som tjente til at sikkre Skibe Indløb til Ankerplads i Fjorde og Havne, selv om her var ansat Lodser, maatte, som nu skeet, optages i Kortbeskrivelser, medens Forbudet mod at afsætte Lodsfarvandenes Mærker paa selve Kortene gjentoges; dog skulde den danske Marine og Lodserierne forsynes med Kort, hvorpaa alle Lodsmærker var indtegnede, men under Embeds Ed holde dem hemmelige for Uvedkommende. Kongen vilde ikke tillægge Zahrtmann større Raadighed end hidtil over Søkortarkivet og dets Arbejders Offenliggørelse; ved at tilstille Arkivet de af Marinens Skibe udførte Opmaalinger skulde Admiralitetet give ham til Kende, hvad der af disse i Lodsfarvande burde holdes hemmeligt, og han skulde ved hvert Aarsskifte meddele Admiralitetet, hvilke Kort og Beskrivelser der agtedes udgivet i Aarets Løb og, om det ønskedes, indsende dem til dette inden Udgivelsen.

Praktiske Følger for Den danske Lods fik Kongens Resolution ikke; den maatte vedblivende sælges. Med sin hurtige og skarpe Opfattelse faldt Zahrtmann til Ro i den Tanke, at Kongen lige nødigt kunde slippe Admiralitetet og ham. Stillingen mellem disse tre kom frem i, hvad Zahrtmann samme Aar, 8. Aug. 1844 fra Wyk, skrev til sin Hustru: „Derimod maae jeg fortælle Dig en anden Ting, hvorfor jeg aldeles ikke har været ligegyldig; paa sin Vei hertil fik det usle Dampskib Kiel [Premierlt. A. Krieger] stiv Kuling og maatte tye ind til Agger Canal, hvorfra ingen Lodser kunde komme ud, hvorfor Krieger reddede sig ind igiennem Brændingen ved Hiælp af Den danske Lods. Rapporten herom, der berørte Kiels Usselhed og Nytten af Den danske Lods, har Admiralitetet, der ellers indsender alle Rapporter, ei forelagt Kongen, men [Kontreadmiral] Lütken fortalte ham det ombord i Ægir, og at dette skedte i min Nærværelse, var neppe behageligt; thi Resultatet var ikkun en fuldkommen Taushed." En kendelig Glæde lagde Zahrtmann for Dagen, da han ved Bogens Nyfremkomst 1850 i sin yderst faamælte Fortale kunde skrive: „Forandrede Forhold have tilladt uden Indskrænkning eller Tvang at optage i denne anden Udgave enhver for Sømanden nyttig Oplysning". Da gjorde han som Marineminister det ud for det ganske Admiralitet.

Zahrtmann kælede for Den danske Lods. Sit eget Exemplar forsynede han stadigt med tilskrevne Tilføjelser og Ændringer. Til den nye Udgave søgte han gjennem Professor C. Molbech at faa en kyndig Sprogmand ved sin Side. Denne Bog var ham hans kæreste Arbejde; paa senere Portræter har han den liggende ved sin Side og fremhæver den som sin Udmærkelse ved ikke at bære en eneste Orden til Skue. Med Rette satte han den højest af al sin Livsgjerning. Admiralitetets Forudmening om dens Gavnløshed eller endog Skade i dansk Skibsfart gjorde den dejligt til Skamme. Den udfyldte sit rent praktiske Formaal, at træde i enhver Skippers Tjeneste som en uundværlig Støtte. Da Landkrigene 1848—50 skød Marinen noget til Side i Folkets Bevidsthed, bidrog den paa sin Vis til atter at lodse den frem og knytte Det Kongelige Søkaartarkiv til det danske Folk. Nye Udgaver af den vedblev at fremkomme og holdt længst Zahrtmanns Navn i Live. Zahrtmann blev i Folks Omdømme Den danske Lods.

MARINEMINISTER

1.

Den danske Marines Lods blev Zahrtmann 1848, da han Enemand som Marineminister overtog det hele Admiralitets Gjerning; der var en Tingenes Retfærdighed i, at han, dets ivrige Modstander, nu blev dets Afløser. Kun med Ulyst gik han ind til denne Chefs-

post. Efter sin svære Sygdom det forudgaaende Efteraar paa Føhr var han endnu ikke fuldt legemligt stærk; han bar tidligt paa Tegn til den Aareforkalkning, som inden faa Aar skulde lægge ham i Graven. Christian den Ottendes Død 20. Jan. 1848 gik ham til Hjerte; han havde i ham tabt sin kongelige Ven, og hans Sind nedtryktes af det haarde Eftermæle, der gaves den afdøde, af den jublende Virak, der mødte den nye Konge. Hoflivet blev ham utaaleligt; intet kunde lokke ham til at fortsætte det under Frederik den Syvende. Efter eget Ønske udtraadte han 3. Marts af dennes Adjutantstab og gav 22. Marts frivilligt Afkald paa det ham vedblivende tillagte Adjutanttillæg paa 600 Rigsbankdaler. Hermed havde han gjort op med den Side af sit Liv; han kunde vel selv have sagt: „Saa var den Gjedde kogt,"

Det Højtryk, under hvilket denne Marts Maaneds Begivenheder stormede frem, greb stærkt ind i Zahrtmanns Tilværelse. Hans Tanke om at trække sig tilbage til et roligt Arbejdsliv i Søkortarkivet sprængtes bort. Han udnævntes 11. Marts til Medlem af Admiralitetet; allerede 1843 havde dette været paa Tale, men nu havde Zahrtmanns Anstødssten, Kontreadmiral Schønheyder, trukket sig tilbage fra dets Forretninger, og først nu traadte Z. ind. Da Oprøret i Hertugdømmerne brød løs, oprettede Frederik den Syvende 21. Marts et Krigsraad under sit eget Forsæde med otte Medlemmer, af hvilke Kontreadmiral Schifter og Z. traadte ind for Marinen; det samledes til sit første Møde paa Christiansborg den følgende Dag. Greve A. W. Moltke fik 22. Marts sit første Ministerium dannet og overtog i dette selv Marineministeriet; han kaldte 27. Marts Z. til sin Medhjælper i dette med Fuldmagt til i Konsejlspræsidentens Fraværelse at udstede Ordrer i hans Navn. Da Borgerkrigen fra en Trusel gik over til Haandgribelighed, krævede Udrustningerne en selvstændig Ledelse af Marinen, og 6. April udnævntes Zahrtmann til Marineminister paa eget Ansvar.

Kun hans stærke Pligtfølelse førte Zahrtmann til at overtage den byrdefulde Post som Danmarks første Marineminister. Hans Standsfæller saa i ham Marinens hertil bedst skikkede Mand; han stod inden for den som Fremskridtsmand, der med sej Viljestyrke i Kamp mod gammel Fordom havde evnet at gjennemføre stærkt tiltrængt Fornyelse. Baade som kyndig Sømand og som frisksindet Hofmand havde han vundet sine Omgivelsers fulde Tillid og aldrig gjort den til Skamme. Enstemmigt kaldte de nu paa ham. Han følte, at dette Kald kunde han ikke ærligt unddrage sig. Trods sin truede Helbred stolede han vel ogsaa paa, at Lykken vilde følge ham her som hidtil, saa at han kunde yde dygtigt Arbejde til Standens Ære.

Zahrtmann blev en energisk Fagminister. Ved sin hurtige Bestemthed vidste han at gjennemføre alle de Krav, som Flaadens Udvikling af Dvale og Deltagelse i Krig rejste. Et lidt for raskt Sømandsudtryk for, hvor højt Marinens yngre Kræfter skattede ham, kom frem i A. Wildes Yttring: I Historien faar Zahrtmann samme

Plads mellem otte efterfølgende Marineministre, disse ufortalte, som Kongen i Keglespillet. — Men uden for Marinen var Z. ingen folkelig Mand. I Folkets Frihedsgry med tilhørende Gny stod han som Fremmed. I den oplyste Enevælde, saaledes som den tog Skikkelse i de to sidste Konger, havde han fundet virksom Støtte i Gjennemførelsen af sine Maal og Med; under de gamle Rammer havde han kunnet gyde friskt Blod ind i de forskellige Virkekrese, hans Arbejde omspændte. Han bar ingen Tillid til Folkets Styre, og det mødte ham med Mistillid, forarget over hans kølige Fjernhed lige over for dets hidsige Frihedstørst. Han gjorde intet for at vinde sig et Parti i Folket eller hylde dets Redaktører og andre Aktører. Det kendetegnede ham, at han til en af sine Omgangsfæller sagde, at han ikke forstod denne vilde spilde sin Tid paa at gaa i Rigsdagen og høre Tingmændene tale. I den grundlovgivende Rigsdag sagde han til C. van Dockum: Med almindelig Valgret, Presse- og Forsamlingsfrihed bliver det, Diævelen pine mig, aldeles umuligt at regiere.

Nemt faldt det neppe Zahrtmann at bøje sig ind under denne Tingenes Tilstand; men han talte ikke om sine Følelser ved at bænkes om Statsraadets Bord sammen med Monrad, hvem han under Christian den Ottende havde kendt som „den berygtede Demagog", med Greve Knuth, „Rebellen fra Knuthenborg", med Orla Lehmann. Med Krigsminister Tscherning, med hvem han skulde nøje samvirke, samstemte han helt godt; denne havde inden for Hæren ført en lignende Kamp som Zahrtmanns imod Admiralitetet. Z. tog Samarbejdet med Ministeriets folkelige Fløj som sin Pligt, og han skilte sig smukt ved det. „Det var en dygtig Mand og en brav Fælle", lød Tschernings Vidnesbyrd om ham. Lehmann skrev: „Marinens Initiativ tilførte Ministeriet den rette Mand i Zahrtmann, som i loyal Samarbejden med Krigsministeren med stor Dygtighed udførte sin Gjerning." Med Ministeriets Chef Greve Moltke, „Grandseigneuren fra Bregentved", traadte Z. i et særdeles velvilligt Forhold.

2.

Krigen brød ud, først en Borgerkrig, snart tillige ved Preussernes Indrykning i Hertugdømmerne en Landekrig, fra først til sidst en Landkrig. Fjenden havde ingen Flaade; om Udrustning af en Slageskadre kunde der ikke blive Tale. Flaadens Opgave var væsenligt indskrænket til at støtte Landhæren, som Transport- og Efterretningsvæsen, som Dækning af dens Kystflanker, som Middel til at fremkalde Diversioner af den fjendtlige Styrke. I saa Henseende maatte Krigsministerens Ønsker blive Rettesnoren for Zahrtmann, og med megen Energi og stor Hurtighed fremskaffede han alt, hvad hin forlangte. Selvstændig Virksomhed af Flaaden kunde kun udfoldes i Blokade af Fjendens Søstæder eller i Opbringelse af

hans søgaaende Koffardiskibe, saa fremt det samlede Statsraad vedtog en saadan Krigsførelse.

Holmens faste og fastgroede Stok blev sat i Ilaande. Saa hurtigt, at det forbavsede Marinen selv og vist nok alle, blev Flaadens Skibe taklede, udrustede, forsynede med Mandskab og Fødemidler og kom i Søen, saa at alle Landkrigens Krav opfyldtes. Særligt anspændtes Flaadens Transportevne stærkt ved Landtroppernes pludselige Omskiftninger. Divisioner af lette Skibe udsendtes til Østersøen, her tillige en Division af Kanonbaade, samt til Vesterhavsøerne. Blokade iværksattes af de preussiske Havne Svinemynde og Dansig;; men den fromme Stad Lybek gik fri, den maatte ikke tirres til at slutte sig til Fjenden. Hen paa Sommeren søgtes Elben blokeret; den engelske Postdamper maatte vel undersøges for Varer, Passagererne gik fri, og det skulde paabydes den for Fremtiden ikke at medtage Gods, — men selv om den overtraadte dette Paabud, maatte den dog lades passere. Slig forkrænkelig Blokade var neppe efter Zahrtmanns Hoved; den udførtes efter det samlede Statsraads Overvejelser, i hvilke særligt Udenrigsministerens Opfattelse maatte have Vægt. Elbblokaden faldt helt bort efter et Par Ugers Varighed.

Tro mod den Opfattelse han havde vundet, lagde Zahrtmann Skibene i yngre Chefers Hænder; ingen Kommandør eller Admiral blev sendt til Søs i det første Krigsaar. Dette maatte skabe Misnøje hos de ældre, som saa sig forbigaaede. Paa Tryk findes gjengivet et ondsindet Byrygte om, at Kapitajn P. W. Tegner følte sig tilsidesat 1848 og ved at gaa op i Ministeriet og slaa i Bordet for Z. fremtvang sin Ansættelse i Søtransportvæsenet. At kujonere Z. bort fra, hvad han saa som det rette, var ingen Mand for, end ikke i sin Tid det samlede Admiralitet; og fra Tegner selv kan Rygtet umuligt have sit Udspring, da det staar i skarp Modstrid med et Brev, som han 29. Marts 1849 fra Assens skrev til Z., saa lydende: „Jeg takker Dem ret meget for Deres ærede Skr. af 27 ds. Da jeg i Febr. i de offentlige Blade saae Listen over de udcommanderede Søofficerer, næsten alle mine fordums Elever, og ikke fandt mit Navn derpaa, kom Taarerne mig i Øinene, — jeg fik den Idee, at Ministeren ikke fandt mig duelig nok til at commandere en Fregat, hvilket dog er en meget let Opgave at opløse. Skal der gjøres Landgang, troer jeg, at min Tilstedeværelse og Ledning er nødvendig ... Fregatten vil jeg gjerne have, men kan jeg gavne mit Fædreland mere i min nuhavende Post, bør jeg renoncere paa denne Ære. Giør med mig, hvad De vil, — blot ikke ud af Marinen ... Jeg agter, ærer og velsigner Dem. Med Højagtelse. Deres ærbødigste P. W. Tegner." — Smukt og klart har den ærlige Sømand selv her tegnet det sande Forhold Zahrtmann—Tegner.

De væsenligste Udkommandoer var for øvrigt trufne i de nærmeste Dage, inden Z. helt selvstændig overtog Ministeriet; og Flaa-

dens begrænsede Opgaver gjorde det ikkun naturligt, at dens højeste Officerer ikke toges i Brug til deres Løsning. Til nogen glimrende Vaabendaad gaves ingen Lejlighed; men Z. gjennemførte det første Krigsaar 1848, uden at noget som helst Uheld ramte Flaaden. Den væsenligste Krig førtes i Lillebælt; her hindredes med Held Preusserne i at gaa over til Fyen, og da de havde sat sig fast i Fredericia, bombarderede Kapitajn Steen Bille fra Dampskibet Hekla og sex Kanonbaade 8. Maj denne Fæstning. Til Gjengæld beskød Fjenden tvers over Bæltet den aabne By Middelfart og Strib. Hvad Flaaden udrettede i dette Marineministeriets første Aar, paaskønnedes af Zahrtmanns Standsfæller, af Statsraadet, men ikke saa af Folket.

En brusende Bølge af Harme greb ved Oprørets Udbrud det danske Folks Sind. Dets dybe Fædrelandsfølelse kom til Udbrud i offervillig Daad. Frivilligt Mandskab stillede sig til Tjeneste paa Flaaden, Pengesummer skænkedes til Fremme af dennes Formaal. Og disse Formaal kunde i Folkesindet ikke være andre eller mindre end at gjenopleve Danmarks Hædersdage fra Søkrigen 1807—14. Der var dog Skippere nok, som tørstede efter at gaa Kapertogt mod Tyskernes Koffardiskibe, og Flaadens spinkle Blokadeforsøg burde afløses af en fast sluttet Blokade af Fjendens Østersø- og Vesterhavshavne, saa at det ganske tyske Forbund kunde komme paa Smalkost. Folkets Harme over at se sig skuffet i sine Forhaabninger til Flaaden brusede i skrap Bølgegang imod Zahrtmann, i hvem det saa den Klippe, som stod det i Vejen.

Den folkelige Misstemning lod Redaktør Carl Ploug komme frem i sit Blad, „Fædrelandet", idet han 28. Marts tillod et par smaa bogstaver at paatale Marinens Uvirksomhed og yttre deres Misnøje med, at Zahrtmann nærede Uvilje mod at blive Marineminister, maaske fordi han gjennem sit Ægteskab var knyttet til Slesvigholstenerne. At undslaa sig for at være og at være Marineminister var lige galt. Zahrtmann selv tog aldrig til Gjenmæle mod Avisskriverier; men saa længe Tscherning, der paa den Tid stod „Fædrelandet" ret nær, sad som Krigsminister, blev Bladets smaa bogstaver altid hurtigt gjendrevne i en umærket Artikel, saaledes her 31. Marts: Vi ville — og vi troe at turde begjære Tiltro, naar vi paa Ære og Samvittighed forsikkre, at vi her ere uden alt personligt Hensyn — kun sige dette, at dersom glødende Fædrelandskjærlighed, utrættelig Iver og en Dygtighed, der kun er bleven Faa tildel, give Adkomst til Medborgeres Agtelse, saa er denne Officer (Z.) en af de mest Adkomstberettigede, og at enhver Bestræbelse, der gik ud paa at betage ham den Tillid, han i saa fuldt Maal har Krav paa, og besværliggøre ham sit byrdefulde Kald, vilde være ikke mindre skadelig for Statstjenesten end ubillig mod ham.

Mistilliden til Zahrtmann tog voldsom Vext, da hans Svigerfader C. H. Donners Dampskib Copenhagen i sin Rutefart paa Kiel en af de tidligste Oprørsdage uhindret forlod København. Da et

Hamborgerskib 23. April lagde ud gjennem Toldbodbommen, søgte en Skare Demonstranter uden Held at stoppe det. To Dage senere maatte „Fædrelandet" paavise, at Ministerraadet i sin Helhed bestemte over Flaadens Anvendelse, og at Marineministeren i fuldkommen Enighed med Krigsministeren havde udøvet, hvad der ene var hans Pligt og Ansvar, Flaadens Udrustning og Bemanding. Bladet føjede 3. Maj hertil: Det vilde være vanskeligt at finde en dygtigere Marineminister end Zahrtmann. — Men den danske Zahrtmann var nu en Gang gjort mistænkelig i Folkets Øjne som en fordækt Slesvigholstener. Herimod lod han kun sin Færd tale, overtydet om, at han stod Gud og Kongen til Ansvar for sin Embedsførelse, men sandeligt ikke Folket og dets Presse.

3.

Medens Kravene udefra dagligt strømmede ind til Ministeriet, maatte Zahrtmann ogsaa vende sine Tanker paa Marineministeriets indre Opbygning. Fra det gamle Admiralitet, som ophævedes 29. Marts 1848, gik baade Viborg og Kinch som Departementschefer ind i det nye Ministerium, og for at dettes indre Forretningsgang ikke skulde blive en blot Fortsættelse af de gamle kollegiale Former, men svare til de nye Krav, fandt Z. en ny Opbygning nødvendig. Selv fuldt optagen af at sætte Flaaden paa Krigsfod søgte han hertil Bistand i fuld Vennetillid hos Kommandør H. B. Dahlerup. Hos denne fik han Afslag: 31. Marts 1848. Det har behaget det høie Ministerium ved Skrivelse af Dags Dato at paadrage mig det Hverv „snarest muligt at udarbeide et Udkast til, hvorledes man hensigtsmæssigst kunde omdanne Marinens hidtilværende Administration til et Ministerium". En saadan Opgave udkræver en Aandskraft, som jeg desværre for Øieblikket føler mig berøvet og ikke har Udsigt til om en ganske kort Tid at gjenvinde, idet jeg nemlig allerede i nogen Tid har lidt og endnu lider af en haardnakket, med Febertilfælde forbunden Brystcatarrh, der i en betydelig Grad har svækket saavel Legems- som Aandskræfterne hos mig. Høist ugierne, men tvungen af Nødvendigheden og dreven af Pligtfølelse maa jeg derfor underdanigen frasige mig det hædrende Hverv, i det jeg beder mig fritagen for et Arbeide, der under min nærværende Helbredstilstand langt overstiger mine Kræfter. underdanig Dahlerup.
Til det kgl. Marineministerium.

Havde Dahlerup kunnet og villet gribe til her, havde han efter al Sandsynlighed inden Aarets Udgang siddet som Danmarks anden, dygtige Marineminister. Senere paastod dansk Historieskrivning (Biogr. Lexikon, IV, 145 og XIX, 279), at den ærgjerrige Zahrtmann uforsvarligt og bevidst skubbede D. til Side som en farlig Medbejler ved 1848 at undlade at give ham den af ham forventede Udkommando. Ingen Sinde i sit Liv viste Z. sig ærgjerrig,

men i høj Grad ærekær i altid at yde dygtigt Arbejde paa de Poster, til hvilke han sattes udefra, aldrig af egen Drift. Den legemligt og aandeligt svage Dahlerup, som fandt endog et ringe Skrivebordsarbejde over sine Kræfter, kunde ikke nære nogen grundet Forventning om at sættes til Skibschef, — Udkommandoerne til Krigen udgik just i disse Dage omkring 1. April. Om en Tilsidesættelse af ham kunde i øvrigt ikke blive grundet Tale, da heller ingen af de andre Kommandører kom til Søs i 1848.

Dahlerups Afslag bragte Zahrtmann til at henvende sig til C. van Dockum. Denne skulde just tiltræde sit Togt med Kadetskibet Flora, hvortil han var udnævnt 6. Marts, men tog sig inden Afrejsen Tid til 4. April at sende Z. et foreløbigt Forslag, i hvilket han tilraadede at oprette Marineministeriets 1. Departement som et Sekretariat med Ministeren selv som Chef og i øvrigt snarest at have for Øje at vedligeholde et brugeligt Maskineri frem for at søge efter større Fuldkommenhed ved at indføre noget nyt. Saaledes blev det ordnet; men saa vel Z. som hans Efterfølger van Dockum havde ikke ringe Hyre med at ryste Departementsdirektør Viborg ud af de gamle Admiralitetsfolder. „Ordningen af Marine-Ministeriet i den Form, der gaves dette i 1848, var tildeels Viborgs Værk", lød van Dockums Udsagn (Min Samtid, Rigsark.), „men med al den Hielp, som de senere Ministre have fundet i hans Bistand, har en bestandig Opmærksomhed fra deres Side været nødvendig for at holde den bureaukratiske Aand tilbage, der under den tidligere Regieringsform havde slaaet saa dybe Rødder".

Det overvældende Arbejdes Højtryk truede med at slaa Zahrtmann ned. Allerede 9. Maj skrev han til van Dockum paa dennes Østersøtogt (Kgl. Bibl., nyere Breve): „Mit Helbred, gode van Dockum, er saa aldeles nedbrudt, at jeg er svækket ei blot paa Legeme, men paa Aand, og aabenbart gaaer til Grunde, naar jeg ei faaer Ro, hvilket er umueligt i min nærværende Stilling. Jeg maa altsaa om faa Dage resignere, og efter min Overbeviisning maa jeg foreslaae Dem til min Efterfølger, hvilken Anskuelse jeg ogsaa mener at Alle dele med mig. Et Par Ord ønsker jeg at see fra Dem herom, og jeg har den faste Tro, at De i et Øieblik som dette lukker Øinene for Vanskelighederne ved en Post, der i saa kort Tid har giort Ende paa mig. Jeg har aldrig været fuldkomment retableret siden sidste Efteraar, og nu lider jeg af en absolut Søvnløshed, der aldeles giør Ende paa mig og næsten mere paa Aanden end paa Legemet. Hold Dem derfor klar og lev vel, saa ønsker Deres hengivne Zahrtmann. — Giør i disse Dage jevnligt Afstikker over imod Grønsund og viis for Guds Skyld ikke Flere af fra at gaae til Lybek, da vi med den Stad ønske at staae paa den bedst mulige Fod. — Min Læge giver mig i dette Øieblik atter noget Haab, paastaaende at min Tilstand ei er farlig, men derimod reen Hypochondrie." — Faren drev over, og pligttro blev Z. staaende i sin byrdefulde Post.

4.

Da Aarets Krigsførelse var standset i August ved den Folkestemningen opirrende Vaabenstilstand, som tillod Preusserne at holde Slesvig besat, udkom imod Slutningen af Oktober en sexten Siders Piece: Hvorledes er Krigen ført? og hvorledes kunde den have været ført?, tilegnet Danmarks Rigsforsamling af H. B. Dahlerup, Commandeur etc. I fremhævet Tryk satte Forfatteren som dens Formaal „intet Ringere end Afgiørelsen af, om et System, jeg anseer for at have ført til Fordærvelse, til Tab og Ydmygelse for Fædrelandet, neppe ringere end de, der ramte det i det ulykkelige Aar 1813, om dette System skal billiges og fastholdes, eller om det skal misbilliges og, i Tilfælde af Krigens Fortsættelse, frafaldes".

Nu var altsaa Dahlerup kommen til Skrivebordet. Piecen gjorde sig til den almene Misstemnings Talsmand og vendte sig lige som denne skarpest imod Marineministeren. Selv det Træk drog han frem, at „man lod det i Holsteen hiemmehørende Dampskib Copenhagen uhindret afseile herfra; skiøndt ved Eierens Klogskab og Loyalitet ingen positiv Skade opstod for os af dette ved sin fortrinlige Seilads farlige Skibs Frigivelse, var denne dog en Feil, en alvorlig militairisk Feil". Han paatalte Ministerordene: Vi have hidtil ikke behøvet at udruste den større Deel af vor Flaade, fordi den ikke vilde have fundet nogen Fiende at bekæmpe. Imod disse indvendte han, at „en kraftig Krigsførelse ikke hørte til det fulgte System, hvori en vidtdreven Sparsommelighed, idetmindste i en vis Retning, derimod synes at have været et Hovedtræk". Efter Dahlerups System burde man ved Preussernes Indrykning have udrustet „uopholdeligen Alt, hvad der i en forestaaende Krig kunde være Brug for, ikke alene til absolut Anvendelse, men ogsaa til at give os en imponerende Holdning", nemlig to tre Linjeskibe, alle Flaadens Fregatter og en stærk Afdeling af Kanonflotiller „til Trusel om Offensiv mod Fjendens Kyster, til at øve Giengiæld for Wrangels mulige Voldsfærd i Jylland, til at lægge fornødent Eftertryk i Underhandlinger"; endvidere ufortøvet afsendt Kryssere til Spanskebugt, Kanalen og Nordsøen, saa tidligt at de paa den Dag, Krigen udbrød, 19. April kunde anholde de tyske Skibe, de mødte. „Mangel paa Officierer var der, kan man indvende; jeg svarer dertil: den var der tilsyneladende, men for en Deel var den opstaaet af det fulgte System, hvorved en halv Snees tienstdygtige og krigserfarne Officierer, Commandeurs- og Commandeurcapitains-Classerne, vare udelukkede fra activ Tjeneste".

Dahlerups Piece faldt død til Jorden. Gangen i dens Undlivelse gav sig til Kende i „Fædrelandet", som strax 31. Okt. lod et par af sine mindste smaa bogstaver angribe Zahrtmann for hans Undladelse af at blokere Elben og Weseren og af at udsende Kaperskibe i Nordsøen og Kanalen. Redaktionens egen Anmeldelse 2. Nov. var

ganske kort, gik ud paa, at det var uklart, om Dahlerup havde tænkt sig at angribe hele Krigsledelsen eller kun Marinens Krigsførelse. Endeligt lod Bladet 9. Nov. Overretsassessor Otto Müller udkaste det Spørgsmaal, om ikke Dahlerup i Følge Krigsartiklerne burde underkastes retslig Tiltale for en Piece, hvis Udgivelse i Krigstid kunde blive Fjenden til Nytte. Zahrtmann selv tog ingen Defensiv mod Dahlerups Offensiv, maaske mindedes han dennes Ord fra 1843 om, at en Strid mellem to højtstillede gamle Søofficerer vilde „kun vække Scandale og give et forargeligt Exempel i Etaten". Helt af sig selv bragte Skriftet Dahlerup til at staa ene i Marinen og fjernede ham fra hans Medofficerer. I hans egne Erindringer, saaledes som disse senere blev trykte, lodes hans Færd i 1848 ganske uomtalt.

Da A. W. Moltke 16. Nov. af udenrigspolitiske Grunde omdannede sit Ministerium, hvorved Oberst A. F. Tscherning afløstes som Krigsminister af Generalmajor C. F. Hansen, ønskede Zahrtmann af Helbredshensyn stærkt og indtrængende at træde ud af Marineministeriet; men Moltke fik ham overtalt til at føre Ministeriets Forretninger midlertidigt, indtil en Afløser kunde blive udpeget. Den truende Udsigt til Zahrtmanns Afgang bragte nu Søofficerskorpset til 25. Nov. at samles paa et Møde i Hotel Phønix, hvor 6 Kommandører, 5 Kommandørkapitajner, 10 Kapitajner, 14 Kapitajnltr., 10 Premierltr. og 20 Sekondltr overdrog Kmd. H. G. Garde, Kptlt. Muxoll og Premierlt. H. H. S. Grove at overbringe Zahrtmann følgende Henvendelse: „I Anledning af at Herr Commandeuren ved det senest stedfundne Ministerskifte kun har overtaget Marineministeriet ad interim, tillade vi os at udtale vort eenstemmige Ønske, at der, forsaavidt det staaer i Deres Magt, under nærværende farefulde Forhold ingen Ministerforandring finder Sted i Marinen. Herr Commandeuren har, i den Tid De har bestyret Marinens Anliggender, erhvervet Dem megen Erfaring, og vi nære saa stor Tillid til Deres Administrations-Dygtighed og Fædrelandssind, at det er vort Ønske, at De vedbliver den ansvarsfulde Post, De nu beklæder."

Hertil sluttede sig 28. Nov. H. Holsten og H. D. B. Seidelin i en Skrivelse, som var affattet paa samtlige Admiralers Vegne: „Den Sikkerhed Marinen erholdt for en hensigtssvarende Bestyrelse, da den saae Dem overtage Forretningerne som Chef for Søkrigsvæsenet, har fuldeligen stadfæstet sig. Vi bede Dem imodtage den Forsikkring, at vi med særdeles Tilfredshed vil erfare, at Deres Dygtighed som Marine-Minister endnu i rum Tid offres til Marinens Hæder. Det er os en Behagelighed at have imodtaget Underretning om, at en talrig Deel af alle Classer i Etaten have bevidnet Dem lignende Anskuelser."

Paa den første Henvendelse svarede Zahrtmann mundligt, kun paa den sidste skriftligt: „De Hrr Admiraler have beæret mig med en Skrivelse, hvis for mig hædrende og opmuntrende Impuls jeg

paaskiønner med levende Taknemmelighed. Svækket som jeg i høi Grad føler mig, skal dette Bifald af Standens Første og Højthædrede tienne til at holde mig opret, saa længe jeg endnu selv kan tro mig den udtalte Tillid nogenledes værdig. I mine Bestræbelser herefter udbeder jeg mig fremdeles De Hrr Admiralers formaaende Understøttelse."

I Mødet paa Hotel Phønix deltog omtrent fuldtallig hele den overordnede Officersstab, som paa den Tid kunde være til Stede i København. Tryg i Vidnesbyrdet om sine Standsfællers fulde Tillid fortsatte Zahrtmann sin Gjerning som Minister ad interim frem i de følgende to Krigsaar. I et hemmeligt Møde i den grundlovgivende Rigsdag omkring Nyaar gjorde han Rede for Flaadens Virksomhed og for de Opgaver, der var stillede den. Af hans Tilhørere fandt Redaktør Carl Ploug senere („Fædrelandet" 1850, Nr. 69) hans Tale lidet holdbar, hvorimod C. van Dockum (Min Samtid, o. 1862) skrev: Hvem erindrer ikke, som har været Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, det veltalende, jeg kan sige det beaandede Foredrag, i hvilket Zahrtmann tilbageviste den mod ham rettede Anke, at der med vort Søforsvar i Aarets Løb Intet var bleven udrettet.

Den gamle Admiralitetsherre, Baron Hans Holsten, hvem Zahrtmann første Gang havde mødt 1808 paa Schelden, døde 13. April 1849. Endnu 14. Dec. havde han sendt Z. et dybt følt sidste Brev: „Marineministeren har ei allene, ved dets formaaende gunstige Forestilling til Hans Majestæt Kongen, vidst at erhverve mig et høistbehagelig Rescript fra Høisamme, der glæder den gamle Invalid, men De har endog ved en særdeles smigrende og godhedsfuld Skrivelse af 12. d. M. bifaldet det ringe Offer, jeg har giort til Statens Casse. Tillad mig med disse Linier at bevidne Dem Høistærede min uskrømtede Tak for al den Bevaagenhed og Venskab, De nu og altiid har glædet mig med. — Ligesaa dybt som jeg føler, hvorlidet jeg har kunnet virke til Marinens Gavn, ligesaa høit erkiender jeg det meget, De allerede har udrettet, og hvortil Forsynet skienke Dem vedholdende Kraft og Held, da Deres grundige Kundskaber, Deres interesserede upartiske gode Villie berettiger Dem dertil. Algodheds Fader holde sin beskiermende Haand over Dem og Deres! Dette er mod mit Livs Aften mit hierteligste Ønske, min inderligste Bøn. ærbødigst og hengivenst H. Holsten."

5.

Paa Rigsforsamlingens offenlige Møder traadte Zahrtmann ikke frem med større Taler. Derimod tog han nogen Del i det samlede Statsraads Drøftelser af vidtrækkende Spørgsmaal uden for Marinens Sager. Selve Grundlovsudkastet fik fra hans Haand dog kun nogle mindre Rettelser, der sigtede til at gjøre dets Paragrafsprog kort og klart. I Overvejelserne af Hertugdømmernes Stilling inden

for Riget traadte han stærkere ind, støttet paa sin tidligt vundne Indsigt i Holstens Forhold. Hans førende Tanke var den: „Intet politisk Baand skal bestaa mellem Slesvig og Holsten for Fremtiden". Ud fra den nedskrev han i Vinteren 1848—49 et Udkast til Forholdenes Ordning, affattet i syv Artikler: — 1. Det danske Monarki skal forblive uforandret samlet; i dets forskellige Deles indbyrdes Forhold tages status quo ante til Grundlag, kun med de af Enevoldsmagtens Ophævelse følgende Modifikationer. — 2. Thronfølgen gaar i Christian den Førstes mandlige Descendens til en Mand, om hvem Frederik den Syvende og Czar Nicolai enes, og den garanteres af Rusland, Østrig, Frankrig og England. — 3. Ejderen bliver Grænsen mellem Slesvig og Holsten, saaledes, at hele Rensborg lægges til Slesvig. — 4. Monarkiet i sin Helhed har fælles Vaaben og Flag, Indfødsret, Kolonier, Finanser, Told og Post, Civilliste, Hær og Flaade, udenrigs Repræsentation. — 5. Danmark, Slesvig, Holsten skal hvert for sig have sin Forfatning eller Rigsdag, under hvilken al Lovgivning og indre Administration sorterer. — 6. Holsten vedbliver at være Medlem af det tyske Forbund i Følge Traktaten af 1815; dets Mandskab i Hæren kommanderes paa Tysk. — 7. I Slesvig blive begge Nationaliteter og Sprog ligeberettigede; Sproggrænsen drages efter det nuværende Kirke- og Skolesprog; Præster hentes fra henholdsvis Københavns og Kiels Universitet.

Zahrtmann var og maatte være Helstatsmand; efter en ærefuldt ført Krig burde Kongen ikke opgive nogen Del af sin historiske Ret. Han var Talsmand for en fuldstændig Adskillelse mellem de to Hertugdømmer, saa at ingen Del af Slesvig kunde følge Holsten ind i det tyske Forbund. En nøjere Tilknytning af Slesvig til Danmark stod ham ikke for Øje, og det fra engelsk Side af Lord Palmerston fremførte Forslag om en Deling i Slesvigs Styrelse efter Sproggrænsen i et Tyskslesvig og et Dansk slesvig oprørte ham og kaldte ham til Modstand. „Det eneste Raad," skrev senere van Dockum, „som Zahrtmann gav mig, da jeg efter ham [1850] traadte ind i Ministeriet, var det, aldrig at gaa ind paa Slesvigs Deling."

I Novemberskiftet var Universitetsprofessorerne J. N. Madvig og H. N. Clausen traadte ind i Ministeriet. Skønt Zahrtmann lige som de andre Ministre stillede sig skarpt afvisende mod Madvigs Tanke om at gribe til en gjennemført Deling af Slesvig, kom han paa en god Fod med den frisindede, rettænkende Professor, som (Livserindringer, 179) godmodig iagttog i Statsraadsmøderne, hvorledes man, naar det Senaften efter Theen tillodes Indenrigsministeren at foredrage lidt Kommunallov, hvilket aabenbart ikke fangede Madvigs udelte Opmærksomhed, kunde faa at høre en højst mistænkelig snorkende Lyd henne fra Marineministerens Lænestol. Til Clausen traadte Z. ikke i nærmere Forhold. Maaske smittet af Redaktør Carl Plougs Mistro og ledet paa Vildspor af sin egen varme Partifølelse og af Zahrtmanns Ulyst til at udtale sig for ham fik

Clausen (Mit Levneds og min Tids Historie, 391) det Indtryk, at Z. under Paavirkning af sine Familieforbindelser skyede al Kamp og hævdede som sit stadige Omkvæd, at Danmarks Sag var uigjenkaldeligt tabt mod Schleswig-Holsteinernes Krav. Som Minister uden Portefeuille havde Clausen intet umiddelbart Samarbejde med Z., og hans hastige og skarpe Fordømmelse af Christian den Ottendes Kongegjerning maatte holde Zahrtmann borte fra Omgang med ham.

Atter Clausen gjorde saaledes den danske Zahrtmann mistænkelig som Slesvigholstener ud fra hans Ægteskab. Gjennem Kgl. Dansk Overpostamt i Hamborg stod Z. under Krigen i livlig Brevvexling med sin Svigerfader C. H. Donner, der sad som Danmarks Ven og dets Udpost i Altona. I sine Breve lagde denne sine Følelser for Dagen (her gjengivne i Uddrag fra Tysk); de skulde sandelig ikke paaføre Z. slesvigholstensk Smitte.

10. April 1848. Min Dom over den sidste Tid kan De let tænke Dem. Opdragen i at elske og øve Ret og med en fast Følelse af Undersaatters Pligter, er for mig den Oprørstilstand, hvori Holsten har sat sig, det Unaturligste af alt, hvad jeg kan tænke mig. Vil Slesvig, hvor tilmed Flertallet er mere dansk end tysk, løsrive sig, nu vel, lad det forsøge derpaa, men hvad kommer det os ved, som intet have at klage over, og hvem Kongen gjør mere tyske, end det er ønskeligt for vort Velfærd. Heraf kan De skønne, hvor stærkt jeg veed og føler, at Kongen og hans danske Undersaatter ere i deres største Ret.

13. Dec. 1848 bad Donner om, at Finansminister Greve Sponneck maatte bevæges til vedblivende, som hidtil skeet, at lade Statens udenlandske Udbetalinger udføre gjennem ham.

9. Jan. 1849: Hvad mit Dampskib Copenhagen angaar, da skriver Finansministeren, at 160 000 Rbd. er 5000 Rbd. for meget. Disse 5000 Rbd. skulle dog ikke hindre Salget, om Greven ellers vil købe det. Men at udleje Skibet kan og tør jeg ikke, og jeg beder Dem at give Herr Finansministeren følgende Grunde hertil, hvilke jeg ikke turde nævne i mit Brev til ham: Jeg er Kongens tro Undersaat, som saadan kender man mig, og der gaves endog Øjeblikke, da enkelte i Pøblen talte om at lade mig føle det. Vilde jeg nu bortleje mit Skib til Regeringen, saa vilde Bladene strax udraabe det, og sikkerligt vilde jeg da blive udsat for personlig Overlast.

10. April 1849 fik Donner ved Hjemkomsten fra Kirken Efterretning om Tabet af de to Skibe i Eckernførde Fjord og følte sig dybt rystet: — blot nu det stedfundne Uheld kunde tvinge det Grundtvig'ske Parti til Fornuft! — Bismarck er her, og som alle Frankfurtere taler han om Danmarks stadigt stigende Fordringer, — jeg tror ham ikke.

27. April 1849: Mine Skibe har jeg ikke villet lade fare under tysk eller slesvigsk Flag, de have deres oprindelige danske Papirer og dansk Flag. De ere ude siden Efteraaret og nu paa Hjemrejse;

for dem skulde jeg dog intet have at frygte af vore Krigsskibe. De have for Resten alle Ordre til at anløbe England.

23. Okt. 1849: Min Grundsætning er og bliver: Gud vil gjøre os lykkelige i Morgen, vi ville være det i Dag, og saaledes blive vi aldrig lykkelige.

17. Febr. 1850: Lorenz Frølich har skrevet til mig, at de virkeligt hos Erichsen [danskfødt Købmand i London, nu fallit] ere inde med den store Sum af 22000 Pund, men kunne dække det, kun behøve de nogen Kredit. Jeg har svaret ham, at naar han giver mig sit Æresord paa, at jeg intet kan tabe derved, kan han hos mig disponere over 40000 Mark Banco. Hvis den gamle Tutein ved en saadan Lejlighed intet vil gjøre for sin Svigersøn Jacob Frølich, havde han gjort bedre i at være død lidt tidligere.

6. Dec. 1850: Min Mening er simpelt hen denne: Danmark bliver fast ved den Grundsætning, „ vi underhandle ikke med Oprørere," — og siger dernæst, „for Slesvig ville vi selv sørge, for Holstens Underkastelse maa Tyskland sørge, — alt hvad der konstitueres i Dresden for Forbundslandene, ville vi oktroiere for Holsten."

6.

I Spørgsmaalet om Thronfølgen havde Zahrtmanns Tanker allerede tidligere kreset omkring Prins Christian af Glycksborg, og som Minister vedblev han at arbejde for at faa denne ærligt dansksindede Mand bragt frem i Forgrunden. Frederik den Syvende viste helst Spørgsmaalet om, hvad der skulde ske, naar han var død, fra sig; og plagede hans Ministre ham altfor haardt, forskansede han sig ved stædigt at foreslaa dem en eller anden umulig Peter af Oldenborg. Ilde stemt ved at se Smøleri i denne vigtige Sag søgte Zahrtmann en alvorlig Samtale med Kongen og opgav den ikke, førend denne havde givet sin Indvilligelse til at stille Prins Christian i Forslag som Thronfølger.

Da Frederik den Syvende og Biskop Mynster 7. Avg. 1850 overraskede alle Ministrene ved at gjøre Lensgrevinde Danner til Kongens Ægtehustru, var Zahrtmanns Ministergjerning allerede endt en Maaned tidligere. Hvorledes han saa paa Kongens Ægteskab, kom frem, da en Hofmand søgte ham i hans Hjem for at føle sig for, hvor vidt han og hans Hustru vilde tage imod en Tilsigelse til Kongens Taffel. „Naar Kongen befaler, har jeg at lyde," svarede Z., „men min Hustru maa selv svare for sig." Da nu Elisabeth Zahrtmann traadte ind i Stuen og hørte, hvad Hofmanden havde paa Hjerte, gav hun ham øjeblikkeligt et saare djervt Afslag: „Jeg — nej aldrig sætter jeg mig til Bords med Kongens Hore!"

Et lille Sideskud af Udenrigspolitiken blev 1849 lagt i Zahrtmanns Haand. Østrig, som i Krig med den sardiniske Stat havde tabt sin største Flaadestation Venedig, sendte Korvetkapitajn Greve Carolyi til Danmark i det Hverv der at finde en Søofficer, der kunde

træde over i østrigsk Tjeneste som Viceadmiral for at organisere den kejserlige Sømagt op til Krigsbrug og føre den i Søen. Den danske Regering ønskede stærkt at opfylde Østrigs Begæring og overdrog Zahrtmann at udpege den dertil bedst skikkede Officer. Hans Valg faldt paa Kommandør H. B. Dahlerup, hvis administrative Evner og Organisationstalent han satte højt, og hvis Iver for at bygge Systemer kunde komme til god Nytte herved. I Marineministeriet havde han 22. Febr. en Samtale med Dahlerup, som først undslog sig af Hensyn til sin fremrykkede Alder, 58 Aar, og til Vanskelighederne ved at gaa ind i en overordnet Stilling i en fremmed stor Militærstat under Krigsforhold. Endnu da lykkedes det Zahrtmanns Vennehu at faa ham til at gribe det ham højt hædrende Hverv, som i hans Haand kunde blive til Standens og til Danmarks Ære.

Gjennem Forhandlinger med Greve Carolyi og med den østrigske Gesandt, som begge udtalte deres fulde Tilfredshed med det trufne Valg, sikkrede Dahlerup sig alt fornødent med Hensyn til sin kommende Stilling, dens Rang, Gage og Pension. Da imidlertid Østrig førte Krig mod en Danmark venligsindet Stat, maatte han søge sin Afsked i Naade af den danske Marine, men det tillodes ham samtidigt at forebringe de Ønsker, han kunde have i den Anledning. Han søgte da om, at for saa vidt der ved hans Ankomst til Østrig kunde indtræffe nogen uforudset Forhindring for hans Ansættelse der, maatte hans Numer i den danske Søetat indtil videre holdes ham aabent til Gjenindtrædelse; sammen med sin Afsked fik han 26. Febr. en kongelig Revers herom. Dernæst udbad han sig Tilladelse til i Udlandet at bære dansk Kontreadmirals Titel og Uniform samt, for ikke strax at falde det østrigske Gesandtskab til Byrde, en don gratuit, 1200 Rbd., til Ekvipering og Rejseudgifter; begge disse Dele tilstodes ham strax; Zahrtmann tilbød ham endda dygtige danske Søofficerer, Kommandører og Kapitajner, til at danne hans Admiralstab. Allerede 8. Marts drog Dahlerup fra Danmark.

Zahrtmann kunde ikke have truffet noget heldigere Valg. Han vidste, at han her satte rette Mand paa rette Plads, og Dahlerup selv retfærdiggjorde i højeste Maal hans Valg. Han fik hurtigt fast Fod i den østrigske Marine, fast Haand i dens Styrelse. I kort Tid fik han den organiseret ud af det forvirrede Khaos, hvori Tabet af Venedig havde bragt den. Saa gik han til Søs som dens Højstkommanderende, blokerede og indtog Ancona og sammen med Feltmarechal Radetzkys Landhær Venedig. Endnu samme Efteraar holdt han ved Radetzkys Side sit Triumfindtog som Sejrherre i den overvundne Stad. Kejser Frantz Joseph skænkede ham sin varme Tillid og gjorde ham til Friherre og Gehejmeraad. Hvad mere er, han lagde Ry om den danske Marine, Hæder over Danmark, og hans ærefulde Daad i Østrig gjorde frem for alt andet Navnet Dahlerup kært her hjemme.

7.

Da Vaabenstilstanden blev opsagt, udrustede Flaaden i Februar 1849 et Linjeskib, syv Fregatter, ti lette Skibe, ti Dampskibe, 24 Kanonfartøjer; i alt kaldtes 6200 Mand under Vimpelen, og der dannedes en Nordsøeskadre under Kommandørkpt. Steen Bille med Station ved Helgoland, en Kanonbaadseskadrille under Kmdkpt. C. L. Ellbrecht ved Fanø samt i Østersøen en vestlig Eskadre under Kommandør H. G. Garde og en østlig Blokadeflaade under Kapitajn C. L. Prøsilius. Styrken overtraf langt, hvad Flaaden havde yngre Officerer til at udfylde, og dens Udrustning muliggjordes kun ved, at Maanedslieutenanter og frivillige svenske og norske Officerer traadte ind. Ogsaa i dette Aars store Udkommando tog saaledes Zahrtmann kun een Kommandør i aktiv Tjeneste. Selv havde han 12. Sept. 1848 faaet Karakter af Kommandør, men rykkede først 17. April 1849 i Følge Aldersorden op til virkelig Kommandør.

Ministrene var 7. April samlede og hørte med Tilfredshed Zahrtmanns Meddelelse om, at Krigseskadren laa rede til Kamp i Femern Sund. Da kaldte hans Adjutant ham ud fra Mødet. Hurtigt vendte han tilbage, dødbleg; med Nød og neppe kunde han bringe over sine Læber Budskabet om det svære Tab, Flaaden havde lidt to Dage forud i Eckernførde Fjord. Linjeskibet Christian den Ottende under Kommandørkpt. F. Paludan var sprunget i Luften, Fregatten Gefion under Kpt. J. A. Meyer havde maattet overgive sig til Fjenden. I Ministermødet vedtoges den ufortøvede Udrustning af Linjeskibet Skjold. Under Kommandør H. B. Thomsen afsejlede dette 4. Maj til Kielerbugt.

Ulykken ved Eckernførde kom ganske uventet og overskyggede hele dette Aars Søkrig. Zahrtmann havde stillet Eskadren til Raadighed for Hærledelsen i Jylland, og Farten ind i Eckernførde Fjord var nærmest tænkt som et Led i Samvirken med den fremrykkende Hær til at fordrive Fjenden fra de her opkastede Kystbatterier. Eskadrechefen Garde fik Meddelelse om, at Hærens Fremrykning var standset, og kunde, om end først i yderste Øjeblik, have holdt Paludan tilbage. Men meget blæste de to Skibe ind i Fjorden, foruden den vedholdende Østenvind, som hindrede deres Frelse, efter at de to dem ledsagende Dampskibe selv ved Skade i Maskineriet var satte ude af Stand til at bugsere dem ud. Datidens Krigskunst stolede fast paa, at bevægelige Slagskibe maatte være faste Landbatterier ubetinget overlegne. Mængdens Raab om Flaadens Uvirksomhed tørstede dens Officerer efter at besvare med en Vaabendaad; ogsaa en vis skinsyg Misforstaaelse mellem Hær og Flaade blæste bagpaa, og i det givne Øjeblik skortede Hærens Samarbejde med Flaaden. Flaadens Ære var hævdet uden Skaar; Christian den Ottende havde kæmpet til det sidste, og Gefion havde først strøget Flaget, da enhver Modstand var haabløs. — Fra Kongen modtog Zahrtmann følgende Haandskrivelse:

Hr. Minister! Hvist er det, som De heri Indstillingen siger, et stort Uheld for os, med mine gode og smukke Skibe, som paa en saa dumdristig Maade bleve opoffrede ved Eckerenförde, men da Tingen nu ei er til at ændre og disse ere tabte, saa maae vi søge at lette saa vel Landets som vort Tab med af al Kraft at uruste Skibe, der kunne indtræde i de tabtes Numre. Jeg har derfor strax da jeg modtog Deres Indstilling approberet samme, og tilføier her privatim til Dem Zahrtmann at jeg ønsker hvis De endnu har flere Kanonbaade og mindre Fartoier da at lade dem armere og sende derover. — Mig synes at Neptun er for lille et Skib for Haustat og hvis han kunne blive assisteret med et andet ønsker jeg det meget, at det ei skal gaae ham som Gefion. — Kunne vi engang, naar Vinden bliver Vestlig, skjære Gefion ud eller tilintetgjøre det, vilde det være mig kjært, men opoffre mere derpaa end vi Alt havt tabt ønsker jeg ikke. — Deres Ven Frederik R.

Frederiksborg d 9 April 1849

Alt vel indenbords.

Krigsminister C. F. Hansen greb Ulykken som en ham kærkommen Lejlighed til i en Hast at afsætte Hærens Overkommando, General Krogh og Oberst Læssøe. Zahrtmann ventede sindig paa, at en Krigsret kunde blive sat over de uheldige Søofficerer, noget disse selv ønskede. Paludans Rapport 8. April fra Rensborg sluttede saaledes: „Ihvorvel min Bevidsthed frikiender mig, kan jeg alligevel ikke Andet end ønske, at mit Forhold ved dette Ulykkestilfælde maae blive undersøgt ved en Krigsret, hvis retfærdige Dom jeg dristig tør see imøde." Samme Ønske fandtes i Meyers Rapport fra Fangenskabet. Haabet om at tage Gefion tilbage delte Kongen med hele Folket; det gik som en ildnende Higen gjennem Søofficerernes Hu, dets Opfyldelse kunde skænke Folket og Flaaden Oprejsning. Det strandede paa Hærkommandoens Lunkenhed lige over for Søetatens Ønsker. Tilstandene i Østersøeskadren skildrede Kommandør Garde i en Række Breve til Zahrtmann (her i Uddrag).

8.

2. April 1849, Dampskibet Skirner ved Sønderborg: Med Dagsposten har jeg modtaget min høitagtede Hr. Vens private Meddelelse af 31te f. M. Vær overbeviist om, at jeg ikke skal ligge paa den lade Side, naar vi blot faae Lov til at slaae løs, Kiel og Femmeren skal jeg vist have i Kikkerten, og naar Armeen og Blokaden blot ei lammer os for meget, skal jeg nok gaae paa. Med General Krogh er idag aftalt en Række Flaade-Expeditioner. Den 4de om Aftenen foretages en Demonstration mod Eckernførde med Linieskibet og Gefion med to Dampskibe; denne er især beregnet paa at drage Fjen-

dens Opmærksomhed Syd paa .... General Krogh giver over disse foreløbig aftalte Operationer skriftlig Ordre, hvorefter de iværksættes, og Fjendtlighederne begyndes overalt paa alle Stationer. Forblivende stedse Din hengivneste Kammerat og Ven

H. G. Garde.

7. April, samme Sted: Linieskibets og Gefions skrækkelige Skjæbne har dybt nedbøiet os Alle; med Guds Hjælp faae vi Leilighed til at hævne dette Uhørte. Det er mig ubegribeligt, hvorledes en saa besindig Mand som Paludan har kunnet udføre Ordren til at foretage en Alarmering for at hendrage Fjendens Opmærksomhed mod Syd saaledes, at han mod al Sømandsconduitte med stiv paalands Vind seilede sig ind i en Sæk, hvorfra han ikke kunde komme ud, og saaledes opoffrede de ham anbetroede Skibe. Jeg er mig bevidst at have udstædt Ordrerne med al mulig Overlæg og smigrer mig med, at min høiagtede Hr. Ven ikke vil tilregne disse denne Ulykke. Da jeg imidlertid antager, at dette til sin Tid nærmere vil blive retligt undersøgt, tillader jeg mig nu ingen videre Mening desangaaende. Vi have imidlertid her faaet en skrækkelig Lære, ikke at ringeagte de fjendtlige Landbatterier; kun fire Kanoner tilligemed Feltskytset er det, som i Eckernførde har gjort Udslaget; de fem andre i Batteri værende Kanoner vare snart bragte til Taushed. Det er kun i Forbindelse med Armeen, at vi kunne udrette Noget mod saadanne stærke Befæstninger.

9. April, s. S.: Med den største Taknemlighed modtog jeg min højtagtede Vens Skrivelse med „Slesvig", og umuligt kan jeg lade Posten afgaae uden ret af mit inderste Hjerte at takke Dig for den humane og dygtige Maade, hvorpaa Du optager det os tilstødte Uheld; troe mig, ved saadan Færd vinder en Minister Hjerterne og befordrer bedst Statens Tarv. Vor noble Kammerat [Paludan] har ved et sandt Heltemod gjort den Feil rigelig god, at han af Meyers og [Dampskibet Geisers Chef] P. Wulffs krigerske Iver lod sig overtale til at sidde den fornødne Klogskab tilside. Vær overbeviist om, at Du ikke alene ved Dygtighed som Minister, men ogsaa ved Din noble Tænkemaade har knyttet mig til Dig for Liv og Død. Gefion er mig ikke ude af Tankerne, men saalænge Fjenden er saa stærk i Eckernførde, anseer jeg det umuligt at foretage noget med Magt; der var d. 6te tre Brigader med henimod 50 Kanoner i Byen og dens Omegn, men der kommer vel roligere Tider, at vi kunne besøge dem; uden Tropper lader det sig imidlertid ikke gjøre. Jeg har allerede Garn ude for at anvende de 10 000 Rd., som General Hansen som Minister har tilladt mig at love den, som brænder Skibet. Med Guds Hjælp skal den aldrig med tydske Flag komme tilsøes. Alle Mand ere her ved godt Mod og tørste efter Hevn.

13. April, s. S.: Krigsministeren talede med mig her om en Expedition til Femmern med nogle Tusind Mand, som skulde beholde denne Øe; jeg synes godt om en saadan Diversion, men naar Gene-

ral Krogh nu tager alle Tropper og Transportmidler bort, haves ingen Midler til at udføre den. Det er sørgeligt, at Ministeren og Generalen ikke stemmer aldeles overeens i deres Anskuelser og Planer; det har meget lammet Operationerne. Diversionerne vi gjorde saavel til Aabenraa som Holnis og Eckernførde, bleve derved aldeles uden Nytte; da vi havde bemægtiget os de to første Steder, kom Armeen os ikke efter Aftale til Hjælp; og uagtet man forandrede Operationerne fra of- til defensive, lod man os lide det haarde Tab ved Eckernførde. Jeg sagde Muxoll [Marineadjutant ved Hærstaben], der bragte mig Signalet til, at en saadan Forandring maatte skee, at hvis dette var Meningen, da syntes mig Demonstrationen i Eckernførde overflødig; men han svarede mig, at Læssøe udtrykkeligt havde sagt ham, at denne skulde finde Sted efter den skriftlige Ordre.

9. Maj, s. S.:Meget ønsker jeg snart at kunne visitere Stationerne Sydpaa med Skirner, men Krigsministerens Forlangende om stedse at holde et Dampskib her binder mig til Sønderborg, indtil jeg faaer Ægir disponibelt fra Flensborgfjord. Omendskjøndt jeg fuldkomment indseer Vigtigheden af at cooperere med Landmagten og stedse har søgt og fremdeles skal søge at yde denne min kraftigste Bistand, føler jeg mig dog ofte lammet ved de ikke sjældent overdrevne Begjæringer, jeg i denne Anledning erholder, især saalænge Kræfterne ere saa knappe til de vigtige Blokader paa den lange Kyststrækning. Vore commanderende Landofficerer ere vist dygtige Mænd, men det forekommer mig undertiden, at der finder Uoverensstemmelser Sted mellem dem indbyrdes og med Krigsministeriet; ogsaa er Armeen vist ikke fri for en lidet ønskelig sløv Ligegyldighed og en beklagelig Jalousi mod Marinen; ikke stedse synes mig, at Man har alene det Heles Vel for Øiet, men kun især tænker paa Armeens Hæder og nærer Frygt for, at Marinen skal faae for megen Deel deri. Baade [den nye Overgeneral] Bülow og [Korpskommandør] Meza forlanger idelig Assistance af os uden ret at være tilbøielig til at gjøre Gjengjæld. Jeg søger ved alle Leiligheder at vedligeholde den bedste Forstaaelse med dem og yder dem stedse al den Understøttelse, jeg formaaer, men naar jeg har talt om Assistance til at faae Gefion ud eller til at gjøre Udskjæringer fra Kiel, da yttres der stedse Frygt for at sprede Kræfterne. — Ogsaa talte Bülow om, at Krigsministeren havde anbefalet at beskytte Dampskibsmaskinerierne, naar disse skulde bruges i Alssund, ved at have et Skib paa den mod Fjenden vendte Side. Men jeg gjorde ham opmærksom paa, at et saadant Skib paa Siden vilde meget genere Dampskibets Bevægelser, og at jeg fra Kjøbenhavn ventede Bastingering for Dampskibene, som skulde bruges her i Sundet.

13. Juni, s. S.: Først imorges traf jeg General Bülow. Han var som altid særdeles venskabelig og talte meget fortroligt med mig. Om det end ikke er nogen stor Feltherre, mener jeg dog, at han er

en activ og dygtig Mand. Han klagede over, at alle hans Planer bleve røbede, hvorfor han endog Intet turde meddele herom til Krigsministeren. Mod den latterlig sære Meza er han vist ikke vel stemt; vist er det ogsaa, at denne stedse er imod al activ Færd og kun tænker paa at beholde Alt paa Als, hvorfor Bülow paastod, at alle hans Planer blev modvirkede hos Hansen, som lytter meget efter Meza. At denne sidste gjerne vil være uafhængig af Bülow og tildeels ogsaa er det, er mig bekjendt. Jeg mener dette ulykkeligt, Een maa have Commandoen; der kan ikke altid og bør vist ei heller i de specielle Operationer indhentes Ordre fra Kjøbenhavn. Bülow sagde mig, at han kun tænkte paa at lande i Fredericia, hvorfra hele Operationen skulde udgaae. Til et saadant Foretagende ønskede han vor hele Assistance, som jeg med Fornøielse tilsagde ham. I denne Anledning vilde han correspondere directe med mig alene, thi Hemmelighed var Hovedbetingelsen. [Bülows Forberedelse af Sejren ved Fredericia 6. Juli].

27. Juni, s. S.: Desværre gaaer det ikke godt med vor Kammerat, og den sidste Historie overbeviser mig især om, at han er uskikket til den Commando, der er ham betroet [Kommandør H. B. Thomsen, Chef for Linieskibet Skjold, holdt sig stadigt uden for de fjendtlige Kanonbaades Skudvidde; efter Aftale mellem alle Skibets Officerer og Overskibslæge A. G. Drachmann havde Næstkommanderende, Kptlt. M. P. Bøcher, 19. Juni, gjennem Kommandoraaberen givet en Chefens ganske modsat Ordre til at sejle frem mod Kanonbaadene ud for Kiel]. Bøcher har til mig yttret sig meget forbittret, Drachmann skal endog reent ud have erklæret ham for ikke at være ved sine fulde Fem. Vilde han blot melde sig syg, da sendte jeg ham strax til Kjøbenhavn. Da [Kommandørkpt.] Chr. Paludan nu er en Umulighed, troer jeg dog, at baade [Kommandør] J. Seidelin og [Kmdkpt.] Aschehoug er bedre skikkede end Thomsen til denne Post, især nu da Skibet er godt organiseret, som Thomsen virkelig fortjener Roes for.

13. Juli, s. S.: Jeg har paalagt Thomsen efter Ordren at ordne Alt til at overlevere Commandoen til Aschehoug, naar denne i Morgen Middag kommer til Linieskibet. Jeg haaber, det vil lykkes at undgaae Scener, som kun kan føre til hans totale Ruin.

14. Juli, s. S.: Det er mig en stor Trøst, at Thomsen er afløst; jeg anseer den stakkels Mand for fuldkommen sindssyg. Men at jeg, endog ikke privat har meddelt mere om ham, end jeg har gjort, haaber jeg sikkert, at min ædle og humane Hr. Ven vil billige, da jeg ikke kan skrive til Zahrtmann, uden at Ministeren faaer det at vide [H. B. Thomsen fik 1. Marts 1850 sin Afsked af Søetaten af Helbredshensyn].

24. Juli, s. A.: [Ved imødeseet Vaabenstilstand] tabes desværre Haabet om, at Marinen kan faae Lejlighed til at udrette noget Alvorligt, der kunde befordre vor retfærdige Sag. At der er Sandsynlighed for, at denne vilde vinde ved Modstand af Slesvigholste-

nerne, indseer jeg godt og er derfor bedrøvet over, at Reactionen synes at faae Overhaand hos dem. At Du finder, at vor Sag staaer slet, hvis Klogskaben seirer hos vore Fjender, nedtrykker mig meget. — Det stemmer aldeles med min Følelse, at vi renoncerede paa Andeel i Byttet fra Fredericia, og dette skal jeg udtale for de Søofficerer, som havde noget at gjøre der. Om det vil lykkes at faae saamange Personer til frivilligt at gjøre Afkald paa, hvad Loven kan hjemle dem, tør jeg endnu ingen Mening have [Vaabenstilstand med Preussen var sluttet 10. Juli].

15. Sept., s. S.: Jeg indseer ikke, hvilket mundtligt Vidnesbyrd jeg kan aflægge ved Undersøgelsen af Eckernførdeaffairen. Min Andeel i denne mener jeg kun bestaaer i Ordrens Udfærdigelse. Den mundtlige Ordre jeg gav Aschlund at sige Paludan, at det kun var en Demonstration, har han skriftligt meldt mig at have udført. — Det har megen privat Interesse for mig, snart at komme til Kjøbenhavn, om ogsaa kun for nogle Dage, da en af mine Døttre skal have Bryllup i denne Maaned.

17. Sept., s. S.: Brylluppet maa holdes den 22de d. M. I denne Anledning tillader jeg mig at bede, om det kunde indrettes saaledes, at jeg nu kom til Kjøbenhavn for at aflægge Vidnesbyrd ved Undersøgelserne om Eckernførdeaffairen. Saasnart dette er skeet, kunde jeg da strax retournere hertil .... forbliver jeg stedse Din trofast hengivne Ven H. G. Garde.

9.

I København kom Kommandør Garde til sin Datters Bryllup og tillige for det 30. Avg. nedsatte Generalkrigsforhør, ledet af Kommandør E. Blom og Kpt. C. L. C. Irminger, ikke som Vidne, men som stillet under Tiltale. Sikkert med Ulyst gik Zahrtmann Rettens Vej. Han havde privat bevidnet de af Uheldet ramte Officerer sin Medfølelse, og han saa næppe i det skete mere eller andet end en Ulykke, af dem som Krig uafvendeligt bringer. Men de to Skibschefer Paludans og Meyers udtalte Ønsker og den almindelige Mening lod ham kun den Vej aaben at klarlægge Affærens Enkeltheder ved retslig Undersøgelse og Dom.

Fra Forundersøgelsen gik Sagen til Generalkrigsretten, Viceadmiral U. A. Schønheyder og Generalavditør H. J. Koefoed, som 13. April 1850 idømte Garde to og Paludan fire Maaneders Fæstningsarrest af anden Grad, medens Meyer kendtes fri for Tiltale. Større var ikke den Skyld, som Domstolene turde tillægge de to dømte Officerer, og i en saa alvorlig Sag turde det da være rimeligst at lade dem udømte for de mindre Fejl, der nu lagde en uforholdsvis tung Byrde paa dem som skyldigfundne i den store Folkeulykke. Zahrtmann havde haabet paa deres Frifindelse. Nu udvirkede han hos Kongen 20. April en lille Lempelse i deres Straf til henholdsvis halvanden og tre Maaneders Fæstningsarrest af letteste

Grad i Københavns Citadel. Iøvrigt overholdt han i sin Ministertid strengt, at alle maatte bøje sig for en lovligt fældet Dom.

Marinens tre yngste Kommandører havde Zahrtmann i 1849 bragt i Virksomhed. Dahlerup i Østrig opfyldte hans store Forventninger og mere end det. De Forhaabninger, han satte til Garde og Thomsen her hjemme, blev delvis skuffede. Mange søgte Aarsagerne til Ulykkerne 1849 hos Zahrtmann; men, skrev senere van Dockum (Min Samtid, Rigsark.), „jeg er langtfra at dele denne Anskuelse; — jeg spørger, om der ikke vilde have reist sig Skrig over himmelraabende Uretfærdighed, dersom Z. havde forbigaaet netop den Mand, hvem Ulykken i Eckernførde væsentligen maa tilskrives; ikke alene indtil da betragtedes F. Paludan som en af Marinens paalideligste og meest erfarne Officierer, men selv efter denne Ulykke har han kunnet hævde en vis Anseelse. — Nei, Z. var slet assisteret, og under de vanskelige Forhold troer jeg ikke at nogen Anden bedre vilde have styret Marinens Anliggender." Grunden til, at de ældre Officerer svigtede, laa for van Dockum snublende nær. I det lille Danmark med dets efter 1814 fattige Marine var Krig nu i en Menneskealder en ukendt Ting; Officererne var blevne gamle i Gaarde, altsaa paa Landjorden, uden at finde Lejlighed til Krigserfaring, og de kendte kun Søen fra enkelte Togter med indtil 10 Aars Landliv imellem. Noget lignende har Zahrtmann følt, naar han nu, modsat tidligere, helst støttede sig paa yngre, i fransk Krigsskole udlærte Søofficerer.

Grebet af Smerte over Tabet ved Eckernførde, knuget af legemlig Svaghed i Juni 1849 og vel næppe helt ufølsom overfor de mod ham rettede Snigløb i Pressen, holdt Zahrtmann trods alt ud i sin Gjerning som Minister ad interim. Det som bar ham oppe var hans egen Pligtfølelse og hans Standsfællers Tillid. Denne kom smukt til Orde i et Brev, som Premierlt. Antonius Krieger, Dampskibet Heklas Næstkommanderende paa Eckernførdedagen, skrev til ham 6. April 1850 fra Kanonbaadstationen i Svendborg: „Det er mig umuligt at lade disse Sorgens Dage hengaae uden ret ofte at have Tankerne henvendte paa Dem, der vistnok meer end nogen Anden i denne Tid føler ved det store Tab. Den guddommelige Tilskikkelse, som den Dag ramte os Alle, som kalde sig Danske og Sømænd, kom saa uventet som muligt. Kunde man endda sige sig selv, at der havde manglet Kraft eller Forstand til Angrebets Udførelse, da var der noget menneskeligt at holde sig til, men som det er, da seer man, hvad al Sikkerhed er her paa Jorden. — At man ikke har kunnet oppebie denne Tid for at bedømme Dem, har vel kunnet volde Dem nogen Ærgrelse, men det har dog tillige givet Dem Lejlighed til at erfare, at der er Mange, som skjøndt de ikke kunne maale sig i Pennen med Deres Modstandere, dog gjerne træde frem for at vise Verden, at den hadefulde Dom, der fældes over Dem, langt fra ikke er Mængdens. — Hvergang mine Tanker i disse Dage have mindet mig om, hvad jeg led ved denne Ulykke, da har jeg ogsaa tænkt paa,

at den af Alle der led meest, det var vistnok Dem, der føler saa meget for Alt omkring Dem. — Lad mig haabe fremdeles at have den Lykke at beholde Deres Venskab og Velvillie. Bevidstheden om at besidde disse kan bevæge mig til at gjøre Alt for Dem, ligesom Frygten for at have tabt dem sønderknuser mig aldeles. Jeg forbliver Deres meget ærbødige og hengivne A. Krieger.

Mange svenske Søofficerer traadte 1849 frivilligt i Tjeneste paa den danske Flaade; alene i et enkelt Skib var af otte Officerer to svenske. For alle dem fik Zahrtmann to Ridderkors at raade over; et Ridderkors holdtes den Gang højere i Ære end nu. Om disses Uddeling udbad han sig Raad hos den svenske Admiral Prins Oscar og modtog fra ham følgende Haandskrivelse:

Upsala den 6te November 1849. Herr Marin Minister! Deres Skrivelse af den 25de October ær kommen mig tilhaande, og jeg aflægger derfor min venskabelige Tak. Der gives saare mange, desværre, der efter Udgangen dømme Tingene, og disse ere nettop de, der svæve i Ukyndigheden om hvad f. Ex. en Søemand har at kjæmpe imod, hvormange uforudseete Hindringer og Skjæbner han udsættes for. Saa kan ikke en Søemand dømme. Hvormange Storverke udførte ved Forvaavenhed opvække ikke Efterwerldenens Beundring? og den til Søes intet vil vove, han giør sandelig bedst i, aldrig at gaae op af Faldreebet. En Campagne mindre virksom og mindre heldig end de med deres Character havde haabet, maae derfor ikke nedslaae. Der er en Dommer som seer til Opsættet ej til Udgangen, en Dommer, høiere end Skjæbnen. — Gamle Dannebrog har jo saa megen Ære hæfdet at den ikke kan fordunkles; Haabet om kommende Seiersdage maae oplive til Anstrengelse og Bedrift. — Med den inderligste Glæde har jeg hørt, hvorledes De, Hr. Marin Minister, have fundet dem Tilfreds med de Svenske og Norrske Søe Officerer og med ligesaa inderlig Taknemmelighed har jeg af disses egen Mund erfaret den venskabelige, Broderlige Behandling, de, frå den første Dag af, have erfaret, hvilken jeg nu til Dem tör frembære og gjennem Dem til disses Chefer og Skibsfæller i Marinen. — Angaaende Ordensdecorationernes Uddeelelse efter mit Skjøn, saa er jeg derfor Hans Majestæt Kongen af Danmark min underdanige Tak skyldig, og haaber jeg De vilde fremføre til Höistsamme min underdanige Paaskjönnelse af Hans stedse mod mig viiste Naade og Velvillie. Ligesaa takker jeg meget Dem selv, der har bragt denne Plan paa Bane og villet give mig et saa glædende Opdrag. Men, deres Godhed paakalder ogsaa at jeg taler uforstilled Oprigtighed. Jeg bør ikke og kan ikke med god Samvittighed udmærke nogle af mine Vaabenbrødre fremfor andre, thi det glæder mig at bevidne, det de Alle ere besjælede af en god Kriger Aand, og at de hver paa sin Plads, hver efter den Leilighed han har at udmærke sig, vilde tjene saa, som det anstaaer Nordiske Søemænd. Misforstaae mig ikke. Jeg mener visselig ingenlunde, at flere Ridderkors burde uddeles. Derom kan ikke jeg dømme, og jeg veed

nok, at formange Decorationer tabe sin Værdie. — Nej! jeg blot ikke kan sige: Denne har fortjent det bedst. Da De imidlertid saa godhedsfuldt have henskudt Sagen til mig, saa foreslaaer jeg efter bedste Overbeviisning, at de 2de Decorationerne måtte gives til de 2 ældste der ei i Forveien vare Dannebrogs Riddere, neml. Premier-Lieutenanterne Adlersparre og Lenhusen. Om jeg recommanderer disse, saa skeer det ikke derfor, at de, fremfor andre, have fortient dette Kors, eller fremfor Andre ere i min Gunst, thi Favoritisme har jeg altid sögt bestræbe mig at undvige. — Min Overtalelse til vores Officerer at træde i dansk Tieneste behöves sandelig ei. De veed ligesaa godt som jeg den Sympathie, der finder Sted imellem de Nordiske Mariner, og at vores Officerer ere beredt at gaae, saalænge ikke Fædrelandets Egen Tieneste kalder. Derom kan De da imidlertid være overbeviist at jeg altid skal paa det livligste interessere mig for Deres retfærdige Sag, thi De kjænder, at jeg er saavel Danmarks som Deres egen hengivne Ven Oscar.

10.

I Krigens tredje Aar 1850 øvede Flaaden sin vante Dont, Transport af Hærkorps, Blokade i Østersøen og i Nordsøen, uden at fange Lejlighed til større Vaabendaad. Gefion kom ikke ud af Eckernførde Fjord under tysk Flag, men — heller ikke under dansk. Som hidtil fandt Zahrtmann, at Marinens Hovedopgave i en Krig, der kun kunde vindes paa Landjorden, var at støtte Hæren, og han samarbejdede ypperligt med Krigsminister C. F. Hansen. Stærkere end nogen Sinde blev han mistænkeliggjort i de liberale Blade, og nu havde han ingen Tscherning ved Siden, som kunde tvinge en retfærdig Opfattelse ind i Redaktør Carl Plougs „Fædrelandet." For Ploug var Hansen en Stokmilitær fra Frederik den Sjettes Tid, hvis Korporalstok ingen Plads burde have under Grundlovens Styre, og for øvrigt var nu Tscherning ham ikke bedre: „Ingen af de to første Krigsministre har været elsket af Armeen eller funden synderlig Sympathie navnlig hos den høiere Officersstand", lod han Bladet skrive. I Marts-April førte Ploug for at komme den samlede Krigsstyrelse til Livs en Række skarpe Hug mod den „upopulaire" Zahrtmann, „en Minister, der hidtil ikke har staaet paa venstre Side af Andre end høisalig Kong Christian den Ottende", og hvis „Helstatssympathier" Ploug tillagde det forhadte Navn „slesvigholstenske".

Endnu i sin fulde Kraft holdt Zahrtmann 6. Maj under Finanslovens Behandling i Folketinget en lang Tale, fyldende 24 trykte Spalter i Rigsdagstidende (4216—40), til Forsvar for Flaaden og Klarlæggelse af dens Opgaver. End videre greb han sex Gange senere samme Dag Ordet til Gjendrivelse af rejste Indsigelser og Gjensvar paa stillede Spørgsmaal. Aandsfrisk og veltalende som altid lykkedes det ham at vinde Folketingets Øren. Kun to Maaneder efter ramtes han som de foregaaende Sommere af legemlig Svæk-

kelse. Han maatte 11. Juli gaa syg hjem efter at have bedt Krigsminister Hansen om at overtage Marineministeriet under hans Forfald. Efter dennes Indstilling fik han 14. Juli Storkorset.

Hansen, som vilde have al Skylden for Eckernførdeulykken lagt paa de af ham afsatte Hærledere, brugte strax Leiligheden til ved kgl. Resolution 14. Juli at faa F. Paludan frigiven af den ham idømte Fæstningsarrest, i hvilken han kun havde siddet halvanden Maaned; og som Krigsminister udnævnte han 8. Avg. Paludan til militær Guvernør paa Femern. Det overdroges 31. Juli Kapitajn C. L. C. Irminger at lede Marineministeriet under Krigsministerens Fraværelse. Zahrtmanns Sygdom gik i Langdrag. Hans Svigerfader i Altona skrev 27. Juli til ham:

Mein lieber Sohn. „Nichts halb zu thun ist edler Geister Art." Sie gehören zum Kriegs-Ministerium, mithin dürfen Sie es auch nicht eher wieder verlassen, als bis Ruhe und Friede in unserem noch unglücklichen Vaterlands völlig wieder hergestallt ist. Ihre Frau schreibt mir neulich, die Idee habe Sie wieder beschäftigt, den Statsrath zu verlassen, und ich bitte Sie dringend es nicht zu thun. Als ein Mann, der Sie achtet und glaubt, dasz Sie nützen, bitte ich Sie Ihres Posten nicht zu verlassen. Als Ihr Mituntertan sage ich Ihnen, Sie dürfen ihn nicht verlassen. Und als Ihr Freund und erfahrner Mann sage ich Ihnen, die Ruhe, die Sie durch Aufgaben Ihres Stellung suchen, werde Sie gerade dadurch von sich entfernen, denn bei jeder Veranlassung würden Sie sich mit dem Gedanken quälen: wärst Du geblieben, hätte es sich vielleicht Anders gemacht. Ich will Sie als Reconvalescent nicht länger aufhalten, gebe Ihnen aber die Hand und freue mich mit Ihnen über eine der schönsten Waffenthaten der lezteren Jahre [Istedslaget 25. Juli]; da Hansen Ihr Freund ist, so bringen Sie Ihm meinen herzlichsten Glückwunsch und sagen ihm, er käme von einen Manne, an dessen Grab man einst mit Wahrheit sagen kann: Han var sin Gud og Kongen tro.

Ihr guter Vater Donner.

Denne Gang var Sygdommen Zahrtmann for stærk. Han søgte og fik 10. Avg. sin Afsked, og samme Dag blev Irminger Marineminister ad interim. Freden med Preussen var allerede sluttet 2. Juli; men støttede med talrige Kontingenter af frivilligt tysk Opbud fortsatte Holstenerne Krigen. De flakke Løb mellem Vesterhavsøerne afgav Smuthuller for tre holstenske Kanonbaade, som forulempede de større danske Skibe. Zahrtmann havde sendt Korvetten Flora under C. van Dockum herover med Advarsel mod at søge ind mellem Øerne; i Krigsforhold gik det ikke „at lodde med Kjølen". Men han, som i det Hele fandt Kanonbaade et dyrt og lidet virksomt Krigsvaaben, havde ikke dristet sig til at sende saadanne hid ned langs Jyllands Vestkyst. Irminger fik nu en Division af sex Kanonbaade sendt af Sted. Aarstiden var nu gunstig; dog kom Baadene flere Gange paa Grund i Limfjorden, inden de slap gjennem Agger ud i Vesterhavet, hvor Dampskibet Geiser tog dem paa Slæb. Først i Begyndelsen af September naaede de frem til Listerdyb.

Pelworm og Føhr kunde nu indtages, men maatte dog atter rømmes to tre Uger senere. Fjendens tre Kanonbaade blev forjagne 17. Sept., men ikke tagne; de gik op i Ejderen og beskød 29. Sept. til 3. Okt. Frederiksstad. Selv om Udfaldet gav Irminger Ret, fik Zahrtmann dog ikke helt Uret; Udbyttet stod næppe i rimeligt Forhold til Anstrengelsen.

II.

Ældet gik Zahrtmann fra Statsraadsbordet. Hans pligttro, arbejdsomme, dygtige Ministervirke paaskønnedes højt af kyndige Mænd, hans Kaldsbrødre og hans Embedsfæller, kun med en enkelt Undtagelse, hist Kommandør Dahlerup, her Professor Clausen. Disses enligt staaende Udtalelser vilde ikke have forulempet Zahrtmanns Sind, om ikke den ukyndige Dagspresse ideligt holdt ved i sin vrange Opfattelse af ham og hans Gjerning og gjorde ham til det mest omtvistede Medlem af A. W. Moltkes to Ministerier. Nu kastede den sig særligt over hans skaansomme Optræden mod Eckernførdemændene.

Garde og især Paludan var hans nære Venner, og trofast holdt Zahrtmann som Privatmand sin Venneføelse fast; men som Minister, som Søofficer fulgte han sin Embedspligt i at hævde den dem overgaaede Dom. Han havde ingen Del i, at Paludan bares ind i nye Stillinger, nyt Ansvar. Forfulgt af Pressens hadefulde Sigtelser fandt han sig til sidst nødsaget til at tage drøjt til Gjenmæle; hans pludselige Død hindrede, at hans Gjensvar kom frem. Hans Forhold til Paludan klarlagdes i følgende Skrivelser:

4. Avg. 1851, Østerbro: Kiære Zahrtmann! Det er med dyb Bekymring i min Sjæl, at jeg henvender disse Linier til Dig, min mangeaarige kiære Ven, for at udtrykke for Dig, hvormeget jeg maa beklage, at Du ikke længer staaer i Spidsen for Marinens Bestyrelse, eller idetmindste at Du ikke paa denne Tid var her tilstæde [Z. var paa Rejse i Sydfrankrig]; thi da vilde det ikke være skeet med mig, som nu er skeet [Paludan fik 3. Avg. sin Afsked]. Denne hos mig aldeles rodfæstede Mening har sin Grund i, at der er Ingen, som bedre end Du kjender den faste Beslutning, jeg som ærekiær Officer maatte have fattet, til ikke at holde mig tilbage, naarsomhelst jeg maatte faae Ordre til at løbe ind for at angribe Landbatterier, efter den Samtale vi herom havde den 30. Marts 1849 om Form., da jeg sidste Gang var iland, førend min Afseiling med Linieskibet. Med Kaartet for Øie, ledsaget af seneste Beretninger Du havde om de Steder i Kielerfjorden, hvor Batterier var anlagte, om Artilleristyrken paa hvert af disse ligesom og paa Frederiksort, talte vi længe om et Angreb paa Kiel, som var paatænkt skulde ske snart, hvorfor Du ogsaa ved Afskeden yttrede de Ord til mig: at jeg maatte skynde mig at komme derhen for ikke at gaae Glip af Deeltagelse i dette Forehavende, hvilket, ifald Linieskibet ikke kom til

rette Tid, vilde blive udført af Fregatterne, og det meente Du „jeg vist nødigt vilde have". Dette vil Du ikke have forglemt, ligesaalidt som jeg i Samtalens Løb fortalte Dig, at Kongen ved min Afskedsaudients havde nævnet for mig, at jeg formodentligt meget snart vilde faae Ordre til at løbe ind til Kiel, hvor han da haabede, at jeg „vilde børste dygtigt paa dem". — Efter deslige Udtalelser af mine øverste Foresatte kom derfor Gardes Ordre mig ikke uventet. Om hvorledes jeg har forstaaet den, som Retten har erkiendt for at være uheldig affattet, er Dig tilfulde bekiendt, derfor vil jeg heller ikke her videre omtale Krigsrettens Behandling og Dom, men kun holde mig til al den Deeltagelse, Du viste mig, og fornemmelig at jeg, da jeg paa Elba var hos Dig Dagen før min Afreise til Fehmern [Avg. 1850], hørte af Din egen Mund de Ord: „Det er kiønt af General Hansen, at han paa saadan Maade søger at give Opreisning til en Mand, der er bleven mishandlet, — for det er Du bleven!" — giød en lægende Balsam i mit den Tid endnu blødende Saar. — Men hvad har jeg nu? Skaden havde jeg før, den er nu bleven forøget, og Skammen er givet som Tilgivt! En slig Behandling kalder jeg ikke alene haard, men uretfærdig, og den vilde Du ikke ladet Din gamle Ven blevet til Deel, om Du havde været her, ei heller vilde den det, dersom General Hansen endnu havde været Krigsminister. At jeg ved denne Anledning, ligesom ved mange flere der ere mødte mig siden hiin ulykkelige Begivenhed i 1849, har ønsket mig tre Alen under Jorden, er meget begribeligt, men der kan jeg ikke komme, førend det er Vor Herres Villie.

24. Avg. 1851, Østerbro: Tak! tusinde Gange Tak, min ærlige trofaste Ven, fordi Du, endogsaa førend Du havde modtaget mit sørgmodige Brev, har tilskrevet mig Et af 13de i saadanne Udtryk som de, jeg allerhelst kunde ønsket mig som Svar paa mit Brev. Jeg vilde ønsket, Du havde været tilstæde, da jeg læste Dit mig saa usigeligt kiærkomne Brev høit for min Kone, Pleiedatter, Broder Christian og hans Kone, for at Du kunde have været Vidne til, hvorledes Dine oprigtige, venlige Ord rørte alle vore Hierter. Det at jeg nu har faaet Bekræftelse paa, at Du er af den Meening, at jeg er bleven „mishandlet", og at Du indtaler mig Mod for Fremtiden, er mig til saa stor en Opmuntring, at det forekommer mig, som om Alt igien kunde blive godt. Iblandt herværende mange Venner er Ingen med mere Inderlighed Dig hengiven end Din F. Paludan.

1852—53, udateret: At jeg nogensinde har tænkt eller udtalt, at den om Cmd.Cpt. F. Paludan fældede General Krigsrets Dom var uretfærdig, — er Løgn! — At jeg nogensinde til Krigsministeren har yttret Ønske om Commando for Cmd.Cpt. Paludan, enten paa Femern eller paa noget andet Sted, — er Løgn! — At jeg nogensinde til Marineministeren har yttret Ønske om Cmd. Paludans Ansættelse som Overlods, — er Løgn! — At jeg nogensinde som Minister har forelagt H. M. Kongen nogen Sag til Underskrift, den

jeg ansaae for urigtig, eller nogen den jeg ansaae for uretfærdig, dette er mere end simpel Løgn, — det er infam Bagtalelse! — Dette til Advarsel for Publikum imod Løgnere og Æreskiændere.

Zahrtmann.

Kun et Fjerdingaar stod Irminger som Marineminister; da ønskede han sig afløst af Kmdkpt. Steen Bille og kaldte denne til København. Imidlertid blev Zahrtmann raadspurgt, og i Overensstemmelse med hans Udtalelser blev Kpt. C. van Dockum 25. Nov. 1850 udnævnt til Marineminister. „Den Tid jeg var Minister," skrev denne senere, „danner det meest byrdefulde Afsnit i mit Liv." Da hele Ministeriet A. W. Moltke afgik 27. Jan. 1852 for at give Plads for Helstatsmænd, ønskede den nye Ministerchef C. A. Bluhme at overdrage Zahrtmann Marineministeriet; Greve Carl Moltke forhandlede med denne herom, men fik følgende Afslag: „Efter nøie at have overveiet de forskiellige Oplysninger, som De iaftes havde den Godhed at meddele mig, er jeg kommet til det Resultat, at jeg ikke efter min Overbeviisning kan modtage den Plads i Geheime-Statsraadet, som De har beæret mig med at tilbyde mig, en Tillid jeg i allerhøieste Maade paaskiønner, og som har giort mig det svært at fatte denne min bestemte Beslutning." Saa blev Steen Bille Minister.

ADMIRALEN

1.

Bort fra de travle Ministerkontorer gik nu Zahrtmanns daglige Fjed til det kære Søkortarkiv. Selv om dette var blevet midlertidigt ledet af den dygtige Vicedirektør H. P Rothe, havde Zahrtmann ingenlunde forsømt det. Helt siden Vinteren 1848 syslede han stadigt med at forberede den nye fuldstændiggjorte og stærkt udvidede Udgave af Den danske Lods, som fremkom 1850. Ligesaa fuldendtes i disse Aar hans store Atlas over den danske Øgaard ved Udgivelsen af et samlet Kortblad over Sundet fra Kullen til Stevns 1849 og af et Kort over Limfjorden 1850. Han tog sig endog 1849 Tid til Udarbejdelse af en lille Skildring i Nyt Archiv for Søvæsenet „Om Grundlaget for Søkaart Archivets nye Kaart over Dansk Vestindien". Fri af den opslidende Ministergjerning attraaede han nu næppe andet end en rolig, om end arbejdsflittig Livsaften inden for Søkortarkivets Mure.

For at vinde Kræfterne tilbage tog Zahrtmann 12. Juni 1851 sig et halvt Aars Orlov og rejste med sin Hustru til Sydfrankrig. Omkring Midten af Avgust opholdt han sig i Lux og modtog her den ganske uventede Meddelelse, at han 3. Avgust var bleven udnævnt til Kontreadmiral. Forudseende den Overraskelse, der maatte slaa Z., ilede Marineminister van Dockum med tre Dage senere at sende ham en udførlig Fremstilling af, hvad der var skeet: „Admi-

ralerne Schønheyder og Lütken samt Commandeurerne Garde og F. Paludan ere gaaede over paa Pension. Avancement i Marinen var efterhaanden en absolut Nødvendighed, og hvor sørgeligt det end altid maa blive at foranledige ældre og højagtede Mænd at trække sig tilbage, maa det dog erkiendes, at de tvende Førstnævnte vare i saadan Alder, at activ Tjeneste for dem maatte ansees out of question. Det deraf følgende Avancement maatte bringe Garde og Paludan til at træde ud. Senere ansøgte Cmd. J. W. Krieger om Afsked, og da Besparelse paa den ene Side maatte tages i Betragtning, og det paa den anden Side for Rigsdagen vil blive langt lettere at forsvare Admirals-Chargen, naar Notabiliteter beklæde denne Post, foranledigedes jeg til at lade Adm. Schifter træde ind som Vice-Admiral. Ancienniteten i Marinen er som Følge heraf: Schifter, Seidelin, Zahrtmann, Blom, Seidelin. — Eet giør mig kun Ondt, at det ikke blev muligt at bringe Bille over i Commandeur Classen, hvorpaa han har saa billigt Krav. — Et Spørgsmaal paa hvilket De vilde glæde mig med Svar, angaaer en Udtalelse fra Deres Side i sin Tid: at De stedse vilde findes villig til at modtage Ansættelse eller Hverv, om De end maatte ansee Overdragelse af saadanne strax efter Nedlæggelse af Ministerposten som lidet ønskelig. Jeg vilde betragte det høist gavnligt for Tjenesten, om De som Admiral overtog Ledningen af Constructions-Commissionens Arbeide, men afholder mig fra at bestemme videre angaaende Deres Gien-Indtrædelse i Commissionen, indtil jeg hører Deres Mening.

ærbødigst C. van Dockum."

Marineministeren stod over for Rigsdagens stærke Krav paa, at Flaaden skulde stilles tilbage paa Fredsfod og navnligt Udgifterne til den indskrænkes. Der rejste sig endog Stemmer for helt at bortskære den dyre Admiralsklasse, som end ikke under Krigen var tagen i Tjeneste, — ja Carl Ploug spurgte tilmed i „Fædrelandet" (16. Nov. 1850), om ikke selve Marineministeriet bedst kunde forsvinde ind under Krigsministeriet. Folkestemningen, som havde elsket Flaaden siden hin 2. April 1801, kastede efter 6. Juli 1849 sin Kærlighed paa den sejrrige Hær, Peter Matros maatte vige for Landsoldat Jens, og i Statshaandbogen 1852 maatte Flaaden afgive Førstepladsen til Hæren. Fra 7. Marts til 17. April 1851 havde van Dockum haft samlet under sit Forsæde en Kommission til at drøfte Søværnets fremtidige Stilling, dets Styrke og Sammensætning; Zahrtmann havde været et af dens fem menige Medlemmer, og hele den skildrede Udvikling havde sikkert særligt dybt naget ham, der tyve Aar tidligere havde kæmpet djervt for Flaadens Forrang.

Under de vanskelige Forhold traadte nu van Dockum op med et af sine raske, altid vel overvejede, men ofte lidt haardhændede Greb. Det galdt for ham, som han senere udtalte (Nyt Archiv for Søvæsenet, 1855, S. 40. — Livserindringer, 1893, S. 186), at skabe Admiralsklassen ny Anseelse; i Følge den gældende Avancements-

forordning af 11. Febr. 1841 stod Valget til Kontreadmiral ham frit indenfor Kommandørklassen, og han valgte nu Kommandør Zahrtmann, „om hvem man næppe vil nægte, at han hørte blandt Marinens fremragende Personligheder og ikke stod tilbage for nogen i Dygtighed og Fortjenester som Officer. Ved hans Optagelse i Admiralsklassen sikkredes denne en Arbejdsdygtighed og en Kyndighed, som under daværende Forhold maatte ansees af særdeles Vigtighed, og det tilsigtede Maal blev naaet, idet Angrebene imod Marinens Hædersklasse nu forstummede, og dermed Tanken om Admiralsklassens Afskaffelse forsvandt." Derimod kunde van Dockum ikke indstille Garde og Paludan efter den dem overgaaede Dom til den Forfremmelse, foran hvilken de efter Aldersorden stod; han tillagde Paludan hele Skylden for Eckernførdeulykken; saaledes førtes han til at udvirke deres Afsked i Naade og med Pension. Kongen havde allerede i de første Dage af Juni billiget Zahrtmanns Oprykning til Kontreadmiral, men Vanskeligheder fra Finansministeriets Side i at ordne de dertil knyttede Lønningsspørgsmaal forhalede Udnævnelsen i to Maaneder.

Med blandede Følelser modtog Kontreadmiral Zahrtmann van Dockums Brev. Han følte sig greben af sine to gamle Venners Afgang fra Marinen og tilskrev strax den mishandlede Paludan et dybt medfølende Brev. Til ham selv kom Kaldet nu, som ofte tidligere, udefra, og han viste det ikke fra sig. Med sin Hustru fortsatte han Rejsen, var 23. August i Barcelona og vendte derfra nordpaa gjennem Marseille, Nimes, Avignon, Lyon, Nantes, Genf, Dijon og Paris, hvor han søgte den store Kejsers Grav i Invalidekirken. Omkring 1. Okt. var han atter hjemme i København, hvor han 16. Sept. var bleven udnævnt til paa ny at tage Sæde i Konstruktions- og Reglerings-Kommissionen.

2.

Samtidigt med at Zahrtmann saaledes drog hjemad gjennem Vestevropa, var ogsaa H. B. Dahlerup paa Hjemfærd fra Wien. Efter at Østrig havde sluttet Fred med Kongeriget Sardinien, var Stillingen som østrigsk Viceadmiral bleven ham, den fremmede, uholdbar. En Stemning af, at Dansken har gjort sin Pligt, Dansken kan gaa, slog ham i Møde fra den af ham nyskabte Flaades Officerer og undergravede den Støtte, han havde fundet i den unge Kejser Franz Joseph. Saa brød han over tvert, forlangte under Henvisning til sin svage Helbred og fik 2. Avg 1851 sin Afsked i Naade og med Pension og brød 28. Avg. op fra Wien.

Hjemkommen til Danmark søgte Baron Dahlerup 16. Sept. om paa ny at indtræde i den danske Flaade som Kontreadmiral foran Zahrtmann. Til Støtte herfor henviste han til den ham halvtredje Aar tidligere givne kgl. Revers, som gik ud paa, at hans gamle Numer i Søetaten skulde holdes ham aabent indtil videre. Han havde

gjort Danmark Ære udenlands, og som Tegn paa Paaskønnelse heraf hædredes han med 6. Okt. at faa Danebrogordenens Storkors. Hans overspændte Krav om strax at blive dansk Admiral kunde derimod Marineministeren, hans egen Svoger C. van Dockum ikke imødekomme. Frivilligt var han traadt ud af sin Stilling som dansk Kommandør; Midlertidigheden heraf sigtede i de oprindelige Aftaler kun paa den Mulighed, at han ved Ankomsten til Østrig skulde møde uforudset Hindring for at tiltræde Tjeneste der; hans udenlandske Tjeneste kunde ikke medføre Forfremmelse for ham her hjemme, og de Forfremmelser, der var sket under og efter Treaarskrigen i hans Fraværelse, kunde ikke falde ham til Gode. Admiralsposterne her hjemme var fuldtalligt besatte; til at oprette en tredje Kontreadmirals Stilling for ham krævedes nu under Grundloven en særlig Lov, til hvilken Rigsdagens Samtykke kunde forudsees nægtet; og at degradere Zahrtmann i hans lovligt tiltraadte Kontreadmiralsstilling og hans vundne Aldersorden vilde være ulovligt.

Forhandlingerne med Dahlerup varede et Fjerdingaar. Han stod stejlt paa sit Krav. C. van Dockum, som iøvrigt var af den Mening, at selv om Dahlerup i det givne Øjeblik havde staaet som Kommandør i den danske Flaade, var det tvivlsomt, om han var bleven Zahrtmann foretrukken til Admiralsposten (Livserindringer, 1893, S. 195), men som vel var for smidig til nu at lade Svogeren dette høre, tilbød ham sidst i December at indstille ham til at indtræde i sit gamle Numer som Kommandør og at faa Kontreadmirals Karakter samt Divisionschefs Tillæg i Kommandørgagen. Dette var, hvad han kunde gjennemføre, efter at det samlede Statsraad og især Finansminister v. Sponneck havde udtalt sig skarpt mod Dahlerups Krav. Dahlerup kunde vedblivende ikke give sit Minde til, at Zahrtmann skulde staa foran ham; han lod Forhandlingerne ende frugtesløse, men havde han her grebet sin Svogers Tilbud, vilde han, efter den regelrette Fremrykning at dømme, inden et Aar være bleven Kontreadmiral og inden halvandet Viceadmiral. Nu vilde han for meget i Øjeblikket og fik derved for lidt i Fremtiden. Stillet lige over for hans „lige saa urimelige, som ubeføjede Fordringer" maatte den nye Marineminister Steen Bille 2. Febr. 1852 lade Kongen ophæve sit Tilsagn om at holde ham det Numer aabent, som han ikke vilde træde ind i. Dahlerup søgte da om Pension; Bille stræbte ivrigt efter at skaffe ham denne; men da Dahlerup i sin Tid frivilligt var traadt ud af Marinen, kunde den ikke optages paa det normale Pensionsbudget, der maatte en særlig Lov til, og det nye Statsraad nægtede sit Samvirke til at bringe en saadan til Veje. Kongen befalede da 29. April Ministeren at meddele Dahlerup, at han ikke saa sig i Stand til at gaa ind paa hans Ansøgning om Pension.

Dahlerup taalte ikke sin bittre Skuffelse. Endnu en Gang, 1861—65, fandt han Virkefelt i Østrig som Overadmiralen Ærkehertug Maximilians dygtige og højt skattede Raadgiver. Saa vendte han hjem til Danmark og nedskrev sit Livs Begivenheder, i hvilke Zahrt-

mann fremstilledes som hans hadske Avindsmand. Ene ud fra een Yderside af Zahrtmanns Væsen, hans bidske, afvisende Optræden over for Omsvøb og Ukyndighed, karikerede han sin Tegning af ham ind i det groteske; ikke faa Modsigelser i den viste, at Dahlerups Sind var ude af Ligevægt (Mit Livs Begivenheder, 2. B., 306). Uden at føre Skygge af Bevis rejste han den løse Paastand: „Det var mig jo klart, at Zahrtmann [1851] stod bagved van Dockum og Irminger", — uden at agte paa at denne Sigtelse haardest ramte hans egen Svoger, der, saa lidt som Irminger, var den Mand, som lod sig bugsere frem i andres Slæbetov. Græmmet ud i sygeligt Nag skrev han endeligt (4. B., 247): „Zahrtmann naaede rigtignok sit Maal, men kun for [ved sin snare Død] at give et Exempel paa Forsynets evige Retfærdighed." Da Dahlerup skrev dette, laa hans Ungdomsven, hvem han unægteligt skyldte Tak for meget godt, for længst stum i sin Grav.

Intet virkeligt Ansvar kunde heri kastes paa Dahlerup. Jevnligt hjemsøgt af legemlig Sygdom og i afgjørende Øjeblikke af sin Livsbane truffen af uforskyldt Uheld stod han over for den tre Aar yngre Vaabenfælle, der ikke blot nævntes „den lykkelige Zahrtmann", men ogsaa selv følte sig lykkelig, og hvis Medbør nu havde krysset ham forbi. De to gav ikkun et Exempel paa det i Danmark saa hyppigt fostrede Mandspar: Noureddin og Aladdin. Dahlerups tunge Sind maatte briste her; allerede 1852 lod van Dockum ham vide, at hans Forstand var faret vild paa dette Punkt. Kun da blev der handlet lidet lempeligt med hans Minde, da man lod hint uhyggelige Blad i hans Livsbog komme frem paa Tryk og herved gjorde en Indsigelse nødvendig, Sandheden i Ære.

3.

Efter sin Hjemkomst gjenoptog Zahrtmann sit flittige Arbejde i det ham kære Søkortarkiv. Det lod han ikke tage fra sig, selv om han 2. April 1852 udnævntes til Flaadeinspektør og efter Admiral Schifters Død blev 9. Nov. Viceadmiral og Holmens Overekvipagemester, hvorved han atter fratraadte Konstruktions-Kommissionen og Flaadeinspektionen. Saaledes naaede han de højeste Maal inden for Søetaten og Holmen, ganske vist uden at han selv havde sat sig dem. Paa et helt andet Omraade lagdes endnu en vigtig Afgjørelse i hans Haand.

Hans gamle Ven Professor H. C. Schumacher var 28. Dec. 1850 død i Altona. I Carl Plougs Blad „Fædrelandet" var da rejst Stemning for at nedlægge Observatoriet der som meget kostbart i sin Drift. Zahrtmann greb Ordet i „Berlingske Tidende" og paaviste, at Aarssummen, 3550 Rbdlr. til Observatoriet og til dets verdenskendte Tidsskrift „Astronomische Nachrichten", var særdeles nyttigt udgiven: „Ikke paa noget andet Sted i Verden frembringes med lignende Midler saameget til Gavn for Astronomien, som netop der."

Han sattes 18. Marts 1853 til Formand i den Kommission, som skulde ordne Observatoriets Forhold og den danske Gradmaalings Fuldførelse. Han fik denne sidste lagt i C. C. G. Andræs Haand og vidste, at han herved gav den en rigt begavet, videnskabeligt stærkt rustet Direktør. Han, som da ikke ødede mange Ord paa den opvoxende Ungdom, havde 1834 undslaaet sig fra at tilkaldes som Censor ved Andræs Examen paa den militære Højskole og derved ydet denne unge Mands overlegne mathematiske Indsigt og Snille det smukkeste Vidnesbyrd. Saa var Andræ mere karrig paa Ros. I sin udførlige Fremlægning af den danske Gradmaalings rige Resultater nævnte han intet Steds Zahrtmanns Arbejde, og om Schumachers Virksomhed gik hans korte Dom ene derhen, at Brugbarheden af Forgængerens Iagttagelser indskrænkedes gjennem hans Mangel af den følgende Tids teknisk fuldkomne Maale-Instrumenter, — en lidt kortsynet Dom, som en bedre rustet Eftertid altid vil kunne fælde, ogsaa over en Andræ.

Lykkeligst følte Zahrtmann sig i sit Hjem. I Ministertiden, da mange Hensyn bandt hans Tunge, var det ham en Trang frit og aabent at udtale sig om alt for sin indsigtsfulde og kloge Hustru og en Glæde at lytte til hendes forstandige Raad. Da han skulde knytte et Valgsprog til sit Vaabenskjold, et Fyrtaarn med Spejlblus, søgte han ikke Professor C. Molbech; han hentede det sikkert hos hende, som udtrykte sig lettest paa Tysk, og det kom til at lyde: Løgt med Kløgt. I sin uopklarede Dunkelhed turde det maaske sige saadant noget som: Spred forstandig Oplysning. Livligt optaget fulgte han sine tre Døttres Fremvæxt i Dyd og Kundskaber under Moderens Ledebaand. Forældrene saa de to ældste godt gifte 1847 og 1850, hvortil Bedstefader Donner mødte frem med sin rige Brudeskænk; selv fejrede de 2. Sept. 1852 deres Sølvbryllup, lykkelige i deres nærmeste Kærestes Kres paa Holsteinborg. Paaskeugen 1853 tilbragte de ogsaa der hos deres Svigersøn. Af Zahrtmanns sidste Levedag i Hjemmet, 15. April 1853, gav hans Hustru en udførlig Skildring.

Da en let Forkølelse holdt Zahrtmann fra sin vante Tur før Frokost, forlod han først Hjemmet for at følge en gammel Baadsmand, som 1812 havde været med paa Naiaden, til Graven. Det varede længe, inden Følget var samlet i Sørgehuset, og her samt paa Vejen til Graven underholdt han sig livligt med Pastor Mynster, fortalte ham om Naiaden og om Baadsmanden, hvis ene Ben var brækket, og som laa paa Lazarettet, men ved Meldingen om, at Skibet brændte, havde haft Kraft til at krybe op paa Dækket og kaste sig i Vandet og da var blevet reddet af Lütken og ham. Efter Begravelsen talte han trøstende Ord til Enken og kørte hjem, stadig i Samtale med Præsten. Han følte, at det havde været en meget kold Tur; han klædte sig om og gik sin sædvanlige Tjenestevandring ud paa Ny Holm, hvor han med Raskhed og Livlighed expederede Referater. Som altid kom han hjem Kl. $4^1/_2$ og havde nu ti Gæster

samlede ved Familiens Middagsbord, som forløb meget muntert. Til sin Borddame sagde han: „Havde jeg vidst, at Johan Vilhelm var kommen til Byen, saa havde jeg bedt ham herhen. Vel veed jeg, at han undgaar vort Hus og aldrig vil komme, men det faar være det samme, jeg bryder mig slet ikke derom og lader, som jeg ikke mærker det, for jeg vil kun erindre alt det meget gode, jeg har nydt hos ham." [J. W. C. Krieger].

Da Gæsterne var gaaede, sagde Zahrtmann til sin Hustru: „Ja saadanne smaa Partier ere de mest morsomme, ja vist ere de det. Nu vil jeg gaa ind og smøge mine tre Cigarer, og saa gaar jeg, tror jeg, til min gamle Ven Scholten og ser, hvordan han har det. Sørg blot for, at jeg kan faa Thee herhjemme, for jeg kommer vist tidlig hjem." Hos Scholtens blev talt om Professor Dreyers pludselige Død, og da Scholten nævnte den lykkelig, svarede Zahrtmann: „Ja, naar man er forberedt." Der kom flere, og han overtalte Herrerne til en Whist. Han talte om Politik og drillede David med at spørge ham, hvor han dog kunde holde det ud at gaa i Rigsdagen: „Jeg gaar der aldrig, for jeg har virkelig ikke Tid til overs at spilde der." Gjentagne Gange roste han sit Velbefindende; han sagde saaledes: „Jeg føler en hel Forandring i mig, nu faar jeg nok en hel Del gode Aar, for jeg har haft trange Aar, men de ere nu forbi." Da de andre vilde bryde op, overtalte han dem til endnu en Rhubber. En Gang havde han kunnet gjøre et Stik mere, og han indrømmede villigt sin Fejl. Da de endeligt gjorde Regnskabet op, paastod Scholten, at han burde yde mere i Kortpenge. „Ja," sagde han, „der har De en Rigsort, den giver jeg gjerne for saadan en morsom Aften."

Nede paa Gaden snakkede Herrerne endnu længe sammen; saa gik Zahrtmann med Oberstlt. Tobiesen og sagde, at han vilde følge ham til hans Port (Landkadetakademiet), inden han gik hjem. De talte igjen om Politik, og han fortalte om, hvad de Folk, som nu var imod Arvefølgen, tidligere havde sagt. Han vilde just til at tale om Monrad, de var ud for den Rende, som skilte Moltkes Palæ fra den lille Tilbygning, da han sagde: „Jeg veed ikke, hvordan jeg har det, jeg bliver saa svimmel, maa jeg tage Deres Arm, men det er ikke mere, end at vi godt kunne blive ved at passiare." Saa sank han i Knæ; Tobiesen greb ham om Livet, lod ham sagte glide ned og støttede hans Hoved paa sit Knæ. Familien Murdoch kom just for Hjemgaaende; Svigersønnen der, Sekondlt. Charles Wulff, ilede over Gaden til Hjælp, og sammen med et Par Forbigaaende bar han Zahrtmann tvers over Bredgade ind i Enkefrue Murdochs Hus og bragte ham til Leje der paa en Sofa. Wulff løb ud efter Læge og traf netop paa Gaden Reservekirurg R. Bergh fra Almindelig Hospital. Han kom saaledes til, aarelod den bevidstløse Zahrtmann paa begge Armene og blev til Stede en kort Stund, indtil Livet var helt udslukket et Kvarters Tid før Midnat.

Der gik nu Bud til Hjemmet, hvor Frue Zahrtmann maatte vækkes for at modtage det. Saa blev Liget baaret did. Hun skrev her-

om: „Jeg havde ordnet alt, lagt det sidste Lagen til Rette. Da han var bragt til Lejet, gik jeg ind. Venlig og alvorlig laa han paa Dødslejet, intet Spor af Smerte eller af Kamp i de dyrebare Træk, — kun Fred, Ro, Alvor, Forklaring. Dødens Haand havde aabnet Himmelen for ham. Jeg kærtegnede ham, kaldte ham med alle gode Navne; men Døren til min Lykke var lukket. Den barmhjertige Gud aabne den atter en Gang for mig!"

4.

En Aare i Hjernen var bristet, et virksomt Mandsliv endt. Livstraaden drog sig snorlige fra den mutte Jyde paa Kadetskolen til den danske Zahrtmann i Kongens Raad. Den Krigerdaad, hvortil Slaget i Lyngør Havn indviede ham, mødte ham aldrig senere i Danmarks lange Fredstid. Ærgjerrig Fremdrift laa ham ikke i Blodet; de Opgaver, Livet bragte ham, kom altid til ham ude fra, til Dels imod hans egne Ønsker; men naar han, dreven af sin Pligttroskab, havde taget dem op, satte han al sin ærekære Viljestyrke og sin seje Arbejdsflid ind paa deres dygtige Løsning. Til denne medbragte han ypperlige Aandsevner.

Forældrenes Tugt og Moderens Oplæring var Grundvolden i den Kundskabsfylde, han fra sit tolvte Aar tilegnede sig i Kadetakademiet og under Krigstogter indtil 1814, og som han gjennem Manddomstiden af egen stærke Drift stadigt udvidede. Han ejede særligt mathematisk Snille; astronomiske Observationer og hydrografiske Udmaalinger med didhørende Udregninger var hans kæreste Syssel. Hans egne Beregninger af trigonometriske Vinkler i Tusendtal fyldte ti tykke Kvartbind. Sin Flid nedlagde han i Søkortarkivets Atlas over den danske Øgaard og Kort over Vestindien samt i Den danske Lods, de varigste Frugter af hans Livsgjerning. Ligesaa kom den den danske Graadmaaling til Nytte.

Ogsaa grundige Sprogkundskaber og god historisk Viden tilegnede han sig let og gjerne. De kom til Orde i hans Liv ved Hove, først som Christian den Ottendes mest afholdte Adjutant, derefter som Danmarks dygtige Marineminister. Naar hans Ministergjerning ikke lagde straalende Ry over den danske Flaade, var Grunden hertil den, at Krigene 1848—50 vandtes til Lands og ikke kunde vindes til Søs. Trods dette satte hans egne Standsfæller i Marinen og hans Medministre hans fremragende Dygtighed højt og ud over al Tvivl. Selv hans politiske Modstander i Dagspressen, „Fædrelandet" (18. April 1853) maatte til Afsked i ham erkende „Søetatens af Naturen bedst begavede og mest videnskabeligt dannede Medlem og en udmærket dygtig Mand i sit Fag".

Zahrtmann ejede en snar Opfattelse, et skarpt Omdømme. Ufortøvet evnede han at gribe Kernen i en Sag, i en Mands Væsen, gjennemskue dens Indre og klarlægge den for sig og andre. Maaske tydeligst traadte denne Evne frem i den Dom, han i Løbet af faa Dage

dannede sig af den yngre Tillisch's Fortrin for hans ældre Broder, en Dom Eftertiden har godkendt. Han vidste saa at sige øjeblikkeligt, hvor en Mand hørte hjemme; og han forstod at underbygge sine Udtalelser saa grundigt, at Modstanden faldt til Jorden. Søofficererne drøftede 1837 ivrigt, hvor vidt Edouard Suenson som Næstkommanderende paa Stationsbriggen ved St. Croix havde handlet rigtigt i efter Generalguvernør Scholtens Ordre at staa til Søs efter Sørøvere uden at oppebie sin Chef P. T. Grove, der just var i Land paa St. Thomas. Den unge Premierlt. Paludan forelagde et Forsvar for Næstkommanderendes Handlemaade for Søkadetchefen P. F. Wulff, men denne fraraadede ham at lade det trykke med de Ord: Jeg veed, at Zahrtmann er stemt for Chefen; har han først udtalt sin Mening, er der ingen, som kan rokke den, og de, paa hvis Side han staar, faa altid vundet Spil. Paa denne Tid stod Z. dog endnu kun som Direktør for Søkortarkivet.

Zahrtmanns lyse Hoved gjorde ham i Sammenkomster snart til Herre over Samtalen, hvad enten denne drejede sig om almindelige Selskabsemner eller almene Samfundsspørgsmaal; „man lyttede, hørte og forundrede sig," sagde Premierlt. A. Roepstorff ved hans Død. Hans Vid kunde være fuldt af roligt Lune, men kunde ogsaa blive sarkastisk sviende lige over for Vankundighed og støde mod artigt Omgangssprog, særligt da „han hadede al Smiger og Bram" og lod al personlig Forfængelighed uænset. Mødte han Dikkedarer og Tidsspilde, kunde han blive opfarende og brysk afvisende, „den blaa Zahrtmann" i Kongens Forværelse. Han kendte selv alt dette som Lyder i sit Væsen: „Det er en Fejl, som jeg har, at min Optræden ikke altid er helt uafhængig af mit Lune, hvad den dog ganske afgjort burde være." Han søgte Forklaringen deri, at han allerede fra sit fjortende Aar havde baaret Mands Ansvar og ført Kommando. Hans hvasse Indgreb blev Overgreb mod bævende Avdienssøgende; men førte mod det graanede Admiralitet satte de frodig Frugt i Danmarks Søfart og Handel ved at tænde Fyrene og kortlægge Sejlløbene.

Zahrtmanns fremragende Forstandsevner førte ham ind i en overvældig Selvtillid paa alle de Omraader, hvor han følte sig hjemmevant. Sikker paa sit indre Værd satte han al ydre Udmærkelse lavt. Rolig ventede han paa sine første Lieutenants-Epauletter, da hans Ven H. G. Sneedorff først skulde have sine; og aldrig senere jagede han ilfærdig efter bredere Snore. Han lod sit Arbejdes Dygtighed bane ham Vejen jevnt og langsomt frem i Etaten, og uden Spor af Skinsyge saa han Kameraterne gjorte lykkelige ved Udkommandoer forud for ham. Han var beskeden i sine Fordringer til, hvad Livet kunde bringe ham af ydre Ære, og da hans Portræt kom frem i „Det danske Søofficerskorps", stak det der i sin Jevnhed ganske af mod hans ordens- og epauletteringlende Omgivelser. Allerede da han 1809 kom tilbage fra Schelden uden at have ødet sig ind i

Gæld, viste han sig bygget af andet Tømmer end Kameraterne; Sværm og Svir blev aldrig hans Sag.

Et koldt Forstandsmenneske var han ikke. Hans varme Følelser for Fædrehjemmet og for hans eget Hjem var hans Hjertes naturlige Trang. Hans Vennetroskab var ham ubrydelig; den brast ikke, selv hvor han saa Vennen svigte ham. Med Tilsidesættelse af sin egen Forfremmelse følte han Glæde i at tjene Vennens Tarv. C. van Dockum havde Føje i at skrive (Min Samtid, Rigsark.): „Zahrtmann var høist forskiellig fra, hvad man i Almindelighed antog ham for; under hans tilsyneladende haarde Skal fandtes et Hierte saa blødt, at man undertiden kunde forbauses derover, og hermed forbandt han til sine Tider en Svaghed i Villie, som man, efter hans almindelige kraftige Optræden, paa ingen Maade skulde have troet at være ham egen. For Venner nærede han ubetinget Hengivenhed og en Tillid, som imod Slutningen af hans Løbebane haardt blev skuffet; udentvivl bidrog gientagne Skuffelser i denne Retning, i Forbindelse med de Uheld som herved berededes hans Styrelse af Marinen, til slutteligt at tilintetgiøre den Mands Kraft, som man skulde troet at være usaarbar ligeoverfor Døgnblades hadefulde Angreb og Mængdens overilede Dom. Hans Minister-Liv forkortede hans Dage."

Hvor Zahrtmann end færdedes, vidste han let, næsten som i en Leg, at skabe sig Venner, der kendte, at hans følsomme Hjerte ikke stod tilbage for hans skarpe Forstand. Sin Kadetfader Sneedorff, sine Plejefædre Rosenwinge og Holm, sine ældre Krigskamerater, sine yngre Undergivne og de gamle Hofmænd, dem alle drog han til sig ved sin redelige Færd, sin djerve Aabenhed, sin rettænkende Ærekærhed, hele sin naturlige Vennesælhed. De skænkede ham deres fulde Fortrolighed i en sjelden Grad; de vidste, at han ikke kunde misbruge den. Selveste Admiralitetet aftvang han Klap midt under Klapsene. Trods Kamp og Skuffelser blev Livet ham rigt og lykkeligt: Herfor var han selv, mere end Omgivelserne, Mesteren.

En af hans Kamerater, Kontreadmiral Steen Bille, søgte ved hans Død at skildre ham i et Par Vers:

Han var en trofast Ven af sine Venner,
I Huus og Hjem en ædel, kjærlig Mand.
Han gjorde godt mod sine værste Fjender,
Det ved hans Grav for Gud jeg vidne kan;
Men Slethed angreb han, hvor han den mødte,
Og ofte kæmped mod den til han blødte.

Som Yngling, Mand, og til ham Døden rørte,
Hans hele Liv var nyttig, kraftig Færd.
Sin Baad, sit Skib som Statens Roer han førte
Med stadig Cours for Fædrelandets Værd.
I Storm, i Stille, gode, onde Dage
Han svigted ei, før Gud ham tog tilbage.

5.

Frue Elisabeth Zahrtmann vedblev at føle sig knyttet til Danmark, dels af Mindet om sin Ægtefælle, dels af Omsorgen for sine Døttre. Aaret var lige gaaet til Ende, da led hun et nyt, smerteligt Tab, idet hendes Fader, den firsindstyveaarige Købmand C. H. Donner i Altona, efter kun et Døgns smertefrie Sygdom døde 1. Jan. 1854. Hans Bo opgjordes til halvfemte Million Mark Banko. Af disse fik Datteren i Aarets Løb udbetalt halvanden Million, medens Resten af hendes Halvpart først efter Haanden frigjordes af Handelshuset, som hendes Broder førte videre. Sine rige Arvemidler satte Frue Zahrtmann i dansk Jordegods: de jydske Godser Rønnovsholm, som forblev i hendes ældste Datters Eje til 1872, Annerup, Albæk og Bøgested samt Christiansholm ved Øresund to Mil N. for København. Den sidste smukke Ejendom, Nabo til Dyrehaven, tjente hende til Sommerbolig og var senere hendes yngste Datters Hjem, indtil den solgtes Aar 1900.

Sin Trang til at skabe Virksomhed omkring sig bevarede Elisabeth Zahrtmann frem igjennem Livet. Hun satte sig til Opgave at faa rejst Christian den Ottende et værdigt Mindesmærke, idet hun 31. Okt. 1856 udsendte til 130 Mænd og Kvinder Opfordring til at tegne sig for Bidrag paa 100 Rdlr. til et saadant. „Idet jeg som Qvinde vover at stille mig i Spidsen for dette Foretagende," skrev hun, „kan jeg ikke ønske derved at fremtræde for Offentligheden; jeg kan kun henvende mig til Enhver især af Dem, paa hvis Pietet for den afdøde Konge jeg troer at kunne stole." Mindet skulde dannes af Professor Jerichaus Gruppe i Marmor: Død og Opstandelse, henstillet paa en reliefprydet Sokkel i Gravkapellet i Roskilde Domkirke. Opfordringen udgik til en Række høje Embedsmænd, Godsejere og Rigmænd; mange undslog sig, særligt indtrængende fraraadede A. S. Ørsted Foretagendet, men andre tegnede større Bidrag, saaledes Etatsraad J. Th. Suhr 1500 Rdlr., og det lykkedes saaledes Frue Zahrtmann at faa de nødvendige 12000 Rdlr. sikkrede. Nu lod hun Professor Jerichau bringe hendes Andragende om Kongens Tilladelse til Frederik den Syvende med en Tegning af Gruppen, for at han kunde forklare den for Kongen.

Frederik den Syvende gav hende 28. Febr. 1857 rent Afslag i følgende Haandskrivelse: „Vi maa beklage, at Vi ikke kunne allerhøist indrømme Opfyldelsen af dette Andragende. Kun Kongerne i Danmark eller Nationen med den regjerende Konges Samtykke kunne reise Mindesmærker over Landets forevigede Regenter i den Kirke, der er indviet til at gjemme disses Støv." — Tiden for at sætte Christian den Ottendes Kongegjerning et Hædersminde kom aldrig. Derimod fik hans Hustru Caroline Amalie, som Dronning endnu mest holstensk Prinsesse, sin Støtte rejst, fordi hun som Enkedronning levede sig fast sammen med det danske Folk i Ulykkens Dage.

„Med Vemod," skrev van Dockum, „mindes jeg Fru Zahrtmanns sidste Dage, da hun, kæmpende med en om sig gribende Sygdom, bestandig tænksom, opmærksom og elskværdig, uden nogensomhelst Klage, med fuld Bevidsthed gik sin endelige Opløsning imøde." Admiralinde Zahrtmann led af en snigende, smertefuld Sygdom, og da hendes Læge tilraadede hende at søge Lindring i Syden, drog hun, ledsaget af sin yngste Datter, i Sept. 1858 fra Danmark med et Vinterophold i Rom for Øje. Hun naaede kun til Paris, hvor hun maatte lægge sig syg, og omgivet af sine Børn døde hun her 25. Nov. Hendes Lig førtes til København for at nedsættes ved Siden af hendes Mands i det murede Gravrum, hun havde ladet bygge for ham paa Holmens Kirkegaard, i dens sydvestlige Del inden for Muren mod Østre Farimagsgade.

Ægteparret Zahrtmann efterlod sig tre Døttre:

Elisabeth (Leila) Zahrtmann, født i København 12. Juni 1828, død i Lissabon 20. Marts 1897, gift i Nov. 1847 med Vicomte Joaquin de Roboredo (født i Lissabon 8. Dec. 1808, død i Berlin 1864), portugisisk Gesandt i København 1846—51 og derefter i Berlin. Hun fik to Sønner og en Datter. Som Enke førte hun et gæstfrit Hus, dels i Paris, dels i Lissabon; blandt andre Danske var H. C. Andersen hendes Gæst begge disse Steder.

Bodil Jochumine (Mimi) Zahrtmann, født i København 5. Febr. 1830, død paa Holsteinborg 3. April 1876, gift 21. Marts 1850 med Lensgreve Ludvig Henrik Carl Herman Holstein-Holsteinborg (født 18. Juli 1815, død 28. April 1892), Konsejlspræsident 1870—74, Overkammerherre. Hun blev Moder til to Sønner og tre Døttre. Ogsaa hun havde hyppigt H. C. Andersen til Gæst, og i et af sine Æventyr, „Gjemt er ikke glemt", har han sat hendes opoffrende Omtanke for at bære Glæde ind i Godsets fattigste Hjem et varigt Minde.

Wanda Sophie Elisabeth Candia Zahrtmann, født i København 12. Avg. 1842 (da Faderen paa Thetis laa under Kreta, Candia), død paa Nordfeld ved Stege 27. April 1916, efter Moderens Død optagen i Huset hos Prins Christian (den Niende) og gift 22. Jan. 1863 med Greve Christian Conrad Sophus Danneskiold-Samsøe (født 29. Avg. 1836, død i København 2. Nov. 1908), Hofchef hos Kronprins Frederik (den Ottende), fra 1894 Chef for det kgl. Theater og Kapel, Ejer af Nordfeld. I hvor omfattende og store Forhold hun end virkede, hvad der end drog hendes Tanker til sig, Hjemmets fire Sønner og tre Døttre, Kongehoffet, Theatret, Godset, saa mindedes hun, lige som sine to Søstre, stedse med kærlig Glæde sin Faders Vugge, Den røde Gaard i Viborg. Et Par Maaneder før sin Død skrev hun: „Er der Noget, jeg er stolt af, da er det at være en Zahrtmann." Hendes Fader Admiral Zahrtmanns Levnedsløb tør vel bære dette Udsagn.

BRØDRENE

Johan Henrik Zahrtmann, født i Viborg 11. April 1800, Kathedralskolens Student med Udmærkelse 1817, theologisk Kandidat 14. Jan. 1822 med 1. Karakter. Følte sig under sine Studier paavirket af H. N. Clausen, i Forkyndelsen dragen til J. P. Mynster. Traadte frem med Foredrag i den nystiftede Studenterforening, vandt Universitetets Paaskønnelse med en Afhandling om Søjlehelgenen Simon. Privatlærer i København, 1824 Overlærer ved Søetatens Skole. Sognepræst i Vammen, Bigum og Lindum ved Tjele Langsø 16. April 1828; forflyttet 2. Sept. 1843 til Hatting og Torsted ved Horsens. Mens han 13. Maj 1849 holdt Søndagstjeneste i Torsted Kirke, rykkede preussiske Tropper under Kamp ind i Sognet; Menigheden rejste sig for at gaa ud, men han førte Altergangen og Gudstjenesten uanfægtet til Ende og fik alle til at blive. En falden fyensk Dragon jordede han 16. Maj; alle Fjendens Officerer fulgte Kisten, som de havde prydet med det danske Flag, og efter Talen takkede han dem paa Tysk. Præstegaarden maatte huse 4 Husarofficerer, 25 Mand og 20 Heste indtil 23. Maj, da Indkvarteringen, nu Churhessere, drog bort. Han vandt sine Menigheders Tillid, sad mange Aar som Formand i Hatting Sogneraad og virkede ivrigt for Skoleundervisningens Fremme. Han var en virksom og retsindig Landsbypræst, som, modsat Faderen, ikke følte sig dragen mod Bylivet. Hans trofaste Kristendom og nøjsomme Vandel førte flere af hans Børn til at virke inden for dansk Kirkeliv i hans Spor. Uden forudgaaende Sygdom døde han 8. Okt. 1867 i Hatting Præstegaard. Han havde 11. Sept. 1833 i Aalborg ægtet Marie Dorothea Poulsen, født den 2. Dec. 1811, død i København efter en Operation 29. Dec. 1858, Datter af Kirkeskolelærer Hans Poulsen og Mette Sophie Bergmann. 4 Sønner og 5 Døttre (1—9).

1. Bodil Jochumine (Mine) Zahrtmann, født i Vammen 7. Febr. 1835, gik i Fastrenes Skole i Viborg, underviste sine yngre Søskende i Hjemmet og styrede dets Husholdning efter Moderens Død. Derefter Privatlærerinde, indtil hun 1876 blev Plejemoder paa Grevinde Danners Stiftelse paa Jægerspris for hjemløse Pigebørn ved dens Oprettelse. Med kærlig Omhu for sine mange Plejebørn udfyldte hun sin Stilling indtil 1898, da hun flyttede til København. Død 11. April 1912 i Sygehjemmet Sarepta paa Frederiksberg.

2. Henrik Christian Zahrtmann, født i Vammen 2. Febr. 1837, Student fra Horsens Skole 1855, ansat 1857—59 i Flensborg paa de slesvigske Baners Kontor, hvis Direktør var hans Morbroder, Justitsraad C. M. Poulsen. Fra Maj 1859 til Juli 1869 Lærer ved Slagelse Realskole; som menig Soldat i Krigen 1864 modtog han 18. Maj Tapperhedsmedaillen paa Indstilling af 4. Regiment. Levede 1889—1904 som Landbruger i North Dacota i Nordamerika. Vendt tilbage derfra opholdt han sig i sin Broders Hjem i Asminde.

Blev som Veteran Dannebrogsmand 18. April 1914. Var et udpræget Friluftsmenneske. Død 27. Nov. 1917 i Asminde.

3. Hans Zahrtmann, født i Vammen 14. Okt. 1839, udtoges i April 1857 af Horsens lærde Skole for at uddannes paa Aabenraa Løveapothek. Medhjælperexamen April 1860 i Flensborg, farmaceutisk Kandidat 1862 i København med 1. Karakter. Medhjælper, de sidste 12 Aar paa Hornslet Apothek, indtil han 25. April 1882 fik Bevilling paa at overtage Ulfkær Apothek. Apotheker i Ringe 15. Marts 1893, hvorfra han 28. Jan. 1908 aabnede Datterapotheket i Gislev. Lagde af Helbredshensyn sine Apothekers Drift i en ansvarlig Bestyrers Haand og bosatte sig 1908 i København, hvor han døde 11. Maj 1920. Han ægtede 14. Juni 1882 Laura Jørgensen, født i Alslev ved Varde 16. Maj 1849, Datter af Sognepræst i Skanderup (Nagbøl) Niels Peter J. og Petra Dorthea Julie Wolf. I det barnløse Ægteskab optoges 1 Adoptivdatter og 1 Plejedatter.

4. Mette Sophie Zahrtmann, født i Vammen 23. Juli 1841, fik ved at færdes om sin Moder under dennes Sygeleje og Død paa det kgl. Frederiks Hospital sit Sind draget til Diakonissegjerningen og sin Faders Billigelse heraf. Dog varetog hun efter dennes Død endnu i halvfemte Aar Undervisning af to svagelige Børn i et Privathjem, inden hun 2. Avg. 1872 kunde indtræde i Diakonissestiftelsen i Strasbourg, hvor hun 31. Okt. 1877 viedes til Diakonisse. Med Ophold ved Stiftelserne i Paris og Kaiserswerth vendte hun i Dec. 1878 hjem til Danmark, i hvis Diakonissestiftelse hun indtraadte 4. April 1879. Oplæringen af nyankomne Søstre overdroges hende. Valgt til Stiftelsens Bestyrerinde fra 1. Juli 1891 virkede hun med kærlig Alvor og raadsnar Omhu i denne Gjerning og fik 22. Juli 1911 Fortjenstmedaillen i Guld. Hun trak sig 1. Maj 1914 tilbage til Søsterhjemmet i Gjentofte; døde 4. Maj 1925 paa Diakonissestiftelsen. En Skildring af hendes Liv har L. J. Koch søgt at give i Den d. Diakonissestiftelses Aarbog 1924—25, S. 21—82.

5. Christian Christopher Zahrtmann, født i Vammen 11. Avg. 1843, gik 1859 fra Horsens Skole over i Landbruget og tog 1864 Landbrugsexamen ved Højskolen i København. Indtil 1866 Forvalter paa Gammel Kirstinebjerg, til 1867 paa Gravballegaard, til 1873 paa Møgelkær, samt i Sommeren 1867 Assistent ved Professor Segelckes Mejeriundersøgelse paa Palsgaard. Havde 1873—86 Nebelgaard ved Silkeborg i Forpagtning og valgtes herunder 1880 til Bestyrelsesmedlem og Dommer i Herredernes Landboforening. Blev 1. April 1886 Inspektør ved Gudenaa med Bolig i Asmindegaard N. for Silkeborg og døde her 1. April 1918. Gift 7. Nov. 1873 med Frederikke Caroline Hildebrandt, født paa Gravballegaard ved Silkeborg 19. Avg. 1846, død i København 2. Avg. 1921, Datter af Asmus Heinrich H., Ejer siden 1835 af Gravballegaard, og Anna Margrethe Schmütz. 1 Søn.

Henrik Christian Zahrtmann, født paa Nebelgaard 19. Avg. 1876. Med Forberedelsesexamen ved Aarhus Kathedralskole 1892

tog han 1895 Adgangsexamen til Officersskolen og 1896 til polyteknisk Læreanstalt, blev han 1. Maj 1901 Postassistent, fra 1. Maj 1905 i Odense, fra 1. Juni 1908 i Finansministeriets Postrevision, og udnævntes 1. Okt. 1916 til Postexpedient i Generaldirektoratet i København. Gift 31. Maj 1910 i Asminde med Henrica Johanne Helt Petersen, født i Ærøskøbing 3. Maj 1885, Datter af Tobaksfabrikant, Redaktør Carl Frederik P. og Emma Sophie Henriette Andersen. 2 Børn:

Bodil Sophie Zahrtmann, født i København 17. Nov. 1914.

Peder Johan Henrik Zahrtmann, født i København 25. Maj 1921.

6. Jacob Nicolai Zahrtmann, født i Hatting 3. Avg. 1845, Student fra Horsens 1864, theologisk Kandidat 21. Jan. 1870, Huslærer, indtil han 12. April 1872 blev personel Kapellan i Randlev og Bjergager, hvorfra han 11. Juli 1877 kaldtes til residerende Kapellan ved Frue Kirke i Aarhus og Sognepræst i Aaby. Udnævntes 1904 til Sognepræst ved Frue Kirke; Ridder af Dannebrog 12. April 1898. Død i Aarhus 10. Jan. 1907. Hans henved trediveaarige Præstegjerning i denne By gav ham det Eftermæle: Et udmærket Menneske, en nidkær og fortræffelig Præst. En Sten til Minde om ham indmuredes i Frue Kirke. Gift i Aarhus 3. Avg. 1900 med Semine Brøgger, født i Løgstør 18. Nov. 1856, Datter af Skibskapitajn, Havnefoged Søren Nielsen B. og Anna Sophie Knudsen. Ingen Børn.

7. Marie Dorthea Zahrtmann, født i Hatting 5. Okt. 1848, død 9. Febr. 1849.

8. Petra Henriette Zahrtmann, født i Hatting 13. Maj 1850, død 25. Maj 1851.

9. Petra Henriette Zahrtmann, født i Hatting 12. Okt. 1852, optoges efter Forældrenes Død i Huset hos Fastrene i Viborg, hvor hvor hun 2. Juli 1878 blev gift med Carl Hugo Edvin Jacobi, født i Ribe 5. Juni 1843, Søn af Sognepræst Carl Ludvig Theodor J. og Marianne Henriette Thalbitzer, residerende Kapellan ved Viborg Domkirke siden 25. Sept. 1874, Sognepræst i Grenaa 10. Okt. 1877, forflyttet 31. Dec. 1895 til Budolfi Kirke og Stiftsprovst i Aalborg; tog Afsked herfra 1. Okt. 1913; R. af D. 26. Maj 1892, DM. 3. Okt. 1908, Kmd. af Db. 1913; døde paa Frederiksberg 11. Maj 1914. Hun stod virksom ved sin Mands Side i hans Arbejde paa Menighedsplejens praktiske Udøvelse, saa vel i Grenaa som i Aalborg, og lever nu som Enke paa Frederiksberg. Ingen Børn.

2.

Peder Tetens Zahrtmann, født i Viborg 9. Sept. 1808, Student med Udmærkelse fra Kathedralskolen 1825, tænkte lidt paa Theologien, lidt mere paa Juraen, men efter 1826 at være bleven cand. phil. tog han ingen afsluttende Universitetsexamen. Han tilegnede sig gode Kundskaber i nyere Sprog, bl. a. i Spansk, og blev 1832

Søkadetakademiets Lærer i Dansk, Historie og Geografi. Ivrig Deltager i Studenterforeningslivet under det Orla Lehmann'ske Røre valgtes han til Senior i Foreningen gjentagne Gange i Tiden 1833—43. Indtraadte 1845 som Volontær og blev 1847 konstitueret som Fuldmægtig i Kolonialkontoret under Kommercekollegiet samt 11. Dec. 1848 udnævnt til Fuldmægtig i Udenrigsministeriet og Leder af dettes Afdeling for Handels- og Konsulatssager og 16. Marts 1851 til Sekretær i Handels- og Konsulats-Departementet. Blev Legationsraad 1855, R. af D. 1859. Ved Blixen-Fineckes Overtagelse af Ministeriet blev han afskediget 27. Dec. 1859 med Titel af Gehejmelegationsraad. Denne uventede Afbrydelse af hans Embedsbane gjorde den livlige og velbegavede Mand til noget af en Særling i hans senere Aar. Han døde i København 7. Febr. 1878. Ugift.

3.

Carl Vilhelm Zahrtmann, født i Viborg 26. Avg. 1810, Student fra Kathedralskolen 1828, regnedes i Søskendkresen for at have det tungeste Nemme; saa meget des grundigere holdt han fast ved hvad han tilegnede sig med sej Flid. Ved sin kirurgiske Examen i Okt. 1834 fik han 1. Karakter med Føje. Hans Valg af en Livsbane, der ogsaa stod Barbersvende aaben, vandt liden Tilslutning i Viborghjemmet. Blev 12. April 1835 Kompagnikirurg ved Kongens Livkorps med Navn af Bataillonskirurg fra 29. April. Volontær paa det kgl. Frederiks Hospital siden 1829 blev han nu Kandidat paa Hospitalet. Efter en Udenlandsrejse fra Juni til Nov. 1835, hvilken knyttede ham til Købmand C. H. Donner i Altona, tog han i Foraaret 1836 i København medicinsk Examen med 1. Karakter og var derefter i halvandet Aar Rejselæge for Donners yngste syge Søn Johannes til Schweits og Tyrol. Ved sin Hjemkomst tiltraadte han 1. Nov. 1837 to Aars Kandidattjeneste paa Fred. Hosp. under Overlæge O. L. Bang. Udnævnt 27. Marts 1840 til Regimentskirurg (senere nævnt Overlæge) i Bornholms Milits kom han 24. April til Rønne og forlod siden hen kun sjeldent Bornholm. Uniformen bar han saa at sige aldrig. Hans Hustrues store Slægtkres — hun var sine Forældres trettende Barn — virkede til at gjøre ham Øen til et fast og fortroligt Hjem. Hans trofaste Lægedont gjorde „Feltskæren" til Kendtmand over hele Bornholm, paa hvis Veje han utrættet kørte i Landpraxis ved Dag og ved Nat. Med vaagent Øje fulgte han alle Øens Forhold, var i Marts 1850 med til at skaffe den fast Postdampskibsfart, var Meddirektør, nærmest økonomisk, i Rønne Theaterselskab 1849—53 og i Bornholms Efterslægtselskab 1852—68, hvorefter han fik dets Midler tillagte Øens landøkonomiske Forening. Indvalgt i Rønne Borgerrepræsentation 1859—65, da han frabad sig Gjenvalg; sad som dens Formand 1861—63. Havde en særlig Glæde i at blive Afsender af Telegram Nr. 1, da Statstelegrafen aabnedes 1. Jan. 1869. Tretten Aar før Rønne fik

Vandværk, søgte han dettes Fremkomst paaskyndet ved 29. April 1890 at skænke en Pengesum til Bygning af det Springvand, som siden 1908 paa Byens store Torv bærer hans Navn. Konstitueret 4. Jan. 1865 som Landfysikus, udnævnt 23. Okt. til fungerende Fysikus for Bornholm og Distriktslæge i Øens Søndre og Vestre Herreder; R. af D. 26. Maj 1867. Tog Afsked fra sine civile Embeder 31. Marts 1886 og blev da Etatsraad; ligesaa Afsked som militær Overlæge 31. Marts 1890 med Udnævnelse til D. M. Blandt Læger er han nævnt som den første her hjemme, der inden Operationen har erkendt sig stillet overfor den sjeldne Form af Brok gjennem Bækkenbenets ovale Hul, hvilket Tilfælde han beskrev i Hospitalstidende 1859. Samme Tidsskrift bragte 1902 hans Skildring af „Medicinske Studieforhold omkring 1830", og i Museum skildrede han 1891 „Huset C. H. Donner". Han vedblev at færdes som skattet Huslæge til henimod sin Død 24. Juli 1899 i Rønne. Et Par Smaavers i et Festdigt til ham tegne hans virksomme Liv paa Bornholm:

Vor Ø og By, alt Stort og Smaat,
som rørte sig derinde,
ja, intet menneskeligt godt
Dig kunde fremmed finde.

Og Et skal staae urokkeligt,
naar Dyd og Feil bli'er sigtet,
at: hvor Du saae det var Din Pligt,
der har Du aldrig svigtet.

Han ægtede 29. April 1842 i Rønne Laura Pouline Jespersen, født i Rønne 30. Avg. 1822, Datter af Sandflugtskommissær, Kancelliraad Peder Dam J. og Barbra Kirstine Bohn. Hun døde 20. Marts 1918 i det gamle Lægehjem, i hvilket 7 Sønner og 2 Døttre var voxte op (1—9).

1. Peder Henrik Kristian Zahrtmann, født i Rønne 31. Marts 1843, Student fra Sorø Akademi 1862, cand. phil. 1863, tegnede paa Teknisk Institut i København og optoges 1864 i Kunstakademiets Malerskole, hvorfra han 1. Juli 1868 fik Afgangsbevis. Udstillede første Gang 1869 paa Charlottenborg (En Konfirmandinde paa Bornholm), vandt Neuhausens Belønning 1871 (Leonora Christina i Blaataarn) og 1873 (Christian den Anden og Sigbrit) samt Lille Guldmedaille 1874 (Tegning: Hjob og hans Venner). Tre Aar i Italien 1875—78 og atter to Aar 1882—84; boede i Civita d'Antino i Abruzzerne de fleste Sommere mellem 1883 og 1911 og blev 13. Sept. 1902 Æresborger i den lille Klippeby, i hvis Vel han tog levende Del, og hvor han samlede om sig en Kres af nordiske Kunstnere. I Grækenland rejste han i Vintrene 1883—84 og 1888—89, i Frankrig og Portugal i Sommeren 1894, i Østpyrenæerne i Sommeren 1908. Kunstfæller og Kunstvenner samledes om at købe hans to i 1883 udstillede Malerier: Leonora Christina i Maribo Kloster, Dronning Sophia Amalies Død, og skænke dem til Den kgl. Maleri-

samling. Billedet: Italienske Piger som bære Kalk, udstillede han 1884. Han tiltraadte 25. Okt. 1884 og ledede til Midten af April 1908 sin statsunderstøttede Malerskole i København, i hvilken han blev talrige danske, norske og svenske Elevers højt skattede Lærer og fortrolige Ven; og han var 1891 Medstifter af Den frie Udstilling. Han førte en djerv Kamp mod Det kgl. Kunstakademis stramme Uniform og stod altid paa Ungdommens, ja paa de Yngstes Side. Oprettede 23. Nov. 1904 Legatet Kr. Zahrtmann til Støtte af unge Malere, 12000 Kr. stort, ud af de Midler, som var fremkomne ved dertil af hans Elever givne Billeder. Han byggede 1912 sit Hjem, Casa d' Antino paa Fuglebakken, Frederiksberg, og sad her som gammel Mester i Kunsten, men stadigt ung i Sind, flittig foran Stafeliet lige ind i sin Dødsmaaned; 800 Malerier fra hans Haand kunde optages 1918 i H. Chr. Christensens Fortegnelse. Som Leonora Christinas dybt forstaaende Skildrer, som Budbærer af sydlandsk Lys og Farvespil stod han særtegnet i dansk Malerkunst. Sin Drengetid og sine Udviklingsaar skildrede han i Tidsskriftet Tilskueren 1913—14, sit første Ophold i Civita ligesaa 1908; paa Minder fra Italien byggede han sin lille Novelle Lovisa, udgivet 1912. Han døde 22. Juni 1917 paa Frederiksberg Hospital efter en Operation, og hans Venner satte ham Mindestenen paa Vestre Kirkegaard, efter Joakim Skovgaards Tegning hugget af N. Larsen Stevns. Xylograf F. Hendriksen udgav 1919 hans Optegnelser og Breve i: Kristian Zahrtmann, en Mindebog. Ved en Fest paa hans 60de Fødselsdag sang Maleren Viggo Pedersen til ham:

Som Du høsted selv af Livet,
saaed Du med runde Haand;
derfor blev der Magt Dig givet
til at ildne Ungdoms Aand;
derfor om din Kunst saa blank
flokked sig en Skare
af Ungdom, glad og rank.

2. Carl Vilhelm Zahrtmann, født i Rønne 29. April 1845, Discipel i Rønne Skole, død 23. Nov. 1859.

3. Conrad Heinrich Donner Zahrtmann, født i Rønne 25. Juli 1847, Student fra Sorø Akademi 1865, Lærervikar ved Lyngby Seminarium Nov. 1868 til Juli 1870, polyteknisk Kandidat i anvendt Naturvidenskab 1. Febr. 1872 med Udmærkelse. Assistent i Muséum d'Histoire naturelle i Paris i Sommerhalvaaret 1872. Ledede som Ingeniør Opførelsen af Tuborg Fabriker og Driften af Glasværket der 1873—76. Forretningsfører paa Fællessukkerkogerierne paa St. Croix 1876—78. Ingeniør ved Bygningen af Bryggeriet Ny Carlsberg 1880—83 og forestod 1883—86 Opførelsen og Driften af Bryggeriet Vendia i Hjørring. Siden Jan. 1887 bosat i København som Fabriksingeniør, teknisk Konsulent for Bryggerier og Repræsentant for udenlandske Maskinfabriker. Skrev Afhandlinger om Københavns Kloakordning, om Roesprit og andre tekniske Forhold

i Ugeskrift for Landmænd, Ingeniøren og Teknisk Tidsskrift. Død i København 8. Marts 1923.

4. Hans Zahrtmann, født i Rønne 13. Marts 1849, tog 1864 den højere Realexamen ved Rønne Skole, 1865 Adgangsexamen ved Polyteknisk Læreanstalt i København; maatte af Helbredshensyn afbryde sine Studier her 1868 og gik i Tømrerlære, blev 1871 Svend og vandrede paa Faget gjennem Tyskland, Elsass (Strasbourg) og Schweitz 1871—72. Blev Ingeniørassistent ved Bygningen af Esbjerg Havn 1873—75, ledede Udvidelsen af Rønne Havn 1875—76 og af Svanike Havn 1877. Bosat 1878—93 som Havneingeniør i Nexø, hvis omfattende Havneudvidelser han planlagde og ledede, og hvis i Sandstenen udsprængte Tørdok han byggede 1892. Samtidigt Entreprenør ved gjentagne Ombygninger i Christiansø Havn mellem 1883 og 1896; gav ogsaa Tegninger til og ledede Udvidelser af en hel Række bornholmske Fiskerhavne, navnligt planlagde han 1881 Arnage Øhavn, tegnede og byggede 1888—89 Snogebæk Øhavn; ogsaa Hundesteds tilsandede Havn ved Indløbet til Isefjord omdannede han 1892—93 til Øhavn. Om den af ham praktiserede Øhavnebygnings heldbringende Virkning mod Tilsanding maatte han føre Kamp med Vandbygningsdirektoratet, om hvilken hans talrige Afhandlinger om Sandvandringen langs Danmarks Kyster (Ringkøbing Tange, Tyborøn, Gilleleje) i tekniske Tidsskrifter og Fiskeritidende vidne. For Staten førte han Tilsyn med Ombygningen af bornholmske Landkirker. Fra 1893 bosat i København tegnede og udførte han 1895—96 Nybygningen af Klintholm Havn paa Møen, 1898—99 den nye Nørresande Havn ved Gudhjem, 1899—1900 Udvidelsen af Ballen Havn paa Samsø. Byggede 1898 Høfderne ved Tisvilde. Gift i Nexø 21. Dec. 1881 med Johanne Dorothea Hansen, født i Brede ved Tønder 20. Avg. 1855, Datter af Ejer af Harrisgaard Hans Christian H. og Hermandine Dorothea Sonne. I det barnløse Hjem er optaget 1 Adoptivdatter.

5. Peder Tetens Zahrtmann, født i Rønne 22. April 1851, Student fra Sorø 1868, cand. phil. 1869, studerede Theologi, men fulgte 1874 sin Forkærlighed for Bogverdenen, lærte Boghandel hos A. F. Høst i København og blev Leder af dennes Skandinavisk Antikvariat, indtil han 4. Juni 1894 sammen med C. Christensen grundlagde Christensen & Zahrtmanns Antikvariat paa Nørregade; 4. Jan. 1898 aabnede han dets Afdeling for Bogsalg fra Hylderne i Østergade 58, men døde allerede 21. Febr. dette Aar i København. „En trofast Kamerat, en rettænkende Mand med varm Interesse for alt, hvad der vedrører Bøger og Boghandel", udtaltes om ham.

6. Sophie Elisabeth Zahrtmann, født i Rønne 27. Nov. 1853, blev gift s. St. 30. Okt. 1874 med Thor Christian Erichsen, født i Rønne 26. Maj 1842, Søn af Prokurator, Avditør, Cancelliraad Thomas E. og Michelle Cathrine Westh, Grosserer i Landbrugsvarer i København 22. Sept. 1868, Medlem af Sø- og Handelsretten 1894—

1923 og af Kommitteen for Kap York Stationen Thule siden 1911; Christian Erichsens Bræ i Bunden af Danmarksfjorden er nævnt efter ham; Leder af Kreditorforeningen for danske Købmænd 1905—20; R. af D. 1. Febr. 1908, DM. 18. Jan. 1918. — 2 Sønner, 6 Døttre.

7. Herman Bohn Zahrtmann, født i Rønne 26. Dec. 1857, udtoges 1872 af Rønne Skole for at fare til Søs, men gik 1873 ind i Landvæsenet og tog i April 1877 Landbrugsexamen med 1. Karakter ved Højskolen i København. Medhjælper ved Docent N. J. Fjords Mejeriforsøg indtil 1879, derefter Underforvalter hos E. Tesdorpf paa Gedsergaard. Denne lod ham i Sommeren 1880 rejse i Preussen for at sætte sig ind i Sukkerfabrikation og lede Opførelsen og Driften af Andelssukkerfabriken ved Nykøbing, Falster, 1884—86. Ejede 1887—1908 Ulriksdal paa Falster; siden 1899 bosat i København som Oplagsforvalter ved Sporvejene. Gift i Gyldenbjerg Kirke 16. Jan. 1901 med Agnes Charlotte Wilhjelm, født paa Kadesjö i Malmøhus Len 10. Febr. 1867, Datter af Godsejer til Orenæs Johannes Peter Christian Seehusen W. og Petrea Agathe Ussing. — 2 Døttre:

Vibeke Zahrtmann, født i København 24. Jan. 1904, Student 1923, uddanner sig paa Kunstakademiets Arkitektskole.

Merethe Mathilde Zahrtmann, født i København 12. April 1908.

8. Marius (Mads) Kofoed Zahrtmann, født i Rønne 26. Jan. 1861, Student fra Sorø 1878, tog Lægeexamen i København 1. Febr. 1887 med 1. Karakter. Kandidat paa Frederiks Hospital 1. Juli 1887 til 31. Maj 1889 og paa Jydske Asyl ved Aarhus 1. Sept. 1889 til 31. Marts 1890. Læge paa Københavns Ladegaard 1. Maj 1890 til 31. Marts 1908 og derefter ved dens Afløser Sundholm Sygehus og Arbejdsanstalt; tillige Overlæge ved Kommunehospitalets Influenzaafdeling 1918—19. Medarbejder ved Hospitalstidende 1893—1922, ved Dansk Klinik 1909—10. Har siden 1891 i Historisk Tidsskrift, i Bornholmske Samlinger, i Traps og i D. Bruuns Danmark fremført en Række Skildringer af Bornholms Historie, til hvis Undersøgelse han 1898 og 1916 modtog Støtte af Hjelmstjerne-Rosencrones Stiftelse. Deltog med Xylograf F. Hendriksen i Affattelsen af „Kristian Zahrtmann, en Mindebog, Kbhvn. 1919", og udgav 1927 nærværende Bog.

9. Bodil Kirstine Zahrtmann, født i Rønne 20. Okt. 1866, gift s. St. 26. Avg. 1893 med Mathias Hamborg Wilhjelm, født paa Bartoftegaard 23. Marts 1865, Søn af Godsejer til Øllingesøgaard Mathias Henrik Seehusen W. og Sophie Louise Benedicte Christine Fasting, juridisk Kandidat 20. Jan. 1892, Byfogedfuldmægtig i Vordingborg 1. Juni 1892, derefter 1. April 1895 Assistent, 1. April 1912 Fuldmægtig, 26. Avg. 1918 Kontorchef i Finansministeriet (Overretssagfører 1903); R. af D. 5. Jan. 1923; Sekretær i Kunstnerforeningen af 18. Nov. 1895—1918 og ved Selskabet til Lamme-

fjordens Tørlægning fra 1. Jan. 1900 samt knyttet til Bestyrelsen af Dansk Jagtforening og af Dansk Ferskvandskultur. — 2 Sønner og 2 Døttre.

4.

Hans Jørgen Christian Zahrtmann, født i Viborg 27. Febr. 1815, Student fra Kathedralskolen 1833, juridisk Kandidat 6. Nov. 1839 ved Københavns Universitet. Skibssekretær hos sin Broder paa Fregatten Thetis i Middelhavstogt 1842. Volontær i Generalpostdirektoratet 1. April 1843, ledsagede samme Sommer sin Chef, Greve O. S. Danneskiold-Samsøe til Berlin og Dresden. Konstitueret 27. Sept. 1845 som Postinspektør for Danmark og ved Embedets Omlægning 24. April 1852 som Postinspektør for Nørrejylland med fast Ansættelse 28. April 1853. R. af D. 5. Juli 1852, D. M. 23. Juli 1861. I sit Liv og sin Gjerning traadte han frem som en vakker og velsindet Omgangsfælle, en pligttro Embedsmand. Død 30. Maj 1863 i København.

5.

De fire yngre Sønner af Den røde Gaard i Viborg tilhørte en anden Tidsalder end Søofficeren, som var støbt til Mand i Frederik den Sjettes første Kongeaar. I deres Udvikling spillede Studenterlivet og de liberale Stemninger i Trediverne og Fyrrerne ind. Afstanden i Alder, i Virkekres, i Livsforhold hindrede ham i at vælge dem til sine stadige Fæller. Den gamle Moder, som de havde i Live lige til 1846, og senere Opretholdelsen af Fædrehjemmet for de ugifte Søstre bandt dog alle Brødrene sammen med stærke Baand, og de nye Zahrtmann'ske Hjem, som to af Brødrene byggede i Horsensegnen og paa Bornholm, fulgte Admiral Zahrtmann med levende Følelse, selv om han sjeldent eller aldrig blev deres Gæst.

Som to Gange tidligere, med omkring Hundred Aars Mellemrum, findes nu kun een Zahrtmann til at føre Navnet videre frem i det tyvende Aarhundred. Faatallig var Slægten stedse i Danmark. I de forløbne to Aarhundreder have dens Medlemmer udnyttet de Evner, som var deres Slægtarv, i pligttro Arbejde til Fædrelandets Tarv og pyntet ganske smukt i det danske Landskab. Det tør vist siges, at Danmark, fra Jylland til Bornholm, i sin Søfart, i sin Kunst, i den hjemmevante Arbejdsfærd paa Menneskelivets Omraader, nødigt vil tænke sig at skulle have været sine Zahrtmanner foruden.

— Den her givne Skildring er, hvor intet andet er nævnt, væsenligst bygget paa Admiral Zahrtmanns Brevskaber og enkelte andre Slægtpapirer. Admiralens Brevkiste henstod indtil Okt. 1923 paa Holsteinborg, da hans Dattersøn, Lensgreve F. C. C. C. Holstein, tilskyndede Udgiveren heraf til at gjennemgaa dens Indhold

paa Rigsarkivet i København med det Ønske at se fremkaldt en Levnedsskildring af Admiral Zahrtmann. Den viste sig at gjemme dennes Dagbøger fra Søkrigen 1807—14, Renskrifter til hans trykte Afhandlinger, hele Brevskiftet mellem ham og hans Hustru samt hans udefra modtagne Breve. Dens Tusendtal af Breve vidnede om hin Tids højt udviklede Brevskrivekunst. Alene til sin Hustru, under hendes eller hans Fraværelse fra Hjemmet, skrev Zahrtmann hver Postdag, ofte tre fire Gange ugeligt, og det skulde være en særlig travl Dag, hvis han ikke naaede at udfylde hver en Plads paa det store Kvartark med sin tætskrevne skarptprægede Haandskrift, der lod de langstregede Bogstaver hæve sig stejlt, næsten lodret, op over de finttrukne mindre Bogstavers snorlige Linjerader. — Den her forsøgte Levnedsskildring maatte afgrænses til at bringe Uddrag af dette store Brevstof, navnligt saadanne som kunde tegne Zahrtmanns eget Væsen, hans Færd og hans Forhold til sine Omgivelser. Om at udtømme Brevenes Rigdom kunde her ikke være Tale. Nutiden, hvis svirrende Telefoner have ødelagt al Brevkunst, undres over, hvad vore Bedsteforældre evnede at lægge i deres Gaasefjedre af troligt opøvet Fremstillingsevne.

NAVNELISTE

med Udeladelse af mindre væsenlige Navne og Bærere af Navnet Zahrtmann.

J. N. B. Abrahamson (1789—1847), Oberst, 59.
J. G. Adler (1784—1852), Kabinetssekr., 122. 123. 129. 131.
C. F. Allen (1811—71), Historiker, 153.
H. C. Andersen (1805—75), Digter, 125. 126. 199.
C. C. G. Andræ (1812—93), Konsejlspræsident 193.
D. F. Arago (1786—1853), fransk Naturforsker, 49.
H. Aschehoug (1790—1850), Kommandørkpt., 180.
R. Aschlund (1800—63), Kmdkpt., 108. 150. 181.
Chr. Aug. (1798—1869), Hertug af Augustenborg, 58. 110. 120. 129—37.
Fr. Emil (1800—65), Prins af Augustenborg (Nør), 121. 129—37.
F. V. Bartholin (1784—1829), Kpt., 73. 95. 96.
O. F. M. Baudissin (1792—1865), Greve, 135.
L. S. R. Bergh (1824—1909), Overlæge, 194.
Caroline Bille (1808—87), Admiralinde, 71, 150.
Frederikke Bille (1771—1851), Admiralinde, 71. 96. 97.
M. J. P. Bille (1769—1845), Kontreadmiral, 120. 154. 156.
St. A. Bille (1751—1833), Admiral, 51—57. 78—81. 97.
St. A. Bille (1797—1883), Viceadmiral, 43. 54. 56. 71. 82. 137. 148—51. 166. 176. 188. 191. 197.
Biørnholm (død 1812), Skibskirurg, 36.
St. St. Blicher (1782—1848), Digter, 12. 38. 90.
E. Blom (1788—1853), Kommandør, 181. 189.
H. J. Blom (1792—1864), Oberst, 91. 92.
O. Blome (1795—1884), Greve, 123. 134.
C. A. Bluhme (1794—1856), Konsejlspræsident, 138. 150. 188.
C. D. Blücher (1764—1845), Overpræsident, 72. 122. 130.
F. E. Blücher (1806—71), Generalmajor, 121—27. 137.
Adelaïde Bombelles (1792—1857), Grevinde, 99.
C. J. Boye (1791—1853), Præst 111.
Charlotte A. Braëm (1773—1861), Oberstinde, 11. 12.
J. Bravo (1796—1876), Konsul, 146. 147.
J. H. Bredsdorff (1790—1841), Lektor, 90.
A. L. Bréguet (1747—1823), fransk Instrumentmager, 49.
P. Buhl (1789—1812), Marineltn., 19. 29. 34—38. 75.
A. Buntzen (1781—1830), Købmand, 47. 68.
F. C. Bülow (1769—1844), General, 53. 59. 100.
F. R. H. Bülow (1791—1858), General, 179. 180.
Sophie E. Bülow (1785—1842), Generalinde, 97. 99. 125.
M. B. Bøcher (1811—86), Kontreadmiral, 180.
Carl XIV Johan (1764—1844), 41.
Caroline (1793—1881), Arveprinsesse, 98. 100. 116.
Caroline Amalie (1796—1881), Dronning, 47. 96. 104. 111. 120—40. 198.
Caroline Charlotte M. (1821—75), Kronprinsesse, 121. 135.
Caroline Mathilde (1751—75), Dronning, 48.
G. B. Cetti (1794—1858), Operasanger, 96.
Christian VIII (1786—1848), 30. 47—52. 60. 71. 92—99. 104. 114—63. 173. 184. 195. 198.
Christian IX (1818—1906), 115. 121. 125—28. 137. 140. 174. 199.
J. Christmas (1799—1873), Kontreadmiral, 103.
H. N. Clausen (1793—1877), Professor, 172—74. 200.
C. Columbus (1446—1506), 90.

L. de Coninck (1788—1840), Kmdkpt., 82.
J. G. G. Courlænder (1809—63), Overlæge, 145.
H. A. Reventlow Criminil (1798—1869), Statsminister, 123. 144.
J. C. Reventlow Criminil (1797—1850), Kancelipræsident, 113. 125. 131—34. 144.
E. A. Dahlerup (1812—82), Overlæge, 127. 129. 132.
H. B. Dahlerup (1790—1872), Admiral, 41. 44. 60. 82. 95. 112. 137. 149. 153—58. 167—70. 175. 182. 190—92.
Louise Danner (1815—74), Lensgrevinde, 174. 200.
C. C. S. Danneskiold-Samsøe (1836—1908), Greve, Theaterchef, 199.
F. C. Danneskiold-Samsøe (1798—1869), Lensgreve, 57. 58. 130.
C. G. N. David (1793—1874), Minister, 194.
F. C. Dichmann (1788—1872), Marinekpt., 35. 36.
D. F. Didrichsen (1814—87), Botaniker, 150.
G. G. Dietrichson (1777—1855), Marinekpt., 36.
C. E. van Dockum (1804—93), Viceadmiral, 81. 82. 93. 101—04. 148. 149. 164. 168—72. 182—92. 197—99.
J. van Dockum (1753—1834), Viceadmiral, 22. 24. 28.
C. H. Donner (1774—1854), Købmand, 45. 47. 53—70. 93—104. 122—30. 138. 166. 173. 185. 193. 198. 203.
C. H. L. Donner (1780—1840), Kommandør, 69. 95.
J. O. Donner (1808—72), Kptltn., 69. 76. 122.
N. V. Dorph (1783—1858), Theaterchef, 16, 119.
A. G. Drachmann (1810—92), Overlæge, 107. 108. 180.
J. L. Drejer (1792—1853), Hoflæge, 194.
W. F. Duntzfelt (1792—1863), Etatsraad, 73. 94.
H. P. v. Eggers (1751—1836), geogr. Forf., 84. 90.
C. L. Ellbrecht (1796—1869), Kommandør, 176.
E. Erichsen (1752—1837), Købmand, 68.
Eugenie (1826—1919), Kejserinde, 55.
C. Ewald (1789—1866), Generalmajor, 122. 131.
C. T. Falbe (1791—1849), Marinekpt., 21. 26—28. 42—46. 51—56.
J. C. Falsen (1785—1849), Kontreadmiral, 21. 24. 39. 73. 91.
J. H. Fensmark (1797—1871), Generalmajor, 122. 128.
Ferdinand (1792—1863), Arveprins, 98. 100. 116. 137.
C. A. F. Fibiger (1813—41), Ingeniørltn., 109. 110.
J. A. Fibiger (1791—1851), Oberstltn., 91. 92.
J. Olfert Fischer (1747—1829), Viceadmiral, 154.
Frederik VI (1768—1839), 22—24. 38—47. 55. 59. 71. 77—86. 94—97. 110—16.
Frederik VII (1808—63), 47. 96. 99. 116—27. 134—39. 163. 177. 190. 198.
Frederik VIII (1843—1912), 137. 199.
H. L. Frølich (1787—1873), Bankdirektør, 174.
F. C. Funck (1783—1866), Violoncellist, 96.
P. S. Fønss (1761—1824), Amtmand, 13.
H. G. Garde (1790—1875), Kommandør, 91. 170. 176—82. 187—90.
K. F. Gauss (1777—1855), tysk Astronom, 46. 50. 112. 113.
N. F. Gay—Lussac (1778—1850), fransk Fysiker, 49.
C. C. Gersdorff (1741—1805), Kammerherre, 11.
J. V. Gertner (1818—71), Portrætmaler, 145.
J. F. Giødwad (1811—91), Redaktør, 113.
Carl (1813—78), Hertug af Glycksborg, 132. 135.
W. A. Graah (1794—1863), Marinekpt., 84—90.
F. Grodtschilling (1782—1820), Marinekpt., 46.
G. J. Grodtschilling (1785—1812), Marineltn., 29. 36. 75.
C. F. Grove (1793—1817), Marineltn., 21. 25. 26. 39. 46.
H. H. S. Grove (1814—66), Marineminister, 170.
J. L. Grove (1805—46), Kptltn., 139.
P. T. Grove (1792—1851), Marinekpt., 196.
N. F. S. Grundtvig (1783—1872), Biskop, 111. 173.
Anna S. Haack (1787—1860), Figurantinde, 99.
C. F. Hansen (1788—1873), Krigsminister, 170. 177—80. 184—87.
H. C. Hansen (1803—83), Arkitekt, 143.
C. Hansteen (1784—1873), norsk Fysiker, 76.
F. D. Hasselbalch (1779—1860), Rektor, 16.
A. W. Hauch (1755—1838), Overhofmarechal, 96.
C. O. Haxthausen (1777—1842), Generalmajor, 100.
J. C. F. Hedemann (1786—1826), Marinekaptajn, 54. 55. 59.

G. Hesselberg (1789—1877), norsk Kontreadmiral, 33. 35.
Augusta (1823—89), Prinsesse af Hessen, 134. 135.
Frederik (1820—84), Landgreve af Hessen, 121—28. 139—46.
Wilhelm (1787—1867), Landgreve af Hessen, 113. 116. 126. 127.
T. Hillerup (1791—1817), Marineltn., 26. 39. 41. 74.
H. M. de Hoff (1763—1817), Vicelandsdommer, 13.
F. Hohlenberg (1764—1804), Holmens Fabrikmester, 105.
H. P. Holm (1772—1812), Marinekpt., 28—38. 46. 75. 76. 112. 197.
E. W. Holst (1809—86), Kommandør, 102.
F. C. C. C. Holstein Holsteinborg (1856—1924), Lensgreve, 208.
L. H. C. H. Holstein Holsteinborg (1815—92), Konsejlspræsident, 193. 199.
C. E. Holsten (1803—28), Marineltn., 55. 58.
F. C. Holsten (1783—1816), Marinekpt., 22. 24. 46.
H. Holsten (1758—1849), Admiral, 21—23. 81. 83. 97. 109. 114. 159. 170. 171.
J. P. D. Holsten (1790—1817), Marineltn., 39.
C. W. Hornemann (1816—92), Overlæge, 138.
A. Humboldt (1769—1859), tysk Naturforsker, 49.
H. J. C. Høegh (1738—1805), Præst, 10. 15.
J. Høpfner (1813—52), Departementschef, 135. 136.
C. L. C. Irminger (1802—88), Viceadmiral 125. 139—48. 181—92.
J. Jacobsen (død 1812), Skibskirurg, 36.
J. L. Jensen (1800—56), Blomstermaler, 49.
J. A. Jerichau (1816—83), Billedhugger, 198.
O. Jespersen (1812—55), Prokurator, 94.
Juliane (1788—1850), Prinsesse, 51. 94. 104.
J. Jørgensen Jomtou (1791—1866), Litterat 125. 132.
C. E. Kiellerup (1822—1910), Overlærer, 150. 151.
J. Kierulf (1757—1810), Professor, 10. 16.
O. A. Kierulff (1743—1822), Viceadmiral, 21. 41.
P. C. Kinch (1787—1859), Marinekpt., 81. 167.
M. C. Klauman (1784—1837), Marinekpt., 62—71.
H. C. Klingsey (1835), Kobberstikker, 78. 97.
F. T. Kloss (1802—76), Sømaler, 139. 145.
F. M. Knuth (1813—56), Lensgreve, 121. 132. 164.
H. J. Koefoed (1785—1870), Generalauditør, 116. 181.
H. Krabbe-Carisius (1771—1845), Statsminister, 109. 110.
C. F. Kraft (1789—1823), Kptltn., 33. 35.
H. E. Krenchel (1801—64), Kommandørkpt., 69. 158.
Anna C. Krieger (1770—1843), Admiralinde, 73.
A. Krieger (1776—1847), Kontreadmiral, 33. 100.
A. Krieger (1816—91), Marinekpt., 162. 182.
J. Krieger (1773—1818), Kommandørkpt., 27. 43.
J. C. Krieger (1756—1824), Kontreadmiral, 25. 38. 41.
J. W. C. Krieger (1788—1857), Kontreadmiral, 25. 26. 40. 73. 95. 98. 189. 194.
G. C. v. Krogh (1785—1860), General, 127. 177. 178.
G. H. E. v. Krogh (1778—1852), Amtmand, 122, 127. 134.
A. L. Køppen (1804—73), Professor, 143.
P. M. Orla Lehmann (1810—70), Minister, 144. 164. 203.
C. de Leth (død 1788), Landsdommer, 12.
J. G. Levetzau (1782—1859), Overhofmarechal, 122. 128. 131.
Bodil Lichtenberg (1735—1807), Kammerherreinde, 11.
G. J. Liebe (1788—1845), Skuespiller, 12.
H. Lindholm (1757—1821), Kontreadmiral, 23. 153. 154.
Louise (1817—98), Dronning, 121.
C. Lütken (1782—1857), Viceadmiral, 29. 51. 122. 125. 155. 157. 162. 189. 193.
O. Lütken (1749—1835), Admiral, 37. 38. 53.
P. Løvenørn (1751—1826), Kontreadmiral, 8. 44. 47. 77—80. 159.
J. N. Madvig (1804—86), Filolog, 172.
O. Malling (1748—1829), Gehejmestatsminister, 95.
Marie (1767—1852), Dronning, 104. 116. 132.
H. G. Mechlenburg (1785—1865), norsk Kmdkpt., 33. 35.
E. Meyer (1813—80), Redaktør, 118. 119.
J. A. Meyer (1799—1875), Kommandør, 176—78. 181.
C. J. de Meza (1792—1865), Overgeneral, 179. 180.
V. Michaelsen (1784—1815), Overskibskirurg, 21.
E. T. Burgues de Missiessy (1754—1832), fransk Admiral, 21. 22.

H. L. Moe (1814—84), Kommandør, 123.
C. Molbech (1783—1857), Sprogmand, 162. 193.
A. W. Moltke (1785—1864), Konsejlspræsident, 120. 163. 164. 170.
C. Moltke (1798—1866), Minister, 132—38. 188.
O. J. Moltke (1770—1853), Gehejmestatsminister, 116.
A. G. Moltke Hvitfeldt (1798—1876), Gesandt, 146.
D. G. Monrad (1811—87), Biskop, 132. 164. 194.
Sophie Murdoch (1800—68), Hotelejerske, 194.
F. C. G. Muxoll (1804—80), Kommandør, 170. 179.
O. F. Müller (1807—82), Højesteretsassessor, 170.
F. J. Mynster (1816—57), Præst, 193.
F. C. C. H. Münter (1761—1830), Biskop, 95.
J. S. v. Møsting (1759—1843), Gehejmestatsminister, 93. 98. 103. 104. 115. 131. 144.
C. F. Nagel (1794—1873), Livlæge, 122.
Napoleon I (1769—1821), 22. 38. 42. 47. 49. 110. 128. 190.
M. L. Nathanson (1780—1868), Købmand, 68. 70.
L. Nehus (1791—1844), Ingeniørkpt., 45. 50. 54. 62—66. 71. 72. 91. 100.
H. Nelson (1758—1805), engelsk Admiral, 44. 91. 153. 154.
Nicolai I (1796—1855), 125. 126. 172.
R. Nyerup (1759—1829), Bibliothekar, 15.
T. Olshausen (1802—69), Politiker, 135.
Oscar II (1829—1907), 183. 184.
H. P. Oxholm (1807—69), Marinekpt., 102. 108. 125—28. 139. 146.
V. T. Oxholm (1805—76), Overhofmarechal, 122—28. 144.
C. C. Paludan (1792—1859), Kommandør, 39. 139. 141. 180. 187.
F. A. Paludan (1792—1872), Kommandør, 176—82. 185—90.
F. Paludan (1808—80), Kommandør, 69. 196.
T. Vilh. Pedersen (1820—59), Marineltn., Tegner, 122. 123. 139. 145.
C. Waage Petersen (1787—1840), Vinhandler, 96.
P. C. Petersen (1791—1853), norsk Kontreadmiral, 35.
J. H. F. C. Phister (1801—25), Artilleriltn., 8. 42.
J. L. Phister (1807—96), Skuespiller, 8.
C. Pingel (1793—1852), Geolog, 87.
P. C. Ploug (1813—94), Redaktør, 166—72. 184. 189. 192. 195.
K. L. Rahbek (1760—1830), Forfatter, 9. 10. 16.
G. Rahlff (1762—1833), Theaterlæge, 99.
C. A. F. Rantzau (1796—1857), Hofmarechal, 96, 122.
O. C. J. Rantzau (1809—64), Gesandt, 123.
O. F. Rasch (1780—1817), Marinekpt., 26. 33—37. 46. 55.
J. T. Reinhardt (1816—82), Zoolog, 150. 151.
A. C. D. L. E. Reventlow (1817—78). Amtmand, 125. 130.
H. J. Rink (1819—93), Geograf, 150.
J. de Roboredo (1808—64), portug. Gesandt, 199.
A. J. L. de Roepstorff (1819—81), Kptltn., 196.
Rolffsen (død 1812), Maanedsltn., 35. 36.
M. G. L. de Rosencrone (1738—1811), Statsminister, 8.
S. U. Rosenwinge (1758—1820), Kommandør, 17—25. 28. 46. 197.
T. E. Rosenørn (1787—1819), Kptltn., 46.
Johanne C. Rosing (1756—1853), Skuespillerinde, 9. 10. 16.
M. Rosing (1756—1818), Skuespiller, 9. 10.
C. Ross (1816—58), Landskabsmaler, 143.
C. A. Rothe (1767—1834), Kontreadmiral, 81. 106.
H. P. Rothe (1813—1905), Kommandør, 139. 188.
J. C. Ryberg (1767—1832), Købmand, 47. 68.
H. C. Rømeling (1786—1856), Oberst, 99. 113. 134.
A. N. de Saint-Aubain (1798—1865), Forfatter, 69.
K. L. Sand (1795—1820), tysk Frihedsmand, 49.
C. H. M. Sandholt (1789—1848), Kptltn., 73.
P. Sandholt (1788—1820), Kptltn., 29.
J. Saumarez (1757—1836), engelsk Admiral, 36. 37.
C. N. Schall (1757—1835), Violinist, 96.
L. N. v. Scheele (1796—1874), Minister, 133—36.
A. Schifter (1779—1852), Viceadmiral, 21. 24. 105. 106. 163. 189. 192.
F. Schinkel (1792), Landsdommer, 11. 12.
Anne E. Scholten (1786—1849), Guvernørfrue, 71. 91.
F. Scholten (1834), Infanterikpt., 102.
P. C. F. Scholten (1784—1854), General-

guvernør, 55. 59. 73. 102—04. 137. 194. 196.
J. F. Schouw (1789—1852), Botaniker, 49.
A. C. Schultz (1813—1908), Admiral, 102.
A. A. F. Schumacher (1782—1823), Ingeniørkpt., 39.
H. C. Schumacher (1780—1850), Astronom, 44—66. 71—74. 82. 100. 109—13. 192. 193.
F. Schwarz (1753—1838), Skuespiller, 12.
C. W. Schønheyder (1820—97), Kontreadmiral, 158.
U. A. Schønheyder (1775—1858), Viceadmiral, 81. 122. 156. 159. 163. 181. 189.
H. D. B. Seidelin (1779—1859), Viceadmiral, 170. 189.
J. Seidelin (1790—1863), Viceadmiral, 180. 189.
G. Siboni (1780—1839), Syngemester, 99.
P. E. Sletting (1792—1862), Marinekpt., 81.
H. C. Sneedorff (1759—1824), Kontreadmiral, 18—25. 37. 42. 51. 52. 59. 76. 129. 197.
H. G. Sneedorff (1793—1883), Kmdkpt., 18—28. 44. 94. 108. 113. 196.
W. C. E. Sponneck (1815—88), Finansminister, 173. 191.
Christine Stampe (1797—1868), Baronesse, 146. 147.
F. C. Stampe (1797—1842), Kptltn., 25.
P. C. v. Stemann (1764—1855), Gehejmestatsminister, 124. 127. 133. 144.
H. Stephansen (1773—1851), Viceadmiral, 21. 22. 100. 105. 106.
J. P. Stewart (1812), engelsk Marinekpt., 32—37.
E. Suenson (1805—87), Viceadmiral, 196.
M. N. Suenson (1802—56), Kmdkpt., 103.
J. Th. Suhr (1792—1858), Købmand, 198.
E. Tegnér (1782—1846), svensk Digter, 97.
P. W. Tegner (1798—1857), Kommandør, 165.
J. Tetens (1766—1811), Konrektor, 13.
P. J. Tetens (1728—1805), Biskop, 11.
H. Theisen (eller Tausen, død 1756), Rektor, 8.
L. J. Thenard (1777—1857), fransk Kemiker, 49.
J. M. Thiele (1795—1874), Forfatter, 118. 147.
H. B. Thomsen (1790—1865), Kommandør, 52. 54. 176. 180.
J. C. Thornam (1822—1901), Kobberstikker, 151.
B. Thorvaldsen (1768—1844) Billedhugger, 46. 49. 69. 112. 115. 124. 146. 147.
C. L. Tillisch (1797—1844), Kabinetssekretær, 121—28. 144. 196.
F. F. Tillisch (1801—89), Minister, 127—37. 196.
F. C. V. Tobiesen (1797—1867), Oberst, 194.
H. P. Tostrup (1792—1819), Marineltn., 26. 41. 44. 74.
A. F. Tscherning (1795—1874), Krigsminister, 92. 100. 164—70. 184.
F. J. Tutein (1757—1853), Købmand, 174.
J. J. Uldall (1777—1839), Kommandør, 43. 106.
J. L. M. Vahl (1796—1854), Botaniker, 85—89.
F. L. Warming (1790—1820), Marineltn., 39.
M. Weis Husted (1768—1839), Folkelæge, 13.
N. Viborg (1785—1863), Departementsdirektør, 81. 82. 159. 167. 168.
Victoria (1819—1901), Dronning, 115.
O. A. K. Wilde (1815—96), Kommandør, 137. 138. 163.
Vilhelmine (1808—91), Prinsesse, 98. 104. 115. 116. 135.
M. R. With (1788—1848), Brigadelæge, 36.
L. Wiwet (1759—1808), Provinsialmedikus, 10.
A. A. Wolff (1801—91), Overrabbiner, 95.
C. H. Wolffsen (1781—1836), Kaperkpt., 28.
C. Wulff (1777—1843), Kontreadmiral, 19. 55.
H. E. Wulff (1776—1857), Kommandør, 83.
J. P. F. Wulff (1808—81), Admiral, 178.
M. A. C. Wulff (1828—94), Kontreadmiral, 194.
P. F. Wulff (1774—1842), Kontreadmiral, 25. 51. 52. 96. 196.
A. Zeno (1380), Skibschef, 90.
Eleonore C. Zrza (1797—1862), Operasangerinde, 96.
A. G. Oehlenschläger (1779—1850), Digter, 75. 90. 97.
A. S. Ørsted (1778—1860), Konsejlspræsident, 123. 198.
H. C. Ørsted (1777—1851), Naturforsker, 76, 106.

OVERSIGTSTAVLE

	Side
Slægten (1690—1825)	5
Hjemmet (1762—1884)	9
Søkadetten (1793—1809)	17
Paa Togt med Kiel (1809—12)	26
Naiadens Togt (1812)	29
Krigstjeneste i Danmark (1812—14)	38
Lieutenanten (1814—24)	41
Søtogter (1824—26)	51
Bryllup (1826—27)	61
Søkortarkivet (1826—48)	77
Hjemmeliv (1827—33)	93
Vestindietogt (1833—34)	101
Vagtskibschef (1836—38)	106
Kongens Adjutant (1839—48)	115
Togtet paa Thetis (1842)	138
Archiv for Søvæsenet (1841—47)	153
Den danske Lods (1843—50)	159
Marineminister (1848—50)	162
Admiralen (1851—53)	188
Brødrene (1800—99)	200